

AZ

ÁLLAMI KÖZIGAZGATÁS

IRTA

MOCSÁRY LAJOS.

BUDAPEST, 1890.

SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE
ANDRÁSSY-UT 10.

TARTALOM.

I. Az állami közigazgatás	1— 17
II. A rossz közigazgatás	18— 37
III. Az állam culturmissiója	38— 56
IV. A nemzetiségi szempont	57— 87
V. Az állami közigazgatás barátainak tábora	88— 97
VI. Az ígért „igazi önkormányzat“	98—122
VII. Az önkormányzat	123—146
VIII. A magyar önkormányzat	147—173
IX. Választás és kinevezés	174—197
X. Különleges körülmények. Osztrák szomszédság. Parti- cularismus. Nemzetiségi viszonyok	198—229
XI. A vármegye törvénykezési hatásköre	230—245
XII. A közigazgatás reformja	246—271
XIII. Végszó	272—284

I.

Az állami közigazgatás behozatala úgy áll tehát most már előttünk, mint a kormánynak nyíltan bevallott és kihirdetett programja. Nem ismerjük tervének részleteit, talán maga sincs velök tisztában, de tudjuk azt, hogy el van határozva a törvényhatósági tisztviselők választásának megszüntetését hozni javaslatba s ez elég arra, hogy a fölvetett kérdésnek egész horderejét fölismerjük. Nem kételkedik abban senki, hogy a tisztválasztás eltörlése nálunk annyit jelent, mint az önkormányzat megsemmisítése.

Nagy momentum van ez által a nemzet életében előidézve. Nem kisebb dologról van szó, mint arról, hogy a nemzetnek ezredéves közléte s ennek belső szervezete sarkából fordíttassék ki. A nemzet alig esett át valaha nagyobb átalakuláson, mint a mely előtt most áll, s a közvélemény még nem eszmélt föl ennek kellő fölismerésére, a fatalismus nyugalmával látszik várni a catastropha bekövetkezését. Mintha nem is valami tényleges nagy változásról s csakis oly valamiről volna szó, a minek a viszonyok természetes fejleményeként előbb-utóbb önként be kelle következnie.

A megyei élet, melyhez egykor annyi szeretet, annyi ügybuzgalom tapadt, a két évtized óta rajta

elkövetett csonkítás, meghamisítás, ellorzítás következtében megúnt portékává lett. Vannak még, kik úgy vannak vele, mint az ifjú, a ki szíve választottjának örök hűséget esküdött, nem hagyom el — mondván — holtomiglan, holtaiglan, semmiféle bajában sem nyavalyájában; de vannak olyanok is, kik távol tartották tőle már eddig is magukat, mert fáj lelköknek látni, mivé tették ezt a páratlan intézményt. Azonban most a válság pillanatában lehetetlen, hogy a szabadság, a nemzeti szabadság minden igaz barátjának lelkében teljes erővel ne ébredjen föl annak tudata, hogy mit birtunk s mit bírnunk még most is az ősi önkormányzati rendszerben.

A régi megyének már csak keretei állanak, de ezek meg vannak töltve centralisáló bureaucratikus tartalommal. Az a közigazgatás, mely nálunk tényleg gyakorlatban van, nem önkormányzati közigazgatás többé, minden esetre túlnyomó részben bureaucratikus; ennek a közigazgatásnak minden gyarlósága, kikiáltott rosszasága nem az önkormányzat, hanem a bureaucratia rovására esik, melyet beleötöztak, beleerőszakoltak. De hát a keret még áll s maradt még a régi önkormányzathból némely vonás, a mely annak jog- és életfolytonosságát fenntartani sőt a bureaucratikus gazdálkodás nyügét is enyhíteni mindeddig képes volt. Még meg van azon előnyünk, hogy ha elmegyünk a megyeházára vagy akár a már teljesen bureauvá alakult szolgabírói «hivatalba», ott oly emberekkel találkozunk, kik hús a mi húsunkból s vér a mi vérünkől s nem csinálnak nekünk oly nagy képeket, mint azon idegenszerű lények, kiknek legapróbbja is, akár császári királynak akár magyar királynak írja magát, mint egy duodez XIV. Lajos.

azt tartja hogy l'état c'est moi; kik úgy tűnnek föl, mint egy mindnyájunkon kívül s mindnyájunk fölött álló titokzatos hatalomnak képviselői, melynek mindenhatósága előtt az ember, a polgár semmiséggé törpül. Még meg van azon előnyünk, hogy ezek az emberek helyt adnak a józan ész sugallatának is, nemcsak a szabályok parancsának, ismernek lehetőséget és lehetetlenséget is, nemcsak paragraphust. De még élvezhetjük, habár ritkán, annak tudatát is, hogy alkotmányos polgárok vagyunk, mert gyakorolhatjuk a legeminensebb polgári jogot, a választásit, sőt fel is szólalhatunk a gyűléseken s nem lehetetlen, hogy a főispán nem appellálja meg s a minster nem semmisíti meg a mit határozunk. És mindezeknek folytán azt tapasztaljuk, hogy még nem jöttünk ki egészen az önkormányzat sodrából, hogy a régi önkormányzati szellem behatol még a kulcslyukon is. De hát mindez a Sybillának utolsó könyve már. Most még ott állunk, hogy a törvényhozásnak csak egy szavába kerül, melylyel kimondja, hogy maradjon és legyen önkormányzat s hogy ennek meg kell adni a módját, és a régi önkormányzati rendszer újra egyszerre talpra áll. De töröljék el a választást, darabolják föl a megyének belső területi egységét — mint a hogy beszélnek efféléről is — úgy hogy közigazgatási egység ne a megye, hanem valami község-csoport legyen. tagolják szét a megyéket úgy, hogy azok se kormányzati se társadalmi vidéki központokat többé ne képezhessenek: akkor nagyon lehet attól tartani, hogy a sodrából teljesen kivett s minden életerén megmetszett önkormányzat maradványait bármiféle kedvező fordulat sem lesz képes új életre ébresztetni.

Példa nélkül áll a nemzetek történetében az olynemű átalakulás, milyenen most a magyart keresztül vinni akarnák. A nemzetek hosszú életök folyamában keresztül mennek a legnagyobb politikai és társadalmi átalakulásokon, de fogalmaikat a közhatóságról s a népnek ahhoz való viszonyáról, valamint szokásaikat is a hatóságokkal való érintkezésöknél megtartják változatlanul. Mily átalakulásokon ment át az angol nemzet; számban, gazdaságban, hatalomban, mily jelentéktelen szerepet játszott még a Plantagenetek korában s most az angol faj elborított egy új világot s az angol hatalom markában tartja az ó-világnak roppant terjedelmű s legszebb részét, s az angol nemzet most is ugyanazon alapvető közigazgatási és igazságszolgáltatási intézményekkel él, melyeket magának ezer év előtt megalkotott. Mily óriásivá lett az észak-amerikai köztársaság és institúciói megvannak azon módon, miként azokat a puritán kivándorlók száz évvel ezelőtt megcsinálták. De valamint az angol-szász faj állhatatosan megmaradt a maga önkormányzati intézményei mellett, épp úgy nem tudták azokat más nemzetek elsajátítani s épp úgy megmaradtak a közigazgatási és igazságszolgáltatási alapintézmények azon centralisáló formái mellett, melyeket állami életüket megkezdették, a legnagyobb mérvű kulturai fejlődés s a legnagyobb politikai és társadalmi forradalmakon át. Mert hát ezek az intézmények egyenesen a nép jelleméből forrnak ki s átmennek az erkölcsökbe és szokásokba.

Miként történhetnék meg az a példátlan eset, hogy a magyar nemzet magát ezen két ellentétes cathegóriának egyikéből a másikába, az önkormányzati rendszerből a központosításiba átsem-

pészletni engedje? De miként történhetnék meg az különösen, hogy egy szabadságszerető nemzet önként, külső kényszer nélkül, lemondjon azon nagyobb mértékéről a szabadságnak, melyet tagadhatlanul élvez, midőn maga választja hatóságait; és miként lehetne az, hogy egy nemzetet, mely innentova négy század óta szenved egy szerencsétlen közjogi viszony miatt, rá lehessen venni, hogy önként dobja el azt, a minek, ismét tagadhatlanul, köszönheti azt, hogy e viszony mellett nemzetiségét és alkotmányosságát fenntartani képes volt?

Kicsiny nemzet vagyunk s a magasabb műveltség még mindig kis mértékben van köztünk elterjedve; azért nincs nálunk kifejlődve oly erős közszellem és izmos közvélemény, mely ellen tudjon állani felmerülő egyes nagy elnök igéző hatalmának vagy bizonyos eszmék körül alakuló csoportok allandó ostromának, úgy, hogy ezek hatása ne lehessen képes tévtanokkal eltéríteni a nemzetet történelmileg consolidált helyes irányától, elhallgattatni nála azon helyes ösztönöket, melyek sokszor mint jó geniusok szokták keresztül vezetni a népeket a legnehezebb viszonyokon.

A magyar önkormányzati rendszer már régóta van kitéve erős ostromnak. Ismeretes a 40-es évekbeli centralista iskolának izgatása. Ők bevonták a zászlót, midőn a municipalistákkal karöltve kellett az alkotmányt az adminisztrátori rendszer ellen védelmezni s ezekkel egyesülve kiáltották ki 1848-ban, hogy a megyei rendszer az alkotmány védbástyája. De agitációjuk nyomokat hagyott s az általuk elejtett fonalat akadtak a kik felvegyék 1867 után. Harsogni kezdettek ekkor a «jogállam»

s az «európai színvonal» jelszavai. Az 1848 előtti centralisták, midőn a parlamenti kormányrendszer egyedül üdvözítő tanát hirdették, kifejejtettek egy dolgot a számításból, az Ausztriához való viszonyt; az 1867 utániak egy nagy mystificatióval állottak elő, azzal t. i. hogy nekik sikerült kiküzdeni s biztos alapra fektetni Magyarország állami önállóságát; nincs többé okunk — mondák — Ausztriától félteni nemzeti jogainkat, lássunk most már egész erővel hozzá, hogy kiküszöböljük a még fennmaradt ázsiai állapotokat s az előbbre haladott nemzetek intézményeinek átültetése által az országot európai színvonalra emeljük. Nem maradt hatás nélkül ezen agitáció arra a nemzedékre, melynek kebelében a haladás vágyát még Széchenyi István lánggra lobbantotta. Megszületett a bírói hatalom gyakorlatáról szóló 1869-iki IV. törvényczikk, mely a megyéktől a törvénykezést elvette s csakhamar utána a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. XLII. t.-czikk, mely a megcsonkított megyének, fennmaradt részeiben való eltorzítását és meg-hamisítását is megkezdette.

A közvéleménynek ezen dispositióit szívesen látták és siettek kihasználni a hatalomnak birto-kosai és aspiránsai egyaránt. Természetesen. A hatalom, a kormány hasonlíthatlanul könnyebben elbánhatik a néppel, ha az állami közigazgatás roppant apparátusa föltétlen rendelkezésére áll. Tisza nem merte kezét utána egyszerre kinyujtani; talán attól tartott, hogy a nemzet majd mégis meg fogja sokallani az elvek szögére akasztásának ismételt műveletét; a közjogi elvek megtagadásánál még lehet praecedensekre hivatkozni, mert negyedfélszázéves történelmünk az apostaziának

páratlan iskolája volt, de mivel takarhatná el az önkormányzat kérdésében való nézetváltoztatást? Kerülő utat választott, bevezette az önkormányzat keretébe a burocracia egész áramlatát és sikerült is neki ezáltal céljaihoz idomítani a megyerendszert annyira, hogy most őszintén mondhatja szemben a közigazgatás roszvoltának hangoztatóival, miszerint ő ezzel a közigazgatással megvan elégedve. Az ilyenmő eljárás teljes összhangzásban is volt Tiszának személyes hajlamaival és gondolkozása módjával; tőle soha sem jött egy eszme a közvitatkozás küzdhomokjára, ő mindig bevárta míg eszmék környezetében merültek föl; ezekkel taktikázni, kerékvágást közölni, az eltérő nézetek közt valami compromissum-félét, jól-roszúl de mindenkit megelőzve formulázni — ebben állott már baloldali pártvezér korában legfőbb mestersége.

De szívesen látták a közvéleménynek kedvező hangulatát azok is, kik magukat a kormányhatalom praesumptiv örököseinek tekinthették s kiknek politikai multjokban nem volt semmi akadály, hogy az állami közigazgatás programját nyíltan kiírják zászlójukra. Távols legyen tőlem meggyőződésüknek őszinteségében kételkedni, de mindig érdekes dolog kutatni, miként fogamzik meg nevezetes emberek lelkében, miként erősödik és fokozódik erélyes cselekvésig a meggyőződés; ha ezt kizárná a vizsgálódás köréből a loyaltás, akkor tilos disciplinává válnék a lélektan. A mérsekelt ellenzék őse, báró Senyey Pál, dicasterialis és burocrata emlékből szitta mint politikus az anyatejet, mint a 40-es évekbeli pecsovícsok nagyreményű coryphaeusa nem tanulta szeretni a hatalmas ellenzéki és szabadelvű hangon beszélő

municipalismust, mint inágnás nem tudott rokon-szenvet érezni a régi tősgyökeres magyar gentry iránt; ő az állami közigazgatás behozatalában csakis annak remélte láthatni megvalósulását, a miért ifjúi hévvel küzdött mint az Apponyi-féle administratori rendszer egyik főharczosa. S hol vette volna a mérsékelt ellenzék mostani nagytehetségű és reményű vezére gróf Apponyi Albert a régi magyar önkormányzati rendszer iránti szeretetet, ő, ki a régi megyéből nem látott semmit s a mostaniból sem egyebet, mint maga s pártja ellen korteskedő szolgabirákat; miként tudjon ellentállani azon vágnak, hogy már egyszer valahára a mérsékelt ellenzék is irhasson valami pozitív programmpontot a maga zászlajára; de a mi legfőbb, hogy ne örülne annak, ha ellenfele Tisza és korábbi társa Szilágyi fáradozásai által készen fogja megkapni a kormányzásnak legkönnyebben s legbiztosabb eredménnyel kezelhető eszközét?

A mérsékelt ellenzék agitációja kétségtelenül új lendületet adott az állami közigazgatás ügyének. De jött még egy tényező a hangulat megteremtésére, hatalmasabb valamennyinél. Értésére lett adva a közönségnek, hogy az állami közigazgatásban rejlik a magyarosításnak leghathatósabb eszköze. Oly időket élünk hogy ezt a húrt csak érinteni kell s annak rezgésbe hozatalával tűzbevizbe lehet vinni a közvéleményt. Elhisz mindent, elfogad mindent, mert hiszen a magyarságot fenntartani és minden áron terjeszteni mindenekfölött álló kötelesség, mely előtt minden más tekintetnek háttérbe kell szorulnia; ennél a tárgynál megszűnik minden okoskodás, itt csak érezni és cse-

lekedni kell. Ily hangulat mellett elfelejtik még az arra leghivatottabb sőt a higgadt megfontolásra és minden fölmerülő fontos kérdésnek szorgos elemzésére egyenesen utalt körök is megvizsgálni, vajjon igaz-e az, hogy közigazgatási eszközökkel elő lehet mozdítani a magyarosítás terjesztését, igaz-e hogy a várható eredmények jelentékenyek s megéri azt az árt, melyet értök fizetni kell; és nem történhetik-e meg éppen ellenkezőleg, hogy az önkormányzat megsemmisítésével dobjuk el a legjobb eszközök egyikét arra, hogy a nemzetiségi kérdésben éppen saját előnyünkre jobb viszonyokat teremthessünk. Hát mindezen kérdések megvizsgálásába nem bocsátkozik, nem is akar róluk hallani a közvélemény, elég ha valaki odadob, vagy — mert az ügy kényes természetű — csak amúgy félszavakban ad értésre egy eszmét, mely nagyban és egészben plausibilisnek látszik: kétségtelen, hogy a nemzetiségi kérdés csinálta meg az állami közigazgatás részére a leghathatósabb propagandát.

De azért mindez nem lett volna képes odáig vinni a dolgot, hogy most már komolyan lehel attól félni, hogy a nemzet ki engedi emeltetni sarkából ezeréves közéletét, saját jelleméből kiforrott, erkölceibe és szokásaiba átment belszervezetét, ha nem merült volna föl s nem uralkodnék most a helyzet fölött egy tényező, mely a szellemi küzdelmek teréről elvonja s más téren dönti el a legfontosabb kérdéseket. Mindazok az okoskodások, melyekkel a nemzetet az ősi önkormányzati rendszer feladására bírni törekedtek s még folyvást törekednek, nem voltak képesek teljesen elaltatni a közlelkiismeretet, mindazon okoskodásokon ke-

resztül világlik az a tény, hogy az önkormányzat hiveinek táborra fölött leng a szabadság jelszava; kézzel fogható tény az hogy résztvenni a közigazgatás vezetésében s választani tisztviselőket több szabadságot s több polgári jog gyakorlását foglalja magában, mint kiszolgáltatva lenni föltétlen engedelmesség mellett a kormányközegek önkényének. Minden okoskodásokon keresztül világlik az a tény, hogy sajátságos közjogi helyzetünk mellett szükségünk van az állami önállóságnak s az alkotmányosságnak oly különleges biztosítékaira is, melyeket az igazán szabad nemzetek sem találnak fölöslegeseeknek, de a melyeket mások a nemzeti szabadság veszélye nélkül talán mellőzhetnek; és bebizonyította a százados tapasztalás, hogy ezeket a biztosítékokat valósággal birjuk az ősi önkormányzati szervezetben. És ha mindez mégis háttérbe szorulna, annak csakis abban lehetne megtalálni magyarázatát, hogy a magyar társadalom bomlásnak indult s bele fészkelte magát az a mélyreható corruptió, melynél fogva nincs meg régi fogékonysága az idealismus iránt. Ez lesz az oka, ha csakugyan kihagyja csavartatni kezéből az önkormányzatot; személyes és anyagi érdekek fogják az állami közigazgatás javára lebillenteni az ingadozó mérleget.

Egy mélységes corruptió igenis, és ez nagyobb és veszedelmesebb mint az mely hivatali visszaélések és sikkasztásokban nyilatkozik. Az a legveszélyesebb erkölcsi hanyatlásnak a jele, hogy a legmagasabb rétegekben fészkelő nagyravágyásnak, mely nem válogat a hatalom biztosításainak eszközeiben, egy telhetetlen vágy felel meg az alsóbb rétegekben, egyéni és anyagi érdekek ki-

elégítésére zsákmányolni ki az állam rendelkezésére álló eszközöket.

Nem valami örlő féreg, mely a nemzeti jellem élőfájának belsején rágódik, idézte elő ezt a romlottságot, hanem azon meghasonlás, melyet ez ország lakóinak kedélyében a műveltség fokozódása által nagymérvben kitágult világnézet s az anyagi gyarapodás elégtelensége közti összeütközés létre hozott. A formába esett féregből, ki azt tartotta hogy extra Hungariam non est vita, világlátott és élvezetsovár ember lett, de szegény maradt, szegényebb lett mint azelőtt volt, mert szegény az ország, elvannak zárva előtte a gazdasági előhaladás eszközei.

Egész osztályok mentek tönkre. Volna meg teljes erejében a régi birtokos nemesség, hatalomszomjas és hetedhétországra szőlő dolgokat művelni akaró dicsvágyó ministerek nem merték volna kezöket a nemzet egyik legféltőbb kincse után kinyújtani. Ez a régi nemesség sokáig robotoltatta a szegény népet, de nemcsak ezt zárta ki a polgári jogok gyakorlatának szentélyéből, hanem fávol tartotta tőle az olygarchiát is, mely az udvar szolgálatában kész lett volna már régen meghonosítani az állami közigazgatást; három évben egyszer mutatta magát a megye körében főispán képében az udvarnak egy-egy embere. Ez a régi nemesség, mely az országnak majdnem egész értelmiségét sőt még azonkívül is nagy tömegeket foglalt a maga zárt körébe, saját kiváltságaiban és azokkal kapcsolatosan a nemzeti szabadságot s az ország alkotmányos jogait tartotta meg, úgy hogy midőn eljött az idők teljessége, volt az alkotmány sánczaiba bevett néppel mit

megosztani. Ez a nemesség a mily szívóssággal megtartotta, a mily nemes felbuzdulással megosztotta, ép' oly lelkesen tudta védelmezni azelőtt is azután is a nemzeti szabadságot, mindaddig míg ő tartotta kezében a zászlót mint a hazai politikai mozgalmak vezetője. De ezen osztály tönkrement vagyonilag, fejére nőttek más elemek, melyek azt a zászlót kezéből kivették; annyira érzi magára súlyosodni a sors csapásait, hogy teljesen meghúnyázkodott, mintha mentegelőzni akarna, hogy maradványaiban még életben lenni merészkedik; meghúnyázkodik annyira, hogy néha még azoknak is, kik múltját is be akarják feketíteni, alázatosan éljenez, nehogy ellenkezni látszassék a közvélemény hangosabb tényezőivel. Lesüllyedt annyira, hogy ő szolgáltatja a mamelukság egyik nagy contingensét és kiáll azon kenyérmezei csatásíkra melyet modern államéletnek nevezünk. Mert hát ezen osztály jelentékeny részének is kenyér kell s azt mondják hogy az állami közigazgatás mellett lesz több, jobb és biztosabb kenyér. Ide jutottunk.

De hát azok a fölcseperedett új elemek, a kik a régi nemeseknek birtokait megvették, különösen azok kik amazoknak politikai hatalmukat és szerepöket eltulajdonították? Hát ezeknek nem kellene a szabadság, nemzeti szabadság; nem éreznék hogy nekik is kötelességök sőt most már első sorban az ők kötelességök azt az intézményt, mely a nemzeti szabadság legfőbb támaszának bizonyítt, fentartani és megvédeni? Ez a megye nem is aristocraticus fészek többé, modernizálva lett, demokratikus széles alapra lett fektetve 1848-ban. Avagy most már ők követelnek a maguk részére

kiváltságot, követelik hogy az állam mindenek fölött álló kötelességének tartsa a democrata elemek részére minél több és minél jobb állásról gondoskodni; azt hiszik hogy nincs fontosabb feladatuk mint azokat a sógorkomázó vén rókákat megyei odujokból kifüstolni s azt a néhány kenyeret is a maguk részére biztosítani? Majd meglátjuk. A régi aristocratia akkor állott a kenyér álláspontjára, mikor sülyedésbe jutott, az új democratia nagyon sajnos volna ha ezzel akarná a nemzet sorsa intézésére való hivatásának teljesítését megkezdeni.

Bizzunk még. Osztályokról beszélünk; hát van még a magyar társadalomnak egy valamennyin kívül és valamennyi fölött álló nagy osztálya is, mely a többi valamennyiből összetoborzott szabadság és hazaszerető emberekből áll; ez nem fogja megengedni, hogy a magyar önkormányzati szabadságnak kettétört oszlopa legyen azon emlék, melyet az álpróféták és hatalomszomjazók fel akarnak állítani az ezredéves nemzeti jubileum alkalmára.

Rohamosan lett napirendre kitűzve az állami közigazgatás kérdése; a kormány elnökének az utolsó országgyűlési ülésszak vége felé tett nyilatkozatai folytán senki sem gondolhatta, hogy ezen ügy oly hamar lesz actualissá. Megtörtént, a keztyűt föl kell venni mindazoknak kik a magyar önkormányzati rendszer fenntartásához ragaszkodnak. De e munka nem kis nehézséggel jár. Nem csak rohamosság, de tagadhatlan hiányosság, lazaság, tökéletlenség jellemzi a kormány kezdeményezését.

Csatározás régóta folyik e kérdés körül, de oly hadjárat mely döntő csatákhoz vezet, mindeddig nem volt megindítva. Közigazgatásunk valódi helyzete sincs kellőleg felderítve, nincs constatálva, igazán oly rossz-e milyennek némelyek állítják, de ha csakugyan olyan volna, mi ennek az oka, hol fekszik a bajnak gyökere. Mindezt világosan föltárni annnyival inkább volna szükséges, mert a közvélemény legfontosabb tényezőjének, a hirlapirodalomnak körében a hihetelenségig fogvatékos e kérdésben a tárgyismeret. Mindenhez jobban értenek hirlapíróink, mint a közigazgatáshoz; ismerik a pénzügyet, igazságügyet, de a többi ressortokat is, a közigazgatásról nevezetesen a megyeiről fogalmuk sincs. Ismerik a főváros ügykezelését, egyesek hallottak valamit szülővárosuk községi viszonyairól, de az, hogy miként megy a közigazgatás az ország területének tulnyomó nagy részében, a többnyire kis községekből álló megyékben, milyenek azok a végső szálak melyekkel a közelet a magánélettel érintkezik — ez előttük terra incognita. Szánalmas mosollyal olvassa az ember, midőn az írókat erre a térré látja tévedni; ritkán történik ez egyébiránt, mert a hirlapok, midőn a közigazgatásról írnak, többnyire beérik azzal, hogy elővesznek régen és pedig az élet által megczáfolt dolgokat, például azt hogy a municipalismus a felelős parlamenti kormány rendszerével össze nem fér, előveszik a nemesi privilegiumokat, melyek nem léteznek, a sógorkomaságot, az emberkinzó pandurokat és szolgabirákat a szerint a mint ezeket a szörnyűségeket b. Eötvös József regényében, a «Falu jegyzője» olvasták — ezekből áll egész közigazgatási tudományuk, a mennyi-

ben ez a hazai tényleges állapotok ismeretére vonatkozik.

De egyáltalában nincsenek kellőleg, rendszeresen megvitatva az ide vágó legfőbb elvi kérdések sem. S a kormány mégis úgy tesz, mintha már régóta be volna nálunk csomózva a centralisáció és önkormányzat nagy pöre; és a nélkül, hogy fáradságot vett volna magának arra, hogy ezt legalább egy velős kivonatban elébe tárja a közönségnek, a nélkül, hogy a mai állásponthoz és a mai körülményekhez képest kellőleg megokolta volna, rövid úton megteszi a legfontosabb, az elvi döntést, kijelenti — *tel est notre bon plaisir* — hogy meg akarja szüntetni a tisztviselők választását s az úgynevezett állami közigazgatás álláspontját foglalja el.

Csak hiányosan ismerjük azt is, a mit a kormány a megszüntetendő mostani rendszer helyébe tenni szándékozik*. Hallottuk egyes kormányemberek nyilatkozatait, melyek szerint egyáltalában nincs szándékban az önkormányzat kiküszöbölése sőt a történelmi fejlemények figyelmen kívül hagyása sem. De abból a mi erre vonatkozólag mondatott, még azt sem vagyunk képesek megítélni, vajjon csakugyan illusiókat táplálnak-e az illetők az iránt hogy nekik fog sikerülni a kör négszeregesítésének módját feltalálni, vagy az egész

* E munka nyomtatása éppen akkor kezdődött, midőn a képviselőházban a közigazgatási vita (1889-iki december 4., 5., 6-kán) volt folyamatban. E vitában nem merültek föl oly momentumok, melyek e sorokban érintve ne volnának. A közigazgatás kérdésében korábban előfordult parlamenti és irodalmi nyilatkozatok pedig, melyek e munkában illusztráció gyanánt említve vannak, érdekesség tekintetében ama vita által, úgy hiszem, mitsem vesztek.

nem egyéb mint egyszerűen port hinteni a közönség szeme közé.

Hozzá kell tehát szólanunk a tárgyhoz a nélkül, hogy a létező viszonyok kellő feltárása, az elvi álláspont megokolása, a részletes tervnek előterjesztése állana előttünk. A milyen az adjonisten, csakis olyan lehet a fogadjisten, alapos és kimerítő válaszról ily kezdeményezésre szó sem lehet. Nem lehet elkerülni személyes momentumoknak a vitába vegyítését sem, miután ezek a tárgy szönyegre kerülésénél oly nagy szerepet játszanak. És, ha nem akarjuk hallgatagon bevárni a ránk mért csapást, a felszólalással — kinek miként isten megtenni engedte — sielni kell. Ki tudja, nem következnek-e további meglepetések. A kormányelnök még nem rég azt mondá, hogy csak vérző szívvvel tudna a régi megyerendszer megszüntetéséhez járulni, de úgy látszik, van valami a mitől még inkább véreznék a kormányelnök szíve s ez annak meggondolása, hogy ez a szegény ország kénytelen volna az ő ápoló kezei nélkül tengetni életét; hogy ezt a szerencsétlenséget elháríthassa, kénytelen volt a cabinetet reconstruálni, de ehhez csak bizonyos föltételek mellett voltak kaphatók a kellő elemek, mert a kínézott egyik oszlopember nem akar egyszerű kíséző sprechminister lenni, nem éri be afféle «hasznos tevékenységgel», ő nagy dolgokat akar művelni, Nagy Sándor akar lenni, ki ketté vágja a gordiusi csomót. Mi volt mit tenni; a kormányelnök kijelentette, hogy a kérdés meg van érve, elfjött az öldöklő angyal s oly pusztítást vitt végbe három hónap alatt hogy a megyei önkormányzatra «nincs ember», nem lehet kapni még gya-

kornokokat sem. Ki tudja nem lepi-e meg a kormány ifju óriásait egy újabb türelmetlenségi roham s nem fognak-e egyszerre csak benyújtani egy törvényjavaslatot a maga chablonszerű indokolásával, mely magába foglalja a kérdésnek elvi eldöntését, a mely azután annak rendje szerint kinyomatik, szétosztatik, bizottsághoz utasíttatik s a többség által megszavaztatik.

Megkoczkáztatom én is elmondani a fontos tárgyra vonatkozó nézeteimet.

Vizsgáljuk meg először, elfogadhatók-e azok okok melyeknél fogva meg kell tenni a császármetszést; szükséges-e a régi magyar önkormányzati rendszer megszüntetése, nevezetesen a tisztválasztás eltörlése azon czélból, hogy jó közigazgatást szervezhessünk. Vizsgáljuk meg különösen, igaz-e, hogy a nemzetiségi kérdés szempontjából fontos eredményeket lehet várni az állami közigazgatás behozatalától.

Lássuk azután azon pozitív okokat, melyeknél fogva fenn kellene tartani az ősi önkormányzati rendszert s micsoda irányban kellene változtatni az e pillanatban tényleg létező állapoton.

II.

Közigazgatásunk rosz — hangzik országszerte. Jó közigazgatásra első sorban van az államnak szüksége, a mostani állapot tűrhetetlen, gyökeres reformra van szükség. Az ökröt szarvánál kell megfogni, a baj fészkeinek abban kell rejlenie, a mi a fennálló rendszernek alapját képezi, el kell törölni a tisztviselők választását.

Igaz-e, hogy oly nagyon rosz ez a közigazgatás? Igaz-e, hogy ennek továbbra fenntartása tűrhetetlen, hogy rajta első sorban és mindenáron kell gyökeres reformot végrehajtani? Nem volna csuda, ha olyan volna. Miként működnek jól egy oly intézmény, melyben két egymással homlokegyenest ellenkező elv, az önkormányzati formák és a bureaucraticus tartalom van folytonos surlódásban és küzdelemben? A ki csak úgy futólag is rágondol a törvényhatóságok ezen amphibialis állapotára, lehetetlen elhinnie, hogy ily apparátussal jó közigazgatást folytatni lehessen. De tudvalevő dolog az is, hogy a közigazgatás nálunk ez idő szerint az államnak mostoha gyermeke. Attól az időtől fogva, mióta a centralisáló irány felülkerekedett, nemcsak az önkormányzattól hanem általában a közigazgatástól folytonosan elvonták mind-

azt, a mit csak más ressortoknak átadni lehétett; azt az ellenszenvet, azt a féltékenységet, melyet az önkormányzat iránt általában éreztek, maga a közigazgatás keserülte meg.

És mindamellett is, bár egyáltalában nem akarom tagadni ennek a közigazgatásnak fogyatkozásait, mégis azt merem állítani, hogy az távolról sem oly rossz, a milyennek kikiáltva van; és ha arról van szó, mi a türhetetlen, miben sürgős a gyökeres változtatás, hát azt más fontos tárgyaknál és nem a közigazgatás terén kell keresni. Vajjon nem volna nekünk sürgősebb tenni valónk, mint az ország egész közigazgatási szervezetének felforgatása? Van igenis, kevésbé hangzatos jelszavak csatlakoznak hozzá, kevésbé lehet vele gyorsan szerezni kiváló minister hírnevét, de jót tenni az országgal sokkal inkább lehet. Kérdezzük meg a népet, és e nevezet alatt nemcsak a szegény népet hanem édes mindnyájunkat értem — valamennyiünkre illik már egyébiránt a misera plebs contribuens elnevezés — vajjon a közigazgatás állítólagos rossz-szaságából ered-e sanyaruságának legfőbb forrása?

Határozottan nem. Ki volna az a ki azt mondhatná hogy a mi közigazgatásunk oly jó, hogy minden kíváncsúnak megfelel? Majd lesz alkalmunk látni e sorok folyamán, miért olyan a milyen, miért nem jobb, de annyi bizonyos, hogy e téren való állapotunk csupa boldogság ahoz képest, melyet a pénzügyi kezelés és az igazságszolgáltatás terén kell elszenvednünk. Ezzel van a népnek, és nemcsak a szorosabb értelemben vett népnek de az ország közönsége nagyja és aprajának baja, ezer baja, ezt ügyekezzenek sanálni első sorban, ha igazán jót akarnak tenni az országgal.

Ázsiai állapotokról szeretnek beszélni s ez mindig a közigazgatás rovására megy, mert hát azok kik se dolgokat se embereket e téren nem ismernek, úgy tudják hogy a mostani megye a réginek folytatása s a régi megyében ázsiai állapotok uralkodtak. Nem az az ázsiai állapot mely a mostani megyében, hanem az a valódi mely a pénzügyi kezelésnél uralkodik. Mert itt valósul meg az a mi az ázsiai kormányrendszer lényegét képezi, az önkény, a zsarnokoskodás. Azt mondják, itt a bajon segíteni nem lehet, mert fizetni minden körülmények közt keserves dolog s ezt az emberekkel megkedveltetni nem lehet. S én megengedem azt is hogy oly túlesigázott terheket, milyeneket mi viselünk, tisztességesen behajtani nehéz feladat; de nálunk ezt annyira hiszik a kormányzat körében, hogy ezen tisztességre nem is törekednek, hanem egyszerűen a *lucri bonus* odor elvét követik; azt tartják hogy a cél szentesíti az eszközöket s a cél egyszerűen az, hogy az adózók zsebéből minél több pénz préseltessék ki. A mi pénzügyi kormányzatunk át meg át van hatva most is azon felfogás által, melynek vezérlése alatt az abszolút rendszer által behozatott, ellenségnek, rebellisnek tekint minden adókötelest s a kit megnyomoríthat, arra azt mondja: úgy kell neki. A *Verwirkt* és az akasztófák korszakából eredő tradíciók még most is kormányzati maximumok s irányelvek képében élnek a mi pénzügyi kezelésünk körében, ezektől kellene már egyszer alaposan megtisztítani. Elég az nekünk, hogy oly óriási terheket viselünk, elég az hogy oly adóneveket vállalt el az ország, melyek a leggondosabb és igazságosabb eljárás mellett is anyagilag ter-

hesek, boszantók és valóban kikészerítők, de attól már mégis csak meg kellene kimélni a honpolgárokat, hogy valóságos védelmi harczot kellessen folytatniok az állam közegeivel, hogy kétszeresen háromszorosan követeljék ugyanazon illetékbeli fizetést, mely ellen még fogas ügyvédek s dolguk után járni se nem rest se nem ügyetlen emberek is alig képesek magukat megvédeni, de tömegesen fosztják ki az ügyefogyottakat; ki kellene küszöbölni azt a gyalázatos rendszabályt, hogy a pénzügyi közegek jutalmat kapjanak azért, hogy akár helyesen akár helytelenül több pénzt tudtak kitérni, hogy a feladók a büntetéspénzekben részesíttessenek. Ki kellene küszöbölni azon elvet, hogy az állam osztó fél a hagyatékoknál és pedig olyan, kinek meg kell kapni a magáét mindenki előtt és minden áron, hogy egy kincstári követelés feljegyeztessék az adósnak valamennyi bárhol található birtokára, bár egyik is bőven elég volna fedezetül s a kifizetés után is magának kell utána járni és sokszor nagynehezen kieszközölni a követelés törlését.

Ki győzné előszámlálni az efféle dolgokat, az ily rendszer mellett elkövetett emberkínzást? Ki hitte volna valaha, mikor még az extra Hungariam non est vitával dicsekedtünk, vagy a bachkorszakban, midőn az effélékéért gyúlt haragra a magyar ember arcza, hogy ily elbánást önként vállalni képes legyen. S most már nemcsak ezt tűri de tűri azt is, hogy magát kizsebeltetni házaitüi kötelességnek hirdettetik, csalónak, tolvajnak hirdetik azt ki egy rendszeresített zsarolás ellen védekezik. Az organizálás és reorganizálás folyik most is, változtatják a burocracia szer-

kezetét, teszik ide-oda a hivatalokat, de arra nem is gondol senki, hogy azokat az irányelveket, melyek mellett igazságos és tisztességes eljárás lehetetlen, kiküszöböljék.

A vármegye volt hajdan minden, az állam-eszme, a közélet, a közhatóság fogalma e szóval kifejezve élt az ország népének gondolatában. ma már a megye csak «kis pont», nagyobb tényező az adóhivatal és finantz egymagára is, fontosabb szerepet játszik a magyar honpolgár életében. Hasonlóképen az igazságszolgáltatás. Ebben a két ressortban keressék föl a teendőket, ha a nemzet jóltevői akarnak lenni de csak teljesíteni is azt a kötelességet, melylyel a ministeri állás természeténél fogva jár. S Szilágyi Dezső bátran eltekinthet a, hogy úgy mondjam, parádés kérdésektől, maradhat saját tárczája körében és örök hála fogja a nemzetet kötelezni, ha oly téren, melybe nem világít a hírlapirodalom, de a melyen élnek, vesződnek s szenvednek a visszas állapotok miatt a nép milliói, lesz képes létrehozni egészséges állapotot. Igazságszolgáltatásunknál a körjeleket látja mindenki s az új miniszternek is az volt első lépése, hogy ily körjelt enyésztesen el, midőn póthitelt kért személyzet szaporítására. Ezek a körjelek valóban hangosan kiabálnak, tarthatatlan, képtelen állapotot jeleznek. Egy felebbviteli bíróság, a királyi tábla, mely kétszáznegyven mond kétszáznegyven bíróból áll, egy legfőbb törvényszék, a curia, melynek hetven tagja van! És az a királyi tábla számtalan tanácsban ül és egy ülésben eldöntenek ötven-hatvan ügyet; és mégis roppant nagy a hátralék, folytonosan kell szorítani a fegyelmi eljárás csavarját és kérni új meg új sze-

mélyzet szaporításra költségemelést és póthitelt. Hasonlóképen megy a dolog az új pénzügyi közigazgatási bíróságnál s most még szó van a bíróságok egy új cathegoriájának a közigazgatási bíróságoknak felállításáról. Hát nem impossibilis dolgok e ezek és mégis csak az állami közigazgatás volna a mindenek előtt sürgős teendő? Hogy itt van «valami rothadt Dániában» — mint Shakespearet gyarlóan fordították — az kétségtelen s itt gyökeresen s alaposan kell segíteni és pedig nem csak a formákon, hanem a materialis törvényeken és eljáráson; és segíteni kell, akármit mond hozzá a tudomány és annak mai színvonala és valamennyi jogtudományi közlöny és jogászgyűlés, akármit mondanak hozzá maguk az 1848-iki nagy elvek is, melyeket úgy értelmeznek hogy minden honpolgárnak egyenlő jogának kell lenni magát jogorvoslatokkal tönkre tenni; mert ha így folytatjuk, akkor a mi magas színvonalon álló modern jogéletünknel jobb lesz annak a törökországi kádinak és mollahnak az igazságszolgáltatása, azon egyszerű oknál fogva mert legalább — lehetséges. Ha ez sokáig így megy, és mint adózók nem bírjuk a folyvást szaporítandó s jobb fizetéssel ellátandó bírák, fényes igazságügyi paloták és európai comforttal berendezett börtönök kiadásait, mint magánfelek nem győzzük a sok bélyeg és ügyvédi expensnoták költségeit: hát még megeshetik hogy a szegény tudatlan nép a modern jogállami boldogságból visszakivánczik az ázsiai állapotokba.

Ezeket a bajokat kellene minél előbb segíteni, ezek a türehetetlen állapotok és körmünkre égő sürgős teendők. Ha valaki, én bizonyosan nem

kivánom, hogy a ministerek egyoldalú szakministerek legyenek, a kormány tagjainak összesen és egyenként legfőbb feladatuk az országos politikát a maga összességében s az összes ressortokat összehangzatosan vezetni: de a rekonstruált cabinet izmosai most bátran beérhetnék azzal, hogy saját tárczáik körében hozzanak létre gyökeres reformokat, a helyett hogy a belügyi tárcza körében keressenek babérokat. Beható és gyökeres reformokat igenis az anyagi törvényekben és az eljárásban és nem afféle organisatio és reorganisatiót, mely kiválóan jellemzi a burocratiát, mely az eljárás némely módozatainak s különböző hivataloknak teddide teddoda változtatásából áll. Így tett a bachkorszakban s a provisorium alatt; szenvedélye ez minden kormánynak mely absolut hatalommal vagy pedig egy absolute megbízható szavazó géppel rendelkezik, mely érzi azt hogy neki minden szabad. Mert hát kényelmes dolog a szervezetnek róni fel bűnül a folyó ügyek gyarló kezelését. Pedig ezer példa mutatja hogy arra temett emberek s lelkes népek tudtak jól kormányozni, tudtak nagy dolgokat művelni tökéletlen szervezet, gyarló törvények és formák mellett is, míg másokon nem segített a legtökéletesebb chablonok, mintaalkotmányok és mintaintézmények írott malasztja.

Mindazok kik európaszerte a világbéke fenntartását óhajtják, nagyon örvendeznének ha tudnák hogy nálunk mi történik. A czár berlini látogatásánál sokkal fontosabb békejelnek tekinthetnék azt, hogy a béke fenntartásában legközelebből érdekelt monarchiának egyik felében épen a mostani időt alkalmasnak tartják arra, hogy az or-

szágnak egész belső szervezete felforgatassék. Nagy bátorság kell hozzá valóban vagy nagyon biztos békegarantiáknak kell lenniök tudatában, hogy épen most fogjanak oly művelethez melyet csak ideiglenes desorganisatió lehet keresztül vinni s melynek hullámgyűrűi semmi esetre sem fognak gyorsan elsímúlni. És minden körülmények közt egy igazán erőlyes nemzeti védelem szervezésére nem az volna a czélszerűbb mód, hogy a központi kormány kezében tartsa azt a pusztán mechanicus eszközt, melyet a legutolsó hivatalnoknak is teljes megbízhatóságában birni vél, hanem az hogy olyanoknak legyen kezökben a végrehajtó hatalom, kiket a nép különben is a maga bizalmas embereinek s természetes vezetőinek tekint.

Nincs rá semmi szükség hogy az országot ily felforgatás veszélyének kitégyük. A közigazgatás terén a fenálló szervezetnek semmiféle gyökeres reformjára nincs szükség. Van szükség igenis bizonyos materialis intézkedésekre — majd rá fogok mutatni e sorok folyamában — de nincs szükség afféle organisatió és reorganisatióra, milyennel a törvényhatósági rendszer két évtized óta desorganisáltatott. Adjuk meg a kereteiben még fenálló rendszernek a maga szükséges életföltételeit, távolítsuk el mindazt az idegenszerű salakot a mely rátapadt s mely egész életműködését megbénítja, üzzük ki belőle a burocraticus szellemet: és ez az intézmény teljesen meg fog felelni a jó közigazgatás követelményeinek.

De lássuk már, miért van a megyerendszerre panasz, miért oly rossz, tűrhetetlen, a mostani közigazgatás.

Előbb azonban egy megjegyzést kell tennem s egy nagyon fontos körülményre föl hívnom a nyájas olvasó figyelmét, melyet e tárgynál soha egy pillanatra sem kellene szem elől téveszteni. A kik azt állítják hogy a most létező közigazgatás rossz, azt hiszik hogy ennek kimutatásával be van bizonyítva a régi magyar önkormányzatnak és kiváltképen a tisztválasztás rendszerének tarthatlan volta. Alig merült föl valaha közügyi vitáink terén ennél nagyobb fallacia. *Ha kimutatják azt, hogy ez a közigazgatás valóban oly rossz, ezzel nem az ősi önkormányzatnak hanem azon rendszernek rosszágát bizonyítják be, melyet véglegesen behozni akarnak.* Minél inkább bebizonyítják a mostani közigazgatás rossz voltát, annál nagyobb evidenciába hozzák annak gyarlóságát, mit állami közigazgatásnak neveznek. És miért? Azért mert annak a régi önkormányzati rendszernek már csak keretei állanak fenn, de azoknak tartalma, az egész ügykezelés át meg át bureaucraticus. Lépjen be bárki a megyeházába vagy egy szolgabírói hivatalba s álljon szóba az ott talált emberekkel, azt fogja találni, hogy a hang a Jákobé de a kezek Ézsau kezei. Ezeknek az embereknek lehet köszönni azt hogy a bureaucraticus rendszer még nem bírta egész teljességében kifejteni a maga gyarlóságát s ezért nem oly rossz ez a közigazgatás, a milyennek állítják; de hát a törvényeket s a számtalan kormányrendeletet, melylyel az eljárás formái teljesen a bureaucratia értelmében lettek átalakítva, megváltoztatni természetesen nem képesek. Abban, a mi már megvan, csakis annak láthatjuk előre vetett árnyékát, a mi majd be fog következni, izeliktől birjuk azt mit majd jövőre teljes mértékben

fogunk élvezhetni. Ne felejtsük el ezt — mondom — egy pillanatra sem.

A mi a megyerendszer ellen emelt panaszokat illeti, egyet, a komolyabb emberektől legalább, nem igen hallunk többé, pedig egykor ez játszotta a legnagyobb szerepet, nem halljuk t. i. hogy ez a rendszer a parlamenti kormányformával össze nem fér. Ez haladás, kétségtelenül. Az alkotmányos kormánynak a mostani korszakban a törvényhatóságokkal nem volt semmi baja; nem volt egyetlen eset, hogy egy miniszter a képviselőház által kérdőre vonatva arra hivatkozott volna, hogy ő megtette kötelességét de intézkedését megghiúsította a törvényhatóság engedetlensége. Nem volt rá egyetlen eset, hogy a főispán az 1870. és 1886-iki törvények értelmében utasítatott volna a kormány által a királyi biztosi süveg föltevésére. Sőt inkább azt lehetne mondani, hogy a megyék túlságig voltak a kormánynak készköteles eszközei, a minek oka politikai tekintetekben keresendő; a megyék közönségének túlnyomó része kormánypárti lévén a párthűség követelményének tekintette árkon-berken keresztül menni azok után, kikben nemcsak a kormány férfait hanem pártjának is látta vezéreit.

Hogy mennyire nincs ok a politikával való foglalkozásnak túlságba csapásától tartani, legjobban bizonyítja az, hogy sem az 1870-iki sem az 1886-iki törvény nem korlátozta a megyéknek ebbeli hatáskörét, sőt, mint halljuk, ezt megakarnák hagyni jövőre is. Bátran tehetik. Nem fog senki a megyeház termébe menni, hogy ott a m. k. urak mulattatására szónoklati gyakorlatokat tartson. Ha még lesz a vidéken politizálás, majd

inkább népgyűléseken vagy választói értekezleteken fog történni, hol otthonosabban, entre nous, érezhetik magukat a szabadon szállani akaró emberek, ha ugyan majd megengedi a magyar királyi szolgabíró.

Két dolgot hoznak föl különösen a mostani közigazgatás ellen; egyik a sikkasztások, másik a tisztviselők korteskedése a képviselő választások alkalmával.

A mi a sikkasztásokat illeti, tagadhatlan hogy a pénzkezelés körül sok rendetlenség, visszaélés, bűnösség tapasztalható. De hát erre nézve mindenekelőtt legyen szabad egy trivialis közmondással tenni megjegyzést általánosságban s ez így szól: a hol korpa van, kutya is van. A hol annyi mindenféle pénz jó forgalomba, hisz a közigazgatásnak egy igen jelentékeny része pénzek kezeléséből áll, ott mindenütt a világon volt és mindig lesz enyves kéz, mindig volt és lesz visszaélés és azért jó ennek hite oly gyakran a közigazgatás köréből, mivel ott van a visszaélésre a legtöbb alkalom; de nézzünk körül más téren is, hol pénzkezelés folyik, fájdalom constatálni kell hogy a corruptió nagy mértékben elharapódzott. De hát a mostani rendszernek tulajdonítható e és nevezetesen a tisztviselők választásának az a sok eset, mely a megyékben előfordul? A mostani rendszernek nagy mértékben igenis de nem a választásnak. Mert hát a mostani rendszer nem abból áll hogy a tisztviselők választatnak, hanem áll abból hogy miként folyik ma az ügykezelés, ez a dolognak materialis oldala s ez a lényeges, a másik csak formai oldalát képezi. Kik azok a kik lopnak és sikkasztanak, vajjon maguk a válasz-

tott megyei tisztviselők? Ezt nem fogja állithatni senki sem, elfogja ismerni mindenki, hogy a visszaélések a községek körében fordulnak elő nagyobb részben. De azt fogják mondani hogy ennek oka abban rejlik, mert a választott tisztviselők nem tartanak rendet, miután a régi tradíciók szerint *more patrio* viszik az ügyeket, de főleg mert nem akarnak véteni jegyzőknek, bírácoknak, nehogy ezeket maguk ellen felbőszítsék és elveszítsék a következő választás alkalmára szavazataikat.

No hát az az ok, hogy a megyei tisztviselők nem gyakorolnak elég felügyeletet a községek fölött, tökéletesen áll és ez képezi a mostani rendszernek egyik leglényegesebb hibáját, de e tekintetben nem tesz különbséget az hogy választott-e vagy kinevezett a tisztviselő. A hiba abban rejlik, hogy *húsz négyszög-mértföldön van egy szolgabíró vagyis egy szolgabírói hivatal s a szolgabíró vagy segéde feléjük se megy a községeknek és nem is mehet*, mert annyira el van foglalva székhelyén *bureaucraticus* munkával és *statisticával*, hogy a községeket bejárni nincs ideje, úgy hogy a községek teljesen a jegyzőknek vannak kiszolgáltatva. A mellett az óriási centralisált és *bureaucraticus apparatus* mellett, mely az országnak oly óriási pénzébe kerül, tényleg úgy áll a dolog, hogy a szűkebb értelemben vett közigazgatás tekintetében az ország nem administráltatik, hanem csak adminisztrálódik.

Ime, itt van a mostani közigazgatás rosszágának igazi kútfeje. Erről azonban nem bir tudomással se P. Lloyd, se P. Napló, se P. vagy B. Hirlap, vagy Journal, pedig itt van a bajoknak

és a pénzbajoknak is egyik főforrása. A körjegyzőségekben és községekben van elég hanyagság, van tudatlanság, eltekintve a mindenütt burjánzó gyalogságtól és gonoszságtól; ha nincs a ki szorgos felügyelet által megelőzve előbb a kezelési hiányosságot, majd a rendetlenséget, ebből azután önként kinn a sikkasztás is. Mi különbséget tesz most már az, vajjon választva vagy kinevezve van-e az a tisztviselő a ki feléje se megy, mert nem mehet, a községeknek?

Nem mer véteni a választott tisztviselő jegyzőnek, bírónak, mert sok ezek közt a bizottmányi tag vagy befolyással bír a községekben levő bizottmányi tagra, ha maga nem az is. A kik ezt elhiszik, azt se tudják mi módon történnék a megyei választások, nem tudják hogy X. járás szolgabíróját nem X. járás választja hanem az egész megye közönsége; de nem értik vagy nem akarják érteni az egész választási rendszernek pszichológiáját. A szolgabíró magára haragíthatja B. község jegyzőjét, bíróját s ezek nem fognak rászavazni a következő tisztújítás alkalmával, de annál biztosabban rá fog szavazni C. község, mert azt mindenki szereti ha a tisztviselő szigorú mások irányában; s az a régi alkotmányos felfogás meg van még, mert a dolog természetében fekszik, hogy a szigorú tisztviselőt tartja a nép jó tisztviselőnek s a «kemény ember» vagy «lágymember» hírneve szerint mérlegeli a qualificatiót.

Lehet is már itt-ott hallani azon különös javaslatot, hogy a községi jegyzőket ki kellene a megyei bizottmányokból rekeszteni. Kirekeszteni egyikét a legértelmesebb és szakértőbb elemeknek! Ily indítvány fölmerülésénél alig képzelhető erő-

sebb bírálata annak a törvényhozási eljárásnak, mely a közigazgatás tárgyában két évtized óta követtetett, ily gondolatra csakis a helytelenségek és visszasságok egész sorozatán át juthatott el a honpolgárok eszejárása. 1869 óta folyvást rombolták a megyei intézményt és rendeltek oly dolgokat, melyek a meghagyott választási rendszerrel elvi ellentétben állanak. Előbb elvették a megye hatáskörének hasonfelét, az egész törvénykezést, akkor megszűnt lenni jurisdictió; azután is folyt a fosztogatás, egyenként fejtették le róla, mint az árticsókáról leveleit, a közbiztonság és a közutak körüli intézkedési jogainak nagy részét, szervezésében a választási elvvel sehogy össze nem hangzó azon változtatást tették, hogy a tisztviselők hat évre választassanak, a bizottmányi tagok számát pedig 120—600-ra szorították. Ime ez utóbbi intézkedésnek következése, most már aggályosnak mutatkozik a községi jegyzők befolyása. Hát igen, a választók csekély száma mellett válhatik azzá talán, de semmi esetre sem válhatnék, ha a kellő s a mostaninál minden esetre sokkal nagyobb számban elmerülne. Nem a választás elve hanem ezen elvnek meghamisítása okoz itt bajt, ha ugyan van az említett panasznak némi alapja.

A másik legfőbb vád a mostani megye ellen az a pressió, melyet a tisztviselők, nevezetesen a szolgabírák, a képviselőválasztások alkalmával a szavazókra gyakorolnak. Történik igen is, tagadhatatlan.

Mindenek előtt ez a vád kirántja ama másik vád alól az alapot, hogy t. i. a tisztviselők nem járnak el tisztokban érélyesen, mert nem mernek véteni a választóknak. Vagy az egyik nem áll

vagy a másik, mind a kettő igaz nem lehet. A tisztviselők igen is képesek befolyást sőt nyomást is gyakorolni a képviselőválasztások alkalmával, meg is teszik, s ez a legkétségtelenebb bizonyítéka annak, hogy állítólagos függések a választóktól csak képzeletben léteznek.

A választás vagy kinevezés kérdésének egyik legfontosabb momentumáról van itt szó, azért szükséges hogy ezt a dolgot jól szemügyre vegyük.

Legyen választott vagy kinevezett a közigazgatási tisztviselő, minden más hivatalos személyek közt kétségen kívül neki van legbővebb alkalmja az országgyűlési választásokra befolyást s a választókra nyomást is gyakorolni. Ezt a bajt gyökeresen orvosolni nem lehet. Meg lehet nekik tiltani a czégyeres korteskedést, de ez a dolgon keveset változtat; a hivatalos teendőket folytatni a közönséggel érintkezni kell a tisztviselőnek a választási mozgalmak alatt is, a korteskedésre való alkalmat tőlük elvenni nem lehet; nem lehet megtiltani nekik azt sem hogy mint választó-polgárok szint valljanak, és elég ha tudja az ügyes-bajos választó, melyik párton van s mit akar a tisztviselő, hogy rá pressió gyakoroltassék. Ez általában a választási elvnek és gyakorlatnak gyöngé oldalaihoz tartozik; van több is. A választási cselekmény mindig egy darab turbulenta respublica; hogy a választásoknál mindig az igazság és méltányosság jusson érvényre, hogy minden egyes esetben teljesüljön a választás célja, a választó közönségnek igazi képviseltetése, attól tudvalevőleg nagyon távol állunk. De azért kinek jutna eszébe azt mondani hogy nem kell választás, nem kell képviseleti rendszer, nem kell alkotmányos kormányforma?

A közszabadság szempontjából óriási különbség van a közt vajjon a hatalom részére érvényesítik-e befolyásukat a tisztviselők a képviselőválasztások alkalmával vagy azon politikai pártok részére, melyekhez esetleg maguk is tartoznak. És épen itt mutatja ki magát legvilágosabban, mennyire fölötte áll a tisztválasztás rendszere a kinevezésének. A tisztválasztás a képviseleti rendszernek, magának az alkotmányosságnak egyik legfőbb támasza sőt mondhatni oly feltétele, mely nélkül az igazi alkotmányosság egyenesen problematicussá válik. E nélkül nagyon gyakran előfordulhat azon eset, hogy a parlamenti kormányzat alapföltétele, a többség uralma, nem egyéb mint egy fictio, egy hazugság, mert a tényleges hatalomnak, a kormánynak, a föltétlen rendelkezésére álló hivatalnoksereg által gyakorolt pressió útján hosszú időn át sikerülhet magát fenntartani még akkor is, midőn már nem bírja a nép bizodalját, a valódi és nem mesterséges többséget az ország választóinak körében. És épen ezért volt mindig egyike a legnagyobb fallaciáknak azt állítani, hogy a municipalis rendszer a parlamenti kormánnyal össze nem fér, épen ellenkezőleg a municipalis rendszer és nevezetesen a tisztválasztás képezi a parlamenti kormányrendszernek egyik legfőbb támaszát, sőt oly kiegészítő részét, mely nélkül működése s teljes mértékben való érvényesülése folytonosan nagy nehézségekkel küzdeni van kényszerítve.

A választott tisztviselők is gyakorolhatnak pressiót a választókra, tehát ez uton is meghamisítatik a képviseleti rendszer — mondják talán. De micsoda az ily mérvű meghamisítás ahhoz

képest, melyet a kormány által a hivatalnok-sereg útján gyakorolt nyomás létrehoz! Az a másik kiegyenlíti magát következményeiben, mert az országos pártok számaránya szerint érvényesül. Ha egy választókerületben egyik párt érdekében történik a meghamisítás, egy más kerületben a másik párt érdekében történhetik meg ugyanaz, mert a tisztviselők is az országos pártokhoz tartoznak s azok érdekében gyakorolják befolyásukat.

De a választott tisztviselők által gyakorolt pressió csakis ritka esetekben bírhat azon hatással hogy a képviselőválasztásokat általában meghamisítsa. És miért? Azért mert a választott tisztviselő általában ritkán jó azon helyzetbe, hogy pressiót gyakorolhasson. Nincs kire gyakorolnia és nincs miért. A választott tisztviselő a legtöbb esetben egy politikai párton van azokkal, kik hatósága köréhez tartoznak, mert hiszen ők választották őt magát is tisztviselőnek. Saját elvtársai irányában nincs szüksége a pressió gyakorlására. A tisztviselő együtt fog elvtársaival működni oly célból, hogy abban a kerületben az eddigi többség megmaradjon, meg fogja nehezíteni hogy egy más párt ott zöld ágra jusson, de ez nem lesz annyi mint azon kerületben a képviseletnek erőszakos uton való meghamisítása: egészen más az, midőn egy kerület nagy pénzerővel s a tisztviselők pressió-jával megtámadtatik.

A választott tisztviselőt magát nem készítetik oly indokok hivatalos hatalmával való visszaélésre, mint a kinevezett hivatalnokot. A választott tisztviselő független állásban van, nincs a ki ráparancsoljon hogy a választókra bizonyos irányban nyomást gyakoroljon; a kinevezett hivatalnok tel-

sőbb parancs következtében dolgozik, kenyerét, előmenetelét kockáztatja, ha nem engedelmeskedik vagy kellő buzgóságot nem fejt ki. A választottat könnyebb kérdőre vonni, ha valódi visszaéléseket követ el; ott van a közgyűlés, a nyilvánosság foruma; ez, midőn valóság a megyei önkormányzat, hatóságabb eszköz minden fegyelmi eljárásnál, de ki fogja kérdőre vonni a kinevezett hivatalnokot és ki fogja megbüntetni? Az a főispán, az a miniszter, a ki neki megparancsolta, a ki előtt érdemeket szerzett? A kinevezett sereg ilyenkor épen legmagasabb politikai funkciót végzi, mert hiszen a hatalom körén kívül álló államtudósok beszélhetnek igen szép dolgokat a közigazgatás «állami nagy céljairól» de azok kik a hivatalnokokkal rendelkeznek, a «nagy célok» alatt legelső sorban a hatalom polczán maradást értik, így értik azt a maximát is hogy *salus reipublicae suprema lex*.

Igy vagyunk jóformán már most is, mert az önkormányzat formái mellett tényleg a burocratia uralkodik s különös gondja volt rá hogy a főispáni teljhatalom és a fegyelmi eljárás által annak ezt az oldalát fejtse ki első sorban minél teljesebben. A mérsékelt ellenzék panaszkodik e miatt leghangosabban. Ő az állami közigazgatásnak előharczósa, az ő programjának képezte ez hosszú vajudás után egyedüli pozitív pontját mindaddig, míg a legujabb fordulat által a kormány politikájában ettől is elesett. Micsoda joggal panaszkodik a mérsékelt ellenzék, midőn a maga teljességében akarja behozni ugyanazt a rendszert, melyet most, midőn még nem is fejtheti ki teljes mértékben hatását, annyira rosznak talál? Most még mérsékelve van az által, hogy van néhány,

bár kevés megye, melyben a tisztikar is többnyire ellenzéki emberekből áll, kiket a főispán nem képes teljesen megakadályozni hogy az ellenzék javára értékesítsék befolyásukat, jövőre az ily tisztviselőknek nem volna nyomuk sem, az egész országban minden korlát nélkül dolgozhatnék a kormány a föltétlen rendelkezésére álló eszközökkel.

Hogy a mérsékelt ellenzék mint párt eként vágja a fát maga alatt, hát ez az elvhűségnek és önzetlenségnek oly példája gyanánt tűnik föl első tekintetre, mely bámulatra ragad ebben a prózai anyagias szellemű korszakban, mely egy más nemrég lefolyt korszak idealismusától oly messze esett. De a csudák ideje elmúlt s itt is meglehet találni a feltűnő dolognak természetes megfélejtését. A mérsékelt ellenzéket pártszempontok nem akadályozhatják a kinevezési rendszer sürgetésében, mert régóta tisztán áll előttük, hogy választások útján soha többségre jutni nem fognak. Ha most mindjárt behoznák az állami közigazgatást, a mérsékelt ellenzék biztosan elvesztené még mostani választó kerületeinek egy részét is, de a tehetséges és tevékeny politikusok azon csoportja melyet most mérsékelt ellenzéki párt néven tisztelünk, annál magasabban hordhatná fejét, mert ő volt egy most már a kormány által is elfogadott nagyfontosságú rendszabály előharczosa, ő szolgáltatta a rekonstruált kormánynak is azt a férfit, ki magát a kormányelnököt is, ezt a törni igen de hajlani nem képes kardot ismét meghajlította, ez a csoport már is vontató kötelére akasztotta e kérdésben azt a nagy lom szabadelvű pártot, annál inkább biztosítva van számára hogy

előbb-utóbb a legkedvezőbb föltételek mellett fog neki sikerülni magát a most még úgynevezett szabadelvű pártba beóítani, készen találva a tűzből kikapart sült gesztenyét, a kormányhatalomnak a kinevezett hivatalnokseregben rendelkezésére álló eszközeit. Akkor majd a maguk valódi értékükre fognak leszállani mindazok a szép elméletek a kinevezés mellett szervezendő igazi önkormányzatról, a politikai szabadságnak nyújtandó biztositékukról (!) a kormányzat tisztaságáról szóval mindazon «nagy feladatok» megoldásáról, melyeknek szép beszédekben való előadását oly lelkesen fogadja a «zajos helyeslés bal és szélsőbalon».

III.

Azt mondják hogy a mostani közigazgatás vagyis a magyar önkormányzati rendszer nem szolgálja híven és erélyesen az államot culturalis törekvéseiben és nem szolgálja híven és erélyesen ama másik «culturai» törekvésben, a «magyar állam consolidatiójában» vagyis mondjuk ki magyarán. a magyarosításban. Az állam úgy a művelődés mint a magyarosítás előmozdításában csak úgy járhat el — mondják — sikeresen, ha oly közegekre támaszkodhatik, kik teljesen átvannak hatva intenciói által, kiknek közreműködésére úgy értelmesség mint pontosság és erély tekintetében föltétlenül számíthat. Ezért szükséges hogy mindenütt saját közegeivel rendelkezzen, ezért szükséges megszüntetni a tisztválasztás rendszerét.

Az államnak culturmissiójára nézve kétféle felfogás létezik. Professorok felfogásával, azzal hogy miként definiálják s e definitiók szerint miféle missiókkal látják el az államot, foglalkozni nem akarok. Publicistikánk szerencsére ettől mindekkoráig meglehetősen menten maradt. Staatsrecht és Verwaltungsrecht elméleti művelésének, miben annyira kitűnnek német szomszédaink, nálunk, legalább a legújabb időkig nem

volt nagy kelete. Ezeréves alkotmányos életünk alatt abban nőttünk fel hogy a közügyek emberének két dologra van szüksége; az egyik minél terjedelmesebb és mélyebb jogtudomány, a másik szabadságszerető férfias önérzet. A közigazgatást illetőleg különösen azt tartottuk hogy a kinek ad az isten hivatalt, ad hozzávaló észet is, és másik maximának azt tartottuk, s ezt már törvényben is kimondottuk, hogy a tisztviselők legyenek nobiles bene possessionati; vagyis az volt az uralkodó felfogás, hogy a közigazgatás nem tudomány hanem gyakorlati dolog, melyet megtanulhat a ki nem korlátolt elméjű s melynek jó vitelére a személyes megbízhatóság a főkellék. S az igazi alkotmányosság talán jobban is járna vele ha ezen parlagi észjárás mellett maradnánk meg továbbra is; szellemi gymnastica gyanánt folytathatnák — ez semmi esetre se volna ártalmas — leczkéiket a mi híres államférfiú tanáraink, de nem ártana viszont őket is arra kötelezni hogy mielőtt miniszterekké lesznek s a közigazgatást akarják reformálni, legyenek egypár esztendeig szolgabírák.

Eltéktelve attól mit mindent tudnak az államleszínéből az állam kulturai missiója gyanánt levonni a nagy tudósok, tényleg és gyakorlatban megvan nálunk is a központosítás és önkormányzat régi harcza s ehhez képest a felfogás különbözősége arra nézve hogy micsoda szerep illeti meg az államot, nevezetesen a közigazgatást, a közművelődés irányítása és fejlesztése körül.

Nagy Péter czár lefogatta s megborotváltatta a maga moszkovita bojárjait; fiát, kitől reformművét féltette, megfojtatta. II. József császár, hogy

művelté tegye Magyarországot, meg akarta németesíteni. Soha állam nem karolta föl erőlyesebben a művelődés körüli hivatását. Oroszországban, mint mondják, óriási volt a siker, de az orosz kulturán az állam keze rajta hagyta a maga nyomát, Oroszország külsőleg eltanulta a nyugati culturát, de azért moszkovita maradt s ugyan azt a culturát, melyet eltanult, most is állandó és nagy veszélylyel fenyegeti; II. József erőlködése szerencsére füstbe ment. Nagy Péter sikere s II. József kudarcza egyaránt azt mutatja, hogy a civilizáció nem lehet zsarnokságnak, ha mindjárt fölvilágosodott absolutismus képében jelenik is meg, nem lehet még a korlátokat nem ismerő s nagy drámai érdeket keltő lángész szárnyalásának műve sem; szabadság, szerves és természetes fejlődés nélkül nincs igazi, nincs sikeres közművelődési haladás. A szabadság alkotja meg a culturának igazi légkörét, a szabadság megsemmisítése vagy tulságos korlátozása mellett, az állam, legyen az absolut uralkodó vagy bármi nemű korlátlan hatalommal felülkerekedett tényező, culturai missiójának fokozott gyakorlatában hozhat létre fényeseknek látszó ephemer vívmányokat de nem állandó s áldásos eredményt.

De hát ezt nem akarják belátni azok, kiket türelmetlenség fog el annak szemléletére, hogy az emberiség, hogy egyes országok népe nem akar haladni eléggé gyorsan: türelmetlen a lángész, mely nem tudja magával ragadni a tunya tömegeket, de türelmetlen a tudományos nyegleség is, mely lángeszűségnek hiszi a maga bogarait s oly jogokat tulajdonít magának melyek a lángészt sem illetik meg. Duodez nagypéterek és józsef-

császárok lépnek föl a legnagyobb elbizakodottsággal, hogy a népeket akaratuk ellen boldogítsák, s miután maguk a szükséges hatalommal nem rendelkeznek, hirdetik az állami mindenhatóság tanát azon reményben, hogy elfogadtatván az állammal népboldogító nézeteiket és terveiket, azoknak kivitelére kényelmes és hathatós eszközre tesznek szert.

Szemben ezzel az a másik felfogás áll, mely nem akarja megengedni, hogy az állameszme annyira egyénítve legyen hogy mellette és ellenében a honpolgár egyénisége megsemmisüljön; nem akarja megengedni hogy az állam általános gyám, gondnok, dajka legyen, a ki mellett a honpolgár kiskoruságra van kárhozthatva; e szerint az államnak feladata a közcsend és rend fentartása, az egyéni szabadság megvédelmezése, sérelmek esetében igazságszolgáltatás. Ebben áll az ő eredeti megbízatása, mert csakis közmegegyezésből eredő megbízatás alapján léphet föl és nem mint úr, isteni vagy bármí néven nevezendő abszolút jogon; kulturát teremteni, a honpolgárok magán jóllétét előmozdítani maguknak a honpolgároknak érdeke és feladata s az államnak e téren nincs más szerepe mint lehetőségessé tenni azt, hogy az egyéni biztonság és egyéni jogok közvetlen védelmezésének gondja alól fölmentett honpolgár tehetségeit és munkásságát az egyéni jóllét fejlesztésére fordíthassa, vagyis mint gyakran halljuk az általános elfogadott kifejezést: a haladás akadályainak elhárítása.

De hát meg lehet e vonni pontosan és szabatosan azt a határt, melynél az egyéni és társadalmi tevékenységnek végződni s az állam tevé-

kenységének kezdődnie kell? Ez nem könnyű dolog s a compromissumoknak elv és czélszerűség közt mindenestre van helye. Általános szabályként azt lehetne felállítani leghelyesebben hogy az egyéni és társadalmi tevékenység számára kell meghagyni mindent a mit csak lehet, minél többet, mert minél többet engedünk át az állami tevékenységnek, annál nagyobb a veszedelem, hogy az állami hatalom a polgárt egyéniségével és szabadságával együtt absorbeálja, absolutismussá fajul s az egyént és a társadalmat a tevékenységtől elszoktatja.

Hogy nem könnyű megvonni azt a demarcationalis vonalat, talán semmi sem világíthatja meg jobban, mint ha példaképen fölvetjük azt a kérdést, hogy mit kell csinálni voltaképpen a közoktatás ügyével. Állami feladat e vagy nem a közoktatás. S ez a problema érdekesen mutatkozik különösen nálunk Magyarországon, a sok felekezet s a felekezetek jogi és történelmi viszonyainak páratlan sokfélesége mellett. Mi történik itt akkor, ha visszautasítva az állami mindenhatóság tanát kimondjuk hogy a közoktatás nem állami feladat, hanem át kell engedni nagyban és egészben az egyéni és társadalmi tevékenységnek? Történik az, hogy a honpolgároknak a közoktatás terén fennforgó legfontosabb érdekei, hogy a közoktatás és az attól legnagyobb mérvben függő közművelődésnek lelke és éltető ereje, a szabadság, eső alól, csurgó alá kerül, mert bármi aggályos az állam hatalma, van egy más tényező melynek hatalma még aggályosabb, mert e téren még nagyobb s e tényező nem más, mint a nagy catholicus egyház, mely az idők folyamában világ-

birodalmi jelentőségre emelkedett s ennek szellemétől van áthatva mai napig. Itt tehát a honpolgárok érdeke azt parancsolja hogy az állam hatalmát ki kell terjeszteni vagyis fenn kell tartani oly téren, mely voltaképen nem az ő régiójába tartozik; viszont, nemcsak hogy nem szükséges de épen czélelles dolog az állam hatalmát a protestans önkormányzat rovására terjeszteni, miután a közművelődés éltető eleme, a szabadság szelleme, biztos menedéket talál a protestantismus körében, biztosabbat mint azon államében, melyen eddig is uralkodtak reactionárius elemek s mely most ezenfelül mindinkább a centralisatio áramlatába sodortatik.

Ime egy eset. De én, ki pedig birok azon öntudattal hogy a szabadságnak igaz barátja vagyok, ki elvben perhorreskálom az állami mindenhatóságot s teszem ezt annál inkább azon oknál fogva, mert a magyar állam nem független s azért idegen érdekek szolgálatában áll, még sem kívánom egész ridegségében alkalmazni azt a tant, hogy az államnak nem feladata a culturát más mint negativ uton t. i. az akadályok elmozdításával gondozni. Kész vagyok elismerni hogy van e téren positiv uton is nem egy teendője; s kész vagyok erre azért, mert nem csak hogy nagyon el vagyunk maradva a közművelődésben általában de vannak hazánk népének oly aránylag is nagyon elmoradott rétegei, melyek közé szükséges volna a culturát fokozott mérvben és gyorsított tempóban bevezetni. De ezt a czélt nem az által gondolom elérhetni, a mi által a nálunk felülkerekedett centralizáló irány elérni erőlködik; ez már kényszereszközöket, mindenféle vexatorius és gyakorlati-

atlan eszközöket alkalmaz, holott az állam feladatának csak is buzdításból, saját számlájára való kezdeményezésből és mindenféle kulturai intézeteknek a közönség szabad rendelkezésére bocsátásából kellene állania. Ha az államtól a kulturmissiót megtagadni nem akarom, abból nem azt következtetem, hogy e missió teljesítésére mulhatlanul szüksége van az államnak oly «saját közegekre» melyekkel föltétlenül rendelkezik; szóval annak a célnak elérhetése végett nem tartom szükségesnek az állami közigazgatás behozatalát, hanem igenis oly intézkedést hogy az öntevékenység ébresztessék fel s ez által igenis fokozott mérvben de természetes és szerves fejlődés szerint emelkedjék a közművelődés.

A kormány nincs megelégedve a megyék szolgálatával culturalis intézkedéseinél és nincs megelégedve az állami közigazgatást sürgetőknek egész serege. Hát igen, a közművelődés fejlődése nálunk lassan megy, alig halad előre, de a közigazgatás-e az oka és nevezetesen annak végrehajtó közegei, a megyék? Illuziókat táplálnak azok s a viszonyok ismeretében nagy fogyatkozást tanusítanak, kik azt hiszik hogy a közművelődést közigazgatási eszközökkel és nevezetesen azokkal melyek a megyei közigazgatás hatáskörében alkalmazhatók, lehet sikeresen előmozdítani, ha e téren tesznek erőtetett és gyakorlatiatlan kísérleteket a helyett, hogy más téren igyekeznének megfelelni annak mi az államnak azután csakugyan elsőrendű feladata hogy t. i. mozdítsa el a haladás akadályait s teremtsen meg annak nagy és általános föltételeit.

Miért nem mutatnak föl nagyobb sikert a

törvényhozás és kormány culturalis intézkedései, nézzük egyes példákban, vegyük a népnevelést vagy az egészségügyet.

Országos kedvencz tárgy a népnevelés. Bizonys áhitattal ejtjük ki e szót, a népnevelés nagy fontosságától való áthatottságát kifejezni valamennyi politikai pártnak hiszekegyéhez tartozik. Melodrámai hangon elmondott kesergéseket hallunk minden budgettárgyalás alkalmával népnevelésünk szomorú állapota s a néptanítók sorsának sanyarusága fölött; olvasunk ministeri kimutatásokat s elszörnyűködve látjuk hogy a községeknek hány százalékában nincs még mai napig sem iskola s az iskolaköteleseknek milyen százaléka nem jár iskolába. Itt ez utóbbi körülményben — mondják — van a hiba. Mert hát az a százalék mely az iskola nélkül való községeknél mutatkozik, még tűrhető volna, de az a másik az már azután csakugyan felháborító; mihaszna áldoz az állam milliókat, mihaszna erőlködnek a felekezetek is tanodák felállításában, ha a gyermekek nem járnak iskolába. És miért nem járnak? Azért mert a szolgabíró nem szorítja nem bünteti a hanyag szüléket; nem bünteti azért mert nem akar senkit magára haragítani, félti a következő tisztujítás alkalmával hivatalát; de a sógorkomázó gentrynek melyből való a szolgabíró, nincs is fogalma a népnevelés véghetetlen nagy fontosságáról, ezt az érdeket felkarolni s gondozni nem is tartozik a régi megye traditiói közé; de ez tartahatatlan állapot, ennek véget kell vetni, végezni kell azzal a magát túlélő megyével, be kell hozni az állami közigazgatást.

A dolog úgy áll hogy a mi népünkre alig

lehet panasz a miatt hogy nem látja be az iskolázás szükséges voltát. Sőt csudálni lehet hogy ennyire is belátja, mert a valóság az, hogy annak a gyarló írástudásnak melyet a nép magának a népiskolák nagy részében megszerez, a túlnyomón nagy rész kevés hasznát veszi. Annak a földhöz ragadt szegény népnek fia kasza s kapától kérges kezével a tollat se tudja jól megfogni s ha kap valami hivatalos írást vagy ha magának kell folya-modást készíteni, amazt nem érti meg, emezt nem képes maga megszerkesztteni s kiállítani, ha mindjárt «írást tud» is, azért mégis a jegyzőhez kell menni s le kell fizetni a taksát. De hát a szegény nép úgy gondolkozik hogy mégis jobb lesz az ő fiának ha írást tudván káplárrá is lehet, és kitudja nem lesz-e a gyereknek «jó esze» s akkor azután mesterségre is mehet sőt tanító vagy épen pap is lehet belőle. De tapasztaljuk azt is hogy az írástudás mindinkább válik becs-vágy tárgyává is és igen gyakran láthatjuk miként irul-pirul a szegény ember midőn megfogat-ják vele a toll végét, mert nem tudja aláírni a protocollumot. Hányszor látjuk sárban vltzben igen fogytékos öltözetben czammogni anyjuk csizmájában az iskolából kifelé a szegény gyermekeket, és nem csak bent a faluban hanem a falun ki-vül az országúton, mert az iskola nem helyben hanem a szomszéd nagyobbik faluban van, egy óra járásnyira; egy kis kenyeret tesznek a tarisz-nyába az iskolai könyv mellé, reggel elbocsátják a gyermeket s csak estére várják vissza, rábizva arra ki a részegeknek és gyermekekneknek gond-ját viseli, a jó istenre. Meg se gondolná azt nem egy nagy államférfiú milyen áldozatot hoz sok-

szor a legszegényebb nép a culturának. De hát igen gyakran nem megy a dolog teljességgel, mert hóban meztláb s félmeztelenen még se lehet kiküldeni a gyermeket s most már az ilyen mint mulasztót, mint törvénynek és rendeletnek ellenszegülőt büntesse először, másodszor és harmadszor a bíró és szolgabíró? Megteszi gyakran s ha csakugyan hanyagok ellen alkalmazza a büntetést, jól is teszi, de ép oly jól teszi ha az evidens nyomorúság iránt tekintettel van, úgysis hiába tenné mert nincs miből megvenni a büntetés pénzt.

Az a kérdés most már, másként fog-e el-eljárni a kinevezett tisztviselő. Hangzatos és szigorú rendeletekben nem lesz hiány, de ha csakis abból fog állani a nagy közigazgatási reform hogy a választás helyett a kinevezés rendszere fog behozatni s ha azután is húsz négyszögmértföldre fog esni egy szolgabírói hivatal, a kinevezett hivatalnok ép úgy nem fogja tudni igaz-e mit neki az iskolamulasztásokról a tanfelügyelő bejelent, mint nem tudja a mostani, és ép oly kevésbé fogja ismerni a helybeli viszonyokat, mennyiben lehet és mennyiben kell erélyesen fogni a mulasztások ügyét anélkül hogy képtelenségekig menjen s embernyúzássá váljék a cultura ügye. Meg lehet hogy kezdetben kísérletet fog tenni a nagyobb erély kifejtésével de csakhamar meghátrál a lehetetlenség előtt s ott leszünk a hol voltunk.

Épen így vagyunk az egészségügygyel is. Erősen ütik e tárgyan is a reclame dobját; de ha jól megfigyeljük ezt az agitatót, a humanismus jelszavai mögött ott találjuk a kenyérkérdést. Állást kell teremteni a sok orvosnövendéknek Ott

találjuk az erőszakos népboldogítási politikát, mely e téren oda lyukadna ki, hogy csendőrrel kell a népet kényszeríteni hogy magát orvossal gyógytassa, hogy adóvégrehajtókkal kell behajtatni az orvosok fizetését, és hogy mindez sikeresebben menjen, államosítani kell az egészségügyet, és erre kell pénznek lenni, akár honnan teremtsük is elő.

Országos a panasz népünk lassú szaporodása s különösen a nagy gyermekhalandóság miatt. Történtek már helyes intézkedések a bábák iránt, és behoztuk a körorvosokat, carbol stb. felül is vannak számos rendeletek. Ezek az apróságok nem kis mértékben fel is rugtatták már a községi pótadót és ha mind pontosan és szigorúan végre akarnák hajtatni azt a tömérdek ministeri s ezek nyomán kiadott szabályrendeleteket, volna annyi áthágási eset s annyi birságolás, hogy a hatóságok nem győznék behajtatni és tömérdek embert ki kellene fosztani mindenéből. Nagyon csekély az eredmény, a körorvosok nem tudnak bizalmat gerjeszteni sem egyéni képességek sem a tudomány iránt s a paprikás pálinka és pemetefű birodalmából nagyon kis tért tudtak a gyógyszerárak részére elhódítani. Pedig nem hiányoznak itt-ott nagyon erélyes kísérletek is.

Ismerek egy alispánt; tetőtől-talpig derék, értelmes, művelt gentleman, csupa modern felfogás és szellem, egész föllépése fényes czáfolata annak hogy a mostani megyében is megvan javithatlanul a réginek ósdi szelleme. Ez az alispán egészen komolyan vette s egész erélylyel keresztül akarta vinni azt a számtalan culturalis és nevezetesen egészségügyi ministeri rendeletet; nincs az a kineve-

zett bureaucrata ki hűségesebben járhatott volna el a magas kormány intencióinak végrehajtása körül. Így például: a lakások szellőztetésére vonatkozólag, miután abban a megyében régen úgy volt szokás a házépítésnél «ablakot hagyni» hogy be volt az ablak építve, kinyitni s bezárni nem lehetett, szigorú rendeletet adott ki hogy minden házon kétfelé nyíló ablakokat kell csinálni. A nyíló ablak megvan, de kinyitni nem szokták, tele rakják az ablakpolczot mindenfélével, mert hát az már úgy van hogy a friss levegő szükségének érzete a műveltségnek bizonyos főkán alól nem létezik. A személyes szabadságnak bizony nem kis sérelmével jár abba is beleavatkozni, ki milyen ablakot csináltasson, de ez még hagyján. Hanem annak a megyének egy falujában nincsenek szokásban a kémények; a füst az ajtó fölött vagy a padláson át jár, a hol lyukat hagynak neki. Ez ázsiai állapot, ilyet a modern államban megtiltni nem lehet. Jött szigorú rendelet kémények építése iránt, majd birságolás; mind nem használt, megtört a v iak ó-conservatív szellemén. Ekkor jött az ultima ratio, karhatalommal építtetni kéményeket, modern rendszerhez híven vállalkozó útján, úgy hiszem harmincz forintjával. De a pénzt be is kellett hajtani s volt rá eset hogy a kéménnyel felboldogított s a modern államhoz illő életviszonyok közé emelt állampolgárnak elárverezték a házat, úgy hogy a háznak van ugyan kéménye de a polgárnak nincsen háza. Így azután a culturművelet folytatása abban maradt s a füst most is a régi lyukakon jő ki V házaiból.

Csökkeníteni a gyermekhalandóságot — mily kiszámíthatatlan fontosságú feladat! Kivált ha úgy

lehetne irányítani az eszközöket hogy különösen a magyar gyermekekből nevelhessünk fel minél többet. De lehet-e adminisztratív eszközökkel, akár választási akár kinevezési rendszer mellett? A nagy gyermekhalandóságnak főoka kétségtelenül a rossz táplálkozás. A magyar ember jól szeret enni és inni tehát azt gondolják sokan hogy jól is él. A dolog pedig úgy áll hogy a nép tápláléka leginkább kenyérből áll. Húst a szegény nép nagyon ritkán eszik, a kenyérhez eszik néha szalonnát, de a kis gyermek nem tudna még a szalonnával elbánni ha juttatnának is neki belőle, tehát többnyire csak kenyérrel tömi puffadt hasát. Adnak neki néha egy kis tejel vagy érelen gyümölcsöt, de a tartalmasabb eledelt az fogyasztja a ki dolgozik; mert a dolgozó nép úgy tekinti magát mint az igavonó állatot melyet abrakolni kell ha erős munkát kíván tőle az ember. Így például aratáskor, midőn a nép hihetetlen munkát végez, különösen jobban is táplálkozik. Ily életmód, ily felfogás és szokások mellett, az állati táplálószereknek, melyekre pedig az orvosok véleménye szerint a gyermeknek különösen szüksége van, majdnem teljes hiánya mellett nem csoda ha az öldöklő angyalnak a gyermekek soraiban bő aratása van.

Lehet-e ily állapotokon segíteni adminisztratív eszközökkel? Hol marad ezekkel szemben azon «idealista» feladat, melyet például Gröndwald Béla (l. «A régi Magyarország» 1888) a kulturát előmozdító közigazgatásnak, mint az újabb kor tárlálmányának kltűz? Nem mondom hogy épen nem lehet. Hát ott van például a himlőoltás. Malthus s azon nemzetgazdák kiknek alapelvök hogy sok az ember és kevés a föld, ezt is kárhoztat-

ják, de hát azért mi magyarokul kivált mégis üdvös intézkedésnek fogadhatjuk el. Ily nagyobb szabású esetleg előforduló intézkedéseken kívül is az egészségügyi rendészetnek városokban kivált de falukon is lehet feladata. Így például észrevehetné, ha volna a ki figyelmet az effélékre kiterjessze, hogy a falukon végig futó országútnak mind a két árkában egész nyáron át ott bűzhődik a víz, éppen a házak tövében, mert arra ugyan van szigorú rendelet és gond hogy az országút rendben tartassék, tehát két oldalról felárkolva legyen, de arra már nincs hogy a víz ott ne rekedjen hanem levezetessék vagy maradjon inkább az út árok nélkül mintsem a falun végig futó pocolya a legel dögleletessé tegye. De kinek volna gondja az efféle csekélyiségekre, már t. i. a végrehajtásra, mert ministeri rendelet van bőven kisebb dolgokra is, sőt van törvényparaphus is. A szolgabíró ott ül székhelyén, veszi fel a sok jegyzőkönyvet és csinál statistikát, a faluknak nem megy feléjük sem, legfeljebb akkor, szabályszerűleg, ha bírótétel vagy jegyzőválasztás fordul elő.

Mondom, nem akarom azt állítani hogy az államnak a cultura előmozdítására nézve adminisztratív uton éppen semmi teendője nincs, de igenis állítom azt hogy az adminisztráció nevezetesen a szűkebb értelemben vett közigazgatás útján való cselekvés csak akkor ér valamit, ha az állam eleget tett előlegesen nagyobb és szélesebb körben azon feladatának hogy mozdítsa el a haladás nagy akadályait. Enélkül az apró adminisztratív eszközök csütörtökököl mondanak s az állam mely csakis ezeket alkalmazza, úgy tesz mint a rossz orvos, ki nem a kórt hanem a kórjeleket

gyógyítja. Nálunk ez történik és pedig még ráadással. A mi döntő köreink jól tudják azt hogy a nagy dolgokban segíteni képtelenek, de így okoskodnak: ha már a nagy dolgoknál nem segíthetünk, kettőztessük meg az apró eszközök alkalmazását, hogy így amazokat lehetőleg kipótoljuk, mert hát a cultura előmozdításának vannak nagy és kis eszközei, a sok kicsi pótolja a nagyot. Nem új nálunk ez a politika, húsz év óta van alkalmazásban, ezzel kezdtük mindjárt 1867-ben a kiegyezés alkalmával. Nem birták megcsinálni a külön vámterületet hanem elvállalták a közös hadsereg kiadásait és hozzá még az osztrák államadósságot; se baj! — gondolták — majd annál jobban kihasználjuk az anyagi jóllét emelésének egyéb eszközeit hogy a hiányt kiegyenlitsük; és lett hajrá vasutépítés meg a tömérdek más culturalis befektetés s van most nyakunkon oly óriási adósság és adóteher mely paralyzálja az összes befektetések eredményeit, úgy hogy maga az állam és a honpolgárok tömegei folytonos anyagi válsággal küzdenek. És ezen irány mellett, melynek már megvannak nálunk a maga traditiói s megvan a maga slendriánja, van nálunk még egy áramlat, a modern állam rögeszméje, mely folytonosan azt a tekintetet tolja előtérbe hogy mik egy ilyen államnak a kellékei, és nem azt hogy tőlünk mi telik. S ezen politika sarkalja azután vezérlő köreinket azon eljárásra hogy erővel ráakarják octroyálni az országra a cultura külsőségeit, elakarják kenni-fenni az elmaradottság körjeleit; de hát ez utóvégre sem egyéb mint éretlen dicsvágy, magánkedvtelés, de nem komoly államférfiúi cselekvés s az országnak javára nem válhatik.

Emelni akarják a hazai közművelődést? Hát teremtsenek anyagi jóllétet, mozdítsák el ennek a közös vámterületben fenálló akadályát s akkor bátran tűzbe dobhatják a culturalis minisiteri rendeleteknek kilencz tizedrészét, mert magától megy a dolog. S hogy a népnevelés és az egészségügy példáinál maradjunk, mihelyt vagyonosodni kezd a nép, azonnal önként felélénkül benne az iskolázásnak az írástudásnak különben is meglevő diadvágya, de fokozódik különösen azért mert szaporodnak az oly keresetmódok melyek nyitva állanak a legszegényebb néposztálynak is de csak úgy ha írni olvasni tud. A népnek lesz önként annyi belátása hogy azt kihasználja. Nézzük a zsidókat. A legszegényebb falusi zsidó is magán tanítót tart gyermekei mellett ha nincs a községben megfelelő iskola. S ha vagyonosodik a nép, kevesebb lesz az oly gyermekek száma, kiket meztláb nem lehet télviz idején a szomszéd faluba az iskolába küldeni s akkor azután nem lesz szükséges a szülőket iskolamulasztásért bírságozni, mindenestre kevés dolog lesz vele hogy egyes hanyagok, és ezek akkor méltán, megbüntettessenek. És akkor, ha majd nagyobb lesz a nép soraiban az 1 százalék, mely nem csak az egyszerű földművelési gyér munkában nyer foglalkozást, hanem magasabb életrendű osztályba lép, ha gyakrabban kerül az asztalra egy kis húseledel, majd gyakrabban jut belőle annak a szegény apró gyermeknek is, hasa kisebb s arczsine élénkebb lesz, nem lesz oly nagy a gyermekhalálozás. Akkor annak a derék alispánnak nem lesz szükséges a parasztházak ablakait szabályozni vagy kömüves állalkozókkal a kémények egységi árát megállá-

pitani, mert önként megjő a vágy csinosabb és egészségesebb lakások után. Nem kell azt gondolni hogy a mi népünknek nincs érzéke a művelődés iránt, hogy nem igyekszik eltulajdonítani azt a mit saját megfigyelése után hasznosnak ítél vagy a mit saját izléséhez képest kellemesnek talál. Nem kellett hozzá parancs és szabályrendelet s a faekék és fából készült szekértengelyek eltűntek, lóherét, luczernát, répát széltiben természetnek, a parasztházakban diván és aranyrámás tükör van, a piros csizma végveszélyben van a bécsi-czipő és harisnya miatt, még attól lehet tartani hogy a népies nagyon is háttérbe szorul az uras előtt, mielőtt a változás a vagyoni állapotnak megfelelné. Például Nógrádban a nép 50 év előtt még igazi barbár széles tüszőt s iszonyú nagy kalapot viselt, posztó ruhának hite sem volt, most már a bőrködmön nemcsak a nőknél hanem a férfiaknál is eltűnt s vasárnap minden ember kékbeli.

De hát amennyiben mégis bírnak befolyással az aféle részletes közigazgatási eszközök a közművelődés emelésére, melyik rendszer mellett lehet ezen missió teljesítésében várni nagyobb sikert, a kinevezett tisztviselőkkel vagy az önkormányzattal? Mi a nagyobb biztosíték, az e hogy mint mondják, a kinevezett hivatalnok át van hatva az ő feljebvalójának intenciói által vagy az hogy a választott tisztviselő, a mi jól és üdvöset létrehoz vagy előmozdit, azt annak a híres sógorkomának javaért teszi sőt hasznát veszi maga is. Nagyon szép dolog az hogy az a miniszter, annyira át van hatva hon és népboldogító intenciók által, annyira szíven fekszik az ország min-

den vidékének, azon vidék minden községének s azon község minden polgárának jólléte, de annyi bizonyos hogy annak a miniszternek ezt a hon és honpolgárboldogító indulatot előbb be kell ültetni a maga közegeinek lelkébe s akkor ezen jóindulat olyan mint a homoeopathiai szereknél a második dilutio. Mindenesetre többet lehet várni a választott tisztviselő jóindulatától, mert ez közvetlenséggel hat és sokkal több a közvetlenség abban is a mi a választott tisztviselőt sarkalja arra hogy az igazgatása alatt álló közönség irányában jóindulatot tanúsítson és sikert is tudjon felmutatni. Legelőször is neki érdekében áll hogy magát hasznos szolgálatai által megkedveltesse, mert akkor növeli esélyeit a következő választásnál, de ha erre nem számít is, érdekében van hogy saját fészkeben jó emléket hagyjon hivatalos működése után s magának a közbecsülésben bizonyos állást, tekintélyt szerezzen. De van még közvetlenebb érdeke is. Például neki érdekében áll, hogy a község jó fecskendőjét szerezzen be, a mi ugyan magában véve nem elég, de még az is kell hozzá hogy azt a fecskendőjét jó karban tartsák, mert hát az ő saját ólját és asztagját is azzal a fecskendővel kell a tüztől megoltalmazni, vagy ha nem az övét de hát a sógora és komájaét; vagy például érdekében van az is hogy a község jó bikát szerezzen be, mert különb borjú fogja az ő tenyerét nyakdosni, mint ha valami haszontalan korcstól szakadt. Az a kinevezett szolgabíró — ha ugyan nem adnak neki valami új kulturnevet — a kit Erdély tulsó végéről helyeztek át ide, lehet különben igen derék ember, de neki itt se tüeski se hajtski, mit bánja ő! Neki ma itt, hol-

nap ott; meg se melegíti itt a helyét, már odább szállíthatják, neki ideje sincs arra hogy valami derék dolgokat művelhessen, azokban gyönyörködhessek vagy mások hálálkodását halhassa. De ki is constatálja hogy milyen eredménynyel sáfárkodik? A minister nem járja be az ő járását, de még a főispán sem — vagy majd a mint tisztelik ez urat — az is csak a hivatalba megy vizsgálatot tartani s ha rendben van a rovancs s a pénz helyén van, akkor nincs semmi baj, csak különben legyen rendben a conduitlista, és legyen rendben különösen az a másik conduitlista is melyben fel van jegyezve, hány szavazatot csinált a szolgabíró úr a legközelebbi képviselőválasztás-kor a kormány jelöltjének.

IV.

De hátra van még egy nagyfontosságú tekintet s ez nem más mint az, hogy az állam a mostani rendszer mellett nem felelhet meg a magyar állam consolidatiója, sőt mint gr. Szapáry miniszter úr választóihoz intézett beszédében mondá, restructiója körül való főfontosságú feladatának, vagyis magyarul: a kormány csak akkor működhetik sikeresen a magyarosítás terjesztése körül, ha a megyei közigazgatás terén is saját maga által alkalmazott s e tekintetben megbízható közegekkel rendelkezik.

S talán lesznek is kik belátják s bensőleg legalább beismerik, hogy közigazgatásunk azon korlátok közt, melyek közé húsz év óta szorított, azon materialis törvények és rendeletek mellett melyek szerint functionál, alig mutathatna föl jobb eredményeket; lesznek kik beismerik hogy a régi consolidált önkormányzati rendszert megsemmisíteni a közszabadság szempontjából aggályos dolog: ámde a nemzetiségi szempont döntő erővel bír, ez csinálta meg az állami közigazgatás behozatalának útját a közvélemény terén; ez fogja megadni, ha csakugyan így van megírva a sors könyvében, az ősi magyar önkormányzati rendszernek a kegyelemdöfést, mert ez terelte a reac-

tionarius elemekkel egy táborba mindazokat kiknek a szabadság, az igazi szabadelvűség, tehát az önkormányzat zászlaja alatt volna a helyök.

A közvélemény nagy eredményeket vár magyarosítás tekintetében az állami közigazgatástól. Ha nem nagy eredményt várna, nem adta volna rá oly könnyen a fejét, hogy az ősi municipalis rendszerrel szakítson, mert bármi kevéssé tudja is annak valódi értékét méltányolni az a nemzedék, mely a tényleg fennálló gyakorlatban a régi megyének csak lecsonkázott törzsét látja, lelkiismerete súgja neki, hogy most midőn az állami közigazgatás melletti agitáció terére csallák, tilosba lépett s egy végzetes lépés kráterének szélén jár. De vajjon meggondolta-e jól, mennyiben lehet ettől a rendszabálytól várni csakugyan nagy eredményeket.

Miképen van contemplálva a behozatandó új rendszer magyarosító hatásának gyakorlása? A kiindulási pont s a tervezet ilyenformán hangzik: A mostani rendszer mellett sok nemzetiségi ember jut be a megyei hivatalokba, mert a megyei bizottmányok tagjai közt sok a nemzetiségi, bármiként legyen is kirostálva, és a megyei választásoknál nincs náluk kimondva a passivitás. De még ha nem is épen nemzetiségi elemek kerülnek a hivatalokba, a helybeli magyarok sem képeznek megfelelő elemet, mert ezek többnyire értik és beszélnek az ott divó nyelveket s a néppel azokon érintkeznek, minek következtében alig forog fenn a népre nézve azon szükség, hogy magyarul tanuljon ha beszélni akar a tisztviselővel, ha igazságot akar magának szolgáltatni; de azok a helybeli magyar emberek nincsenek is eléggé jó hangulatban a

magyarosításra nézve, legalább nagyobb részök nincs, mert az együttélés és összeszokás elnéző eljárásra teszi őket hajlandókká. Ezen csak úgy lehet segíteni ha azokban a nemzetiségi megyékben a hivatalokba magyar és idegen elemeket importálunk, a kik azután azon hivatás tudatával mennek oda, hogy ők a magyar cultura «pionirjai», a kik, mint Grünwald Béla szükségesnek tartja s mondani szereti «kiméletlenül» valósítják meg az állam nagy céljait s teljesítsék «idealis» feladatát. A nemzetiségi értelmiséget pedig el lehet vinni a magyar vidékekre; ám tessék nekik Hajdumegyében tót, Borsodban szerb, Fehérben oláh propagandát csinálni. Bátran vihetünk oda nagyobb számu egyéneket is, ne legyen panaszuk mint most hogy aránytalanul nagyon kevesen részesülnek az állami hivatalokban; és van is elég példára a törvényszékeknél, a pénzügyi kezelésnél hogy így elszigetelve, míg egyrészt teljesen ártalmatlannak, mint hivatalnokok jól forgatják magukat.

Hát ez így mély bölcsességgel van kiczirkalmazva — a papiroson. Azaz hogy még papiroson sem, eféléket nem írnak meg, ez a bölcs politika csak amúgy «értetődik». de értetődik és el van fogadva mint csalhatlan általános. Csakhogy a dolognak többrendbeli bibéje van.

Legelőször is nagy csalódás forog fenn arra nézve, hogy mit lehet általában elérni administratív eszközökkel. Nagy terjedelmű és ruganyos fogalom vagy szó az «administráció». Lehet venni nagyon széles értelemben úgy hogy valamennyi ministeri tárcza köre bele foglaltatik s ily széles értelemben vétetik az olvasóval rendesen azok, kik az administráció magas rendeltetéséről beszélnek. De hát

most az állami közigazgatás hangzatos neve alatt csak a szűkebb értelemben vett megyei és városi közigazgatásról van szó és itt is nem arról hogy a materialis eljárás megváltoztattassék, csak is egyedül a hivatalok betöltésének módjáról. És a megyei közigazgatás mai napság igen szűk körben mozog, mert annyira kifosztották hajdani hatalomteljességéből hogy itt-ott maradt belőle, úgy hogy a szándékba vett nagy reformnak (?) hordereje nem annyira a létező viszonyok valami nagy megváltoztatásában, hanem elvi természetében és politikai irányában áll. Azon a szűk téren tehát, melyen hivatva lesz működni a magyarosító hatás, valami nagy eredményeket várni nem lehet. Csekély eredményekért szabad-e hozni nagy áldozatot?

De továbbá, igazolva van-e a magyarosítási eredményhez kötött nagy várakozás az eddigi tapasztalat által? Mert hiszen van más analog téren tapasztalatunk. A bíróságoknál és sok más közigazgatási ressortoknál régóta gyakorlatban van a kinevezési rendszer, a pénzügy maga jóval nagyobb kört képvisel, mint a belügy körébe tartozó szűkebb értelemben vett közigazgatás. És pedig tapasztalásunk van kettős irányban. Először is: keresztül van-e vitelve csakugyan ama ressortoknál az a körmönfont nemzetiségi politika, a nemzetiségi elemek kicserélése? Szabadságában állott a kormánynak, miért nem vitte keresztül? Vajjon azért, mert nem volt benne elég buzgalom a magyarság iránt, mert nem volt eléggé hazafias? És valóban, hallottunk is elég ilyenmű szemrehányást, de én azt hiszem azért nem vitte keresztül gyökeresebben mert a képtelenség elől meghátrál mindenki, legyen bármennyire eltelve bizonyos ügyért való

buzgóságtól. Nem lehet-e azt várni hogy az ujonnan szervezendő megyei közigazgatásnál is elő fog állani nem egyszer az absurdum, mely a bölcsen kiczirkalmazott magyarosítási rendszabály keresztülvitelét legalább is szűk térre szorítja s akkor azután hol marad a várható nagy eredmény? Marad ott hol a másik irányban tett tapasztalás szerint áll. Húsz év óta dolgoznak a magyar culturának azok a pionirjai, a kinevezett hivatalnokok egész hadserege, és mi az eredmény a nemzetiségek megmagyarosítása tekintetében?

Majd másképen csináljuk ezután, komolyan, erélyesen, és a megyei közigazgatás terén sokkal több és kedvezőbb az alkalom, mint az állami közigazgatás egyéb ágainál. Legyen szabad ebben való kétkedésemnek kifejezni. Ez ügyesen lehet mondva in usum delphini, annak az ujságírónak vagy képviselőnek kit az állami közigazgatás mellett capacitálni akarnak, de meg vagyok róla győződve hogy a kísérletnek nem lesz tényleges eredménye s nem marad belőle más mint a gyűlölködésnek kimaradhatlan fokozása.

Erélyesen! Mit jelent az erély ennél a dolognál? Oly bánásmód alkalmazását melyből azon meggyőződést meritse az a nemzetiségi közönség, hogy ha nem tanul magyarul, ne várjon igazságot, ne várja ügyeinek gyors és pontos elintézését. Ha ezt a hilet nem sikerül abban a közönségben meggyökereztetni, akkor a cultur vagyis magyarosító hatás teljesen elmarad. Annak a szolgabírónak tehát például azon kellene kezdeni hogy utasítsa vissza a nem magyar nyelvű folyamodványokat. Törvény, nem törvény! S ennek azután azon további corollariuma volna hogy ügyvéd segítsége

nélkül, a mi költséges dolog, a szegény nép a maga panaszával a tisztviselőt meg sem közelítheti. Magyar nyelven kellene fölvenni minden jegyzőkönyvet s ezt, érti nem érti, alá kellene írni a folyamodónak. Hát ezek s az efélék, melyeknek módjában számtalan különböző esetben kitüntetheti erélyét és hazafias buzgalmát az a magyar tisztviselő, hathatós pressiót gyakorolhatnának arra a nemzetiségi emberre, mert minden lépésért ügyvédet fizetni nagyon költséges dolog és nagyon csiklandós az is hogy az ember odairja nevét vagy tegye keze keresztvonását oly irás alá melynek tartalmát nem érti; és nagy hátrány az is ha az ember nem tudja magát a tisztviselő előtt jól kimagyarázni, jól kipanaszkodni, mi a szegény ember előtt már fél orvoslása a sérelemnek.

De mindez nem elég. Ha ez erélytől várunk eredményt, ezt lehet és kell is fokozni más eszközökkel is. Az igazságszolgáltatásból, az ügyeknek kedvező elintézéséből jutalomdíjat kell csinálni azok számára kik magyarul tudnak vagy legalább hazaliságukra esküdöznek; ezeknek számára kell fentartani minden előnyt s kedvezményt melynek osztogatásában a közigazgatási tisztviselőnek ezer módja van. Ha már az erélyesség terére lépünk, félre kell tenni a kedélyességet, a jelszó az kell hogy legyen: a cél szentesíti az eszközöket. Erélyes eljárás alatt csak ezt lehet érteni és nem egyebet.

Azt kérdem most már, kap-e ilyen szolgálatra magyar embert a kormány s a magyar cultura terjesztéseért rajongó közönség. Kaphat, csak keresse ki jól az alkalmas elemeket és egyéneket; de ezeket nem a tisztességes elemek közt fogja

föltalálhatni, a kikkel tisztességes közigazgatást szervezni lehet. A bachrendszer alatt csufoltuk a slájfereket és kelnereket, hámultuk miként bujtak elő mintegy a föld alól mindenféle existenciák. kiknek létéről azelőtt semmit sem hallottunk s most egyszerre egyik mint Districts-Obergespan, másik mint megyefőnök kezdett szerepelni; az ilyeneknek feljöhet a napjuk ismételve, a solid és tisztességes elemek nem fogják magukat ily szerepre felajánlani, de nem is tanácsos rájuk bízni azt a culturpionirkodást, mert nem lehetne tőlük várni kellő eredményt.

Ha majd csakugyan el lesz fogadva az állami közigazgatás s a szervezésre kerül a sor, lesz majd országos mozgósítás az aspiránsok közt, nem kisebb mint a Bittó ministerium alatt az igazságügyi szervezkedés alkalmával. Szilágyi Dezsőnek, mert hiszen ő a közigazgatási reform atyja, szavának kell lenni e fontos műveletnél, majd összeül ministertársával gr. Teleki Gézával, természetesen a Tisza Kálmán elnöksége alatt, hogy megállapítsák mindenekelőtt az elveket, melyek szerint a kinevezéseket tenni kell. Azon föltevésből fognak természetesen kiindulni, ismerve a viszonyokat, hogy a csődület óriási lesz, embarras de richesses. De hát a kinevezéseknél rendszert kell követni, meghatározni hogy az a culturezél-e a legfőbb tekintet vagy a jó közigazgatás s ehez képest kell választani az alkalmazandó emberek egyik vagy másik cathegóriáját, a cathegoria megállapítása után következik az egyéni qualificatió. Tökéletesen rendszeres eljárást nem lesz könnyű követni, mert lesz egy legislegfőbb tekintet, mely előtt minden egyébnek háttérbe kell vonulnia

(mint mondták legfelsőbb helyről 1861-ben a birodalmi egységre vonatkozólag) s ez nem más mint a kormánypártiság. A szervezkedési tanácskozmány asztalán a legfőbb akta lesz a fekete könyv, mellette talán egy másik könyv mely a «konyító» ellenzéki emberek sorjegyzékét tartalmazza. Valószínűleg rosta alá kerül azután újból a főispáni kar. Tarkább társaságot mint ez a kar, képzelni sem lehet. Van abban minden mint a jó boltban, melyben minden kigondolható portékát lehet kapni. A főispánság, ha akarom, ezredéves tekintélyű fényes méltóság, melyet viselni nem derogált a főherceg-nádornak s azért viseli most is az a kinek neve Magyarországon nem is annyira személyt mint egy fogalmat jelez, ezt a fogalmat: herczeg Eszterházy! Van benne országzászlós, nagy dynasta, volt és leendő minister. De a főispánság, ha akarom, nem méltóság hanem egyszerű kormányhivatal s ehhez képest vannak abban a quodlibetszerű karban igen szerény előzményekkel bíró férfiak, kiérdemültjei az abszolút rendszernek és provisoriumnak, reményteljes vagy nem is nagyon reményteljes növendékei a mostani rendszernek, ifju mamelukok, apjuk érdeme vagy később szerzendő érdemeik fejében. Az egyöntetűség némi eleme csak a fizetésben van meg és azon határtalan lelkesedésben mely valamennyinek beigtatása alkalmával diadalkapuk, banderiumok és háromszáz teritékü bankettekben nyilatkozik. De micsoda állást akarnak jövőre voltaképen teremteni a főispánnak? Szemben a jövődöbéli megyével nem lesz szükség aféle kormányképviselőre és bizalmi férfiura, mert hiszen ilyen lesz az egész tisztikar, valószínű tehát hogy a főispán, ha ugyan nevét

meghagyják, megyefőnökké s az alispán aféle Comitatscommissárré válik. Ez mindenesetre a mostani főispáni karnak erős rostálását fogja szükségessé tenni, de a helyek betöltésére bőségben lesz a vállalkozó és alkalmas elem.

Nagyobb nehézséggel fog járni minden tolongás daczára a minorum gentium állások kellő betöltése. A tisztán magyar megyékben aránylag könnyű lesz a dolog, de a nemzetiségi megyékben! Ha ama bizonyos culturmissió a főczél, akkor elő kell venni az apró Catilinákat, vállalkozó szellemű, scrupulusokkal nem vesződő, teljesen modern gondolkodású strebereket, a kik eléggé ügyesek arra hogy elértsék s eléggé élelmesek hogy kimélet nélkül végrehajtsák a mit rájuk bízunk. Harsogni fog az «állameszme» meg a «hazafiság» jelszava de majd milyen világ lesz különben azokban az országrészekben; mit lehet várni egy ily hivatalnokseregtől? Láttuk már izelítőül azokat az állapotokat melyek Szörénymegyében a legujabb szervezés előtt fenállottak, azon provisorium alatt midőn kinevezett hivatalnokok kezelték a megyét.

A bachrendszer alatt egy magyar mágnás, kit a kéteshirűség mély fertőjéből húztak elő megyefőnöknek, így capacitált egy más magyar embert hivatalvállalásra: Schaun's amice! Sie haben bei die Ungarn gedient um's Geld, jetzt können's bei mir auch dienen um's Geld. Ilyenfajta népség fog kelleni ama bizonyos szolgálatra. Hanem ez azután az um's Geld elvet másként is alkalmazza. Borsodban volt egy hires megyefőnök, a kinek volt egy pár szép fakó lova; itt jó a kedd és péntek — mondták Miskolczon, mikor a két fakó

jött; ezeket ugyanis azért adták a miskolci zsidók a főnök urnak, hogy a hetivásár ne szerdán és szombaton hanem kedden és pénteken tartassék. Majd ilyen világ lesz az új kiadásu magyar bachhuszárok alatt. S ha majd ettől maga is visszaborzad a magyar kormány s az organisatio után majd egy epuratio és reorganisatio következik, a mint ez a burocrata rendszer mellett minduntalan előfordul, nem lesz könnyű tiszteséges elemeket beszerezni hogy amazok helyét betöltsék. Hiszen különben is nagyon sok ember valódi számkivetésnek tekinti azt, hogy oly vidéken telepedjék meg hol semmiféle régi összekötetései nincsenek, a hol tudja hogy semmiféle rokonszenyre nem számíthat nemcsak de tarthat tőle hogy az első zavarodás alkalmával nyakát is elfürészelik; és kivált ha az első kirendeltség oly jól megvetette jó hírnév dolgában az ágyát. De hát az ily elemekkel nem is lehetne elérni azt a legmagasabb czélt; az ilyenek nem volnának képesek alkalmazni s kellő erélyvel kezelni a megfelelő eszközöket, a miért természetesen ki lennének tételeve másfajta hivataltársaik részéről az örökös feladásoknak, míg elismerésre a helybéli közönség részéről akkor sem számíthatnának, mert már egész fajtájuk gyűlöletessé vált.

Gondoljuk el most már milyen lesz az országnak bizonyos vidékein és pedig igen nagy terjedelmű vidékein az a híres állami közigazgatás, melynek behozatala a jó közigazgatás czége és ürügye alatt történik. Tarthatlan állapotokat fog előidézni egyenesen, mint tarthatatlan volt azon állapot melyet a bachrendszer előidézett, mert kétségtelen hogy ama közigazgatás rosszasága volt

egyik főoka annak hogy az akkori egész politikai rendszer összedőlt.

Talán ismét indignatiót fogok kelteni azzal hogy bachrendszerrel s magyar bachuszárokról beszélek. A bachrendszer törvénytelen volt s a magyar államiság dissolutiójára volt irányozva; holt az állami közigazgatás az arra hivatott alkotmányos tényezők által fog megállapíttatni s célja iránya a magyar állam consolidatiója lesz. Hát igen, legitimitás tekintetében nem lesz hiba s ebben igen nagy a különbség, de más tekintetben teljes lesz az analogia s ennek hatását a közjogi correctság el nem enyészeti. Teljes lesz az analogia abban hogy a régi bachrendszer által ránk akarták tukmálni a német nyelvet, az új bachrendszernek egyik célja a más nemzetiségűeket az ő nemzetiségükből kiforgatni. Ennek eredménye nem lesz nagyobb mint volt a germanisációnak, de ezért ép úgy hadüzenetnek fogják tekinteni az illetők s ép úgy meg lesz elkeserítő hatása. A másik analogia pedig a közigazgatás rosszasága lesz, mert, mint a fentebbiekből láttuk. oly körülmények közt, midőn a közigazgatási szervezet nem a jó közigazgatás hanem egy bármi magasra tartott de mindenestre mellékes cél elérése szempontjából van megállapítva s e célnak keresztülvitelére kap mindenek fölött mandátumot, jó közigazgatásról szó sem lehet.

S most már azt kérdem, helyes megoldása lesz-e ez a nemzetiségi kérdésnek? Magyarosítás és rossz közigazgatás. Nem volna-e jobb megoldás békét hagyni nyelv és nemzetiség dolgában mindenkinek és adni jó igazságszolgáltatást és közigazgatást?

A magyar állam nehéz próbára teszi a magyar polgárait, nemzetiségi különbség nélkül, magyart és nem magyart egyaránt. A hazához való természetes ragaszkodás ösztönszerű érzelme mellett a hazafias szellemnek és emelkedett gondolkodásmódnak nem csekély foka szükséges hogy a magyar honpolgár, azon elbánás mellett melyben az állam által részesítettik, ehhez az államhoz melegen ragaszkodjék és különösen ahhoz hogy a közügyekkel való foglalkozáshoz minden kedvét el ne veszítse. Az 1861-iki emlékeztető följegyzet alkalmával az egyik szónok — gondolom b. Podmaniczky Frigyes — ezzel fejezte be beszédét: »Saphir azt mondja: nehéz embernek lenni (schwer Mensch zu sein) én pedig azt mondom: nehéz magyarnak lenni». Kissé visszatetsző volt az akkori emelkedett hangulat mellett ezen idézet, de valóban mindinkább helyesnek bizonyul. A magyar állam nem tudja azon felemelő érzést ótani a honpolgár keblébe hogy egy szabad és független nemzetnek tagja, hanem rak annyi terhet vállaira hogy alig bírja viselni; rátukmálta azt az ezerféle adót, melynek behajtása ezer meg ezer jogsérelemmel és zaklatással van összekötve; egyszerű culturalis viszonyok közt éltünk e hazában ezelőtt de bátran mondhattuk hogy ez az ország a szabadság hazája s anyagi tekintetben könnyebb megélés kevés országban volt található. Hová lettek ezek az állapotok! És alapos-e azon föltevés hogy mindaz a minek terhe oly nehezen sulyosodik ránk, nem egyéb mint az átmeneti állapot zavara, a társadalmi válság kényelmetlen és fájdalmas tünetei, melyek után a gyökeres javulás és emelkedettebb létnek biztos bekövetkezése várható?

Nem biztathatja ezzel magát a közönségnek értelmesebb része sem, de miképen vigasztalhatná magát effélékkel a népnek azon része mely nyomorult viskójának ablakából nézi a világot s lelke mélyéből foláskodik: add meg minékünk a mi mindennapi kenyereünket. Lehet-e, ehhez bizodalunk midőn a súlyos helyzet mellett még annak szemlélete is fokozza aggályainkat hogy parva sapientia regitur mundus? A világhelyzet nem hogy javulna, ellenkezőleg a legnagyobb vészt rejtő fellegek mindinkább tornyosulnak a láthatáron; a haderő fokozása, melynek kénytelenségét sans phrase elfogadjuk, terheink folytonos fokozását igényli, de anyagi jóllétünk megfelelő emelkedéséről szó sem lehet, mert annak eszközei után kezünket se merjük kinyújtani. S ily nehéz körülmények közt akarunk hozzálátni oly óriási vállalathoz hogy az állam rendelkezésére álló eszközökkel megmagyarosítsuk az ország mindenféle különböző nemzetiségeit. És keresztül akarunk vinni mindent a végletekig a mit csak gazdag és a culturában sokkal magasabban álló nemzetek körében tudtak eddig keresztül vinni, de ezek közt oly dolgokat is melyeknek kétes legalább is az értékük s melyek nélkül nemcsak megélni de nagy lenni is képes például Anglia és Észak-Amerika. És nem használnak semmit az illetőknek észrehozására az időnek már mutatkozó jelei, nem akarják látni hogy a tönk szélén állunk és pedig nemcsak pénzügyi tekintetben. Nem akarják látni például hogy az a kétszáznegyven tagból álló királyi tábla s az egy ülésben elreferált ötven pör tönknek a jele igazságszolgáltatási és ezzel kapcsolatban sok más behozott új intézkedés tekintetében; divatos frá-

zisok és felkapott jelszavak feltétlen engedelmes-
ségre találnak, végletekre hajtják intéző köreinket
s az előttük mindinkább meglapuló közvéleményt.

... Közigazgatási eszközökkel akarják a culturállamot megteremteni. Halomra gyártották már e czélból a törvényeket s adja ki a kormány a rendeleteket. Egy főszolgabírótól hallottam: én már alig merek a járásba kimenni, mert nem tehetek egy pár mértföldnyi utat a nélkül hogy egy pár száz forintnyi büntetéspénzt ki ne rójak. Közegészségügyi és állategészségügyi törvény, népnevelési törvény, erdőtörvény; tűzrendőrségi, építkezési s isten tudja miféle szabályok — annyi az áthágási eset hogy az állampolgár úgy jár a haza földjén mint az erdei vad egy törökkel és csapdákkal megrakott bozótban. Ha mind végrehajtanák az áthágásokra kiszabott büntetéseket, lehetetlen hogy meg ne csordúlna az a pohár, mely az állandó és rendszeresített terhek és zaklatások által szí-
nig töltve van. Az a szerencse hogy a megyéknek és egyes tisztviselőknek van annyi eszük, hogy hagyják irott malasztanak azt a mi végre nem hajtható, a mi az adott körülmények közt képtelenség, hogy megtudják választani hol lehet keresztülvinni egyetmást, ott t. i. hol valamely község anyagi tehetsége megbirja, míg szegény kis községekben teljességgel nem lehet. A megyék és megyei emberek örökölték a régiektől annyi helyes érzéket hogy vaktában nem mennek neki bizonyos dolgoknak, ámbár már túlmennek sokszor a czélszerűség határain, mert a bureaucratia szelleme mindinkább elharapódzik a megyei közigazgatás körében; de mi lesz majd akkor ha a kinevezett hivatalnokok veszik kezökbe az ügyek

vezetését, kik azzal lesznek elbocsátva hogy az ők feladatuk a magyar állam consolidációja s a culturállam megteremtése, a kik előtt szentírás a chablon és a rendelet, a kiknek feje fölött ott csüng demokleskardként a denuntiatio és a fegyelmi eljárás. Majd megjönnek ők is, előjáróikkal együtt, megfognak hátrálni ők is a lehetetlenség és képtelenség előtt, de eleinte megfogják tenni a kísérletet, valószínűleg; hiszen igazolni kell saját létjogukat, éreztetni kell a különbséget a régi megyebeli ázsiai állapotok s az idealis felfogás modern szellem és nagy czélok által áthatatott közigazgatás között. Vigyázzanak! A magyar népnél nincs szófogadóbb s könnyebben kormányozható nép a világon; de még ezt is, ezt a magyar eredetű s magyarul beszélő népet is odáig vihetik hogy lázadások fognak kitörni. Majd elfojtjuk leverjük, van katonánk elég, bővében vagyunk a szükséges eszközöknek nemcsak a muszka ellen de a közrend fentartására is. Kétségtelen, de elvihetik azután odáig a dolgot, hogy ha majd csakugyan eljő egyszer a nagy megpróbáltatások ideje. akkor ettől a hazaszerető magyar néptől kapnak olyan feleletet, melyet adott Aesopus meséje szerint a számár az öreg embernek, ki gyorsabb ügetésre sarkalta: vajjon két nyeret tesz rám az ellenség?

És most már mindezeknek a tetejébe az úgynevezett nemzetiségi területeken elveszik a néptől azokat a tisztviselőket, kiket maga választott, kik iránt bizalommal viseltetik, kikkel beszélni tud, a kik ha nem adhatnak is mindenkinek igazat de kitudnak hallgatni mindenkit s a kikről feltehető hogy érdeklődnek a népnek önmaguk-

kal is közös sorsa s jóllételeért; s ezek helyett küldenek nyakukra idegeneket és még hozzá olyanokat, a kiknek különös hivatásuk őket nemzetiségökből kiforgatni; és küldenek esetleg afféle szemenszedett, vállalkozó szellemű és akár «um's Geld» akár nemzetiségi fanatismusból kész embereket arra hogy a közigazgatásnak «nemzetivé» tételére a megfelelő erélyes eszközöket alkalmazzák. A nem magyar ajkú honpolgárok tehát mindazonokon kívül miben sorsuk a magyar ajkúakkal közös, még két rendbeli különös bajnak elszenvédésére is lesznek kárhóztatva, egyik a rossz közigazgatás, másik nemzetiségük ellen intézett újabb és pedig erős actió.

Képzelse el most már bárki, milyen hatása lesz ennek az ország azon részében melyben nem-magyar ajkuak laknak; fel fog-e ezen hatásnak káros és veszélyes voltával érni azon eredmény melyet a közigazgatásban szervezendő magyarosítási propagandától várni lehet. Ezen eredmény — semmi, mert a hazánkbéli más ajkú nemzetiségek tömeges megmagyarosítása utopicus törekvés. Egy utópiaért tesszük kockára hazánk legfontosabb érdekeit.

A hazánkban élő nem magyar ajku nemzetiségeknél annyira fel van keltve s annyira ki van fejlődve a saját nyelvük és nemzetiségökhöz való ragaszkodás, hogy azt többé semmiféle hatalom el nem enyésztheti. Ezeknek a nemzetiségeknek nagy tömbjei nem valami elszakadozott foszlányai más nemzeteknek, melyek oly lebegő elemek mint az égbolton a kisebb felhődarabok, melyek a nagyobb tömegek által vonzatnak és elnyeletnek, ellenkezőleg teljes solidaritást éreznek nemze-

tiség tekintetében azon fajrokonaikkal, kik hazánk határain túl független államokat képeznek. Abban reménykedni hogy ennek a nemzetiségi érzületnek zománcza utóvégre is megtörik egy következetes erélyes és kitartó actió súlya alatt, hivságos de egyszersmind végzetessé válható önámitás.

De hát ki beszél arról hogy a nemmagyar ajkuakat nemzetiségökből kiforgassuk, hogy valamennyit megmagyarosítsuk? — ezt haljuk minduntalan; és haljuk szemenszedett szép szavakban elmondadni hogy ám dicsérje istenét mindenki azon a nyelven melyen neki tetszik. Ne ámitsuk magunkat — mások ugy se engedik magukat elámitatni — ez nem őszinte beszéd, a magyarosítási aspiratió ott áll a háttérben minden cselekvésünknel. Minket saját fajunk létszámának kicsiny volta ellenálhatlanul ösztönöz annak számbeli szaporítására s ez, nagyobb mérvekben, csak az itt élő más nemzetiségek rovására történhetik. És ki tagadhatná meg tőlünk azon elismerést hogy fajunk létszámának emelése oly törekvés, melyért bennünket nemcsak az önfentartás jogának de a humanismus és cultura érdekeinek cosmopoliticus szempontjából is elkárhoztatni nem lehet. Megtartani az emberiség számára egy jóra való népcsaládot, megtartani egy jelentékeny ország részére azt az elemet mely ez országot alkotta s fentartására most is egyedül alkalmas; és hogy megtarthassuk, növelni s erősíteni számszerint is — hát az ily törekvésnek legitimitását az igazság ítélőszéke előtt tagadni nem lehet. Igenis vétkes mulasztást követnénk el ennélfogva, ha nem igyekeznénk létszámunkat szaporítani mindazon elemek beolvasztása által melyek hoz-

zánk önként is szívesen csatlakoznak. De itt van a határ; ezen túlmenni s felhasználni akarni a bár nem nagy de mégis kezeinkben levő hatalmat arra hogy más nyelvű és nemzetiségű honosinkra gyakorolt pressió útján eszközöljük amagyarapodást: itt megszűnik a törekvés jogosultsága, mert ez mások jogsérelmével jár, de megszűnik a kivihetőség is, mert csak ellenhatást szül, annak ezer veszélyeivel.

De hát ebbe nem akar beletörődni a magyar közérzület; nem akarja magát megfosztatni azon eszményétől hogy mégis eljöhet egyszer az az idő midőn egy anyanyelven dicsérik a magyarok istenét Kárpátoktól Adriáig. És ezért nem is akar hallani s egyáltalában nem szeret beszélni a nemzetiségi kérdéstről, nem akar e tárgy fölött gondolkodni sem, mert ennél csak az érzelemnek van jogosultsága. Az általános magyarosítás vágya és reménye, bármni távol jövőben legyen is kitűzve megvalósulása, oly varázserőt gyakorol, hogy ha erre alkalmas eszközt mutat vagy csak sejtített is valaki, biztos lehet benne hogy ezzel mindent keresztül vihet.

Egészen magyar lábra akarjuk állítani igenis a közigazgatást s e czélból akarjuk államosítani igenis, de ez nem azt teszi hogy megakarjuk fosztatni nemzetiségűktől a nem magyar ajkuakat; terjeszteni akarjuk igenis a magyar nyelv tudását, alkalmat akarunk adni mindenkinek annak megtanulására; ez az egész. Ez nem az egész igazság, ez csak az általános magyarosítás bealczázása, azon forma, mely által a komolyság és jogosultság látszatát véli felölthetni. A magyar nyelv tanulására való ösztönzés egymagára nem

oly fontos czél hogy ennek elérése végett tanácsos volna mindazt megkoczkáztatni, a mivel a közigazgatásnak «elsősorban nemzetivé» tétele jár. Mert hát vajjon magyarrá teszük-e a román, a szerbet, a tót azáltal hogy a magyar nyelvet érteni, magyarul beszélni jól-rosszul megtanul? Vajjon oly varázserővel bír-e az a magyarul tudás hogy ellensúlyozza mindazt a mi a románnak, szerbnek, tótnak gondolkodása módjában s irántunk való indulatában aggályos? Nem látjuk-e igen gyakran hogy éppen azok beszélnek legjobban magyarul, kiket leginkább tartunk ellenségeinknek; nem ér-e nekünk többet az oly nemzeti-ségi honfitárs ki magyarul nem beszél de irántunk gyűlölettel nem viseltetik, mint az olyan a ki tud és gyakran jól magyarul, de a kiben a létező ellenszenvet csak fokozza az hogy kénytelen volt magyarul megtanulni, nehogy elzárja magát a boldogulás minden útjától? Vannak nálunk oly elemek melyek a megmagyarosodásra hajlandók, mert semmiféle nemzeti-séghez különös ragaszkodást nem éreznek vagy talán éppen a magyart kedvelték meg; ezeknek nincs szükségök arra hogy az államositott közigazgatás által a magyar nyelv tanulására készítettessenek, megtalálták annak módját eddig is, nem is volt eredményben hiány. Az ilyeneknél a magyar nyelv tanulásának egészen más értelme van mint más bizonyos elemeknél; magyarul tanulnak mert magyarokká akarnak lenni, mert óhajlják, vagy legalább nem bánják, hogy gyermekeik azokká váljanak; de a nemzeti-ségbeliek nagyobb része csak azért tanul magyarul hogy itt könnyebben boldogulhasson, elszakadni saját nemzetiségétől esze ágában sincs.

Ha sikerülne is tehát a közigazgatás államositása által hatást gyakorolni arra hogy szélesebb körben tanulják a magyar nyelvet, ennek értéke legalább is kétes volna.

De kétes még maga azon csekély eredmény is hogy jövőre az állami közigazgatás pressiója alatt többen lesznek kik a magyar nyelvet elsajátítani igyekeznek. A nemzetiségbeli értelmiség megtette eddig is mert szüksége volt rá, elég ösztönzés volt rá a közélet viszonyainak összessége úgy a mint eddig is megalakult; a köznép, bármennyire szenvedne is a magyar nyelv nemtudása miatt, ezen a baján nem tud segíteni, mert nincs módjában a magyar nyelvet s kivált oly mértékben elsajátítani, hogy a hatóságokkal e nyelven akadály nélkül érintkezni képes legyen; erre óvoda és népiskola nem elégséges. De a fokozott érdeket mely a magyar nyelv elsajátítására ösztönöz, ellensúlyozni fogja a renitentia, melyet a magyarosítás érdekében indított új actió fel fog idézni okvetlenül. Tudva lesz nagyon jól hogy itt ismét egy oly kérdés van fölvetve mely határozottan nemzetiségi jelleggel bír, tudva lesz hogy az állami közigazgatás eminenter nemzetiségi kérdés, tudva lesz a nemzetiségek nagyjá és apraja előtt mi czélból hozatott be az állami közigazgatás, az értelmiségnek lesz gondja rá hogy a nép alsó rétegeit e felől felvilágosítsa, ha nem szólna is elég hangosan maga a tény és annak jellege. A nemzetiségbeliek nem félnek a beolvasztástól s azért nagyban és egészben bizonyos egykedvűséggel és nyugalommal viszik az erre irányzott kísérleteket, de azért lesznek a kik azt mondják: most már azért sem! a kik azt fogják kiadni

jelszó gyanánt: türjetek, szenvedjetek inkább a hivatalnokok eljárása miatt, mint hűtlenekké válni saját fajtokhoz. És nagyon valószínű hogy kormány és közigazgatás előbb fog kifáradni ama bizonyos erélyes eszközök alkalmazásában mint ők a türelem gyakorlásában.

Összegezzük a nemzetiségi szempontból mondottakat. A jelszó melylyel az állami közigazgatás eszméje világgá van bocsátva, a magyar állam consolidatioja. Ez tétetik első helyre az elérendő czélok közt azok részéről, kik ezt az ügyet most már napirendre tenni elhatározták, ezen indok csinálta meg a czélbavett reformok utját a közvélemény előtt abban a mértékben a melyben az félreismerhetlenül megcsinálva van. Ama jelszó annyit jelent mint az általános magyarosítás, a mi nem más mint egy utópia. A magyar nyelv szélesebb körben való tanulásának előmozdítására lehet pressiót gyakorolni a közigazgatás utján, de ezen eredmény nem bir nagy értékkel és hogy nagy mérvben legyen elérhető, várni egyáltalában nem lehet. A mennyiben elérhető, ezt csak oly eszközök alkalmazásából lehetne várni, melyek lehetlenné teszik a jó közigazgatást. A rossz közigazgatás elmérgesíti a nemzetiségi viszonyokat s azért az állam kénytelen lesz önként elállani azon erélyes eszközöktől, melyektől, a mennyiben általában lehetséges, egyedül lehetne talán várni ha nem is az általános magyarosítás utópiájának megvalósulását de egyszerűen a magyar nyelv terjedésének fokozását. Nemzetiségi szempontból tehát az állami közigazgatás behozatalából semmi üdvös eredmény nem várható, e szempontból tehát a fenálló rendszernek, nevezetesen a tisztviselők

választásának megszüntetése s az állami közigazgatásnak behozatala indokolva nincs.

S én ezt annyira világosnak látom, hogy valóban nem tudom mit tartsak intéző köreink azon férfiaknak valódi intencióiról, kik, mint most már tudjuk, el vannak határozva a nagyfontosságú változtatásnak vagyis mint mondják reformnak keresztülvitelére. Hiszik-e csakugyan maguk is hogy az állami közigazgatásban a magyarosításnak egy hatalmas eszköze rejlik vagy csak arra akarják ezt a jelszót használni hogy a közönséggel elfogadtassák azon rendszabályt, melyről jól tudják ugyan hogy általa azt a nemzetiségi czélt elérni nem lehet de be akarják hozni egészen más indokból. Az első esetben sajnálattal győződhetünk meg a felől hogy legfontosabb dolgaink intézése oly emberek kezében van, kik nem hatoltak be az elővett nagyfontosságú ügynek lényegébe, kik nem birnak kellő tárgyismerettel s egy hűron pendülnék azzal a nagy közönséggel, mely midőn a nemzetnek egyik legfontosabb ügyéről a nemzeti-ségi kérdésről van szó, se nem lát, se nem hall s látni hallani nem is akar; a másik esetben csak annyit lehet, megfordítva a régi római formulát, mondani: vigyázzon a respublica hogy a consulok benne kárt ne tegyenek. Felületes emberekkel állunk szemben az első esetben, ügyes emberekkel a másodikban, a kik a közönség tévedéseit és szenvedélyeit akarják kihasználni.

Intéző köreink férfiaknak eddigi nyilatkozatai egyaránt szolgálatnak lámpontokat úgy az egyik mint a másik föltevésnek. Voltaképen nagyon kevés az mit tőlük a dolog indokolására nézve ekkoráig hallottunk; mint *deus ex machina* állott elő az egész kérdés.

Az a kevés, a mit fölük e tárgyban hallotunk, inkább nyilatkozat mint érvelés. Azért úgy hiszem nem lesz fölösleges, ha itt az 1889-ik évi deczemberi képviselőházi vitát megelőzőtt két rendbeli érdekes nyilatkozattal foglalkozom; az egyik egy főispáni beigtatási a másik egy államtitkári bankettbeszéd. Érdekesek e nyilatkozatok különösen azért mert kapcsolatosan van bennük tárgyalva a közigazgatási és nemzetiségi kérdés. A mit e kettőnél elmondani kívánok, megjegyzésül szolgálhat igen sok más hasonnemű nyilatkozatra is.

Országos sensatiót keltett gr. Zichy Józsefnek pozsonyi főispánná kineveztetése; nagyfontosságu esemény gyanánt tárgyalták a hírlapok is. Egy volt minister még pedig consul iterum s hozzá egy hatalmas dynasta család tagja lépett más igen szerény állásu kartársakkal egyidejűleg a főispáni quodlibet keretébe. Valóságos leereszkedés színével bírt e belépés s csak is az által látszott indokolt-nak hogy a főispáni állás ez alkalommal nem lesz egyéb mint a ministerségnek, talán épen ministerelnökségnek, propylaeuma; vagy talán egy kis régi magyar alkotmányos reminiscentia is járult a nemes grófnak elhatározásához, talán mint komoly és solid államférfiu nem tartotta fölöslegesnek hogy a belügy terén némi gyakorlati előtanulmányokat tegyen, menjen «patvariára». Ezen combinatiókkal megzavarta ugyan egy újabb meglepetés a kormány részéről, gr. Teleki kinevezése, de azért még mindig meg van a gr. Zichy József csatlakozása tényének és nyilatkozatainak fontossága.

Jellemző volt a beigtatásnál a megyei főjegyző üdvözlő beszéde is. Vonatkozva a közigazgatási

reformra, erről szerényen nem akart véleményt kockáztatni, mert hisz ez «nagyobb tényezőknek képezi feladatát». Tehát Pozsony vármegyének, melyről így szólott a Kis Tükör «Fő Pozsony vármegye Pozsony városával, mely nemes a király koronázásával» — az ősi magyar önkormányzati rendszer tárgyában nincs véleménye. Nem kisebb szerénységet tanusított a főjegyzői üdvözlő beszéd következő részlete: «Már magában azon körülmény hogy nagyméltóságod a legelső és vármegyénkben is birtokos főuri családok egyikének, a gróf Zichy családnak tagja, mely Magyarországnak annyi nagy embert adott, büszkévé teheti a vármegye közön-ségét hogy a *magas kormány* által nagyméltóságod vezérletére bízott». Ennyire volnánk hát a demociatiával. A szabadelvűséggel pedig annyira vagyunk hogy az új pozsonyi főispán maga is részt vett az úrnapi körmenetben. Lehet hogy most más felfogás uralkodik de annyi bizonyos, hogy az 1848 előtti liberalis emberek ezt nem igen tették, sőt ez nem igen vall az újabb Deák Ferencz iskolára sem, melyhez tartozónak a nemes gróf magát mondotta. Hanem mindezt zárjel közt megjegyezve lássuk nyilatkozatait. Kijelentette, épen a Szilágyi-féle kezdeményezésre vonatkozva, hogy azért csatlakozott a kormányhoz mert annak kebelében oly üdvös reformok s oly határozott irány felkarolása vehető észre, mely a legjobb reményekre jogosít; kijelentette hogy az állami adminisztráció hive. A czélbavett reformnak nemzetiségi momentumára vonatkozólag egyebek közt a következőket mon-dotta: «más nyelvű hazánkfiainak és polgártársainknak e részben a törvényadta jogai tiszteletben tartása mellett, gondosan kívánom ápolni az állam-

nyelv térfogalását és terjesztését úgy társadalmi, mint — ismétlem és hangsúlyozom, a törvény és ildomosság korlátain belül — *hivatalos uton*». (Városi beigtatás alkalmával mondott beszéd.) Mit ért a tisztelt főispán és leendő vagy legalább előbbutóbb miniszter a magyar nyelvnek hivatalos uton való terjesztése alatt? Kraxlhuber Tóbiásnak és annak a pozsonyi «panszlávnak» megvannak a maga törvényes jogai arra nézve hogy hol és mikor használhatja a német vagy tót nyelvet, és hiszen a főispán úr maga is azt mondja «a törvény korlátain belül». Tehát vagy nem lesz semmi a magyar nyelvnek hivatalos uton való terjesztéséből, vagy nem fog a törvény korlátai közt megmaradni. És hogy ez utóbbi esélynek aggályai merülhetnek föl csakugyan, arra lámpontot nyújt a főispán úr beszédének következő folytatása, nyomban az idézett passzus után: «A nemzeti érzület átjárta már is a város minden rétegét, átjárta azon meggyőződés hogy Pozsony további felvirágzása, szellemi és anyagi jóléte oly szorosan van összekapcsolva a magyar állami exigenciákkal, hogy kedvező biztosítékot a jövőre nézve csak azon mindenre kiterjedő tehát nyelvi tekintetben is szoros kapcsolatban találja meg, melylyel érdekeit az állam érdekeivel azonosítja». Ugy-e miként megy füstbe minden szép phrasis, mikor cselekvésre kerül a sor, és hebizonyul milliomodszor hogy a pokol jó szándékokkal van kikövezve. A nemes gróf nagy melegséggel ismételte megyei és városi lelkesült üdvözlőinek hogy ő nem ismer vallási vagy felekezeti különbségeket, nemzetiségi előjogokat, de beszédének utóbb idézett része nem jelent se többet se kevesebbet mint azt, hogy a szellemi és anyagi

jöllét további előmozdítását vagyis a harmadik egyetemet (mely szellemi és anyagi előny egyaránt) csak azon esetben várhatja jó Pozsony városa ha például városi ügykezelését egészen magyar lábra állítja, a német Thaliát nem fogja oly szívesen herbergolni stb. Addig tehát hogy állami jutalomdíj legyen helyezve kilátásba a magyarság fölvétele és gyarapítására, elment mindenestre a főispán úr, ismer biz' ő nyelvi és nemzetiségi különbségeket, bármennyire fogadkozzék is hogy egyenlő mértékkel akar mérni mindenkinek. És ez már egy stadium ugyanazon úton melyen amazok a többi erélyes eszközök alkalmazása következik, milyenekkel a magyarosítás érdekében pressiót gyakorolni lehet. Számot vetett-e magával gr. Zichy József, hogy nem riadna vissza azoktól sem; tisztában van-e azon nyilatkozatának értelmével hogy hivatalos uton akarja előmozdítani az államnyelv térfoglalását?

Meg fog róla győződni, nem kétlem, mihelyt közelebbről szemügyre veheti a közigazgatásnak végső szárait, hogy azon az uton jó közigazgatást folytatni nem lehet, hogy a közigazgatás csak akkor lehet jó, ha czéljául az van kitűzve hogy jó legyen és nem más valami mellékes, bármint fontos bármint magasztos feladatnak megoldása. A közigazgatás önczél, saját czéljától magát semmiféle tekintet által eltéríttetnie nem szabad. Egyelőre azonban gr. Zichy is csak aként látszik a dolgot felfogni mint a közönségnek azon jelentékeny része, melynek a közigazgatás gyakorlati viszonyairól semmi ismerete nincs, de a melynek döntő befolyása van a közvélemény megalakítására s mely a magyarosításnak közigazgatási eszközökkel való terjesztését

úgy képzelet magának, mintha nem állana egyébből mint abból hogy rá kell ereszteni egy sereg államhivatalnokot azokra a nemmagyar lakosságú területekre s megy magától a dolog. Pedig hát ez nem megy úgy mint egy hajtóvadászat, hogy kibocsájtunk egy kopó-falkát vagy egy sereg hajtót s előtte lepuskázunk minden vadat, vagy mint egy rétnak vízzel való elárasztása mihez nem kell egyéb mint egy zúgó rekeszének felhuzása.

A nemzetiiségi kérdést illetőleg általában nem látunk gr. Zichy nyilatkozataiban különben sem egyebet mint a chauvinismusnak már megszokott expectoratióit. Melegen szól a népről, «hazánk legnagyobb kincse — úgymond — a nép, ama drága nép, mely, beszéljen ajka bármely nyelvet, mindannyia hazánk szerető drága gyermeke». Ennek érdekében akar működni — — «előtte nem létezik vallás és nyelvkülönbség». De mi az a mit megakar adni annak az általa oly nagyra becsült és mint látszik kedvelt népnek? Ezt mondja: «Elég erős Magyarország, hogy igazi szabadelvűséggel bármely hitben engedje istenét imádni polgárait, bármely nyelven engedje elintézni *házi ügyeit* a nemzetiiségeknek». Ez bizony édeskevés, s ha tűhegyre vesszük e szavakat, gr. Zichy J. szerint az erőshez illő nagylelkűséget gyakorol Magyarország akkor midőn a házi ügyeknek bármely nyelven való intézését megengedi. Ezzel nagylelkűség dolgából nem erőltetné meg magát tulságosan a generosa natio, mert ezt voltaképen bajos is volna eltillani. Hanem én azt hiszem hogy Magyarország nem elég erős arra hogy a nemzetiiségeket csak a házi ügyeknek saját nyelvükön intézésére szorítsa, s azok ennyivel beérni semmi

esetre se volnának hajlandók. Az 1868-iki nemzeti-ségi törvény nem így contemplálta azt az existenciát melyet a nemzetiségeknek Magyarországon folytatniok lehet; s ha gr. Zichy előtt is azon eszménykép lebeg, hogy itt az összes közélet és hivatalos kezelés kizárólag magyar nyelven folytattassék, hogy itt a műveltséget kizárólag magyar nyelven lehessen megszerezni, akkor nincs értelme azon nyilatkozatának mely szerint tiszteletben akarja tartani a nemzetiségeknek törvényadta jogait, nincs értéke annak a szeretetnek mellyel állítólag a nép iránt viseltetik.

Az új belügyi államtitkár Tibád Antal érdekes nyilatkozatokat tett a Székely-Udvarhelyt tiszteletére adott lakoma alkalmával. Teljes elismerést érdemel azon mondása mely szerint kisebb veszéllyel jár a nemzetre nézve ha a különböző pártok gyorsabb tempóban váltják föl egymást a kormányon, mint az, ha magukat erkölcselen eszközökkel ügyekeznek abban megörökíteni. Az, hogy a különböző pártok, már t. i. az e nevet igazán megérdemlő politikai pártok egymást nemcsak gyorsabb tempóban de egyáltalában fölváltsák a kormányhatalomban, nálunk még eddig pium desideriumnak bizonyult, de hát az államtitkár urnak minden esetre becsületére válik, ha ezen ideális felfogáshoz még mindig ragaszkodik. Mondott ennél gyakorlatiasabb helyes dolgot is, azt t. i. hogy csalódnak azok, kik az állami közigazgatás behozatalában egy általános panaceát vélnek rejleni. Látszik, ismeri a tárgyat és a tért melyen foglalkozni hivatva van, tudja annak korlátoltságát s alig osztozik azok felfogásában kik ideális magaslatra helyezik az adminisztráció által elérhető «nagy czélokat».

Annál inkább lehet azonban megütközni azon hogy Tibád is szükségesnek tartja magáévá tenni a chauvinismus phraseológiáját, midőn ő is a nemzetiségi momentumot emeli ki mint olyat, a mi által az állami közigazgatás behozatala indokolva van. Ő, a ki az állami adminisztrációban nem lát panaceát, bizonyosan belátja hogy nemzetiségi tekintetben sem lehet tőle várni nagy eredményeket.

Három dolgot emelt ki arra nézve hogy milyennek kell lenni a közigazgatásnak. Első az — úgy mond — hogy nemzeti legyen, minden ízében és minden mozzanatában magán viselje a magyar államiságnak semmi más tekintetére fel nem áldozható jellegét: ez az első és főelv. Másik az hogy a haza minden polgárának jogait és érdekeit egyformán és egyenlően védelmezze és ápolja. Harmadik az hogy a közigazgatás tiszta legyen. Én azt hiszem, akkor járt volna el helyesen a közigazgatásnak jövőbeli egyik fővezetője, ha a taxative elsorolt kellékek közül azt tette volna első helyre mit az utolsóra tett t. i. a közigazgatás tisztaságát.

Mit jelent itt az a szó hogy a közigazgatás nemzeti legyen, vagy akár annak ama paraphrasisa hogy viselje magán minden ízében a magyar államiság bélyegét? Hát hiszen másról mint ilyen közigazgatásról nálunk, de bármely más országban is, szó sem lehet; saját kormányunk igazgatja az országot nem valami idegen hatalom, mint a bachkorszak alatt. Az egész tehát nem volna egyéb mint egy hazafias expectoratio, mely azonban programpontnak midőn először, másodszor és harmadszor elsoroljuk azon programm tartalmát,

egyáltalában nem volna alkalmas, ha nem rejtené magában egy nagyon is specialis dolgot, melyet azonban egyszerűen néven nevezni nem akarunk. Ez a specialis dolog a magyarosítás, mint Tibád szerint is az állami adminisztráció behozatalának főindoka és ez szerinte is a főelv és nem az egyenlő igazságszolgáltatás és a tisztaság vagyis nem a jó közigazgatás.

Minden kormánytárcza kezelőjétől azt lehetne várni hogy saját szakmája jogkörét fentartani s természetét mindenféle alterálástól megóvni tartja feladatának. Az új államtitkár ehhez képest azt mondhatná más ministeri tárczabeli kartársainak: ha ti akartok és tudtok magyarosítási propagandát csinálni, ám tegyétek, de én a magam tárczájából aféle Emkét csinálni nem engedhetek, mert az én feladatom első sorban a tiszta és a mindenkinek egyenlő igazságot szolgáltató közigazgatás; tegye a ministertanács vagy különösen a cultusminister, de hogy én magam vállalkozzam rá, azt ne kívánjátok. S az új államtitkár mindenesetre nem kis mértékét tanusítja a hazafias önfeláldozásnak midőn így megterhelve vállalja el feladatát.

És neki csakugyan van is érzéke az iránt hogy az administratio önczél, hogy ha tiszta akar lenni, akkor igazi rendeltetésétől semmi más mellékes feladatok által eltéríttetnie nem szabad; ebben áll az igazi tisztaság s nemcsak abban hogy a hivatalnokok ne lopjanak, ne zsaroljanak. Azt mondja: «a közigazgatás ne szegődjék be sem valamely nemzetiség sem felekezet vagy osztály szolgálatába». A nem magyar nemzetiségek szolgálatáról itt szó sem lehet, miként lesz tehát elég tételve a program első tételének, a közigazgatás

«nemzeti» jellegének vagyis a magyarosítási eljárásnak, ha annak a magyar nemzetiségi érdek szolgálatába lépnie nem szabad?

Ugyanazok az ellenmondások, melyeket láttunk a belügyi tárcza egy másik nevezetes egyénisége gr. Zichy József nyilatkozataiban, a melyekkel találkozunk minden alkalommal midőn a nemzetiségi themáról van szó. Szép phrásisokat hangoztatni egyrészt, beszélni a nép iránt való szeretetről, melynek minden tagja a hazának egyformán szeretett gyermeke, beszélni a vallás és nemzetiségi különbségek nemismeréséről, másrészt hirdetni a magyarosításnak közigazgatási uton való terjesztését; beszélni arról hogy a közigazgatásnak valamely nemzetiség szolgálatába lépni nem szabad, de a «nemzeti» feladatot tűzni ki első és főcéljául s azért akarni megsemmisíteni a megyei önkormányzatot hogy a helyébe állítandó bureaucratia által «az állami érdekek hatályosabban érvényesíttessenek» vagyis hogy a magyarosításnak egy új hathatós apparatusa teremtesse meg: hát ezek bizony összeférhetlen dolgok s a kérdés csak az, vajjon őszinte önámítás forog-e itt fenn vagy pedig taktika, mely ki akarja használni azt a körülményt hogy a magyarosításnak kilátásba helyezésével tűzbe-vízbe lehet vinni nálunk a közvéleményt, el lehet vele fogadtatni mindent, még nem is kell az ellenmondások elfödéséhez valami nagy ügyeskedés. jól hangzó phrásisok megteszik a hatást feltétlenül.

V.

Legyen felületesség vagy önámítás, legyen taktika, a mi a nemzetiségi momentumot tolatja intéző köreink által előtérbe, mint az állami köz-igazgatás behozatalának legfőbb indokát, annyi bizonyos, hogy ez az a mi létre hozta azt a különös jelenséget, hogy e kérdésre nézve nagyon sokan igazán szabadelvű mert szabadságszerető és hazafias érületű embereink közül egy táborban találják magukat a nemzetünk iránt nem barátságos és a minden néven nevezendő reactionarius elemekkel. Vajjon nem tűnt ez föl nekik s nem éreztek miatta méltó megdöbbenést?

Egy dolog bizonyos az t. i. hogy a szabadság elve s jelszava a magyar önkormányzati rendszer hiveinek tábora fölött leng; a szabadságszerető embernek ebben a táborban van a helye, míg a világ összes reactionarius elemei a rend és fegyelem jelszava mellett a központosítás, az állami közigazgatás mellé sorakoznak, más közigazgatási formát megengedhetőnek sem tartanak. Szabadság és rend — e két elv és jelszó közt meg van az antagonismus mióta fenáll az emberi társadalom; különböző emberek szokták egyiket vagy másikat különösen hangoztatni. A szabadság barátai nem hagyják megzavartatni magukat, midőn

rokonságot és ezimboraságot vetnek szemökre a világnak minden néven nevezendő országháborítóival, sansculottokkal, communardokkal, nihilistákkal; ám élvezzék a rend barátai az inquisitorokkal, a velencei tizekkel, az összes ázsiai és európai despotákkal való rokonságot és elvközösséget. Megkisérelték néha a két elv közti compromissumot s azt mondták «renddel párosult szabadság», de ez a jelszó pecsovics természetűnek bizonyult, testvérül csatlakozott hozzá a «fontolva haladás» jelszava. Ilynemű compromissum kerestetik most is. A szabadság igaz barátainak őrizkedniök kell az ily compromissumoktól, a compromissumok eredménye rájuk nézve rendszerint nem más mint compromissio. Most már a «modern állam» jelszóval fogdossák a szabadság barátait, de ez nem más mint a régi «rend és fegyelem» jelszónak elburkolt új kiadása. A modern társadalom dolgozni akar és élvezni akar, gőzerővel; azt követeli, hogy se az egyikben se a másikban senki ne háborgassa, tehát neki rend kell és rendőr kell mindenk fölött s e mellett nem veszi észre a veszélyt, hogy az a rend, ha egészen másra bizza fentartását, absolutismussá válik, az a rendőr kit ő bérbe fogadni vélt, urává és zsarnokává lesz. Ezt az irányt követi napjainkban mindinkább a modern társadalom s a modern állam mindinkább egyértelművé válik a rendőr állammal. E szónak «modern», jelentése nem az többé a mi volt e század elején, midőn a nagy franczia forradalom általi megifjodást jelentette; a modern szónak ez az értelme elavult s a reactio az igen gyakran a mi vele szépeleg és humbugot üz.

Jő azután ehhez a nemzetiségi elv, a chau-

vinismus. Ez azután kiméletlenül bánik el elvekkel és jelszavakkal; ez összezavarja a szabadság és rend, a szabadelvűség és conservatismus táborába való sorakozást; ennek jó minden elv mely esetleg az adott körülményekhez képest malmára hajtja a vizet; a nemzetiségi elv nevében a gyengébbek az igazságra és méltányosságra, az erősebbek a *salus reipublicae* elvére s a *jus fortioris*ra hivatkoznak; hivatkoznak szent érzelmekre s ezekből folyó szent kötelességekre, melyek előtt minden más tekintetnek háttérbe kell vonulnia, abszolút kötelességekre s ezekből levont axiomákra melyek kizárnak s feleslegessé tesznek minden okoskodást. Csoda-e ha ily hatások alatt megzavarodik a szabadságot nagyra tartó ész és hozzá melegen ragaszkodó kebel, úgy hogy egyszerre csak nagyon különös társaságban találjuk a szabadságnak általunk eddig mindig olyanokul ismert számos barátait, kik az állami közigazgatást elfogadni hajlandók vagy a kik nagyobb egykedvűséggel néznek elébe mint várható lett volna az 1848 előtti magyar szabadelvűek egyenes utódaitól.

Nézzük, kikből áll ez a társaság.

Ott vannak a lajtántuli összes tényezők, melyek ránk befolyást gyakorolnak. Lajtántúl kedvencz tárgya a gúnyolódásnak a *Comitatswirtschaft*, a régi absolutismus korszakából átjött az új alkotmányosba. Nem csoda ha ép úgy hangzik mint azelőtt, mert hiszen az osztrák alkotmányosság most is gyöngye lábbon áll, vérökbe nem ment a jó szomszédoknak, épen azért mert közigazgatásuk rendszerében semmi sem változott. Lajtántúl csak örvendeni tudnak annak ha az itteni viszonyok az ottaniakkal egyformákká válnak; mert

ez az Einiges Oesterreich eszményképe megvalósulásának útját egyengeti; csak örvendenek annak ha az osztrák ember magát nálunk a viszonyok egyöntetűségénél fogva minél inkább otthonosan érezheti. Az osztrák centralisták benső meelégedéssel szemlélik, ha a Br. Bach hires Rückblickje, melyre Széchenyi Döblingben azt a páratlan «Ein Blicket» megírta, utólagosan igazolásra talál: a többi foederalista elemek, melyek folyvást panaszkodnak a magyar praepotentia és túlsúly miatt, (isten bocsáss!) kárörvendve nézik ha a magyar alkotmányosság sajátosságai mindinkább elhalványulnak s ennek folytán Magyarország különállása nem szúr annyira szemet; az udvar, melynek sóha meg nem szűnő vágya s tegnap még hangoztatott jelszava volt az einiges Oesterreich, kétségtelenül nyájas arczczal fogadja a magyar kormányférfakat, az osztrák miniszter collegák¹ meleg kézszorításokkal üdvözik és biztatják őket, midőn tudomást vesznek a kezdeményezésről; jelentékeny járulék lesz ez okvetlen a reconstruált Tiszacabinet állásának fölfelé való megerősödéséhez.

Ott van a társaságban a bureaucratia. Tisztelet becsület de igazság is! A mi bureaucrátiánk ügyekszik lenni magyar és hazafias és pedig nem csak azért mert a magyarságot és hazafiságot hangoztatni mainapság a Gutgesinntséghez tartozik, de mégis csak olyan mint a bureaucratia mindenütt a világon. Pók, mely mindenfelé kiterjeszti a maga hálózatát, úgy hogy a légben nincs szabad mozgás az apróbb teremtmények számára s maga ott ül a centrumban csalhatalansága és mindenhatósága érzetétül gömbölyűre felfuvalkodva. És ebben a mi bureaucrátiánkban ott él kiírthatlanul

az osztrák traditio ép úgy mint a poloska a bach-korszakból megmaradt sárga butorokban. Még egy sajátságos magyarságu irány is fenmaradt ebből a korszakból meg a folytatólag fenállott provisoriumból, daczol academiával, tiszamenti ember fülével; iratuk betekintése, beterjesztése s száz eféle kifejezés hemzsegeve kerül ki a buraubeli reményteljes ifju fogalmazók perczegő tolla alól. Ez a burocratia nem is tart atyafiságot a régi consiliummal és kamarával, mely ha nem is a legboldogabb házaseleti viszonyban de még is összetörődve élt a régi megyével; azokba az alispánokat nevezték ki tanácsosoknak, legalább gyakran történt, most másnemű elemeknek ilyenén beótása a minisztereken és államtitkárokon kívül igen ritkán fordul elő; azon a bizonyos lajtorján mászik felfelé az egész személyzet, lelkiismeretesen megtitulálva és pokol fenekére kívánva egymást hogy adjon mielőbb egyik a másiknak előléptetésére helyet; most valóságos Inzucht uralkodik a létszám kiegészítése körül. A mi burocratiánk nem bir szabadulni az osztrák reminiscenciáktól ép úgy mint nem ügyekszik megválni a bécsi szokványoktól a magyar kereskedelem; bármiféle intézkedésről legyen szó, az első kérdés mindig az: hogy van ez Bécsben? Hát ez a burocratia született ellensége az önkormányzatnak, Erbfeind mint az öreg Vilmos császár mondta a francziákról, ellensége úgy is mint burocratia, úgy is mint osztrák ivadék; ez a maga folyton terjedő és erősödő hatalma mellett valóságos anachronismusnak sőt képtelenségnek tartja a választási formának fenállását. Miképen is engedhelnék azt meg a burocratia emberei hogy más módon is lehet

állítani a közügyek kezelésére alkalmas embereket mint azon a módon a mely szerint ők lettek oda állítva? Hát hiszen ez állandó kételyt jelentene azon tökéletességben melyről ő maga meg van győződve s a melyben való hitet a társadalmi rend s talán a világ fenállásának érdekében megingatni nem szabad.

Ismeretes világszerte a bureaucrátiának ilyen nagy önbecsülése s ebből egy kis mutatóványt olvashattunk nem régen azon beszédben melylyel a belügyministerium hivatalnokainak érdemes seniora az új államtitkárt üdvözölte. «E tisztikar — úgymond — buzgó, szakavatott, munkás, tanult tisztviselőkből áll . . . emelt fővel és büszkeséggel mondhatja hogy meg van nála a tisztaság, objectiv és subjectiv tisztaság . . . át van hatva nemes ambitioval stb.» S mindehez hozzátette az érdemes ministeri tanácsos hogy ez a «modern administratio». Nem épen oly modern. A bureaucratia egyidejű azzal az absolut királysággal, mely, mint Grünwald Béla leírja, legyűrte a feudalismust és municipalismust s megtelt nemes és idealis tartalommal. Hanem az a nagy önérzetesség mely az üdvözlő beszédből is kilátszik, a «nur Lumpen sind bescheiden» jelszó — az igenis modern.

Ott van a clericalismus. A catholicus egyház a világnak legcentralisáltabb és az absolutismus szelleme által leginkább áthatott testülete, mely minden önkormányzatot, municipalismust s különösen választási rendszert kizár s ennélfogva az állami administratioval oly congenialitást és elvrokonságot kell éreznie, hogy részéről való ellenzéki állásfoglalásról szó sem lehet. A catholicus

autonomia tárgyában fölmerült mozgalomra fog-
nak talán némelyek hivatkozni. Nem akarom vi-
tatni mennyiben felel meg a szóban forgó auto-
nomia az igazi önkormányzat fogalmának, csak
egyet kérdezek. Van-e szó e mozgalom körében
a választási elv meghonosításáról, lelkészek vá-
lasztásáról, püspökök választásáról? Ez teljesen
ki van zárva a mozgalom eszmeköréből, mint
teljesen heterogen s beilleszthetlen intézmény mind-
azok közé melyeken a catholicus egyháznak a
középkorban consolidálódott nagy épülete nyugo-
szik. A catholicus egyház megteszi az államnak
azt a concessiót hogy az államfő nevezze ki a
püspököket, megengedi azt is hogy a patronus
terjesszen elő lelkészjelöltet, megteszi ezt a világi
részről nyerendő dotatióért, de a hivek választási
joga ki van kerülve ki van zárva a legnagyobb
gonddal és teljesen. A catholicus egyház, mióta
a VII. Gergely és III. Incze theocratióját nem erő-
teli, az abszolút királlyal élt a legjobb egyetér-
tésben minden kormányformák közt, ezzel a sza-
badság elnyomása érdekében valóságos cartell-
szerződési viszonyban élt századokon át: az
abszolút királyság teremtménye, a centralisált ál-
lami közigazgatás, mint az egyház kormányzási
rendszerével párhuzamos és homogen intézmény
az állam és egyház közt továbbra is fentartandó
kellemes és jó viszonynak valóságos postulátuma.

A magas aristocrazia. A megyei önkormány-
zatot a főispánok ellen vívta ki hajdan Verbőczy
népe, a nemesség; a nagyurak kik a főispáni méltó-
ságot visellék, kik a lisztviselőket candidálták,
az önkormányzattal szemben a megyékben a kor-
mány hatalmát képvisellék, a magas aristocraziának

az önkormányzattal való ellentétes elvi álláspontja egyenesen hagyományos. A magas aristocratia, mióta elnémetesedett, ellenszenves magaviseletet tanúsított a megyei nemesség tagjai iránt, kik a megyei önkormányzatot fentartották. A magas aristocratia teljesen elfelejtette már a régibb tradíciókat, abból a korból midőn a hatalmas grófok és hercegek nem akartak egyebet látni a királyban mint primust inter pares, midőn feltámadt egy-egy közülök nem kisebb ambícióval mint azzal hogy lezorítsa a trónról az uralkodó dynastiát s tegye helyébe a magáét; a mai magas aristocratia tradíciói már csak az absolut királyságbeli udvari nemesség dicsőségéből táplálkoznak. Ezek a tradíciók az állami közigazgatás pártolóinak táborába terelik a magas aristocrátiát, ebben a táborban a modern administratio jelszavával oda-csábított democratia a clerusban és magas aristocráciában a reactio törzskarával találkozik.

A zsidóság. Szabad-e beszélni a «zsidóságról?» Nem annyi-e már ez magában, mint az antisemiták álláspontját elfoglalni? Azt hiszem, nem; s midőn elsoroljuk társadalmunk különböző alkatrészeit, akkor ezt az elemet ignorálni nem lehet. Hallgatással, ignorálással nem fogjuk elenyésztetni azon tényt hogy a zsidóság nálunk még mindig sok tekintetben különálló társadalmi osztályt képez, s ha egyrésztől simul és vegyül, másrésztől annál inkább előtűnik még meglevő saját jellege, minél inkább emelkedik vagyonossága és értelmessége következtében társadalmi jelentősége. Bármennyire vallja magát democratának és liberálisnak, a zsidóságot oly elemnek, melyre biztosan számíthatnak a szabadság s a magyar

nemzeti szabadság barátai, tekinteni semmi esetre sem lehet. Még nagy benne a cosmopolita hajlam s nem tud teljesen együtt érezni a nemzettel. Semmivel sem bizonyítja ezt be inkább mint azon elkeseredett harczczal melyet a régi önkormányzati rendszer ellen folytat, azzal a teljes hiányával minden kegyeletnek melyet tanusít a nemzet multja iránt, a melynek a századokon át fenállott municipalis élet egyik nevezetes részletét képezi. Valami sajátságos gyűlölködés és agyarkodás az melylyel az önkormányzati rendszer ellen viseltetik. Az osztrákok nem emlegetik több gúnnyal a Comitatswirtschaftot, mint a mi zsidóságunk közlönyei; a nemzet többi része téves felfogás által félrevezetve meglehet hogy rászánja magát az önkormányzati rendszer feláldozására, de nem insultálja a haladók oroszlánt. A magyarországi üzletvilág kevés érzéket tanusít Magyarország állami önállósága iránt s nagy részét a zsidók képezik; Mekájuk Bécs; a hazai zsidóság a német beszédet tartja az előkelőség criteriumának, a miskolczy zsidó hitközség német szónokot tart, pedig alig érti. Azon agitatio melyet a mi zsidóságunk a régi megyei rendszer ellen folytat, teljes öszhangzásban van ezen dispositióival s a nemzeti szabadságnak barátait méltán ejtheti gondolkodóba hogy az állami közigazgatás behozatalánál épen a zsidóságban találhatják föl legbuzgóbb szövetségeseiket.

Átlagban szóllok mindezen elemekről; vannak kivételek, a szabadságnak s a magyar nemzeti szabadságnak lelkes hivei az utóbb említett rétegekben. De a potiori fit dinominatio. Az udvar, az osztrák centralisták és foederalisták vagyis Lajtán túl való összes jó barátaink, a burocrátia,

a clerus, a magas aristocratia, a zsidóság — ezek azon elemek melyek tárt karokkal várják az állami közigazgatást, melyekre támaszkodva fogja ránk hozni a nagy reformeri ambitió; vajjon nem volna-e nagy ideje hogy a magyarságnak szabadság és hazaszerető régi törzse látva ezen szövetkezettel, feleszméljen s ne heverjen mint Mátyás király három restje midőn már ropog a zsidely feje fölött.

VI.

Az eddigi fejtegetések oda irányulnak, hogy közigazgatásunk fenálló szervezetének felforgatása indokolva nincs. Alaptalan azon állítás hogy megyei közigazgatásunk annyira rossz miszerint rá immár csakis a «tűrhetetlen» és «tarthatatlan» jelzők volnának alkalmazhatók, sőt igenis vannak egyéb dolgok állami berendezkedésünk terén, melyeknél sokkal szükségesebb és sürgősebb volna a reform; ilyenek nevezetesen pénzügyi és igazságszolgáltatási állapotaink, ezekre vesse magát egész erővel a reformer-ambíció ha nemcsak feltűnő de jó dolgot művelni akar. Alaptalan azon föltevés hogy azon bajok és hiányok melyek közigazgatásunk terén észlelhetők, a fenálló szervezet természetének nevezetesen a választási rendszernek kifolyásai; nem azért léteznek ezek a bajok mivel a régi szervezet még fenáll, hanem azért és annyiban mert és a mennyiben ez megbénított, keretébe nem illő s működésének logikájával ellenkező intézkedések által alteráltatott; úgy, hogy a mi még jó van közigazgatásunkban, az a régi önkormányzati rendszer és szellem maradványainak, a mi rossz van benne, az a mindinkább elharapódzó burocratiának tulajdonítható. Illusorius azon remény hogy az állami közigazgatás

behozatalával azonnal elenyésznek a létező bajok, ezeknek orvoslása nagy részben nem is azon forlul meg vajjon választás vagy kinevezés útján öltetnek-e be a hivatalok hanem czélszerű materialis intézkedésektől függ. Illusorius azon remény, hogy az állami közigazgatás által nevezetes eredményeket lehet elérni a magyarosítás terén de bizonyos hogy az új rendszer jelentékenyen fog árulni a nemzetiségi viszonyok elmérgesítéséhez.

Mindebből az következik hogy nem kell megolgyatni a fenálló szerkezetet. De hát mindez csak negatív érvelés, lássuk most már a pozitív kokat is, melyeknél fogva én a fenálló rendszert tartandónak vélem. Fentartandónak vélem igenis, e magyarázatot kíván hogy miként értem ezt.

Az új nemzedék mely saját szemeivel nem látta s csak hallomásból tudja, mily nagy szereket játszott a vármegye a nemzet politikai és társadalmi életében, mely olvasta az 1848-iki törvényeknek ezen szavait: «a megyei rendszer az alkotmány védbástyája», mely hallotta Kossuth ajosnak azon véleményét hogy ha választani kellene a magyar municipalis rendszer és a parlamentaris kormány közt, ő az elsőt választaná; s a mely nemzedék látja a mostani megyét, a többnyire érdektelen és színtelen megyei közgyűseket és száználmas közigazgatási bizottsági leírásokat, azokat a szolgabirákat kik ott ülnek «hivatalban» bureaucraticus lomba elmerülve feléjük se mennek a jegyzőknek kiszolgáltatott izségeknek, a mely látja hogy a vidéken csak zeng a közügyek kezelése s a társadalmi mozlom: ez a nemzedék nem ok nélkül kérdezi: mit ez az a híres megyei önkormányzat? Nem az.

A mostani megye úgy a mint most functionál, a réginek csak árnyéka. A birói hatalom gyakorlata-ról szörlő 1869-iki törvény a megyét ketté hasítottá, hatáskörének hasonfelét vette el, elvette tőle a pallos jogát, tekintélyének legfőbb forrását: ép oly államcsiny volt ez a magyar állam bel-szervezetében mint közjogi tekintetben az 1867-iki kiegyezés. Azóta sem szűntek meg a megyét losz-togatni, tisztán közigazgatási hatáskörét is szűkebb térre szorítani, és ráaggattak mindenféle bureau-craticus czafrangot, beleótották a bureaucraticus szellemet, lehangolták, eltorzították, úgy hogy én például e szerény sorok írója, ki egész melegség-gel és ügyszeretettel csüggtém azelőtt a megyei életen, most azt mondom: inkább feléje sem me-gyek mert fáj lelkemnek látni mi-vé tették azt a szép institutiót. S midőn mégis azt mondom hogy minden áron fenn kell tartani a fenálló szerkeze-tet, ezalatt csakis azt érthetem hogy meg kell tartani azt a mi a régi szerkezetből megmaradt, meg kell szabadítani a ráakasztott bureaucraticus lomnak nyügétől, vissza kell neki adni azt a mi egészséges működéséhez szükséges. S ezalatt nem értem a régi instructiós megyét, mely a nemzet politicalai életét absorbeálta; erről, mióta meghono-síttatott a népképviselő s az évenként s majdnem folytonosan üléscző országgyűlés, többé szó nem lehet; hanem, hogy concrét példával éljek, értem azon állapotot melyben a megyerendszer a pro-visorium megszüntetése s a fentemlitett 1869-iki törvény végrehajtása közti időszakban létezett. Előttm oly megyének képe lebeg, melynek hatás-köre kibővitetik, melynek nevezetesen az alsóbb-fokú igazságszolgáltatás részben visszaadatik, mely

nem a «szolgabírói hivatalokban» kotló bureaucraták hanem ambuláló tisztviselők által veszi a gyámoltalan népet ótalmába s ad neki gyors és olcsó igazságszolgáltatást, mely feleleveníti ismét a vidéken a közeletet s társadalmi tevékenységet, intézménynyé teszi ismét a közigazgatást, mely saját vitalis erejével alkalmazkodik a változó körülmények és fejlődő viszonyok követelményeihez, a helyett hogy folt hátára foltot rakjon a törvényhozás s feljogosítva érezze magát boldog boldogtalan arra hogy örökös szervezés és újjászervezés kísérleti terének tekintse az ország népének személyi és vagyoni érdekeit.

Ekként contemplálom én a fentartandó megyei önkormányzatot s midőn azt mondom hogy fenn kell tartani a megyét, értem alatta különösen 1-ször az országnak mostani territorialis felosztását, 2-szor a tisztviselők választását. Ezek azon sarkkövek, melyek a míg megbontatlanul maradnak, addig még mindig lehet mondani hogy a régi megyei rendszer fenáll, addig még mindig lehet azt reményleni hogy ezzel a rendszerrel megtudjuk teremteni a jó közigazgatást, tudunk teremteni igazi önkormányzatot és szerezni hatalmas támaszt a politikai szabadságnak.

Fenn kell tartani a megyerendszert mindeinek előtt azért mert benne *készen bírnak egy oly formát mely által valósággá lehet tenni az önkormányzatot.* Megbecsülhetlen előny ez nemzetünkre nézve, látjuk mily sikeretlenül erőködnek mások megszerezni a minek mi régóta birtokában vagyunk.

Mindenkinek szájában van e szó: önkormányzat; mindenki elismeri hogy az önkormányzat jó dolog, az önkormányzat szükséges; ez a

conventionalis igazságok, a politikai axiómák közé tartozik. Részint öszlőnszerűleg részint tapasztalati tényekből okoskodva mindenki elismer és vall két dolgot, egyik az hogy a teljesen és a végletekig keresztülvitt állami közigazgatás mellett az ország népe nemcsak a kormány hanem az apró hivatalnokok zsarnokságának prédájává válik; másik az hogy a végletekig vitt állami közigazgatás a közjónak kellő mértékben való munkálására minden nagy hatalma mellett tehetetlen. Így képzelem magának nagyban és egészen mindenki az önkormányzatot és annak jelentőségét; europa-szerte eljutott odáig a közvélemény, mióta az abszolút királyság az alkotmányos monarchiának adott helyett hogy az önkormányzat üdvös és szükséges voltát hangoztatja s megvalósítására különféle intézményekkel tesz kísérletet. Maga a bureaucratia is beszél önkormányzatról és készségesnek mondja magát arra hogy bizonyos önkormányzati institúciók fentartassanak vagy behozattassanak, hogy az önkormányzatnak bizonyos tér átengedjék. A bureaucratia ezen concessiók által el akarja háritani magától azon föltevést hogy szolgálatait a zsarnokságnak felajánlani hajlandó, hódolatát akarja tanusítani az alkotmányosság irányában, mely most az uralkodó rendszer és a tényleges hatalom, egyszersmind azt reményli hogy azok által az önkormányzati institúciók által kipótolhatja azt a miben magát fogyatékosnak érzi, úgy hogy azoknak segedelme és hasznos közreműködésével annál biztosabban érheti el saját czéljait.

Nálunk is, mióta megkezdődött az állami közigazgatás melletti agitatio, ezzel párhuzamosan

hangzik az önkormányzat jelszava. Elkezdve b. Sennyei Pálon a mérsékelt ellenzék férfiai és közegei és a Pester Lloyd, mint ezen agitációnak a kormánypárt részéről legfőbb tényezője, folytonosan hangoztatják hogy egyáltalában nem szándékoznak az önkormányzatot megsemmisíteni sőt ellenkezőleg éppen ők azok kik megakarják teremteni az «igazi» önkormányzatot. Ugyanily értelemben nyilatkozott nemrég az új államtitkár Tibád Antal is már említett székelyudvarhelyi banquetbeszédében. Téves — ugymond — némely honfitársainknak felfogása kik az állami adminisztrációt úgy szeretik odaállítani, mint az önkormányzat negatióját. Ez határozottan téves mert a helyesen értelmezett állami adminisztráció nemcsak hogy ki nem zárja az autonómiát, de egy a jelenleginél hatályosabb és igazabb önkormányzatnak éppen sine qua non-ját, elengedhetlen feltételét képezi.

Csudálatos! Ezek az urak autonómiát akarnak teremteni, az «igazi» autonómiát akarják megteremteni s azon kezdik hogy el akarják törölni azt az institutiót, melyről lehet mondani mindent de megtagadni tőle azt hogy az önkormányzatot megvalósította, lehetetlen, mely ellenkezőleg éppen azért lett megtámadva, mivel tulságos mérvben valósította meg, annyira hogy vele kormányozni, vele a ministeri felelősséget valósággá tenni lehetetlennek állítatott. Miként lehet egy ily intézménnyel bármely mást mint az igazi autonómiát szembe állítani? És ezen kipróbált institutió helyébe akarják odaállítani azokat a kísérleteket melyeket tettek más országokban de a melyek mindekkoráig sikerteleneknek, gyakorlatiatlanoknak bizonyultak! Hát ez minden esetre csudálatos tö-

rekvés az önkormányzat meghonosítására, mindenestre csudálatos logika.

Ezen eljárás annyira visszás, annyira teljes ellenmondással, hogy alig foroghat fenn kétség az iránt miszerint azok kik ekként akarják megcsinálni az önkormányzatot, nagyon távol állanak attól hogy azt komolyan akarják valósággá tenni; úgy tesznek mint a mesebeli vadász a ki nem kereste magát az oroszlánt, csak a nyomát. Ha valósággá akarnák tenni, akkor két kézzel kellene megragadni az alkalmat, melyet nyújtanak a régi megyei életnek és gyakorlatnak még egészen ki nem veszett tradíciói, a közügyekkel való foglalkozásnak még egészen el nem enyészett szokása, a megyei kötelékhez ragaszkodásnak még mindig meleg érzete; ezeknek segítségével mint az önkormányzatnak alapföltételeivel s legfőbb tényezőivel kellene fölépíteni akarniok az igazi önkormányzatot; örvendeniök kellene hogy ezek nem enyésztek el annyi rombolás után s úgy tekinteni mint megbecsülhetlen anyagot. Magában azon tényben is hogy ezen anyag megmaradt, bizonyosságát kellene látni azon vitalitásnak mely a régi magyar önkormányzati rendszerben rejlik s annál jobban megbecsülni a rendszert magát. Hogy mindezt nem teszik, hogy ellenkezőleg állandó törekvésük leszólani, lejárni, tönkre tenni azt az anyagot melyből az önkormányzatot megalkotni lehet, ez csak azt mutatja hogy nem örlünk egy malomban, azok az urak beszélnek autonómiáról de ez az ő autonómiájuk lehet minden csak nem igazi önkormányzat.

Mi is az a mit az autonomia czéje alatt behozni akarnak? Nagyon keveset hallottunk e te-

kintetben, úgy hogy jó részt csak tapogatózni s találgatni kell. Csak a conclusiót halljuk azt t. i. hogy kinevezett tisztviselőkkel akarnak adminisztrálni s azon állítást hogy ez az igazi autonómiának épen sine qua non föltétele, de az ezek közt való összefüggést még saisi fátyol fedi. Hallottunk olyanformát hogy meghagyják a megyei gyűléseket, meghagyják ezeknek hatáskörében a kinevezett tisztviselők ellenőrzését sőt a fegyelmi eljárást is, megengedik a megyének hogy különböző célokra önmagát megadóztassa. Ez semmi esetre sem több mint a mivel a megye közönsége eddig birt, ellenkezőleg sokkal kevesebb, ez csak egy része azon jogoknak melyeket a megye közönsége eddig gyakorolt, mert hát azt hogy a tisztviselők választása nagyon jelentékeny és tiszta vízű autonomicus jog — tagadni nem lehet. A rész az egésznél több nem lehet; s miután az önkormányzatnak hatálya mindenestre attól függ vajjon több vagy kevesebb joggal van-e ellátva: azt, hogy a szűkebb hatáskörrel s kevesebb joggal ellátott autonómia lesz az igazi önkormányzat és nem az a mely több joggal rendelkezett, én a magam korlátolt nem csak alattvalói de egyszersmind megyei eszével, mindaddig míg a bővebb felvilágosítás revelatiója oman a magasból le nem érkezik, felfogni képes nem vagyok.

Annyit tehát már tudunk hogy a szóban forgó reform contemplatioja szerint az igazi autonómia alatt a szűkebb körre szorított s egyik sarkalatos jogból t. i. a tisztválasztási jogából kivetköztetett megyei önkormányzatot kell érteni. De további kutatással meggyőződhetünk még egyéb-
ről is és fölfedezhetjük az itt rejtődő egész ter-

vezetet; ha elgondoljuk ugyanis, miként fogja az a féladagra szorított autonómia a maga funkciót végezni, azt kell látnunk hogy az igazi autonómia annyit jelent mint épen semmi autonómia.

Lesz megyei bizottmány s ennek közgyűlése, lesz közigazgatási bizottság, állandó választmány s különféle más választmányok. Azt mondják hogy mindezek a mostanihoz hasonló viszonyban maradnak a tisztviselőkhez. A megye közönségének — mondják — ép úgy módjában lesz mint eddig volt a közügyek intézésében résztvenni, a különbség abból áll hogy jobb tisztí személyzet fog állani rendelkezésére. Hát ez így nagyon szépen lehet a papíron kiczirkalmazva, csak egy baj lesz, az t. i. hogy a közönség feléje sem fog menni gyűlésnek, bizottságnak, választmánynak.

Minek menjen! A kinevezett tisztviselő nem is hederít a bizottsági tagok beszédére, neki megvan a maga előjárója és parancsolója, kinek jövőtéből hivatalában ül, kinek tetszésétől hivatalában maradása függ, ki az ő magaviseletéről listát vezettet, ki őt áthelyezheti vagyis számkivetésbe küldheti, elcsaphatja, ki neki bármiféle *pragmatica* mellett is ura marad; neki megvan a maga utasítása a legapróbb részletekig, át van halva saját testületi szellem és collegialis hajlamok által, egész eszejárása az extra muros emberekétől eltérő módon idomítva. Micsoda fogamatja lehet ily embereknél a közönség köréből nyilatkozó felfogásnak és óhajításoknak, lehet-e várni hogy a legszorosabban megállapított chablonok szerint működő emberek meghagyják zavartatni a maguk circulusait? Lehet-e várni ily körülmények közt hogy a megye közönségének akarata és szelleme lesz

irányadó a megye adminisztrációjában vagyis hogy lesz önkormányzat?

Van-e általában kilátás arra hogy a megye közönsége a maga akaratát érvényesíthesse? Ha lesz is gyűlésnek s bizottságnak decernálási joga, okvetlen fognak gondoskodni oly esetekről midőn a tisztviselők a határozatok és saját utasításaik vagy nézeteik közt összeütközést látnak, ép úgy mint most is joga van a főispánnak a gyűlés határozata ellenében vetővel élni vagyis azt a kormányhoz fellebbezni. S mit lehet várni ily esetekben egyebet mint azt hogy száz közül kilenczvenkilencben a tisztviselőnek lesz igaza. Ugyan kinek volna kedve ily körülmények közt gyűlésbe bizottsági ülésbe járni?

De van még egy dolog mi az embereket onnan elriasztja. Az a tömérdek törvény és tizannyi rendelet mely az ujabbi időben hozatott és kiadatott, sokkal nagyobb és sokkal kevésbé vonzó anyagot képez minthogy abban azok kik a közügyekkel nem hivatás és kötelességszerűleg foglalkoznak, kellő járatossággal birhatnának. Ebből természetsszerűleg következik hogy a ki a gyűlésen vagy bizottságban felszólal, kiteszi magát annak hogy bármely hivatalnok által, kinek kis újjában van az illető törvény vagy rendelet, megczáfoltassék, s ha az illető hivatalnok egy kis nyelvelési képességgel is bír, általa tudatlansága és járatlansága miatt egyenesen pelengérre állíttassék. Hát ezt bizony nem veszi fel senki szívesen boldog boldogtalantól, senki se szereti magát «blamirozni,» inkább hallgat s hogy efféle szereplésnek magát esetleg ki ne tegye, inkább otthon marad. Ily egyénemből fogna pedig állani a gyűlések egész

közönsége. A kinevezett hivatalnokok hivatalban maradnak örök időkre, vagy elviszik őket más helyekre úgy hogy ha kilépnek is és kedvük volna tapasztalataikat a gyűléseken értékesíteni, a hatodik vármegyében tehetnék nem ott hol hivataloskodásuk idejében a helyi viszonyokkal megismerkedtek; de az ily kilépő rokkantak belecsömörlöttek a hivataloskodásba, örvendenek ha nyakukról lerázhatják nemhogy fölkeressék a megyék terméit. A régi megyei gyűlések azért voltak oly komoly és tekintélyes s minden tekintetben a helyzet színvonalán álló tanácskozó testületek, mert ott ültek az emeritus alispánok és szolgabírák, kik hivatalviselés által szerezték meg a közügyekben való járatosságot, ez által állott készen a közügyek kezelésére egy valóságos szakértő vagy legalább igen sok szakerőt számláló közönség.

Teljesen ellenlábas incohaerens elemekből összetákolt tanácskozó testület bizony nem fog senkire vonzó hatást gyakorolni. Eddig ott ült a zöld asztal közepénél a főispán mint a kormány képviselője, mint supremus moderator, mérséklő; a nagy hatalom melyet képviselt és saját személyes tekintélye elégségesnek tartatott és volt is arra, hogy a tanácskozást és általában az ügyek vezetését szemben a turbulens népies elemekkel a mérséklet és rend medrében megtartsa. Ez a viszony, mint az egész intézmény kiegészítő része, általános belenyugodással volt elfogadva s nem zavarta a szervezetnek összhangzó működését. Most a kormánynak egyetlen képviselője helyett ott ül mint olyan az egész tisztikar, lehet-e ennek más hatása mint az hogy teljesen agyonnyomja azt az önkormányzati elemet melynek ellensúlyozására

eddig a főispán egymaga is elégséges volt. A kormány embereinek ily tömeges jelenléte egészen megváltoztatja a megyegyűlés jellegét; ha nem is számban, személyiségek súlyával a tisztikar tagjai oly befolyást gyakorolhatnak mely nagy mértékben alterálhatja azt a szellemet mely eddig a megyei határozatokban nyilatkozott. Ez a gyűlés nem képviseli többé helyesen a szokott firmát: « . . . megye közönsége. » Az ily heterogen elemek összehozása, az ilyen bifurcatio mellett összhangzatos működésről, kellemes együttéléstől mely a gyűlések látogatására vonzó erővel bírjon, szó sem lehet.

Micsoda szerepet fog vinni a gyűléseken a kormánynak ez a nagyszámu képviselete? Általános fölfogása az lesz hogy ez az egész gyűlésezési apparatus tökéletesen fölösleges. Ha jó kormányrendelet, azzal szemben a tisztikarnak nem lesz más véleménye mint a föltétlen végrehajtás; még talán inkább volna hajlandó remonstratiókra, ha saját köréből terjeszthetné föl, de nyilvánosan nem fog ellene tenni kifogást sőt egyenesen kötelességének fogja tartani védelmezni ha valaki megtámadja, mert hisz ez állásából kifolyó kötelessége. Ha felmerül valamely politikai kérdés, indítvány, körlevél ötletéből, a kinevezett tisztviselő általában tartózkodni fog attól, hogy a tárgyalásban részt vegyen, mert hiszen az ő meggyőződése szerint nem is kellene politizálni a megyegyűléseken, arra való az országgyűlés és a sajtó; ha részt vesz a tárgyalásban, tőle egyebet várni mint a fenálló kormánynak föltétlen támogatását, képtelenség volna.

Eként disponált emberek fognak ülni azokon

a székeken melyeket eddig a «magistratus» elfoglalt. A tisztikar volt a megyei közönség éliteje, ő volt a legfőbb tényező ügykezelésben s a gyűlési tárgyalásokban egyaránt. Most ez az elem mely ügyismerete és szakértelménél fogva ép úgy fölötte áll a közönségnek mint a választott tisztikar, az önkormányzattal nincs szerves összeköttetésben sőt attól különálló idegen elemet képez. Látva ezeket az embereket, lehetetlen hogy észébe ne jusson sok embernek a zsoltárnak ezen verse: «öröködbe uram pogányok jöttek»; de a tisztikar tagjai sem fogják nézni a közönséget valami barátságos érzelmekkel. Hiszen ennek az egész meghagyott önkormányzati apparatusnak célja a tisztviselők ellenőrzése volna, mely célból fegyelmi eljárást is decretálhat a gyűlés a kinevezett tisztviselők ellen. Így mondják legalább. E szerint a tisztikar helyzete voltaképen nem más mint az hogy a vádlottak padján ül. Igaz hogy nem fogja fenyegetni nagy veszedelem s ezt jól fogja tudni az a tisztikar, de helyzetének természete mégis érvényesíteni fogja magát minduntalan s jelentékeny mérvben fog járulni ahoz, hogy abban az új szabásu állítólagos önkormányzatban s nevezetesen annak különböző tanácskozó és határozó gyűlekezeteiben magát senki jól és otthonosan ne érezze.

És ezzel agyon lesz ülve az egész «igazi önkormányzat». Ha majd mindinkább elmaradoznak a gyűlésekről és bizottságokból az emberek, míg majd teljesen magukra hagyják főispánostul a kinevezett tisztikart, hogy ha tetszik üljenek össze a nagy megyeterem nagy zöld asztalának valamelyik vége mellett, az uralkodóház régi tag-

jainak, régi főispánoknak és megyei s országos nagy férfiaknak arczképei alatt: hát akkor majd nagyot nézhetnek az új és igazi autonomia megteremtői, kik szerint az önkormányzat sine qua non föltételét a tisztviselők kinevezése képezi; az egész autonomia mint a reggeli köd elpárolgott.

S ezt ne tudnák azok a jó urak? Valóban lehetnek köztük olyanok kik nem gondoltak rá hogy ennek eként kell mulhatatlanul bekövetkeznie, mert hát vannak köztük és pedig nagytehetségű híres szónokok és államférfiak, de a kik közről sohasem láttak megyét, se régit se újat, kiknek fogalmuk sincs azokról az ezer apró dolgokról és viszonyokról, melyek a közigazgatás mindennapi kenyerét képezik, a kik könyv nélkül tudják német professorok munkáiból a külföld közigazgatási intézményeit, a híres porosz közigazgatást, az angol selfgovernmentet, — ámbár azt hogy olyan-e az a valóságban milyennek a könyvekben leírva van s milyennek ők azt e leírások után képzelik, nem is tudhatják, mert az ily dolgokat könyvekből felismerni teljes lehetetlen — de a kik nem ismerik apróra, mert nem foglalkoztak vele, a hazai népet s nem tudják hogy a közigazgatási intézmények egymáshoz miképen viszonylanak. Az ilyen urak hajlandók lehetnek hinni hogy ha ők elneveznek valamely intézményt autonomiának, hát az csakugyan valóságos önkormányzat lesz s ha kijelölnek számára bizonyos utat, az önkormányzati tevékenység kész köteles engedelmességgel rá veti magát. De hát vannak köztük olyanok is, kik ismerték a régi megyét, ismerik az újat legalább, kiknek, ha volt szemök a látásra, módjukban volt észleleteket tenni, melyekből meg-

ítélhetik miként fognak bizonyos dolgok a gyakorlatban functionálni. Az ilyenek nagyon jól beláthatnák hogy a dolgoknak olyatén fejlődése mint fentebb röviden vázolva volt, elmaradhatlan. De valamennyien tudhatnának egy dolgot, azt t. i. hogy mennyire csökkent az újabb időben az önkormányzati tevékenység, mennyire elhalványult a megyei élet országszerte. S e lényt tudva nagyon könnyen felismerhelik ezen jelenség okait is és nagyon könnyen kiszámíthatják, mi lesz annak a következtetése, ha ugyanazon okok fokozódnak, nem lehet egyéb t. i. mint az «igazi autonomia» behozatalának ürügye alatt az önkormányzatnak teljes enyészte. Meglehet hogy ezen urak lelkiismeretében is élnek még kételyek az iránt vajjon tanácsos-e a nemzet közéletét az ezredéves kerékvágásból kiforgatni, még valóbb színű az hogy a nemzet nagy zömének lelkében élő hasonló kételyektől tartanak, de annyi bizonyos hogy mióta a tisztviselők kinevezésének jelszavát világgá bocsájtották, most már dagadó vitorlával eveznek az önkormányzat megsemmisítése felé; az ország közönségének választani kell az önkormányzat és az állami adminisztráció hangzatos neve alatt színre hozott centralisált és bureaucraticus közigazgatás rendszere között.

Van egyébiránt annak az «igazi» vagyis önkormányzatnak hangoztatásában egy ravasz számítás is. Arra akarják ürügyül használni az adandó önkormányzati hatáskört, hogy az azzal felruházott testületekkel minél több pótladókat vettethessenek ki s elhárítsák magukról azon kellemetlenséget hogy az országos költségvetést újra és újra megterheljék. Már most is benne van a törvényben hogy a kormány bizonyos kiadásoknak a megyei

költségvetésbe fölvételét elrendelheti; most legújabbán a közmunka törvénybe beiktatták hogy a kormány a megyéknek bizonyos útvonalok megcsinálását parancsolhatja meg. Ílát ez a kormány szempontjából valóban nagyon kellemes és kényelmes eljárás lehet és különösen tetszhetik a pénzügyminiszternek. Wekerle pénzügyminiszter úr nem hiába szerepel mint a kormány kebelében az állami adminisztráció eszméjének egyik főtámogatója. Az olyan autonómiával, melyet ők szándékoznak szervezni, az ily eljárás igen bő pénzügyi forrássá is válhatik, a mint hogy ki is fejezte exposéjában a miniszter úr, hogy több pénzbe fog ugyan kerülni az állami közigazgatás a mostaninál, de ezen kiadás dúsan be fogja hozni a maga kamatait. Ily módon igen is, de nem az által hogy a közvagyonosodás emelését fogja eszközölni.

Francziáknak, németeknek, osztrákoknak, kik századokon át a legmirevebb centralisatio alatt éltek, lehet beszélni «önkormányzati intézményekről», el lehet velök hitetni hogy ha behoznak ily néven nevezett egyes intézkedéseket, az ammyit jelent mint az önkormányzat meghonosítása, mert ezeknek a népeknek a valódi önkormányzatról fogalmuk sincs; de a magyar ember ki egy évezreden át élt benne, jól tudhatja hogy az önkormányzat egy dolog, a centralisált bureaucraticus közigazgatás más dolog, ezt a kellőt szervesen egybekapcsolni nem lehet; ha önkormányzatot akarunk, meg kell adni a módját, meg kell adni azon életföltételeket melyek nélkül nem létezhetik. A bureaucratia a maga tehetetlenségének érzetében szokott tenni kísérleteket az önkormányzati tevékenység segédkezésének megszerzésére, láttuk

még nálunk is a bachrendszer idejében a bizalmi férfiak (Vertrauensmänner) híres intézményének behozatalát. Hiábavalóságnak bizonyult be a kísérlet természetesen s az elélek másutt is szálnalmas szerepet játszanak. Az önkormányzat nem vállalkozik arra hogy ötödik kerék legyen. Ha azt akarjuk hogy a honpolgárok idejüket és tevékenységüket a közügyek vitelére fordítsák, annak a hatáskörnek melyben mozognak, realitásnak kell lennie. Azon helyzetbe kell hozni a honpolgárt hogy készletve érezze magát a közügyeknek utánok látni, mert ha ezt nem teszi, maga bánja meg. Ez az egyik alapföltétel. A másik az, hogy a közüggyel való foglalkozás ne csak kényszerhelyzet legyen hanem birjon kellő vonzerővel is.

A régi magyar kormányzati és közigazgatási rendszernek vázlata a következő volt. Az országgyűlés alkotott törvényeket s kiadta végrehajtás végett a kormánynak; a kormány leküldötte a megyékhez a törvényeket, ott kihirdették s intézkedtek a végrehajtás iránt. A kormány midőn a törvényeket leküldötte, kivéve egyes a bureaucratikus kezelés számára reservált tárgyakat, a végrehajtás gondját elvetette, nem volt jóformán semmi köze hozzá miként hajlatnak végre a törvények, ez a vármegye közönségének gondja volt; nem azt hogy miként hajlatnak végre de azt, vajjon végrehajlattak-e a törvények, a kormány igenis ellenőrizte, meggyőződést szerzett e felől magának a megyei gyűlések fölterjesztett jegyzőkönyveiből s ha nem hajtotta végre a megye a törvényeket, rá küldött a kormány egy királyi bizlost, a ki dolgát elvégezvén, elment oda a honnan jött. Sajat körében a megye, mint közönség, gyűlésében hatá-

rözla meg annak módját miként kell végrehajtani a törvényeket, maga választott hozzá közegeket, tisztviselőket és küldöttségeket; a tisztviselők, megválasztván, részben ismét maguk intézkedtek a miként iránt, nevezetesen az egyes járások részére megválasztott fő és alszolgabírák maguk osztották föl egymás közt kerületekre a járásban fekvő községeket.

Midőn tehát a «Nos Universitas Praelatorum Baronum et Nobilium» a közgyűlésben összeült, ezt azon tudattal tette hogy «l'état c'est moi» hogy az országban a közrendet fenntartani az ő feladata és kötelessége. Ebből önként folyt azon feladat hogy minél jobb intézkedéseket tegyen a közrend fenntartása nevezetesen a törvények végrehajtása körül, mert azonkívül hogy ettől függ az ország sorsa és felvirágozása, a megye statusainak és összes lakóinak is közvetlen érdeke van hozzá csatolva; alkalmas embereket kell tehát választani a tisztségek betöltésére, de miután nem lehet tudni beválnak-e az illetők, elég lesz három év a megbízatásra, melynek leteltével vagy továbbra is meg lehet őket bízni vagy ha addig alkalmasabbak akadnak, ezekkel helyettesíteni; és hogy vissza ne éljenek azon nagy hatalommal mely kezökbe adott, szorgalmasan kell járni az érdekletteknek a gyűlésekre hogy a tisztviselők sáfárkodását ellenőrizni s őket a felmerülő körülményekhez képest kellő utasítással ellátni lehessen.

Ime ilyen a valódi önkormányzat, melynek feladata s hatásköre realitás. Ennél az intézménynél meg voltak a kellő feltételek arra hogy a közüggyel foglalkozni a honpolgár magát készletve érezze. De meg volt az is hogy az vonzó erővel bírjon.

A ki gyűlésekre járt, deputatiókban eljár, tisztséget vállalt, annak megvolt azon öntudata hogy kötelességet teljesít ép úgy mint a ki elvégzi dolgát ház körül gazdaság körül, tehát nem ingyenélő nem haszontalan kenyérfogyasztó; de az ily forgolódás a közügyek körül tekintélyt s népszerűséget szerzett az illetőnek, társadalmi és politikai hatalmat az egész osztálynak mely vele foglalkozott. Az egész institutióknak functionálása pedig aként fejlődött ki a gyakorlatban, hogy daczára a társadalmi állapotok s a műveltség elmaradott voltának hasonlíthatlanul jobb élet folyt az országban mint most s az extra Hungariam non est vita legnagyobb részben a megyei önkormányzatból eredő kellemes társadalmi és magánviszonyoknak volt kifolyása.

Ily föltételek mellett volt is azután valódi autonomia s ha azt akarják hogy legyen jövőre is, adják meg azon föltételeket, melyeket neki az évenkénti országgyűlés és a képviseleti rendszer behozatala után is megadni lehet, különben nem lesz és kár nevének hangoztatásával rontani a levegőt.

Megváltozott általában a törvények alkotásának egész rendszere. A régieknek szerkezete a régi önkormányzati rendszerhez volt alkalmazva, az újaknál látszik hogy a végrehajtásnak bureaucraticus módja van contemplálva s ez nem is lehet másként, miután új törvényeink többé-kevésbé receptiók sőt szolgai utánzásai oly országok törvényeinek, melyekben a bureaucratia uralkodik s az önkormányzat legfélebb aféle Vertrauensmänner szerepet játszik. Ha törvényt alkotunk, azonnal kész a száz kétszáz paragrafus, oly rész-

letes casuisticus az egész alkotás hogy a végrehajtásnál semmi latitude nem marad. Hiába van meg tehát az a régi forma hogy a Nos Universitas, a megye közönsége rendeli el a törvény végrehajtását s intézkedik annak mikéntje felől. A törvényt végre kell hajtani föltétlenül, minden aprólékos részletes intézkedéseivel, úgy a mint megírva van; a megyének az a nagy horderejű feladata, hogy a végrehajtás módjáról s részleteiről neki kellett gondoskodnia, jórészt elenyészett, ez többé nem realitás.

Meg volna a megyének politikai hatásköre, tárgyalhat mindennemű országos kérdéseket, körlevelekkel bocsáthat ki és tárgyalja más törvényhatóságok körleveleit. Bureaucraticus szerkezetű országok polgárai, kik ezt hallják vagy olvassák, azt hiszik hogy ez egy nagyszerű concessio az állam részéről, egy eminens önkormányzati jog s csodálkoznak miként lehet e mellett az országban a közrendet fentartani, az örökös politikai convulsiókat, a fejtelenséget távol tartani. S mit tapasztalunk? Azt hogy ezen eminens jognak ez a politizálni eminenter szerető nemzet alig veszi hasznát s csak úgy immel-ámmal él vele hébe-korba. S miért van ez? Azért mert az egész nem realitás. Azelőtt az volt nagyon is; három évi időközben nem volt országgyűlés s a politikai mozgalmak a megyei termekben folytak s ott is nem amúgy világbabeszélésből állott a politizálás hanem a legkomolyabb concret célja volt, mert a megye készítette az országgyűlési követek számára az utasításokat, a törvényhozási jogot közvetve a megyék gyakorolták. Ez, az évenkénti országgyűlések s a képviselői rendszer behozatalával ter-

mészteresen megváltozott; most mi a célja a politikai kérdések tárgyalásának? Egy kérvény a képviselőházhoz. Nem mondom hogy ez értéktelen de értéke a korábbihoz nem is hasonlítható, azon gyakorlat következtében pedig mely az országgyűlésen meghonosult, leszállott majdnem a semmire. Mily elbánásban részesülnek ezek a kérvények, ismeretes. Az országgyűlésen hivatkoznak az ily kérvények keletkezési módjára, a csekély érdeklődésre mely a megyei politikai vitatkozásoknál jelentkezik, a megyékben viszont hivatkoznak a kicsinylésre melylyel a megyék nyilatkozatai az országgyűlésen fogadtatnak, kölesönösen működnek közre a tényezők alulról felülről, hogy azt a nagyhangzú jogot minden jelentőségéből kivetkőztessék. Sajnos hogy ez így van de így van s nem egyedüli jelensége annak hogy a közözügyi aera parlamentarismusa nem fejlődik abban az irányban, melyben az igazi alkotmányosság malaszjának élvezetéhez juthatunk.

A megyegyűlés hatásköre annyira össze lett szorítva, hogy a tulajdonképeni adminisztratív ügyekben alig intézkedik, ezek a közigazgatási bizottságok által végeztetnek. A mi kevés tárgyban hoz is a közgyűlés határozatot, a főispán vetot mondhat ellene, megapellálhatja. A közigazgatási bizottságokról szót vesztegetni nem érdemes. A választott tagok eljárnak az ülésekbe, de miért? Alig egyébért mint azért hogy élvezzék azt a kitüntelést mely a közbizalomnak a megválasztatásban való nyilvánulásban rejlik; mert hát ennek meg van a maga varázsa s ez is tanuságául szolgálhatna annak hogy az a mi igazán önkormányzati jellegű, milyen értékkel bír. Gyűlés és bizottság határozatait felkivánhatja a

minister, nagyobb és kisebb magánügyekben tetszése szerint intézkedhetik. A régibb jogszokás és gyakorlat aként fejlődött ki hogy a megye határozata volt döntő az egyeseket érdeklő contentiosus ügyekben, ez a hatalma sem reálitás föbbé, a minden lébe kanál bureaucraticus rendszer, mely a kormányzatban lábra kapott, ezt is elragadta. Ezért azután a közigazgatási bíróságok felállításának szükséges volta mindinkább előtérbe lép, annyira hogy maga a kormány is befoglalja — úgy látszik legalább — a közigazgatási reform programjába. Folt hátán folt. Régebben nem kellett se fegyelmi eljárás se közigazgatási bíraskodás.

Lehet-e csodálkozni ha ennyi csönkítés, kifosztás, leszerelés után a megyei önkormányzat oly lassan mozog? Azt lehet csodálni hogy még általában mozog s ezt csakis azon egy-két dolognak lehet köszönni, a minek gyakorlatában még van reálitás. Ilyen a tisztválasztás valamint azon fog hogy a megye magát bizonyos célokra megadózthatja. Ez tartja még benne úgyszólván a lelket.

Még van rontva a választás joggyakorlata is. Két évtized óta mindent elkövetett a törvényhozás hogy a választás elvét meghamisítsa, folyvást úgy forgolódott a bureaucraticus rendszer a megyei tisztválasztás körül hogy el lehessen róla mondani: circumit leo rugiens quaerens quem devoret. Az a választó testület mely a megyei tisztviselőt választja, felerészben a virilisekből felerészben a választott bizottsági tagokból áll, a választás tehát részben közvetett és a testület mely gyakorolja mindenestre sokkal szűkebb mint a milyennek egy választó testületnek lennie kell; a választás

hat évre történik, az ily hosszú időre való mandatum mellett megsemmisülnek nagy részben a választás előnyei, ez a választási rendszernek elvi meghamisítása; ezekhez járul a főispáni candidatio. Nekem a candidatio ellen — s e tárgyra még visszatérek — kifogásom nincs, a régi gyakorlat megmutatta hogy e mellett lehetséges egy életerős önkormányzat, de kapcsolatban igenis a többi előállott körülményekkel s a főispáni méltóság depravációjával hozzájárult ahhoz hogy az önkormányzatnak a tisztviselők választásában még fenálló egyik sarkalatos joga megrontassék. De hát mind e mellett a választás joga fenáll, ez egy kézzelfogható értékes jog, meg is van gyakorlata körül az élénk érdeklődés; nemcsak az általános de egyes időközi választások alkalmával megtelnek a megyék termei.

Igy van azon esetekben is midőn a megye által kivetendő pótdóról van szó; természetes hogy mindenkit érdekel oly kérdés melynél zsebéről van szó. Ezek az ügyek azok melyeknek a megyei önkormányzatnak úgy a hogy fenállása leginkább köszönhető, ezeknek köszönhető hogy a közönség a gyűlésektől még végleg el nem szokott. Vegyük el a választási jogot, desolálva lesznek a megyék termei és akkor sokkal jobb lesz ha elveszik azt a pótdókivetési jogot is, mert az egymagára nem lesz képes a közönséget a gyűlésekbe terelni s akkor a kinevezett tisztikar, mely jó részben talán a tizedik vármegyéből áthelyezett emberekből áll, majd decretál önmegadóztatás czimén pótdókat úgy hogy sirva nézhet utána a megyei adófizető közönség. Micsoda szerepet játszhatik még a gyűléseken az egyszerű bizottsági tag? Elmondja a

Ínaga nézeteit és óhajtásait? Ezek maradnak alázatos nézetek és igénytelen óhajtások melyeket sardonius mosollyal s unatkozva hallgat a tisztikar, gyakorlati következése és haszna az ily szónoklati gyakorlatoknak nem lesz mert a kormány a maga embereinek fog adni igazat. Panaszt emeljen az ember az egyes tisztviselők ellen, megbírálja maguk-viselését? Tartózkodni fog bölcsen attól, hogy magára haragítsa azt a tisztviselőt, a ki biztos ótalmat fog találni a miniszterben, ki őt kinevezte s majd megszolgálja a nyilvános megtámadtatást. Tyúkkal-kalácscsal lesz tanácsos forgolódni ezek körül az urak körül. Tapasztaltuk a bachrendszer alatt is hogy a ki nem restelte az akkori beczirkerekkel való barátkozást, ment simán minden dolga. Ezt a módját a magánérdekek megóvásának sokkal biztosabbnak fogja találni mindenki mint a hadi lábba helyezkedést s a gyűléseken való szájaskodást.

Kézzelfogható példákban fekszik tehát előttünk mik a valóságos önkormányzatnak kellékei. Láthatjuk mily hatalmas tényező volt a nemzet életében 1848 előtt, annyira hogy maga Nyáry Pál ily nyilatkozatra fakadt: a megyei onnipotenciának háliszennek egy kicsit nyakára hágtunk; láthatjuk miként működött 1861-ben s 1867 után, midőn már az országgyűlés vette át a politikai teren való döntő szereplést, de a megye még nem volt kiforgatva a törvényhozás és közigazgatás terén gyakorolt jogaiból; láthatjuk miként halványult el azóta a folytonos csonkítás és szorongatás következtében; láthatjuk s mathematicai biztossággal kiszámíthatjuk mi lesz a következése ha a csonkítás és szorongatás munkája még tovább

folyik. Általában, oly tapasztalatokkal rendelkezünk e téren hogy nincs szükségünk idegen országok példáira, nincs szükségünk német professorok könyveire, hogy megtanuljuk mi az autonómia s mik a kellékei; ebben a tárgyban mi vagyunk a szakértők, mi szolgáltatathatunk példát, tanúságot s leczkét másoknak s mindenestre a szerint vesszük hasznát önmagunk, a mint saját élményeinket s tapasztalatunkat felhasználni eléggé bölesek leszünk.

VII.

A közigazgatásnak olynemű reformja, mely szerint a tisztviselők választása megszünettelik, nálunk nem jelent egyebet mint az önkormányzati rendszernek teljes és végleges megsemmisítését. Azt hiszem, ebben senki a ki végig gondolja az itt elősorolt körülményeket, nem kételezhetik.

Talányokkal állunk szemben. Önkormányzatot akarnak. A magyaron kívül főleg két országban tudunk valódi önkormányzatot, Angliában és az északamerikai Egyesült-Államokban. Az ott életben levő rendszerek egyikét vagy másikat akarják nálunk a magunké helyett behozni? Az új államtitkár azt is mondotta hogy a történelmi fejleményeket respectálni kell; azonban már hallunk új meggyekikerektésekről is, még pedig a Finanz-Directiók kedvéért; ezeknek beosztása fontosabb tekintet mint az országnak ezredéves tagolása melyhez ezer meg ezer magán és politikai érdek fűződik; ezek az urak úgy látszik tabula rasának tekintik az ország területét melyet kénye-kedve szerint karczolhat össze-vissza a czirkalom.

Kell-e vagy nem kell önkormányzat de olyan mely e névnek megfelel — ez az első kérdés; a másik az, vajjon a régi magyar önkormányzati

rendszer olyan-e hogy megmaradhatunk mellette továbbra is, nemcsak azért, mert az igazi önkormányzat megvalósításának kipróbált eszköze, de azért is mert más tekintetben is alkalmas a mi saját viszonyainkhoz.

Mi az önkormányzat?

A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. XLII. törvényezikk egy különös passussal kezdődik mely így szól: a «törvényhatóságok jövőre is gyakorolni fogják a) az önkormányzatot, b) az állami közigazgatás *közvetítését.*» Fölvette ugyanazt az 1886. XXI. t. cikk is. E tételben ki van fejezve a centralisációnak azon alapvető fel-fogása melynél fogva az állam fogalmából először egy elvont eszmét csinál, azután ebből egy a honpolgárok összességének körén kívül álló hatalmat alkot. Kívül áll e körön olyanformán mint az a támpont melyet keresett Archimedes hogy emelő rudját rátámasztva a világot kiemelhesse sarkából. Ama §. szerint az önkormányzat az államhatalommal alárendeltségi viszonyban áll. Az önkormányzat jogköre csak octroyált és csak alsóbbrendű functiókra terjeszkedhetik ki, olyanokra a melyekben az államhatalom ezégyeztetője, a központi kormány, segédkezését igénybe veheti. Az államhatalomnak nincs szüksége arra hogy a maga forrását kimutassa, mert ezen hatalom magának az állameszmének kifolyása, tehát absolut. Tehát még magasabbra helyezkedik mint a régi monarchia, mert ez az isteni jogra hivatkozott, vagy mint a pápa a maga világmonarchiájával, mert ez mint forrásra Szent Péterre hivatkozik, ki neki a mennyország kulcsát átadta.

Az idézett §. azon mondása, hogy a törvény-

hatóság az állami közigazgatást «közvetíti», egy kétségen kívül tökéletlen törvényhozási cselekményt jelez. Ha a közigazgatás voltaképen az állam jogköréhez tartozik, miért nem gyakorolja maga saját közegei által, miért engedi át egy oly testületnek, a törvényhatóságnak, mely alkotása és működési módjánál fogva más természettel és jelleggel bír? Csak az államhatalom kegyéből és engedélyéből gyakorolja-e azon functiókat, melyek az államot illetik meg vagy pedig bitorlásból, az egyre megy, a tény az hogy ő gyakorolja s a centralisatió szempontjából tekintve az állam helytelenül cselekszik ha ebbe bekegyezik. Hanem hát ez compromissum volt akkor az állameszmének centralisticus felfogása s az «alkotmány védbástyájának» még 1848-ból s az azt megelőző korszakból származott nimbusa közt, jogfentartás volt a centralisatió iskolája részéről; a fenntartott jogot most akarják végleg érvényesíteni, a megye most már nem fog közvetíteni, az állam a megyében közvetlenül fogja gyakorolni a közigazgatást.

Az igazi önkormányzati felfogás nem distingvál az államélet functióinak különböző jogi természete közt, nem ismeri el az alárendeltségi viszonyt melybe az önkormányzat körét helyezni akarják, de nem is követel számára oly különállást mely teljesen kizárja az állam ingerentiaját a hivatalosan elintézendő ügyek bizonyos categoriájából. Azt tartja, hogy az önkormányzati szolgálat is állami szolgálat, az a megyei választott tisztviselő ép úgy az államot szolgálja mint a kinevezett ministeri hivatalnok. Az államélet functióinak nincs oly categoriája melyből az önkormányzat elvben ki volna zárható, valamint nincs olyan sem melyből

ki lehetne zárni az úgynevezett állami közigazgatást, egyedül a czélszerűség határozhatja meg mit kell kezelni önkormányzatilag, mit kell kezelni államilag vagyis a kormánynak, saját kirendelt közegei által.

Nagyon fontos ezen felfogásnak életben tartása. Ha elfogadjuk az állami és önkormányzati tevékenység köreinek szoros megkülönböztetését és különválasztását, eljuthatunk odáig hogy választási joggyakorlatának dolgából az önkormányzatnak alig lesz egyéb functiója mint a falusi csordás vagy kanász megválasztása, míg ellenben a falusi kupaktanács föl lesz jogosítva hogy a falusi nagybirtokost birtokaránylag adóztassa meg annak a községi csordásnak vagy kanásznak tartására.

Mit kell átengedni az önkormányzati tevékenységnek, mit nem, arra nézve helyes szabály csak az lehet hogy át kell neki engedni minél többet, mindazt mit lehet kezelni önkormányzatilag a nélkül hogy a közrend fentartása lehetetlenné váljék. A közrend fentartásában fekszik az önkormányzat korlátozásának egyedüli jogosultsága, mert annyi bizonyos hogy az állami közigazgatás formailag sokkal egyszerűbb és könnyebben kezelhető; az önkormányzati kezelés mindig bonyolult, a vele való kormányzás nagyon részletes és beható tárgyismeretet, hosszas benneélést és tanulmányozást igényel. Annyira igaz ez hogy hiába ír nekünk Rudolf Gneist híres munkát az angol selfgovernmentről, hiába magyarázzuk mi a régi Comitatuswirtschaftot idegeneknek; a protestáns autonomiáról fogalmuk sincs a hazai többi felekezeteknek; maguk a protestánsok közül is csak az ismeri föl minden csinját-binját a ki vagy egy évtizedig benne hivataloskodott.

Minél nagyobb tért kell engedni az önkor-

mányzatnak 1. a szabadság fentartása, 2. a honpolgárok érdekeinek jobb ápolása végett.

Az ember, hogy társadalmi és állami életet folytathasson, jelentékeny mérvben kénytelen feláldozni eredeti szabadságát; de ha áldozatot hoz szabadságából, vele született természetes jogaiból, ha magát törvényeknek veti alá s elvállalja azt hogy ezen törvények megtartására kényszereszközökkel szoríttassék, az embereknek a társadalomba s egy közös állami kötelekbe állott tömege fentartja magának azon jogot hogy maga szabja meg a törvényeket, melyek eredeti szabadságát korlátok közé szorítják. Hogy a törvényhozási jog népjog, senki kétségbe nem vonhatja. Egyenlő joggal alkot a nép büntető törvényeket, melyek szerint meg kell torolni az egymáson elkövetett sérelmeket, polgári törvényeket melyek szerint el kell intézni az enyém és tiéd kérdéseket, és alkotmánytörvényt mely meghatározza kik legyenek a törvények végrehajtói és mi legyen a végrehajtás módja. A nép a maga törvényhozói jogánál fogva felállítja a végrehajtó hatalmat, ad ennek működéséhez szükséges eszközöket, de fentartja magának azt is hogy a végrehajtó hatalom sáfárkodását ellenőrizze, tőle, ha nem jól sáfárkodik, mandátumát elvonja sőt rossz sáfárkodásáért meg is büntesse. A nép e szerint nemcsak a törvényhozási jogot tartja fenn magának hanem a végrehajtói jog jelentékeny részét is, melyhez tágabb értelemben a bírói hatalom gyakorlása is tartozik, mert a végrehajtó hatalom ellenőrzése, a végrehajtó hatalom tagjainak eltávolítása s megbüntetése nem egyéb mint a végrehajtó hatalomnak, még pedig ennek legmagasabb régióiban való gyakorlása. E joggal oly teljes mérvben bír a nép,

hogy ha érvényesítése békés uton alkotmányos eszközökkel nem sikerül, ha az ügynevezett alkotmánybiztosítékok megtagadják a szolgálatot, akkor jogosult maga az ultima ratio, a forradalom, azon erőfeszítés, melynek mint nagy áldozatokkal járó és kétes kimenetelű eszköznek megelőzésére tanácsos ugyan mindent elkövetni, de a melynek jogosultságát a liberalismus nem tagadja s melynek gyakorlásba vétele a népek szemében mindenkor dicsekedés és büszkeség tárgyát képezi.

A népnek a végrehajtó hatalom terén is gyakorolható jogait nem zárja ki tehát, elvileg legalább, maga a modern alkotmányos és parlamenti kormányrendszer sem. De e téren sokkal kevesebb közvetlenséget concedál a gyakorlásban mint a törvényhozásnál. Mert hát ez a rendszer úgy a mint az európai államokban az abszolút monarchia helyébe behozatott, francia alkotás, a nagy és a juliusi forradalom kohójából került ki s teljesen magán hordja Franciaország történelmileg kifejlődött állami és társadalmi viszonyainak bélyegét. Az 1789-ki forradalom, miután a rombolás művével készen volt és alkotni kezdett, telítve volt Rousseau és Montesquieu elméleteivel, de miután ezen elméletekben kézzelfogható chablonokat nem talált, alkotásainak mintájául az angol alkotmányt vette. Azonban az angol alkotmánynak egy nagyon lényeges részét a közigazgatási és biráskodási önkormányzatot a maga alkotásaiba nem vette föl, mert az előtte teljesen terra incognita volt, mint általában minden önkormányzati intézmény mindazok előtt kik benne nem élnek s ha felismerte volna is, nem lett volna képes életbe léptetni, miután a francia nép erre isko-

lázva egyáltalában nem volt, a mint hogy nem mutat hozzá legkisebb hajlamot mai napiglan. Ezen a francia alkotmányos elméleten meglátszik Montesquieu híres osztályozása, a törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalom éles megkülönböztetése; meglátszik a régi százados absolutismus nyoma, mert ezen elmélet tagadhatlanul tulságosan nagy szerepkört enged a végrehajtó hatalomnak s a népnek a végrehajtó hatalomban való részvételét is kizárólag törvényhozási formákban, törvényhozói functióként szerepelteti. Ennek a rendszernek keretében egyáltalában nem foglalnak helyet az önkormányzati tevékenység functiói, nem nevezetesen a közigazgatás terén, ez nem soroltatik föl az alkotmány biztosítékainak sorában, hanem igenis revelálja magát a francia szellem midőn a végrehajtó hatalom tulkapásaival szemben félreérthetlenül utal a forradalomra, mint nemzeti kötelességre, mint politikai eszközre, melynek megvan a maga legitimitása, melynek (a juliusi forradalomnak) évfordulója hivatalosan megünnepeltetik s mely Franciaországban épen a mélyen meggyökeredzett centralisatio következtében aránylag nagy könnyűséggel és virtuozitással kezeltek.

De ez a provisio a végrehajtó hatalom tulkapásai ellen nem használható hasonló könnyűséggel más országokban, magában Franciaországban is nem a szabadság helyreállítását hanem még nagyobb elnyomását idézte elő ismételve s a politikai convulsióknak állandósítása, melynek Franciaország prédája lett, nem irigylendő és utánpótlásra serkentő állapot. Más provisiorul kell tehát gondoskodni a központi államhatalom ellenében, más valamivel kell kitölteni azt a hézagot,

mely a modern alkotmányosság szerkezetében tagadhatlanul létezik s melyet nem töltenek be az úgynevezett alkotmány-garantiák, nem tölt be az ultima ratioként fentartott forradalomra utalás.

Ezt a provisiót találhatjuk meg az önkormányzatban, abban, hogy a nép nem adja ki kezéből a végrehajtást, hanem maga gyakorolja egészen addig a határig, melynél a közrend fentartásának lehetlensége kezdődik. Ebben találjuk fel azt a hégzagpótlót legalább oly mérvben mint másban semmiben, mert hiszen a központi végrehajtó hatalom részéről fenyegető állandó veszedelem az alkotmányos rendszernek is oly gyöngye oldalát képezi, mely ellen a szabadságot teljesen biztosítani, úgy hogy a forradalom végső eszközhöz nyúlás teljesen kizárt valami maradjon, lehetetlen.

Ebben áll az önkormányzatnak egyik rendeltetése és jelentősége; abban hogy a hatalom túlkapásait, a szabadság elnyomását megelőzi, mindenestre jelentékenyen megnehezíti és épen ez által fölmenti a népet attól hogy az ultima ratio alkalmazása által előidézendő convulsioknak kitéve legyen. E mellett az önkormányzat teremti meg, a szabadság uralkodása mellett is, az államéletben annyira szükséges stabilitást. De hogy ezen rendeltetésének megfelelhessen, oly nagy hatáskört kell adni az önkormányzatnak, hogy *módjában* legyen megakadályozni a hatalom kihágásait s ezzel ellensúlyozza azt hogy a hatalomnak is *módjában* van túltenni magát a törvényeken. Az önkormányzat közegeinek, midőn rá van bízva a kormányrendeletek végrehajtása, ép úgy kötelessége ezeket végrehajtani mint az állami közigazgatás közegeinek

ha nem volna meg ezen kötelezettsége, nem lehetne rá bízni a közigazgatást. De mi történik akkor ha a kormány törvénytelen rendeletet ad ki s akar végrehajtani? Akkor előáll azon általános jellegű honpolgári köteletség melynél fogva törvényt szegni senkinek sem szabad s ez a köteletség fölötté áll az önkormányzat körében működő honpolgárra nézve azon másik köteletségnek, melynél fogva mint az állami végrehajtó hatalomnak közege a felelbbvaló közegeknek engedelmeskedni tartozik. Ezen polgári köteletség alól nincs fölmentve azon közeg sem kit a kormány maga állít oda rendeleteinek végrehajtására, mert ez sem szűnik meg állampolgár lenni, a törvényszegéshez segédkézzel járulni tehát az ilyenek sem szabad. De melyiktől lehet várni több joggal hogy meg fog felelni ezen köteletségének?

A két rendbeli közegek helyzetének különböző természetében fekszik in ultima analysi a szabadságnak a választási rendszerben rejlő biztosítéka. A kinevezett állami közeg annyira át van hatva a testületi szellem által, mert hiszen magát a nagy bürocraticus apparatus egyik tagjának s kerekének tekinti, hogy benne a honpolgárnak szabadság és törvény iránti érzéke háttérbe szorul, de azonkívül személyi és anyagi érdekei a föltétlen engedelmességre készítetik, míg ellenben az önkormányzatban működő honpolgár mindig eszében tartja azon föladatát hogy neki a hatalom lépéseit figyelemmel kísérni és sáfárkodását ellenőrizni kell, és ezen kívül akkor midőn a törvény mellett állást foglal, közvetlenül nem kockáztatja személyes és anyagi érdekeit.

Az önkormányzatnak csak akkor van meg

kellő hatálya ha az utóbbi körülmény teljes mértékben meg van; csak ez esetben áll elő azon helyzet melynek előidézése az önkormányzatnak egyik legfőbb célja hogy t. i. praeventiv hatást gyakoroljon a végrehajtó hatalom tulkapásai ellen. Az önkormányzat életben léte mellett is ritkán kerül arra a sor hogy a honpolgárok mint állami közegek egyenesen megtagadják a végrehajtó hatalom iránt való engedelmességet, de ennek lehetősége már előlegesen korlátozólag hat a végrehajtó hatalom kezelőire. Az oly végrehajtó hatalom, mely állandóan az önkormányzattal áll szemben, maga is hozzá szokik a törvény tiszteletéhez s a honpolgárok érdekeinek kiméletéhez; az ily rendszer mellett megállapodott eszmék jönnek létre a polgárok jogairól s önként emelkednek korlátok, melyeknek respectálása a hivatalos gyakorlatnak kiegészítő részévé válik, míg ellenben az oly kormányt, mely föltétlenül engedelmeskedő közegekkel rendelkezik, a hatalomnak túlterjeszkedési eredendő bűne s a könnyűség melylyel ötleteit megvalósíthatja s hajlamait kielégítheti, igen könnyen elcsábíthatja.

De talán nem kevésbé fontos az önkormányzatnak a honpolgárok érdekeinek megóvása körül való szerepe is. Ezen érdekek akkor vannak biztos kézben, ha maga a nép által ápollatnak. A nép maga érzi és tudja legjobban mire van szüksége, maga tudja legjobban megítélni mi módon kell rajta segíteni és ebben hasonlíthatatlanul erősebben van serény és buzgó eljárásra ösztönözve mint bármely idegen, a ki az ő boldogítására kirendelve és ezért fizetve van.

Az állami administratio jogosultságát épen

abban keresik, hogy a népek boldogításának leg-hathatósabb eszköze; nem tagadhatják hogy a szabadság fentartása szempontjából az önkormányzat van előnyben, de oly nagyra tartják az állami adminisztrációnak a nép jólléte, a nemzet hatalmának fokozására képes hatását, hogy e mellett háttérbe kell szorulni minden más tekintetnek. Az állami adminisztrációnak ezen népboldogító és civilisatorius hatásában s annak dicsőítésében egy nagy fallacia rejlik. Egy országban a culturát emelni lehet feladata a törvényhozásnak és lehet is ennek eredménye, de nem a közigazgatásnak közvetlen feladata. A közigazgatás feladata a közcsend és rend fentartása, a honpolgárok jogainak megvédelmezése; a cultura emelésére csak közvetve s azon mértékben hat, a mennyiben ama saját feladatának megfelel. Ha valaki ennél többet tart a közigazgatás feladatának, csak azt bizonyítja hogy az állami közigazgatást azon szereplésében és hatásában csudálja, melyben mint az absolutismus segéde és szolgálja megjelenni szokott vagyis dicsőíti eszközében magát az absolutismust. Az absolutismus szokta igenis a közigazgatást saját céljaira kihatároztatni, az administratio adja neki azokat a polypcsápokat, melyekkel a népet mozdulatlan-ságban tartja s kénye szerint kiszívhatja, az absolutismus az mely a közigazgatást saját rendeltetésétől elvonja hogy a maga céljaihoz alkalmazza. Az absolutismusra emlékeztet ha oly igen nagy fontosságot hallunk tulajdonítani a közigazgatásnak, mert az absolutismus tartja igen nagyra annak segédletét; ott a hol a szabadság biztos alapon nyugszik s háborítlanul él, a közigazgatás olyan mint a jó asszony, kiről senki sem beszél.

A közigazgatásnak népboldogító és civilisáló szerepeltetése semmi más mint azon népboldogító és civilisatorius szereplés, melylyel az absolutismus akarja megállapítani a maga létjogát. Mert ebben keresi mióta a pusztá isteni jog hívő lelkekre nem talál. És sikerült is világszerte homokot szórni az emberek szemébe, sikerült elhítenni sok emberrel hogy ha van egy nagy monarcha vagy ennek nemlétében egy nagy minister, akkor legjobb kormányforma az absolutismus, mert ez képes legtöbbet tenni a nemzeti jóllét és kivált a nemzeti hatalom emelésére. Hányszor nem halljuk magunk körében is jámbor lelkeknek ilyenén felsehajítását. De hát csak legyen meg ez a hit, mindig fog akadni nagy fejedelem és nagy minister is; ha nem nagy, ráfogják hogy az, mert a bálványimádóknak szükségök van a bálványra, azon nem akadnak fel, hogy ilyeneket faragni ne tudnának.

Az a népboldogító és culturacímelő közigazgatás, ha közelebbről nézzük meg működését, arról győződhetünk meg hogy nem azt tartja elsőrendű feladatának mit annak ismernie kellene t. i. a honpolgárok jogvédelmét és érdekeiknek ápolását, ellenkezőleg ez előtte mellékes dolog, hanem annál buzgóbb a hatalom szolgálatában, ezt tartja valódi rendeltetésének s mindenek fölött álló feladatának. Azokkal a culturalis czélokkal a centralisált hatalom gyakran csak parádét űz, alkot nagyhangzásu törvényeket sokszor csak a hireért, hogy elmondhassa egy-egy minister mily nevezetes törvények jöttek létre az ő kormányzása alatt, sőt nem is nagyon erőködik néha azoknak végrehajtásában s ha egy-két kísérlet ez irányban csütörtököt mond, mert tökéletlen s gyakorlatiatlan

volt az egész dolog, nyakába varrja a renitens népnek s a rendelkezésére adott hatalmi eszközök elégtelenségének. Olykor, épen ellenkezőleg tűzzel-vassal akarja keresztül hajtani, dicsvágyból, mackasságból, keresztül hajtani «kérlelhetlenül» mint Grünwald Béla mondani szereti s nem gondol a szenvedésekkel s a kárral melyet okoz, csak hogy egy agyrémel, egy szerencsétlen gyakorlatiatlan projectumot megvalósíthasson. De minden körülmények közt leghathatósabbban használja föl a közigazgatást saját hatalmi céljaira, azontúl pedig az államéletnek csakis némely nagyobb functióira; az egyes állam polgár apró ügyei, igaz hogy apró de milliónyi ügyek, melyek az egyesek jogát és érdekét illetik melyeknek megóvása és kellő kielégítése a közjóltnak minden körülmények közt legfontosabb tényezőjét képezi, általa elhanyagoltatnak.

Nem kell a bizonyítékért messze menni, csatnans példákat szolgáltathat erre — saját közigazgatásunk.

Mit látunk minden nap? Jó rendelet a honvédelem vagy pénzügyministeriumtól, megye, alispán, szolgabíró a legnagyobb serénységgel és pontossággal hajtja végre, e tekintetben oly tökélytel működik a közigazgatási apparatus hogy nem hagy semmi kívánni valót. A szolgabíró ott ül állandón a maga bureaujában, ne hogy az a kellemdenség érje bármiféle katonai vagy pénzügyi kéreget hogy nem találja helyén azt a kinek parancsolni valója van; ha levélben keresi meg, éjjel-napal kész a tisztviselő haladék nélkül teljesíteni minden ily kívánságot. De hát ha most már annak a adófizető polgárnak van valami baja? Arról szó sincs mint azelőtt hogy a tisztviselő

menjen a községekbe s kérdezze, van-e valami baj; be kell menni a «hivatalba» s protocollumba vétegni minden panaszt; idáig rendben megy a dolog, de protocollumot fölvenni egy dolog, az ügyet elintézni más dolog; majd ha ráér a tisztviselő, majd ha rá kerül a sor; majd kitűzik a határidőt, midőn a gazdának szerencséje lesz engedetlen vagy tolvaj cselédjével confrontáltatni vagy annak a cselédnek vagy napszámosnak lesz alkalma bebizonyítani hogy vele rosszul bántak, bérét munkadíját visszatartották. A mezői rendőri kihágások egy részről oly drákói szigorral volnának büntetendők, más részről oly nehézkes az eljárás és oly késedelmes az alkalmazása, hogy az önkormányzat jobban divik mint valaha de még inkább a kihágások megtorlatlanul maradása. A tisztviselő, mint már ismételve említettem, feléjük se megy a községeknek, úgy hogy ezek teljesen minden felügyelet nélkül vannak s az ország a közigazgatás végszálainak működésénél, nem adminisztráltak hanem csak adminisztrálódnak. Ott van a községi képviselőtestület, ott van az előljáróság, a bírónak jelentékeny hatásköre van; a községi önkormányzatot kell fejleszteni, ez az igazi önkormányzat és nem a megyei — ez a jelszó. Hát igen mert ez a községi önkormányzat, a milyen a viszonyaink közt lehet, nem háborgatja a burocratia álmait; az a szegény falusi bíró, kit a söllőből kell előhívni hogy magas functióit teljesítse, mert ott kapál ötven krajczár napszámmért, a egész községi önkormányzattal egyetemben csak egy fictio, a falusi jegyző a realitás; bíró um csak ennek eszével gondolkodik, azt mondja mit ez szájába ad, oda pingálja nevét vagy ke keresz-

vonását a hol a jegyző a helyet kimutatja, de hogy legyen mégis valamiben realitás az ő hatásköre is, ő fizet a jegyző mulasztása vagy sikkasztásáért. Elgondolhatja mindenki, ha nem látja s nem érzi is meg közvetlenül az eféle viszonyokat, milyen karban van nálunk a honpolgárok jogvédelme s érdekeiknek gondozása oda künn az országnak nagy területén, azokban a rétegekben hova a hírlapi reporterek interviewolni nem járnak, honnan, de profundis, csak ritkán s akkor is elferdítve jó egy-egy hang mely a közállapotok nyavalyás voltára emlékeztet. Katonaság szolgálata, adóvégrehajtás megy mint a karikacsapás, ezen «nagy állami érdekek» kellő ellátására volt gondjuk azoknak kik a most divó közigazgatási gyakorlatot husz év alatt kifejlesztették, volt gondjuk arra is hogy a tisztviselőkben maguknak ép oly ügyes mint erélyes politikai ágenseket növeljenek, de a honpolgárok jogbiztonsága s jólléte nem tartozik a «nagy állami érdekek» közé, erre nem volt gondja senkinek s a most szóban levő közigazgatási reform is csak oda van irányítva hogy a közigazgatás közegeiben, ugyanazon czélokra melyek szolgálatában magukat már eddig is kitüntették, még tökéletesebb eszközökre tegyenek szert; de az arra való törekedésnek hogy miként kellene a honpolgárok érdekeinek jobb gondozását eszközölni, miféle materialis intézkedésekkel kellene a mostani gyakorlat hiányain segíteni, eddig legalább nem láttuk semmi nyomát.

Ila mindezeknél fogva kétségtelen hogy az önkormányzat a közszabadságnak legerősebb biztosítója, a honpolgárok érdekeinek legmegbízhatóbb gondozója: kétszeresen fontos ezen hivatása ha-

zánkban, a mi sajátosságos viszonyaink között. A centralisált közigazgatási szervezet, mely le az utolsó gyökérszálakig teljesen kezében tartja a végrehajtó hatalmat, állandó veszedelem a közszabadságra nézve mindenütt, kivétel nélkül minden országban, de független országokban lehet némi plausibilitással azt mondani hogy, ha a centralisatio felszívja s eltünteti a közszabadságot, azt a nemzeti hatalom növelésére dolgozza föl. Nem tartom a nemzetek fejlődésének ezt a rendszerét helyesnek, mert az állami létnek szabadság és jóllét biztosítása és nem az a célja hogy a nemzetek egymással farkasszemet néző ellenséges hadseregekké szerveztessenek, igazán erőssé minden nemzet csakis a szabadság emlőin növekedhetik. De kétségtelen hogy a centralisatio, független nemzet kebelében, ha vétkezik, intra muros vétkezik s nyügét egy független nemzet, a mikor akarja, lerázhatja. Egészen más a mi helyzetünk. Nálunk, ha a centralisatio megőrli a polgári és személyes szabadságot, nem lehet mondani hogy ezt a nemzeti szabadság táplálására s nagyra-növelésére fordítja, mert kétségtelen hogy ezzel egy idegen és ellenséges hatalom részére dolgozik. Ha az önkormányzat megsemmisítésével a honpolgárok ellentállási erejét, kedvét és gyakorlati képességét megöli, ezzel nem azon akadályokat mozdította el melyek a nemzeti végrehajtó hatalom üdvös erő kifejtését hátráltatták, hanem magát a nemzet ellentálló erejét ölte meg s a nemzetet egy idegen és ellenséges hatalomnak szolgáltatja ki.

Nem szélbali elmélet ez. Nem arról van szó, helyes volt-e vagy nem megcsinálni az 1867-ki kiegyezést, igaz-e vagy nem hogy Magyarország

a mostaninál nagyobb függetlenséget negyedfélszázad óta nem élvezett, helyesebb dolog-e ennek továbbfejlesztésére törekedni s nem nyugodni meg az igazi függetlenség kivívásáig, mint belenyugodni az aránylag kedvező helyzetbe, azt véglegesnek tekinteni s javunkra kellőleg kihasználni. Legyen kinek-kinek az ő hite szerint; itt nem hitről nem felfogásról van szó hanem arról hogy tagadhatlan tényekkel miként számoljunk, adott körülmények közt mi a teendő; mert az tagadhatlan hogy független nemzet, a szó teljes és nemzetközi értelmében, nem vagyunk.

Volna Magyarország független állam, csak felényi aggodalommal látnám azt az áramlatot mely az ősi önkormányzati rendszert elsodorja. Fájlal-nám akkor is, mert sajnálnám minden körülmények közt mint ember mint polgár a szabadságot, sajnálnám-különösen mint magyar ember is, mert erősen meg vagyok győződve a felől hogy utóvégre is a szabadság úgy a culturának mint a nemzeti erőnek leghíztosabb alapja, és erősen meg vagyok győződve a felől, hogy a magyar nemzet csak akkor lesz képes jövőre is az e hazában élő különböző nemzetiségeket egybetartani, ha meg-óvja azt a miben honalkotó ereje és prestigéje állott minden időben azt t. i. hogy Magyarország a szabadság hazája legyen. De mind a mellett azt mondanám: üsse a kő! majd tanul saját kárán, majd felismeri a tévutat melyre csábították pillanatnyira s szabadságszerető helyes ösztöne vissza fogja a helyes utra téríteni, módjában lesz ez bármikor s az erőfeszítés miatt, melybe a visszaérés esetleg kerül, benne kár nem esik; de így a mint vagyunk, lehetetlen nem a legnagyobb aggodalom-

mal nézni, miként rontották meg már is és miként akarják halálos csapással sújtani azt az intézményt, mely, mint ellenálló erejének szervezete, a nemzetet századokon át nehéz helyzetében megtartotta s melyre mint kipróbált eszközre azért van szükség, mert ugyanaz a nehéz helyzet nagyban és egészben megvan ma is változatlanul.

Hagyjunk föl a tréfával midőn oly komoly dologról van szó mint a nemzet eddigi társadalmi és politikai belszervezetének felforgatása. Gróf Andrassy Gyula azt mondá: elmúltak azok az idők melyekben Ausztria fenyegette Magyarország szabadságát; ez csak olyan bon mot mint száz más melyet mondott. Sem Andrassy Gyulának, ámbár Deák Ferencz által jelöltetett ki providentialis férfiúnak, sem senki másnak nincs arra képessége hogy helyzetünk fátumszerű természetét megváltoztassa; ha valaki, akár egyes ember akár egész nemzedék ily eredményt akar tulajdonítani magának, az nem más mint henczegés. Registrálni szokták még azt is hogy az osztrákok a magyar túlsúly és praepotentia miatt panaszkodnak, sőt hallottuk nem egyszer ezt mint fontos érvel szerepeltetni. Azok az elkényeztetett népek zokon veszik mihelyt állapotunk valamivel jobb mint az unbedingte Unterwerfung és talán tudják is hogy az aféle hizelgéssel a magyar könnyen lépre megy. Még ha meg volna is ez a túlsúly, mely most egészen üres beszéd, nem pótolná a függetlenséget, mert a kinek társa van annak ura van, mint helyesen mondják az üzletemberek, a függetlenséget kizárja már maga a társas viszony.

Ennek a viszonynak változatlan természetéből folyik az hogy a közös hatalom soha sem fog

megszünni támadó helyzetben lenni Magyarország önállósága ellenében; ezen törekvés acut jelleget ölt esetről esetre, midőn részére kedvező körülmények állanak elő, üdült kórállapotnak azonban folytonosan fenmarad. Még csak odáig sem vihetjük soha a dolgot hogy az anyagi előnyök megosztásában egyenlő mértékkel való mérésben részesüljünk, mert hiába! a monarchiának másik fele a potior pars, a kedvezésben részesülő elsőszülött.

Ennek a viszonynak kifolyása hogy mindég voltak és vannak és pedig számosan saját hazánkfiai közt, kik a hatalom szolgálatában elmenni készek egész odáig hol a hazaárulás verdictjét kellene rájuk kimondani, ha épen a sajátságos viszonyok nem volnának olyanok, hogy kénytelenek vagyunk bizonyos elnézéssel viseltetni irányukban s azt mondani hogy a magyar embert életben kell hagyni még ha apagyilkos is. Ez a viszony a hazaárulásnak oly iskolája, milyen a független nemzeteknél nem létezik. Itt minduntalan előtérbe lép azon tekintet s kész ürügyül szolgál, hogy szükséges megszerezni a hatalom jóindulatát, el kell enyésztetni a bizalmatlanságot melyre irányukban a másik fél részéről folytonosan ingereltetik. De ennek az okoskodásnak még odáig is láttuk már kitolni határait hogy el kell venni az élet az ellenünk irányzott rendszabályoknak az által hogy magunk ajánlkozunk a végrehajtásoknál való segédkezésre s ügyesen hátráltassuk, szelidítsük, a mit lehet, a gyakorlati megvalósítás alkalmával. És csakugyan azon ezer meg ezer eseteknél melyeknél az ily tekintetekre hallunk hivatkozást, meg lehet-e mindig tisztán különböztetni mikor őszinte mikor csak léha hazugság? Tény az hogy az

apostasia nálunk fölemelt fővel jár, hogy nagy a hajlandóság különbséget tenni a politikai és nem politikai jellemszilárdság közt, a mely különbségnek normalis politikai viszonyok közt elismertetnie nem volna szabad s mely a közmorálra kártékony hatás nélkül semmi esetre sem maradhat.

A közérzület nálunk visszaborzad attól hogy határozottan constátálja a hazaárulást mindazon számtalan esetekben, melyekben annak criteriuma feltalálható; sehogy sem akar a nemzetről föltenni annyi silányságot. Pedig fájdalom föltalálható régi és új történelmünkben elég sűrűen s nincs is rá más vigasztalás mint az hogy más nemzeteknél is csak így volna ha hasonló körülmények közé jutottak volna. A közérzület, ennek hatása alatt, az engedékenységből túlságba megy. Történelmi munkáinkban gyakran látjuk nagy hazafiak gyanánt ünnepeltetni azokat a nagy világi s kivált egyházi hivatalokat betöltött férfiakat, kik a szabadságharcokban a hatalom mellett foglaltak állást, mintha a magas polczra emelkedés s a roppant uradalom szerzése nem is lett volna egyéb mint a hazafias önfeláldozással járó s töredelmes szívvvel fogadott kényszerűség. Elégséges egy-két ellesett magyaros vonás, egy elejtett malcontentus szó, melyet a kegy és kincshajhászó irigység és vetélkedés szorított ki dicsvágyó emberekből, hogy rájuk fogjuk miszerint voltaképen és mégis jó hazafiak voltak. Az újabb időben, 1848 előtt, a megyékben elfogadott dolognak tekintetett hogy a másodalispánnak liberalisnak kell lennie, így biztosabb számára az első alispánság; az első alispánnak már kevésbé lehet rossz néven venni ha mérsékeltebben beszél, mert az első alispánság

után a királyi tábla és consilium következik. Hires követek hallgattak el pályájuk derekán s azért ma is fényes csillagokként tündökölnek annak a kornak égboltozatán. Hát a legujabb korban a bal-középi hires fúzió! De hát használjuk a formulát melyet a közérzület Deák által feltalálva általánosan elfogadott, vessünk fátyolt a multra, hanem vonjuk le ezen állapotokból is a kellő tanúságot.

Állandóan kell védelmeznünk szabadságunkat és nemzetiségünket egy idegen és ellenséges hatalom s annak saját honosink közt található segédei és eszközei ellen.

Ennek a helyzetnek correctivumát az önkormányzat képezte s van hivatva képezni jövőre is.

Nincs senki a ki ezt a múltra nézve kétségbe vonhatná. Becsmérelhetik, rágalmazhatják multunkat, megfélelkezve arról hogy ha csakugyan oly léha lett volna ez a nemzet századokon át, nem válhatott volna egészen mássá egy pár év alatt; mondhatják ha tetszik hogy ezt az önkormányzatot a nemesség csak önzésből és osztályérdekből tartotta meg; ez is hamis állítás, mert a nemesség sokkal buzgóbban gondozta a közigazgatás útján a köznép érdekeit mint a központosítás mellett a felülkerekedett új elemek. De mindegy; tény az, tagadhatlan tény, hogy az a nemesség csakis a nemzeti jogok fentartásával óvhatta meg saját állását és osztályérdekét, s ebben való sikeres eljárásának az lett az eredménye hogy a magyar nép nemzet maradt, alkotmányos érzelmű s fogású nemzet s midőn a nemesség bevette a népet az alkotmány sánczaiba, volt vele mit megosztani.

Az a correctivum elégtelennek bizonyult. Tö-

kéletesen igaz. A függetlenség hiányát nem pótolta ki, mert ezt teljesen kipótolni semmivel sem lehet; csak enyhítette következményeit s elhárította a legnagyobb veszedelmet, a nemzetnek veszét. Mert elégtelennek bizonyult, kerestek öcink másokat is és ezeket két dologban vélték föltálhatni. Egyik az volt hogy kapjon alkotmányt Ausztria is, másik a parlamenti kormányforma. Elégtelennek bizonyult ez is mind a kettő. Nagy remények fűződtek az alkotmányosságnak az örökös tartományokban való behozatalához; és csakugyan, a hatalomnak csökönös ellenszegülése minden szabadelvű reform ellen azóta megszűnt, de az Ausztriához való viszonynak nyomasztó volta semmiben sem változott sőt érdekeink megóvása formailag még nehezebbé vált, mert most már a hatalomnak, ha nekünk kedvezni akarna, az osztrák alkotmányos tényezőkkel gyülnék meg a baja. Még nagyobb várakozás csatlakozott a felelős ministeri kormányrendszer behozatalához. De hát az 1848-iki nagy műnek szorosabb értelemben vett közjogi intézkedéseiből csakis azon formai rész maradt meg mely szerint a dicasteriumok helyett ministerek kormányoznak; a nádor királyi helytartó, kinek állásában nyert tulajdonképen kifejezést állami függetlenségünk, nincs többé; a hadügyben kevesebb jogot gyakorlunk mint azelőtt; a vám- és kereskedelmi ügyekben, ha nem formailag de tényleg, ugyanazon helyzetben vagyunk; az állami függetlenséghez való jogunk melyet annyi törvény minden kétséget kizárólag fentartott, a delegációk és közös ministerium intézményei által tagadhatlanul nagy csorbát szenvedett.

Helyzetünk tehát épen abban mi azelőtt is a punctum saliens volt, nagyban és egészben nem változott. Kedvezőbb annyiban hogy nem kell küzdenünk a reformnak akadályával, melyeket a sötétségnek korábban az udvarnál uralkodó szelleme s belkormányzatunknak gyarló szerkezete elénkbe gördített, de mindazok a többi hátrányok, melyek az állami függetlenség hiányából s az Ausztriával való közösségből a dolog természeténél fogva származnak, megvannak ép úgy mint azelőtt. Épen oly szükségünk van tehát arra mi e hátrányos helyzet correctivumát képezi, mint volt azelőtt.

De nem akarok ezen dolgoknál sokáig mulatni; elmélkedni felettük a magyar haza fiának mindennapi kenyere. Elodázhatlanul s kiírthatlanul él minden magyar ember lelkében annak tudata hogy szabadak s függetlenek nem vagyunk, hogy ránk idegen hatalomnak súlya nehezedik.

Mondják hogy egyike azon nyolczszázötven utazónak, kik e nyáron Turinba is ellátogattak, így szólott Kossuthhoz: «kedves kormányzó úr! én kormánypárti ember vagyok, de engedje hogy megcsókoljam a kezét».

Úgy van a mint Kossuth registrálta a diszpolgári okleveleket s a tiszteletnek ezerféle nyilatkozatait; az eszme melyet ő képvisel, az állami függetlenség utáni aspiratió kiölthatatlanul él minden magyarnak lelkében, nem is fog soha megnyugodni ennek nélkülözésében, követelni fogja a sorstól állandóan. Ez az ő religiója. De nem elég hinni a függetlenségben, nem elég bizni istenben, szükséges szárazon tartani a puskaport. Meg kell élni addig is, míg vágyainknak valósulását meghezza az idő és kedvező alkalom. Ne bizzuk

el magunkat a miatt hogy kedvezőbb helyzetben vagyunk mint más nemzetek, kik állami létöktől teljesen megfosztva mégis reménykednek a feltámadás után; ám érvényesítsük teljes erővel az államiságnak azon tényezőit melyekkel rendelkezünk, de ne dobjuk el azt a mi ennek hathatós támogatására szolgál, a mi még menedékül szolgálhat s mint ilyen egy megvívhatlan erősségnek bizonyult századokon át.

VIII.

Ha kell önkormányzat, legyen igazi, legyen életerős s e célra jobb formát mint az melyben nálunk működött, gondolni alig lehet. A mi önkormányzatunk alapját azon intézmény képezte s képezi alakilag még ma is, a mint az 1870. XLII. 15. §-ban is olvasható: «a törvényeket és a kormányt a törvényhatóságokhoz intézett rendeleteit a törvényhatóság hajtja végre saját közegci által». Közgylési intézkedés és választott tisztviselők — ez a magyar önkormányzat módjának lényege. Így tartotta fenn az 1848-iki törvényhozás, midőn egy lélekzettel mondotta ki a független felelős ministerium megteremtésével az alkotmány védbástyáinak fentartását. A ki 1848-asnak vallja magát, s annak vallják magukat összes politikai pártjaink tagjai, annak nem szabad elfelejtenie hogy a megyei önkormányzat fentartása az 1848-iki nagy műnek épen oly alkatrésze mint a robot eltörlése s a felelős miniszterium felállítása.

Beszélnék nekünk arról némelyek hogy majd ők fogják megcsinálni egy másnemű, az igazi önkormányzatot, hogy annak van más módja is mint a miénk, hogy a miénknek formája elavult s nem felel meg a modern viszonyoknak. Én ezzel szemben bátran vélem állithatni, hogy a

miénk jó absolute, úgy hogy ennél jobb sehol egy országban sem létezett s nem létezik e pillanatban sem, de a miben áll különösen minden institutiónak értéke, kiválóan megfelel a mi saját különleges helyzetünk kívánalmainak. Ezért teljes joggal nevezte Kossuth nem egyszer se nem kétszer páratlan intézménynek s bátran mondhatjuk hogy ezen alkotás a nemzeti geniusnak, a magyar faj annyit emlegetett államalkotó képességének becsületére válik. Nekünk nincs semmi okunk idegen országokba menni mintákat keresni, nincs szükségünk felületesen mert csak könyvekből és nem gyakorlatból ismert önkormányzatnak nevezett formákat recipiálni, messze keresni a mi oly közel van; ebben a tárgyban a szakemberek mi vagyunk és a mi legfőbb, még mindig birtokon belől és élő gyakorlatban vagyunk s nincs más teendőnk mint a betolakodó burocratiát visszatartatni s az ősi intézményt a rátapadt idegen salaktól megtisztítani.

De általában, az önkormányzat nem olyan dolog melynek formáit mint a ruhát cserélni lehetne. Az önkormányzat nem törvény, nem intézmény, hanem tény; vagy létezik vagy nem létezik s ha létét fenn akarjuk tartani, ez csak azon formában lehetséges melyet kifejlődése folyamában magára öltött. Forma dat esse rei. Van-e vagy nincs önkormányzat, az attól függ, él-e egy ország polgáraiban azon lelki dispositio, melynél fogva nem hajlandó meglippeni mindenki előtt a ki nagy képpel elébe áll s azt mondja: én parancsolok; hanem azt mondja: fejet hajtok a törvény előtt, de tudni akarom vajjon az mit tőlem követelnek, a törvénynek megfelel-e; ha igen akkor nemcsak

engedelmeskedem de segédkezet nyújtok hozzá magam is; a mennyiben pedig magamnak a végrehajtáshoz se tudományom se időm, majd többi érdektársaimmal együtt megbizunk vele oly emberekkel, kik értenek is hozzá de a kik rajtunk paczkázni s bennünket zsarolni nem fognak, a kiknek sáfárkodását figyelemmel fogjuk kísérni s túl adunk rajtuk ha magokat nem jól forgatják. Attól függ, oly helyzetben vannak-e a honpolgárok, melynél fogva késztelve vannak a közügygyel foglalkozni, különben maguk bánják meg, emlékeztetve vannak-e folytonosan azon elvre: segíts magadon, az isten is megsegít; vérükbe, szokásaikba ment-e át a közügyekkel való foglalkozás, megvan-e nálunk ennél fogva nemcsak a hajlam de a gyakorlat által szerzett szakértelem és munkakedv is. A hol ezek a föltételek megvannak, ott van önkormányzat, ezek nélkül nincs. De ezeket a dolgokat nem lehet tanulni mint az iskolában valamely disciplinát, ez nem tanítás hanem nevelés dolga s a politikai nevelést a népnek csak a százados gyakorlat adja meg. Megsemmisíteni a formákat melyek közt a népnek ezen dispositiói nyilatkoznak és működni megszokták, annyi mint megölni az önkormányzatot. Ha egyszer megöللék, átültetni egyik institutióból egy másikba ugyanazt a szellemet, ez annyi volna mint hinni a lélekvándorlásban; higgyen a ki akar.

Mindenfelé látjuk az élénk törekvést melylyel a nemzetek menekülni akarnak a centralisatio hinárjából; de a süpedékes talaj megfogja lábait, a burocracia nem akarja kibocsátani a prédát körmei közül s az újból creált és octroyált önkormányzati intézmények mindenütt a félrend-

szabály jellegét mutatják. Mindenütt hiányzik az a «bizonyos valami» mi az önkormányzatnak savát borsát adja meg t. i. a történelmileg fejlődött önkormányzati szellem. Történelmi fejlődés nélkül nincs önkormányzat. Az önkormányzat akkor kezdte élete pályáját, mikor még alig létezett állami hatalom, akkor szilárdult meg mikor ez még gyenge volt, ezzel való küzdelmében edzette meg erejét és szerezte meg ügyességét; fentart-hatja magát az államhatalom mellett, ha már úgy létezik mint a történelmi fejleményeknek ténye, melylyel már régen pactált, hozzá alkalmazkodott s részéről is hozzászokott az államhatalom: de hogy egy most octroyált s a maga lábán megállani nem tudó önkormányzat húzzon fel és versenyezzen az óriással fejlett s a hatalomban telhetetlen centralizált államhatalommal, az még a jövőnek kétes problémáihoz tartozik.

Nézzük meg más országok önkormányzati gyakorlatát, ott a hol valósággal létezik s a köz-igazgatás egészen annak alapján nyugszik. Angol-országban s az Északamerikai egyesült államokban. Az egésznek alapesontváza ugyanaz a mi volt az ottani államalakulás kezdetén. Az angol önkormányzat a békebírák és az esküdtszék intézményének alapján áll és olvassa bárki az angol selfgovernment közkézen forgó bibliáját Gneist művét, azt fogja látni hogy magyarázataiban mindig ott kezdi miként alakult ez is amaz is még a hastingsi ütközet előtt az angol-szász korszakban s miként fejlődött hosszú századokon át a mai napig úgy hogy az alap, a lényeg folytonosan ugyanaz maradt. Észak-Amerikában a township és a tisztviselők s bírák választása képezi most

is az önkormányzat alapját ép úgy mint midőn száz évvel ezelőtt a kivándorolt puritánok elkezdték szervezni kisdud telepeiket. Ezeket a formákat választották akkor, mert természeti hajlamaiknak, jellemöknek ezek feleltek meg legjobban; jellemük nem változott s azért ennek ugyanazon formák most is megfelelnek s mindig megtalálták a módját miként kell a régi institutiókat a felmerülő új körülményekhez alkalmazni, a nélkül, hogy szükségesnek találták volna magát az alapot felforgatni. Institutióikban a szabad nemzetek a legconservatívabbak, csak az ilyeneknél lehet feltalálni azt a stabilitást, mely az örökös felforgatások és kísérletek meddő munkájától a népet megmenti s lehetővé teszi hogy idejét s tehetségét nyugalommal s biztonságban fordíthassa a társadalmi tevékenység gyümölcsöző műveire.

Mi is vagy megmaradunk azoknál a formáknál melyekben eddig gyakoroltuk vagy nem lesz önkormányzatunk. Meggyegyzés és tisztválasztás — más módon a magyar ember képzelni se tud magának önkormányzatot; minden hajlama a közügyekkel való foglalkozásnak, annak minden tradíciói s a még el nem enyészett routine ehez a formához tapad. A ki össze akarja törni ezeket a formákat, hogy ujakba terelje, az önkormányzatnak barátja nem lehet s őszinteségéhez a legalaposabb kétség fér.

Az őszinteség hiánya tagadhatlanul szerepel ennél a kérdésnél és talán semmi részletnél se nyilvánul jobban mint az angol selfgovernment magyarázatánál. Az eddig fenállott intézményről szólok, a mint a legujabban hozott Local government act előtt divott. Mint már említettem, nem

hiszem hogy volna valaki, a ki ezt a rendszert teljesen átértetni képes volna. Éveken át kellene lakni Angliában nemcsak de hivatalt is viselni annak a ki azután elmondhatná magáról hogy teljesen behatolt minden részletébe s mérlegelni tudja minden keréknek és rugónak hatását a nagy bonyodalmas mechanizmusban. Annyit tudunk hogy Angliában bureaucratia nem létezik, hogy a végrehajtás azok kezében van kik a centralisált államokban az adminisztráltak nagy tömegét képezik s ezek közül a gyakorlat és a vele járó politikai hatalomnak oroszlánrésze az előkelő és vagyonos osztály kezében van mely a békebirákat szolgáltatja. A területi felosztás körülbelül olyan mint nálunk, a grófságok terjedelme és lakosainak száma oly különböző milyen nálunk régebben volt. Ennél a rendszernél soha sem ügykeznek feltüntetni azon számos és igen nagy hasonlatosságot mely közte és a mi rendszerünk közt van, mindig csak azt emlegetik miben a két rendszer egymástól különbözik, pedig ezen különbség csak oly formákban van meg melyek hogy úgy mondjam a külsőségekhez tartoznak, míg abban a mi a lényegét képezi, igen nagy a hasonlatosság. Az angol önkormányzati rendszert mindig csak annyiban idézik példa gyanánt hogy rámutassanak miként van abban teljesen mellőzve a választási elv s ezzel azt bizonyítsák be hogy az önkormányzathoz a tisztviselők választása nem szükséges. De hát miként van ott alkalmazva a kinevezés elve? Egy akkora területen mint a mi megyéink, kineveznek kétszázig menő számú békebirót, kinevezik mindazokat kik a mértékelt megütik, teljesen mellőzve minden párttekintetet; ez

ellen véteni a szokás és az erkölcsök azon nagy hatalma mellett mely Angliában uralkodik, lehetetlen; a Lord Lieutenant nem merné kihagyni előterjesztett névsorából, a korona nem kockáztatná a kinevezés megtagadását közbotrány és nagy fölháborodás felidézése nélkül oly gentlemantól kinék a békebirói állásra a bevett szokás szerinti minősítésénél fogva igénye van. Ezek a békebírák kezelik egyenként vagy többen együtt az alsófokú bíráskodást és intézkednek valamennyien évnegyedi gyűléseiken a grófság közigazgatási és némely törvénykezési ügyeiben. Hát mi ez egyéb mint a magyar táblabírák intézménye? Nálunk is a főispán nevezte ki a táblabírákat, de kinevezett mindenkit pártkülönbség nélkül, a ki a mértéket megütötte, esze ágába se jött a főispánnak megtagadni minden arra való egyéntől a kinevezést, ép úgy mint csakis ritka esetben tagadta meg a candidatiót attól kit az e végre egybehívott értekezlet valamely tisztí állásra kijelölt. Ép úgy meg volt nálunk is e tekintetben a szokás, tisztesség uralma s a botrány kikerülésének indoka mint Angliában. A kinevezett táblabírák ítéltek a megyei törvényszékeken, a táblabírák intézkedtek a közigazgatási ügyekben a megyegyűléseken, mert hiszen tudvalevő dolog hogy ezeket csak kivételesen végezték a zajos megyei gyűléseken, melyeken a választásokat és a nagy hullámokat vető politikai kérdéseket tárgyalták le, az administratív kérdések akkor kerültek napirendre midőn már csak az értelmiség maradt együtt. Ha valamely Gneist a magyar selfgovernmentről írna könyvet, ép úgy kimutathatná hogy a választási elv ki volt zárva az önkormányzat legfontosabb functióinak köréből. Az

a Gneist ki az angol rendszert leírta oly irányzatosan járt el hogy még abban is a választási elv kizárására mutat, a mely módon a községi hivatalok betöltetnek. Ezeket a hivatalnokokat — úgy mond — a békebírák «nevezik ki». Az ily kinevezés bátran megjárhatja választásnak is és ebben ismét megvan az analogia az angol és a magyar észjárás és eljárás közt. Se ott se nálunk nem tartották nagyra a községi önkormányzatot melyet most nálunk a megyeivel szeretnek szembeállítani. A közigazgatási és önkormányzati egység Angliában is nálunk is nem a község hanem a megye, kivéve az oly nagy községeket melyek az önkormányzati erőkkkel teljes mértékben rendelkeznek; nálunk is a megye közönsége választotta azokat a tisztviselőket kik a községek ügyeit intézték t. i. a szolgabírákat, mert ezek voltak azok kik a községeknek valamennyire fontos ügyeit ellátták; a mit a választott falusi bíró, jegyző, hitesek végeztek, egészen alárendelt természetű volt. Angliában más a hivatalos funciók szervezete mint nálunk, ott a megye nincs annyira központosítva, a végrehajtás közvetlenebbül történik a közigazgatás végtagjai által, a békebírák által választott községi tisztviselők által, a felügyelet megoszlik a békebírák közt, oly hatályos tisztí állások milyen nálunk az első alispáné vagy főszolgabíróé volt, nincsenek. Ezért ott a választás is szűkebb körben szerepel; de azért mint az itt röviden felhozottakból is látható, igen nagy a hasonlatosság azon institutiók közt melyeket az önkormányzati hajlam és tehetség ott is itt is megalkotott. Teljesen egyenlő a két önkormányzat rendszere azon nagy vonásban hogy nincs burocracia s a végrehaj-

tás a nép kezében van. A tömegesen kinevezett békebirák a népet képviselik, ennek az elemnek épen úgy érdekében van távol tartani a központi hatalom zsarnokságát s a nép igaz érdekeinek ápolásában való ügyetlenségét, mint magának a nép nagy tömegének, s hogy ezen feladatának megfelelt, bizonyítja azon tény hogy a nép nagy tömege teljes megnyugvással concedálja azelőbbkelő osztályoknak azt a nagy politikai haalmat, melyet neki az önkormányzat kezelése ad.

Az angol példa tehát nem ellenünk de nagyon hathatósan mellettünk szól. Analog intézményeket hozott létre a szabadságnak egyenlő szeretete, formailag is azonosak institúcióink természetesen nem lehetnek s a mi önkormányzatunknak megvannak a maga sajátosságai. A mi megyegyűléseink ha úgy tetszik, tumultuarisabbak mint a békebirák quarter sessionsjei, szélesebb alapon állanak, kivált 1848 óta; a választási elv, ha úgy tetszik, élesebben lép előtérbe mert nagyobb számú választó testület által gyakorollatik s nagyobb hatáskörű tisztviselőknél alkalmaztatik; azt lehetne tehát mondani hogy a mi rendszerünk általában népiesebb, többet foglal el az önkormányzat részére s nagyobb mértékben korlátozza a központi kormány azon hatalmát, melyet gyakorolnia az állam érdekében szükséges. Hát ha az angolok elégségeseknek találták az ők intézményeikben rejlő biztosítékokat, akkor helyes volt azokkal beérniök. De nekünk egészen másnemű hatalommal van dolgunk s ha önkormányzati jogaink összehasonlítása egy pluszt mutat ki, ez a hatalom által ránk gyakorolt hasonlíthatlanul nagyobb nyomás által teljesen indokolva van. Ezen — ha úgy tetszik — terjedelmesebb

és fejlődöttebb önkormányzat mellett sem voltunk képesek annyira ellenállani a hatalomnak mint ők. Seperjen kiki a maga háza előtt, minden nemzet aként alkossa meg saját intézményeit s nevezetesen a szabadság biztosítékainak rendszerét, a mint saját körülményei teszik szükségessé. Egyébiránt a már említett Local Government Act egy határozott lépés magyar formák irányában fejleszteni az önkormányzatot, nagyobb tért ad a választásnak s általában népiesebbé teszi az intézményt. Annál fontosabb ezen lépés mert a centralisták már rá akarták fogni Angliára, hogy ott is napról napra mindinkább tért nyer a központosítás, emlegették nevezetesen a különféle tanácsokat (boards), melyek a közigazgatás különböző tárgyainak kezelésére felállítottak; csattanós czáfolat jött az eléle föllevésekre az említett törvényben.

Beszélnék nekünk nemcsak, elferdítve, az angolról mint az önkormányzatnak a miénktől eltérő alakjáról, hanem beszélnek, elvi magaslatokra helyezkedve, a községi autonomiáról. A községben van az önkormányzatnak, mint mondják, igazi helye, nem a megyében, a régi magyar megye csak a nemesség érdekszövetsége volt, zsarnokoskodott a köznépből álló községeken s így távol állott attól hogy megvalósítsa az önkormányzatot.

A magyar önkormányzati rendszernél a súly csakugyan nem a községekre hanem a megyékre van fektetve, ez nem városi hanem területi municipalismus. A községnek meg kell adni az önkormányzatot azon terjedelemben melyben azt gyakorolni képesítve van, de a közigazgatásnak van számos oly feladata melyet kis községek körében

teljesíteni egyáltalában nem lehet; ha csak a községekre van szorítva az önkormányzat, akkor a fontosabb közigazgatási feladatok teljesítésében az önkormányzatnak szerepe egyáltalában nem lehet. De különben a mi az önkormányzatnak egyik legfőbb feladata, a végrehajtó hatalom ellensúlyozása, arra a községnek elegendő ereje nincs; értem természetesen a kisebb községeket, mert a nagyok, melyek a kellő értelmi erővel rendelkeznek, mindig és mindenütt egyenlő helyzetben voltak a collectiv és nagy területű municipiumokkal. A községi önkormányzatnak democrata színben föllépő különös kegyelése onnan ered, mert attól nem tart, azzal könnyen vél elbánhatni a centralisatio. Nincs rá semmi szükség hogy a községi autonómiát a megyeivel szembe állítsuk, megférnek együtt mindkét részről s a honpolgár élvezheti mind a kettőnek előnyeit. Az önkormányzat körén belül könnyen meg lehet találni az eligazodást minden egyes esetre nézve, hogy meddig terjedjen a községnek és a megyének hatásköre; az a számos eset melyben a rendezett tanácsú városok önként nagy-községek rangjára kíváncsiak leszállani, világosan mutatja hogy a megyei önkormányzat a községgel nincs antagonismusban s az azzal való szorosabb viszonyba lépést a honpolgárok valami vezeklő s lealacsonyító lemondásnak nem tekintik.

Ha csak a községekben akarnánk engedni önkormányzatot, nagyon kevés honpolgár részesülne a fontosabb ügyek önkormányzati kezelésének élvezetében, kivált hazánkban hol csekély számu az oly jelentékenyebb város, mely az önkormányzatot minden tekintetben megvalósítani képesítve van; kimaradnának belőle mindazok a maga-

sabb képzettségű s társadalmi állásu egyének kik az apró községekben elszórva laknak s az önkormányzatban hasznos szolgálatokat tenni első sorban alkalmasak. Végtelen gyöngé lábón állana akkor nálunk az egész önkormányzat, teljesen elnyelné nyomtalanul a burocratia. De tény az különben is hogy a városi elem soha sem tanúsított a hatalommal szemben oly ellentállási képességet mint a falusi. Természeti s lélektani viszonyokban fekszik-e ennek oka vagy egyszerűen a nemesi büszkeségnek volt kifolyása, nehéz volna eldönteni, de annyit bátran lehet mondani hogy a természettel közvetlenül érintkező emberekben, legyenek bár várak és kastélyok urai vagy pásztorlegények, kiknek szeme a végtelen pusztán révedez, van egy közös vonása a szabadságszeretnek, mely az ösztönszerűség jellegével bír, míg az épicier és a nyárspolgár szabadságszeretete inkább a reflexio szülöttje. Bármiként legyen, tény az hogy a mi királyi városaink nagyon gyöngé szerepet játszottak a megyék mellett s azért nagyon nehéz feladat is volt eleget tenni az elméleti jogegyenlőségnek s megadni nekik a jogosan nehezen megtagadható országgyűlési szavazatot. Nem lehet tagadni más résziről azt sem hogy az államnak inkább van módjában a községeket akár megfélemlíteni, akár lekenyerezni mint a megyéket, az ellentállás tehát ott nehezebb köteleesség s ritkább erőny.

Van más példánk is. A jászok és kunok kétségtelenül a magyarság színe-javához tartoznak; a mi dicsekedésre alkalmas portékája s kincse a magyar fajnak van, a közül a kun fiakból állott régi palatinalis huszárezred mindenestre

a kirakatba való. A jászkun későbbben került ki a sátrak alól mint Hunniának bármely más lakója, az anyatermészet ölében növekedik s él, nyárspolgárius természetet és szokásokat nála fölfedezni nem lehet; s a jászkunság törvényhatóságot képezett mint más vármegyék: de abban a korban midőn a megyei élet oly nagy szerepet játszott az országos politikában, a Jászkun kerület nem igen hallatott magáról, nagyon csendesek voltak a pozsonyi országházban ülő követei is. A hevesmegyei ember a szánakozásnak egy nemével beszélt a szomszéd jászokról, mint a hivatalos tekintély előtt föltétlen engedelmességgel meglippenő emberekről a kiknek hátából szíjat lehet hasítani. Ennek magyarázata aligha nem abban rejlik hogy a Jász-Kunságban a törvényhatósági kötelék nagyon laza volt, csupa nagy községekből állván a kerület, községileg végeztek el benne minden dolgot, az egész közélet náluk a községi önkormányzatban mozgott; ez hátráltatta a politikai iskolázást, ez nevelt Berzsenyi «vad jászaiból» és «haragos kunjaiból» csendes polgárokat, kik megfelelték volna a jó polgár azon eszményképének hogy Steuer zahlen und 's Maul halten, ha fizettek volna adót.

A községi önkormányzatot nemcsak azért szereti kiemelni a burocracia, mivel attól hatalmát nem félti, de azért is mert el akarja vetni a gondját azoknak az apró ügyeknek melyek nem az «állami nagy czélok és feladatok» teljesítéséhez tartoznak, habár első sorban érintik a honpolgárok érdekeit. A burocracia virtuozitással végzi a hadsereg részéről követelt teendőket, «kérlelhetetlenül» behajtja az adót, de a polgárok ügyesbajos dolgait elhanyagolja, ezek elintézésénél ügyet-

len és gyakorlatiatlan, mert nem gondol a nép jóllétével. Neki ezek az ügyek terhére vannak s azért szívesen venné ha az önkormányzat azok intézésére vállalkoznék, természetesen a bureaucratia felügyelete alatt és ingyen hogy az állami nagy céloktól a bő dotatio el ne vonatlassék. Így megy ez nálunk is annál nagyobb mértékben minél inkább nyer tért a bureaucraticus rendszer; több ízben rámutattam már, mennyire el vannak a községek hanyagolva. De az e bajon való komoly segítsérről nincs szó, nincs arról például hogy a «hivatalban» ülő főszolgabíró mellé több szolgabíró állitassék a ki azután eljár a községekbe, hanem arról hallottunk hogy valami collectiv több faluból álló nagyközségeket kellene alakítani s ezeknek adni autonomicus hatáskört, természetesen kinevezett tisztviselők mellett.

Ezen eszme nem áll előttünk concret alakban, vele tehát bővebben foglalkozni nem szándékozom. Annyi kétségtelen hogy az eféle nagyközségi gyűlések, melyek majd jó tanácsokat adnának az intézkedő hivatalnoknak de maguk intézkedési joggal nem bírnának, nem gyakorolnának valami vonzó erőt arra az egy-két értelmes emberre, ki a nagyközséghez tartozó falukban lakik, a szegényebb sorsuak pedig nem igen volnának hajlandók akár munkát mulasztani akár költekezni, hogy azokba a gyűlésekbe ellátogassanak; oda menne ki tehát az egész hogy a nagyközség székhelyén lakó egy-két polgártárs ülne össze a kinevezett előljárával s decretálna — a mennyiben decernáló hatósággal is volna felruházva — nevezetesen pótközségi adó megszavazására — igen furcsa dolgokat.

Akár egyenként akár csoportosítva, a mi községeink túlnyomó része nem arra való hogy terjedtebb hatósági körrel ruháztassék föl. Az angol vármegye, az angol gentry nem adta ki mindeddig kezéből a községeket, a békebirák választják számukra az apró hivatalnokokat, pedig mennyivel fejlettebb, műveltebb, gazdagabb az angol nép. Északamerikában a kis terjedelmű township lehet önkormányzati egység mert hasonlíthatatlanul nagyobb az értelmiségi elem; ott számban ez az osztály túlnyomó, ott a szegény nép nem képez oly kasztot mint nálunk még mindig; az egyes emberek életmódja és sorsa ott hihetetlenül változik, ma földműves, holnap kereskedő, hivatalnok, pap, ügyvéd és megfordítva. Nálunk az ország túlnyomó nagy részének most is megvan régi typicus alakja: falu egy vagy két kastélylyal, körülötte szalmafedeles viskók százai, a mezőnek fele nagy táblákból másik fele vékony szalagok százai és ezreiből áll; a kastélyokban uri élet s európai színvonalon álló műveltség, a tőszomszédban földhez ragadt szegénység és tudatlanság. A kastély ura polgártársnak szólítja a viskó lakóját s kezét szorít vele, kivált a más falubelivel s ha a választások közelednek, de ez csak aféle új divat, a kölcsönös appretiatio melylyel egymást tekintik, körülbelül az a mi volt egy századdal ezelőtt. Lehet-e azt követelni hogy az urak szorgalmasan eljárjanak a faluházára s ott a szegény és műveletlen földművesekkel teljesen egyenlő lábra helyezkedve kedélyesen gyakorolják az önkormányzatot? Minek is mennének? szám szerint elenyésző kisebbségben vannak s ha valamely falusi tudákos ember és demagog fellovalja a többséget, ez,

ha a megillető jogokkal felruháztatik, hozhat könnyen oly határozatokat melyek a nagyobb birtokosokra nézve rendkívül sérelmesek. Saturnáliákat nem rendezhet az állam, a gazdagot is kell védeni nemcsak a szegényt, a jogegyenlőség egy-
oldalú nem lehet s az igazságnak egyenlő mértéke a gazdagot is megilleti, a régi urat is, az új urat is. A törvény előtti egyenlőség nem jelentheti azt hogy most már fordítottassék fel a világ. De nálunk még szükséges a nép egy részét önmagától is megóttalmazni. Ha nagyon bele szabadjuk a községi önkormányzatba, maga vallja kárát. Tudok egy vidéket hol a nép több községben elhatározta hogy Szent György napjától kezdve Sárlos Boldogasszonyig szombaton délután a mezőn dolgozni nem szabad; a ki ez ellen vét, a bíró két forintig büntesse. A határozat indoka az volt hogy a jég ne verje el a határt; vallásos fogadás természetével birt tehát, de a sanctio már a bíró kezébe tétetett. Ez ellen az ostobaság ellen a papság részéről nem tétetett semmi lépés, bizonyos részről kedvező szemmel nézik épen az eféle vallásos indulat nyilvánulását, a mostani hatóságok a nagy állami feladatokkal elfoglalva nem érnek rá az eféle dolgokkal foglalkozni s már évek óta sokszor gyűjtetlen marad a száraz szénarend és kicsirázik a buzakereszt a köznép önkormányzati elcselezése következtében. És pedig ez nem az ország valamely istenháta mögötti zugában hanem jó vidéken s különben értelmes nép körében történik; majd miféle végzéseket hozhatnának még azon országrészekben, melyekben sokkal nagyobb mérvben nehezedik a nép elméjére a szegénység és babona lidércnyomása.

Ne kalandozzuk be a világot institutiók, önkormányzati formák kereséseért. Elmondhatjuk mint Arany János Toldijában Nagy Lajos királyunk, ki midőn szerelmi vágy és emlékek által üzetve Nápolyba ment s üres szívvvel visszatérve meglátta Erzsébetet, így szólt: mily messze kereslek s mily közel talállak. Ne csak mindig Preussische Kreisordnung és angol selfgovernment, méltassák már egyszer figyelemre ezt a honi megyei autonómiát is, bizony megérdemli csakúgy mint amazok akár a tudós professor ókulárját, akár — s ezt alkalmazni még szükségesebb — az elfogulatlan és gyakorlatias beható megvizsgálást, és nem egy pár teljesen elavult phrásissal, milyen például a «sógorkomaság», való elütést. Jobbat absolute, mely jobban megfelelne elvben az önkormányzat fogalmának, nem fognak találni sehol; jobbat relative, mely jobban megfelelne épen a mi sajátságos viszonyainknak, már épen nem. Nem történetesen alakult az olyanná a milyen volt mindaddig míg erőszakosan meg nem csonkították s rendszeresen nem corumpálták, hanem a viszonyok követelményeiből forrott ki; az, hogy ilyen lett, maga a legjobb bizonyosság arra nézve hogy nekünk ilyen kell.

A magyar önkormányzat alapvető intézménye az hogy a törvényeket s a kormány rendeleteit a törvényhatóság egyeteme hajtja végre saját választott közegei által. A kormány hatalma csak a végrehajtás útbaigazításáig terjed, de maga a végrehajtás nem az ő feladata, ezt a megye veszi át s a kormány hatalma csak ott éled fel ismét a hol tudomást kell szereznie a felől, vajjon a törvényhatóság teljesítette-e a maga kötelességét, mi

ha nem történt meg, a kormány feladatává válik a közvetlenül való intézkedés. Ezen elv már magában véve olyan hogy ha jól szemügyre veszi az igaz burocrata, feláll tőle minden hajszála, hiszen ez az állam részéről abdicatio. A gyakorlatban azonban épen nem bizonyult oly szörnyűnek. Abban magában hogy egészen átveszi a törvényhatóság a végrehajtást, benne foglaltatik a kormány iránti engedelmesség kötelessége, mert hiszen különben felakadna a kormány gépezete, benne van az önkormányzati megyei közegnek állami közeggé való minősülése, a mivel el van véve azon antagonizmusnak éle mely csakis burocrata felfogás szerint az állami hatáskör és az önkormányzati hatáskör közt létezik s érvényre emelkedik azon elv, melyet nem professorosan de azt hiszem helyesen eként lehet kifejezni: közügy, hát közügy! A megyék mindig kész végrehajtói voltak a törvénynek és törvényes rendelkezéseknek, eléggé gyakran — mi tűrés tagadás — még a törvényteleneknek is s ha az ellenkezőt bizonyította volna a tapasztalás, az 1870-iki törvényhozás centralista áramlata nem vetette volna partra számtalan burocrata ízü intézkedéseivel együtt a 15. §-t, mely meghagyta (szóval) azonmódon a régi alapintézményt.

De annyi bizonyos hogy a magyar önkormányzati rendszer abban sarkallik hogy a kormánynak saját közegai a végrehajtásnál nincsenek s így, ha csak önként nem veti magát alá a nép, törvénytelenégeket keresztülvinni s államcsínyeket elkövetni képtelen. Ha keresztül akar valamit erőszakolni, azt csakis nagy feltűnéssel s zörejjel teheti, mint a régibb királyi biztosok eljárásának történe-

téből ismeretes; ez meghátráltatja az élesebb felépéstől, de a népjogoknak lassu alámosás útján való elcsempészését is megakadályozhatja a törvényhatóságok ébersége. Ez által teheti meg azt a megbecsülhetlen szolgálatot mely az önkormányzatnak legfőbb feladata, hogy ellentálljon a hatalom szabadságellenes törekvésének.

Talán azt fogják mondani hogy tulságosan nagy fontosságot tulajdonítok az önkormányzatunk által tanusított ellenállási képességnek. A megyét két egészen ellenkező módon támadták meg; mondták hogy a megyével, tulságos nagy hatalma miatt, kormányozni nem lehet és mondták — egy híres munkának képezi ez egyik főtárgyát — hogy a megye nem volt képes Magyarország függetlenségét megvédeni. Nem akarom ismételni mit mindezen vádakra más alkalommal bőven elmondtam, de röviden meg kell említenem, a mi szorosán ide tartozik.

A megye nem teljesíthette azt mi a törvényhozásnak és kormánynak lett volna feladata, mert a megye lényegében soha sem volt egyéb mint az államnak administratív közege; része volt a birói hatalom gyakorlatában is, befolyást gyakorolt a törvényhozásra, de az állami hatóságok scalájában nem volt más mint egy alárendelt állami közeg. Ily minőség mellett nagyon be lehet érni az általa teljesített azon kis szolgálattal hogy az alkotmányosságot és a magyar nemzetiséget fentartotta. Tény az hogy a «régi Magyarország» korszakában folytonosan történtek oly dolgok melyek a nemzeti jogokat szűkebb körre szorították. A királyválasztási jog eltörlése, a nőági örökösödés elfogadása, az állandó hadsereg behozatala alkal-

mával az önálló hadügy biztosításánál elkövetett mulasztások, az országgyűlések tartásának gyakori szünetelése, a magyar kormányzati ügyeknek az udvari statustanács körébe vonatása mind meg annyi jele a magyar államjog összeszorulásának, mind meg annyi csorba a nemzeti függetlenségen. És hogy van az mégis hogy annak a szomorú korszaknak végén is megvolt a magyar alkotmány? Csak úgy hogy a végrehajtást soha sem adta ki a nemzet a maga kezéből s ha felülről a hatalom tért nyert, alulról a nemzet ellentálló ereje consolidálódott mindinkább az önkormányzatban.

Ha a megyék többre nem mentek ellentállási képességekkel, ez semmi esetre se bizonyítja azt hogy tulságosan nagy jogkörrel lettek felruházva, ez épen ellenkezőleg azt mutatja, hogy a mi viszonyaink közt az a jogkör nem is volt eléggé nagy. Az a nagy nyomás melyet a hatalom általában s különösen nálunk a nemzetre gyakorol, ránchezedik az önkormányzat tényezőire is, egyenként félemlíti meg vagy kenyerezi le az embereket úgy hogy csak akkor jó meg a szívük s akkor se mindég, mikor az önkormányzat sáncaiba menekülve egymás szemébe néznek s a közös kötelesség érzetéből biztatást meritenek. Mi mindenféle ürügyet nem tud kitalálni a félelem s a személyes érdek a polgári kötelességnek vagy épen nem vagy csak gyöngén teljesítésére! Nézzünk szét azok közt miknek a mai időkben tanui vagyunk; hányszor nem halljuk: majd ott leszek én is ha rá kerül a sor, de most — szavazzunk! Egyébiránt az önkormányzatnak nem is lehet feladata hogy a hatalommal, a kormánynyal örökösen hajban legyen; akkor valóban nehéz volna a kettő-

nek együtt élnie. Ha összeütközésre kerül a dolog, az csak ritka esetekben fordulhat elő, de elég hogy előfordulhat és ebben nem volt nálunk sem hiány. II. József alatt a megyék elmentek még a német hivatalos nyelv alkalmazásáig is, de lassanként megtelt a rovás s midőn a török háború alatt elkezdte a kormány a granáriumokat és vermeteket bontogatni, mégis csak talpra állottak s József vissza vonta összes alkotmányellenes rendeleteit. I. Ferencz ujjonczozási s adórendeleteit is végrehajtotta nem egy megye, de utoljára mégis csak megtette egynehány nyíltan az ellenszegülést s ez Ferenczet az országgyűlés összehívására s ismeretes dolog *paterno cordi nostro* vezeklésére készítette. Az ily esetek hosszú időre kiható benyomást szoktak tenni a hatalomra s oda viszik a dolgot hogy állandóan elfogadott kormányzati maximává válik a nemzeti jogoknak legalább bizonyos határon belől tiszteletben tartása; ez állandó dispositióvá válik a hatalom részeseinek elméjében, átmegy a szokásokba, átmegy a közerkölcsbe. Az önkormányzatnak jellemző oldala az általában hogy a szokást és erkölcsöt juttatja előtérbe, uralomra a *paragraphus* fölött. A tory Lord Lieutenant ennek erejénél fogva nem hagyja ki a békebirák listájából a whig gentlemaneket, a magyar főispán kinevezte táblabiráknak s candidálta alispánoknak a liberalis embereket; részletekben is nyilatkozik nemcsak abban hogy általán mit merjen a hatalom a nemzet ellen. Az összeütközés lehetsége állandó hátvédül szolgál azoknak kik első sorban állanak szemben a tulkapásokra hajlandó hatalommal; azok az udvaronc kancellárok és más tanácsosok minduntalan a megyék

háta mögé bujtak, figyelmeztelve legalázatosabban a velök támadható kellemetlenségekre, s ez számtalanszor ölte meg csirájában a nemnyugvó nemzetellenes törekvést.

Ha kell önkormányzat s ha azt akarjuk hogy nagy rendeltetésének megfelelően, fenn kell tartani meghamisítás nélkül azt az alapintézményt, melyen eddig nyugodott, azt t. i. hogy a törvényeket s a kormánynak ezeken alapuló rendeleteit a törvényhatóság hajtja végre saját területén.

S a törvényhatóságot mint a végrehajtással megbízott testületet aként kell szervezni hogy erejét kifejtthesse, imponáljon fölfelé mint a hatalom ellenőre, birjon lefelé a kellő tekintéllyel hogy feladatait sikeresen teljesithesse. Nos Universitas Praetorum, Baronum ac Nobilium — ez volt a nagyhangzású és valóban is tekintélyes czég mely a megye nyilatkozataiban szerepelt, nem volt a megye csekélyebb valami mint egy darab ország, megjelent benne a területén lakó összes populus, csatarendbe volt állítva a közügyekben részt venni jogosult nép összessége. A megye szerkezetének ezen elve változatlanul fentartatott 1848-ban, csak tartalma bővítettett ki a keretnek akkor midőn az egész nép bele foglaltatott. Az újabb korban ezen elv nem egy tekintetben lett meghamisítva. Az 1848-ki törvényben mondott «nagyobb számú ideiglenes bizottmányt» aként értelmezték a megyék hogy ezer és több embert is beleválasztottak, mert a jogok kiterjesztése alatt nemcsak a képviseleti rendszer elméleti egyenlőségét hanem azt értették hogy a jog gyakorlatában tényleg minél több polgár részesüljön. Azóta más szellő fujdogál, a megye valóságos tagjainak száma 120—600 számra zsugo-

rittatott össze s a virilis intézménynyel még egy másnemű elvhamisítás is alkalmaztatott, bizony-ságaul annak hogy minden eszköz jó s a nálunk uralkodó «szabadelvűség» nem riad vissza a reactionarius rendszabályoktól ha az önkormányzat megnyomorításáról van szó. De mind e mellett is tény az hogy a megye modernizálva van s ha nem akarják azt állítani hogy az önkormányzat maga elavult s mint ilyen lomtárba való, a megye ellen az elavultság vádját helyesen felhozni nem lehet.

Pedig ez hangzik legjobban. A megyerendszerről úgy beszélnek, mint ha nem is lett volna 1848, nem vétetett volna fel az összes nép az alkotmány sánczaiba, nem állíttatott volna a megye képviseleti alapra, mintha a megye most se volna más mint a régi nemesi czéh, minden modern eszmének negatiója, egy valóságos anachronismus. Elfelejtik hogy a megye teljességgel nem aristocraticus intézmény többé, hanem egészen democraticus. Azzá lett teljesen 1848-ban; távolítsák el a virilis tagok intézményét, melyet ráakasztottak azon idő alatt mióta a bureaucraticus áramlat lett az önkormányzat hűtlen gondnok s azonnal elő fog állani teljes democrata tisztaságában. Valóban meg lehet benne ütközni hogy mindazok az intézkedések melyek fokanként mindjobbban rongálták a megyei intézményt s törzsébe idegen ágakat ótottak, a bizottsági tagok számának leszállítása, a virilismus, a választások 6 évre tétele épen azon részről jöttek hol leginkább hangoztatják a democratiát; jogegyenlőséggel, szabadelvűséggel ellenkező s egyenesen reactionárius rendszabályok hozattak be; hogy ilyenekhez kell folyamodni ha

korlátozni akarják az önkormányzatot, nem kiálló bizonyosság-e a mellett hogy a democratia midőn ehez segédkezet nyújt, kiesik szerepéből? Az ő helye azoknak táborában volna, kik az önkormányzatot mint a szabadság leghatalmasabb bástyáját s a megyét mint most már teljesen democratia intézményt védelmezik.

Valóban ideje volna már leszámolni azzal az izetlen mendemondával mely szerint a megye nem más mint egy aristocraticus fészek, melyben a régi nemesség üzi a sógor-komaságot. A ki ezt mondja, teljességgel nem ismeri a létező viszonyokat. Az a vád egyszerűen nem igaz; vegye elő bárki a keze ügyébe eső naptárt s nézze át a megyék névtárát, azonnal megtalálja a czáfolatot. Nézze át például az alispánok neveit, a nagyobb nemesi családok ivadékanak száma alig haladja meg a nemolyanokét. Kell-e világosabb czáfolat? Épen így áll a dolog a többi hivataloknál, a közigazgatási bizottság tagjainál. Kísérje bárki némi figyelemmel a megyei gyűlésekről szóló tudósításokat, a szereplő egyének közt feles és talán túlnyomó számmal fog látni, nem a régi gentryhez tartozó egyéneket, nevezetesen ügyvédeket. Miért ne volnának ott a vidéki földbirtokosok is? Kétségtelen hogy ezen osztály kiváló önkormányzati elemet képezett minden időben, valamint képez Angliában is; azért van szükség nemcsak községi hanem megyei önkormányzatra, hogy összegyűjtse és értékesítse azt az erőt mely az elszórva s elszigetelten élő értelmes és vagyonos honpolgárokból rejlik s mely a kisközségi autonomia körében kárba vész. De hol van az megírva hogy ez a vidéki elem csak akkor alkalmas az önkormány-

zatra ha a régi birtokos családokhoz tartozik? Bárki legyen az a ki megvette ezeknek a birtokát, legyen földművesből felemelkedett polgár, legyen városi ember és — mondjuk ki a szót — legyen zsidó, egyaránt alkalmas tényezője lehet az önkormányzatnak és egyaránt érdekében áll hogy az fennálljon, hogy a megye dolgai jó rendben folynak. Az a sógorkoma emlegető felfogás, úgy látszik, teljesen megfelelkezik erről a körülményről s nem is tudja magának elképzelni hogy a régi gentry nélkül is lehet alkotni megyei önkormányzatot.

Pedig nincs rá semmi ok hogy miért ne lehetne. Nincs rá semmi ok például, hogy ha akad egy megyében arra való egyén, miért ne lehetne választani zsidó alispánt vagy egyéb tisztviselőt. Meg is lesz, nem kétkem, ha megmarad a megyei önkormányzat és ez teljes összhangzásban lesz az 1848-ki nagy reform szellemével, az önkormányzat feléledésének lesz örvendetes jele. Számolnunk kell azzal a helyzettel mely a zsidóság roppant emelkedésével előállott, nevezetesen azon változással melyen a vidéki társadalom ábrázata keresztül ment az által hogy tömérdek gentry-birtok zsidó kézre került. Nehezen megy a barátkozás, a bizalmasabb társadalmi érintkezés, és pedig Budapesten és a vidéken egyaránt; ezt nem lehet erőltetni, az antisemitismus ép úgy democrata mint aristocrata erény, de miért vigyük a megyei zöld asztalhoz is az idegenkedést, miért ne értékesítsük azt az értelmiséget, mely a zsidó földbirtokosok és haszonbérloknél oly nagy mértékben feltalálható? Ott áll nevök a virilisek első soraiban, de többnyire távol maradnak a közügyekben való részvételtől, minek a tapasztalt idegenkedés is egyik

oka. Pedig befolyásuk a nép körében nagy tagadhatlanul s valljuk meg nem ok nélkül, eltekintve a gazdagság kimaradhatlan hatásától. A gazdálkodó zsidó jól bánik munkásnéppel, cseléddel s ennek részéről idegenkedéssel egyáltalában nem találkozunk; de birtokos társai sem tapasztalják hogy kötelező perlekedő szomszéd lenne, hanem igen gyakran azt hogy jó példával megy elő okszerű vezetésben és szorgalmas kezelésben egyaránt. Magára a zsidóságra is a gazdálkodással foglalkozás jó hatással van, assimilálja magát a magyar emberhez, láthatólag. Ezen eredményt nevezetesen előmozdítaná egy élénkebb megyei élet hatása, és ez annyira kívánatos, annyira fontos hogy bizonyára nem legutolsóbbika azon okoknak melyek a megyei önkormányzatnak fentartását s a mostaninál sokkal magasabb polczra emelését szükségessé teszik. Avagy inkább ne legyen megye mintsem benne a zsidók grasszáljanak? Majd grasszálnak, más uton, ha bejő az állami közigazgatás. Az a zsidó ember a ki most nem igen érez kedvet a nyilvános megyei ügyekből részt kérni magának, majd gyakorol befolyást nem nyilvánosan, mert jobban fogja tudni az utakat és módokat melyekkel a kinevezett hivatalnokoknál befolyást szerezni lehet.

Hadd jöjjenek. Jöjjenek minden rendű és rangu emberek a kik a megye területén laknak; s ha bekövetkeznék azon annyira óhajtott körülmény hogy az ipar ez országban lendületet nyerjen, hadd jönnének a megyére azok az esetleg idegen gyárosok is. Össze kell szedni s szerves egészszé átalakítani az összes értelmiséget mely egy-egy megye területén található s lesz ismét tekintélyes «Nos Universitas». Azelőtt a birtokos nemességen

kivül itt-ott volt egy értelmes sőt kabátos ember, természetes hogy a birtokos nemesség vezette a megyei ügyeket; mihelyt szaporodtak a honoratiorok, a nemesség maga keresett ürügyeket ezeknek bevonására; a honoratiorok száma mindinkább túlnyomóvá lesz, hát vigyék ők a szerepet a hol ez bekövetkezik. Ők is szakaszthatnak egy kis időt arra hogy a közügygyel foglalkozzanak s ha aként lesz a megye szervezve hogy fontos és valóban életbevágó ügyek kezelése lesz rá bízva, a különféle elemek jól felfogott saját érdekük által lesznek készletve hogy a közügyekkel való foglalkozást rendes foglalkozásnak, a haza és önmaguk iránti kötelességnek tekintsék egyaránt.

Mindez természetesen csak akkor következhetik be, ha a megyei önkormányzat vonzó erővel bír s ez attól függ, vajjon realitás lesz-e vagy nem. Ha a megyei gyűlések csak aféle apró Petitionslandtagok lesznek, melyeken nem lesz más teendő mint az hogy az ember végighallgassa a burocrata hivatalnokok száraz referádáit és statistikai kimutatásait s megtegye rá a maga szerény észrevételeit melyeket félvállon vesznek a Beaunter urak: akkor nem fog feléjük menni se a régi gentry sem az újabb időben felcseperedett honoratior elem. A megyegyűlések csak akkor lesznek érdekesek, ha komoly és fontos feladatokat kell teljesíteniök és ha e mellett meg lesz azon népies ábrázatuk is, melyet nekik a nagyszámu összejövetelek és élénk viták kölcsönöznek; a megyei gyűléseknek kell lenniök az önkormányzat forrponjtjának, és csak ez úton lehet föleleveníteni a vidéki társadalom életét.

IX.

A magyar önkormányzatnak azon alapelvéből, mely szerint a törvényhatóság közönsége van megbízva a törvények és kormányrendeletek végrehajtásával, önként következik, a mint magában az 1870. XLII. t.-cikkben is áll, hogy azt «saját közegei» tehát önmaga által választott tisztviselőkkel tegye. A megye közönsége, melynek minden bizottmányi tag egyenjogu részese, nem is rendelheti ki más módon a végrehajtó közegeket, mint választás által. Ez a dolog természetéből folyik.

A megyei tisztviselők választása által az ország közhivatalnokainak egy nagyon jelentékeny részénél alkalmazva van a hivatalok betöltésének az a módja, mely úgy a szabadság biztosítására mint a honpolgárok érdekeinek kellő ápolására a legcélszerűbb. Ez a választás. A hivatalok betöltésének másik módja, a kinevezés, a választással akár elvi akár célszerűségi szempontból nem versenyezhet; alkalmazni ezt a módot, mint szükséges roszt, egyedül kényszerűségből lehet. A tisztviselők választása tökéletesen olyan joga a népnek mint a törvényhozók választása, mely utóbbit senki, ki az alkotmányosság alapján áll, kétségbe nem von. Ha a népnek joga van a képviselő útján meghatározni, micsoda törvények szerint kormányoz-

tassék, ép úgy joga van meghatározni azt is, kik legyenek azon törvények végrehajtói, mert a végrehajtás mikéntjétől is függ szabadsága és érdekeinek megóvása. A legfőbb alkotmányos elv: semmit rólunk nélkülünk — egyenlően kiterjed úgy a törvényhozás mint a végrehajtás funkcióira. Meg is engedi ezt formailag, mint már fentebb láttuk, a modern alkotmányos monarchia és a parlamenti kormányrendszer is, midőn ugyanazon népképviselőnek, mely a törvényeket alkotja, concedálja azt is hogy a végrehajtó hatalom kezelőit feleletre vonhassa; a parlamentnek ez a jogositványa már a végrehajtó hatalom körében mozog s a népet, formailag legalább, ennek részesévé teszi.

Jogi szempontból tehát a választás nemcsak fölötte áll a kinevezésnek, hanem egyedül felel meg a jog eszméjének; ez által egyenesen ki van zárva a kinevezés. Nagyon jellemző az annyit emlegetett «jogállamra» nézve, hogy alatta épen oly államot értenek melyből teljesen ki van zárva a tisztviselők választása, tehát a közhivatalok betöltésének épen az a módja, mely a jog eszméjének egyedül felel meg. De czélszerűségi szempontból sem állhatja ki a versenyt a kinevezés a választással, mert a választók jobban meg tudják ítélni mely személyek alkalmasabbak másoknál a tisztségek betöltésére, miután ők ismerik az illetőket, ismerik személyes hajlamaikat s képességeiket s gyakorlatból tudják mit lehet tőlük várni hivatalos sáfárkodásukban. Az államfő által való kinevezetés a hivatalnokok tömegénél csak fictio, el is hagyják már sok esetben, divatba jött bevallani s a törvényben nyíltan ki is mondani hogy ez s ez hivatalnokokat ez s ez minister nevezi ki,

hasonlóképen van kimondva másokra nézve hogy a főispán nevezi ki. Még a ministeri kinevezés is csak fictio igen sok esetben, mert a minister sem ismeri a kinevezendőök tömegeit. A hivataloknak kinevezés által való betöltésénél legtöbb esetben nem dönt a személyes ismeret, tehát a személyes bizalom s a kinevezendőök alkalmas voltának közvetlen mérlegelése, hanem dönt részint egészen mechanicus úton az a mit qualificationnak neveznek t. i. végzett iskolák és kiállított bizonyítványok, részint a bizalmas emberek és befolyásos személyek pártfogolása, összes igazságtalanságaival és gyarlóságaival.

Választani kellene e szerint az összes hatósági személyeket az államfőtől le a kishiróig. De ez ellen, a jogi és czélszerűségi szempontokkal szemben oly erős ámbár tisztán opportunitási okok állanak s a fenforgó körülmények oly nagy akadályokat gördítenek, hogy szabályul fentartani lehetetlen. Választják is az államfőt vagyis az állam első tisztviselőjét a legszabadabb országokban, a köztársaságokban, de nagy hatalommal felruházott uralkodót választani nem tanácsos. A köztársasági elnök szerény állása nem tárgya szenvedélyes aspirációknak s nem dúlja fel az államot úgy mint a királyválasztás. Ha monarchia kell, legyen öröklő, e mellett sokkal jobb esélyei vannak az alkotmányosság háborítlan fennmaradásának is. Választani kellene az állam legfőbb tisztviselőit, de milyen legyen a választó testület, mely e feladatot teljesíti? Az országgyűlésből csinálni ily testületet nem tanácsos, mert e nélkül is szenvedélyes pártküzdelmek színtere, melyek sokszor nagyon káros hatást gyakorolnak a tör-

vények alkotására. És miként alakíthatnánk választó testületeket az alsóbb rendű hivatalok betöltésére, melyek a központilag kezelt ressortokhoz tartoznak? Kénytelenek volnánk ezeknek kinevezését a miniszterekre bízni még akkor is ha magukat a minisztereket választanók.

Tért kell tehát engedni a kinevezésnek, kénytelenségből, opportunitási tekintetekből, de alkalmazni kell a választás elvét mindenütt a hol csak lehet a nélkül hogy nagy zavarokat vagy épen convulsiókat hozhatna létre az állam életében; a hol csak alkalmazzuk, az mindig tiszta nyereség a polgári szabadságra nézve, mert annál kevésbbé van a nép korlátozva természetes jogainak gyakorlásában, annál szűkebb körre van szorítva az államfőnek vagy a kormányfőriaknak a kinevezésekben rejlő túlságos nagy hatalma. Meg kell tehát hagyni a választást a törvényhatóságokban, hol mint a százados gyakorlat mutatja, a választás művelete a közrend fentartása szempontjából egyáltalában semmi akadályokba nem ütközik s az államgépezet kellő működését legkevésbé sem hátráltatja.

De hát a felelősség elve? Az alkotmányos parlamenti kormányrendszer a ministeri felelősségen nyugszik, miként lehessen felelős az a miniszter, nevezetesen az oly belügyminiszter, a ki maga által kirendelt s egészen tőle függő közigazgatási közegekkel nem rendelkezik? A nemzetnek választania kell az önkormányzatban rejlő előnyök realitása s a végletekig vitt ministeri felelősség fictiója közt; inkább mintsem amazt nélkülözze, azt kell mondania, hogy a miniszter felelőssége addig terjed a meddig hatalma. A miniszter felelős

azért hogy rendeletei a törvénynek megfeleljenek, azontul a felelősséget a törvényhatóság veszi át; a minister felelőssége ismét föléled a felügyelet gyakorlásánál; a törvénynek uralkodnia kell föltétlenül s ha a törvényhatóságok nem teljesítik kötelességöket, akkor a kormány kötelességévé válik annak érvényt szerezni.

Ministerek s a centralisatio emberei általában nagyon szeretnek dobálódzni a ministeri felelősséggel. Bö köpeny az, melynek mindinkább fölismeri a világ rejtelmét. A parlamentaris kormányrendszer commentátorai mindig kényelmetlen helyzetbe jutnak ha példákat kérnek tőlük, mikor lett fejvesztésre, fogságra büntetve minister. Ám legyen, el akarjuk hinni hogy a parlamentaris rendszer oly tökélyre vitte a ministeri felelősség institutiójának működését hogy a tragicus esetek jóformán teljesen ki vannak zárva, de azért bátran alkalmazhatjuk itt is hogy jó mégis szárazon tartani a puskaport. Tudjuk hogy az a minister a ki felelősséget mondja hogy vállal az utolsó kis falu maireje vagy kisbirája cselekedeteiért, csak szójátékot űz az ő felelősségével, valóságban ily felelősség nem létezik, egy szójátékért nem szabad feláldozni az önkormányzat megbecsülhetlen előnyeit. Azt mondják talán: a megyét mely a tisztviselőt választotta, nem lehet feleletre vonni annak büneiért vagy mulasztásaiért, a választó közönséget nem lehet megfogni s akár személyes akár vagyoni felelősségre szorítani. Lehet-e a ministert, a ki az illető hivatalnokot kinevezte? Papi-ron ez könnyebbnek látszik, mert elméletileg egyszerűbb eljárás mellett volna valósítható, de gyakorlatilag a dolog egyre megy. Képzeltető-e az

hogy egy ministert megbüntessenek, megbírságozzanak valamely kis hivatalnok által elkövetett tényekért? Ép oly kevésbé mint nem büntetik meg a megyét. Az orvoslás esélyei egyneműek a két esetben; a megye a nyilvánosság terén való megrovatás nyomása alatt ép úgy indíttatva érezi magát a kellő lépések megtételére mint a minister; sőt nagyobbak az esélyek a megye útján; a minister egy ügyes felelettel elűtheti a dolgot s pártjánál biztos támaszra talál. míg a megyére a nyilvánosság előtti meghurczoltatás mellett még a felügyelő kormány általi zaklattatás esetleg az önkormányzatot felfüggesztő eljárás nyomása is nehezedik.

Határozottan a választás mellett szól pedig azon körülmény hogy az oly tisztviselőtől, ki rosszul sáfárkodik, igen egyszerű és könnyű a menekülés. A míg teljes erejében volt a megyei önkormányzat, a míg az új fegyelmi eljárás a szemérmét meg nem rontotta, elég volt egy felszólalás hogy a vélséget elkövetett tisztviselőt lemondásra készítse, sőt azt be sem várta; de jött nem hosszú idő alatt a tisztujítás, melynek rostáján a polyva kihullott. De mit csináljon a minister? Aránylag nem nagy dologért kenyerétől nem foszthatja meg azt a szegény ördögöt, a szamarak lajtorjáján való másztában egyszerűen nem lökheti le; úgy van embereivel mint a tót a szapannal, ha már megvette szalonnának, meg is ette; természetes pártfogójává lett akkor midőn kinevezte, a nyugdíjak költségvetésének terhelését nem veszik neki jó néven; vagy ott hagyja tehát az állam és közszolgálat nagyobb diszétul a megdorgált, megalázott, compromittált hivatalnokot vagy átteszi valahova s másokat boldogít vele,

cserébe hoz helyére mást a ki hasrocedu-lóp nórán ment keresztül az ország valamelyik zugában, a honnan elhozza a fáma előbb-utóbb, esetleg kellőleg kibővítve, viselt dolgainak hírét.

Eredendő bűne, sötét oldala ez a kinevezési rendszernek, melyet megváltoztatni nem lehet. A ki ismerte a régibb megyei életet s tudja milyen tekintélylyel birt a megyei tisztviselő, nem tarthat vissza egy fájdalmas sóhaj. A köztisztviselők tekintélye a közmorálnak egyik lényeges tényezője; felényi törvény, szabály és rendelet elegendő ha a közügyekben sáfárkodókat kellő tisztelet környezi. A mostani tisztviselők tekintélyének is meg van azon alapja melyet a közbizalom alkot meg de tagadhatlanul csökkent a «fegyelem» fogalma, a fegyelmi eljárás által, melyet, mint legjellemzőbb vonását, a megyei önkormányzatba is beótt a bureaucraticus áramlat mely már két évtized óta rongálja. Idegenszerű valami ez az önkormányzat talaján, teljesen és kizárólag a kinevezési rendszer alkatrésze. A fegyelem fogalma egy stracompániává alacsonyítja le azokat kiknek mint a szent igazság szolgáltatóinak s a haza oszlopainak magasan kellene állaniok a közönség szemei előtt. Lealázó a közönségre nézve oly embereknek engedelmeskedni, oly emberektől zaklatást zsarolást szenvedni, kik maguk disciplina vagy a mi hozzá igen közel álló fogalom, skutika alatt állanak s felebbvalóik irányában szolgálai viszonyban élnek. Ez nem jó eszköz szabad polgárok nevelésére általában, eltekintve azon nem előnyös jellemképzéstől melyben magának a hivatalnokseregnek megszámlálhatlan tagjait részesíti.

A kinevezési rendszernek eredendő bűne a

gépiesség is melyet a közigazgatásban meghonosított. És ez éppen az alsóbb fokú közigazgatásnál a törvények végrehajtásának végszálainál leghátrányosabb. A gépiesség, a formaérzék túltengése, a gyakorlatiasság háttérbe szorulása a bürocraticus rendszer természetében fekszik s attól elválaszthatatlan. Ezen rendszer mellett nincs más felügyelet mint az melyet az «alantas» hivatalnok fölött a feljebb való hivatalnok gyakorol, teljesen hiányzik az melyet a közönség gyakorol, nem a hírlapolvasó közönség illetőleg az a reporter ki ezt vagy azt a hírlapot vidéki hírekkel ellátja, hanem azon közönség mely mint a törvényhatóság tagja a közügyek kezelésében hivatásszerűleg vesz részt. Érzik ez utóbbi befolyásnak előnyeit maguk a mi reformereink is, ezért foglalkoznak azon eszmével hogy a kinevezett tisztviselők mellett meghagyják a megyei bizottságot s biztatnak azzal hogy ennek rendelkezésére bocsátják a kinevezett tisztikart. Csak az lesz a hiba hogy a megye közönsége nem fog kérni abból a kedvtelésből és dicsőségből, hogy az állam embereivel parancsoljon, hanem szépen magukra hagyja őket hogy tartsanak ha tetszik kedélyes tiszt széküket. A miniszter küldhet saját bureaujából időről-időre valakit a ki a megyefőnök ügykezelését megvizsgálja, a megyefőnök elmeget megnézni a szolgabírók könyveit és asztalfiókjait, a szolgabírónak is el kellene menni kissé kiszellőztetni a község házát, de ez már nem megy, mert nem ér rá; ez a felügyelet bürocraticus módja s kénytelenek lesznek erre szorítkozni, az a másik fajta felügyelet nem lesz kapható. De az ilyen felügyelet pusztán a formaságokra, a külsőségekre

szorítkozik; ha rendben vannak a rubrikák, minden rendben van, példás lehet benn a bureauban a közigazgatás, míg odakünn a valóságban a legnyomorúságosabb állapotok uralkodnak. Természetes hogy a hivatalnok is arra fekteti a súlyt, a mit tőle efféle vizsgálat alkalmával számon kérnek, legfőbb gondja hogy a vizsgáló főnöknél magáról jó véleményt keltsen, mert ettől függ előmenetele, boldogulása. A régi megyében nem volt szokásban a hivatalok vizsgálása; ha az alispán elment volna egy főszolgabíró asztalfiába kotozászni, az a főbíró becsületbeli kérdést csinált volna belőle vagy beadta volna lemondását; az alispán és a közönség tudták az eredményekből melyik tisztviselő miként forgatja magát, pedig nem lehet mondani hogy sokkal könnyebb volt akkor rendet tartani mint most az időközben annyira megsokasodott ügynemek mellett; akkor a járási tisztviselő bíró is volt, tehát olynemű ügyeket kezelt, melyek még nagyobb felelősséggel jártak. Fegyelmi eljárás és hivatalvisitációk nélkül a burocrata képzelni se tud magának közigazgatást s azt hiszi hogy a jó közigazgatás titka ezeknek szigorú kezelésében áll; a mi önkormányzatunk gyakorlata megmutatta hogy nem kell se fegyelem se visitáció s a jó közigazgatás titka az élénk önkormányzati hajlamban és tevékenységben rejlik. Ne induljunk bizonyos chablonszerű és irányzatos bírálati mód után mely multunkat minden áron befeketíteni törekszik, de gondoljunk vissza az 1870. évet közvetlen megelőző megyei állapotokra, midőn új lendületet vett az önkormányzati élet; ne felejtjük el azt a tényt hogy 1848 előtt, kivéve a Szalay-Eötvös-féle centralista

iskolát, Kárpátoktól Adriáig visszhangzott az ország a municipalis rendszer dicsőítésétől; a liberalis és a pecsovics politikai credójában első helyen állott a megbecsülhetlen ősi intézmény, melyben az ország közönsége magát teljesen otthonosan és jól érezte, míg most általános az elégedetlenség: nem azt bizonyítja-e ez hogy lehet jó közigazgatás rubrika nélkül, kotorászó főispán nélkül, hogy azzal a rendszerrel melynek elmaradhatlan kiegészítő része a tisztviselők választása, sokkal inkább lehet csinálni igazán jó közigazgatást mint a kinevezésnek állítólag modern de mint az absolutismus oly régi rendszerével.

Tételezt már kísérlet annak elhíttetésére is hogy az önkormányzat nevezetesen a választási rendszer nem olcsóbb mint a kinevezési. Természetesen a most fenálló mixtum compositumra s a gyakorlatban levő tisztifizetésekre történik hivatkozás. Csattanós czáfolat jött ama kísérletre Wekerle pénzügyminister exposéjában, melyben bevallotta hogy az állami administratio új kiadást fog okozni, de lesz rá pénz, erre *kell pénznek lenni*; a mely nyilatkozatával a minister úr, közbevetőleg mondva, csak azt bizonyította be, hogy egészen az eddigi magyar pénzügyi rendszer nyomában jár. És még most is, midőn feje tetejére van állítva a közigazgatásnak egész rendszere, olcsóság tekintetében kézzel foghatólag beválnak a választás előnyei. A közigazgatási bizottságok választott tagjai ingyen végeznek oly munkát, melyért jelentékeny összeget kellene kiadni ha teljesen bureaucraticus lábra volna helyezve a közigazgatás és fog kelleni kiadni jövőre, ha megakarják tartani e bizottságot; mert bizonyosnak tekinthető hogy az állami meggyé-

ben nem fognak szolgálni ugyanazon elemek, a kik rá most vállalkoznak s nem fogják tenni ingyen hanem majd úgy mellékes keresetül. Ingyen munkát tesznek még most is különféle választmányok és küldöttségek, azok az egyes kiküldöttek például kik az ujonczozást végzik. Ezt a nagyrabecsülendő maradványát a régi táblabírói szellemnek. ezt a nagyon jellemző hatását annak a vis inertiaenek mely itt a mozgás álhatatosságában jelentkezik, ezt az arany tojást tojó tyúkot megfogja ölni az államosítás; ha nem akarnak egyszerűen mindent a hivatalnokok kényének és tökéletlenségének kiszolgáltatni, sok pénzbe fog kerülni holmi közbeeső és felülvizsgáló forumok szervezése. Hiszen fenn is forog már a közigazgatási bíróságok terve, oly intézmény melyet kívánatossá tesz a bureaucraticus rendszer de a mely nem jutott eszébe senkinek a valódi önkormányzat idejében s melyre nem is volna szükség ha az ismét föléledne. A tisztí fizetések megnöttek sőt már nyugdíjalap is van minden megyében. Természetesen; törvényhozás és kormány mindent elkövetett húsz év óta hogy a választott tisztviselő magát mindinkább szakszerű hivatalnoknak s ne oly honpolgárnak tekintse, a ki csak azért vállal ideiglenesen hivatalt mert vele polgártársai parancsolnak s nem eléglik azt hogy gyűlésekre járjon s küldöttségekben részt vegyen. De annyi munkát s oly silányat halmoz az állam a megyei tisztviselőre, nevezetesen a járásira, hogy egész idejét és munkásságát igénybe veszi s mégis azon perfid megjegyzés hangzik számtalanszor, hogy miért nem dolgoznak ingyen ha a megyei autonomiához ragaszkodnak, micsoda önkormányzat

az olyan melyben jó fizetésért szolgálnak, az önkormányzat lényegéhez tartozik az ingyen szolgálat. Angliában a békebírák nem kapnak fizetést. Erre nagyon egyszerűen azt lehetne felelni: hát Angliában úgy van, nálunk pedig másként van s hogy nálunk másként van ez azt bizonyítja hogy az ingyen szolgálat nem tartozik az önkormányzat lényegéhez, hogy a fizetési szolgálat vele igenis megfér; mert hogy a mi önkormányzatunk valódi s az angolnál erősebben kidomborodott önkormányzat volt, azt tagadni nem lehet. Egyébiránt az angol békebíró bíráskodásaért taksákat húz, közigazgatási functióit többnyire gyűléseken teljesíti, gyűlésezésért a mi táblabiráink se kaptak fizetést; azok a kisebb hivatalnokok pedig kiket a békebírói gyűléseken választanak, igenis húznak fizetést. A különbség tehát mindössze sem nagy; az a sok munka melyet a megye tagjai gyűléseken s küldöttségekben — volt egy megyében húszféle küldöttség is — végeztek, mind ingyen ment; de az államgépezetben oly fontos részletet képviselt a megye, annyi dolgot végzett mindig, a tisztviselőket annyira igénybe vette hogy lehetetlen volt tőlük a minden kártalanítás nélküli szolgálatot követelni, mely különben hogy minimális összegekből állott, egy szolgabíró fizetése százötven forint volt, tudvalevő dolog. Némely urak okoskodása oda megy ki hogy az államnak csak azon feltétel alatt lehet megengedni a kétségtelenül jobb önkormányzati szolgálatot ha — semmibe sem kerül. Mi pedig elmondhatjuk: igaz hogy méregdrága ez a burocracia de azután rossz is érelte.

Igen nagyra tartja a burocracia azon állító-

lagos előnyét hogy csak ő képes ellátni szakértő s helyöket kellően betölteni képes egyénekké a közszolgálatot. A szakember prototypja az iparnak azon rabszolgája ki egész életét túhegyezéssel tölti el. Mi jóformán csak most kezdjük a bürocrata életet, de már is tapasztaljuk, mennyire jár az egyoldalúság, félszegség, gépiesség a szakrendszer nyomában. Éreztetni ez magát világszerte s a reáliskolák megszüntetésére irányult mozgalom menekülési vágyra mutat a szakrendszer túltengéséből. Menekülni szeretnének már másutt a bürocratiától is, de nem találnak rá módot, mert önkormányzatot csak úgy rövid úton behozni s egy nap alatt beletanulni nem lehet. Mi azonban még befelé megyünk a hinárba, úgy vagyunk a politikai institutiókkal mint a kisvárosi asszonyok, kik a tavalyi divatot hordják. Nálunk még nagyon lehet azt is hangoztatni hogy a közigazgatáshoz a modern államban kizárólag e célra képzett, iskolázott szakértő embereket kell alkalmazni. Tisztelet becsület a tudománynak de kiváltságra épen a közigazgatás terén nem tarthat jogot, mert ez a szakma kiválóan empyricus jellegű; természetes józan ész, tevékenység és erély itt sokkal fontosabb tulajdonságok mint a nagy elméleti képzettség. Talán hajlandók is beismerni némelyek hogy ez csakugyan így volt a régi világban, de a culturállam, a modern állam teljesen megváltoztatta a viszonyokat. Miért változtatta volna meg? Új institutiókat teremtett, a tudomány nagy vivmányai egészen új és terjedelmes közigazgatási ágakat hoztak létre melyek régebben nem léteztek. Hát igenis, azok a nagy tudományos vivmányok századok törekvéseinek és

nagy elmék kutatásainak gyümölcsei; Edison kell hozzá hogy a telefont feltalálja de fel levén találva megcsinálja egy közönséges iparos és kezeli egy szobalányénál nem sokkal nagyobb képzettségű lány, ép úgy mint azt a telegrafot melynek mozgató erejét Franklin a Jupiter kezéből ragadta ki. Cataster, telekkönyv nagyszerű találmányok, de ezek kezeléséhez sem kell ördögösség s kezelők a hivatalnoki hierarchia szerényebb tagjai közé tartoznak. De látjuk is mindennap nagyon csattanós példákban, miként czáfolja meg önmagát ez a szakember-világ. Épen a legmagasabb régiókban, a ministerek kinevezésénél, nemcsak azt látjuk hogy szakemberekre csak kivételképen kerül a sor de elmegy a dolog egészen a régi magyar alkotmányos «principiumig», mely szerint a kinek ad az isten hivatalt, ad hozzá való észet is. Annyira megy ez hogy a nagy szakemberség ministereknél sőt más magas állású hivatalnokoknál bizalmatlanságot gerjeszt és a közvélemény szemében disqualificáló hatással bír. Miért akarnak minden áron tant és szakmát csinálni a közigazgatásból? Az a néhány disciplina mely ide tartozik, ha még oly fényesen tetteis le belőle valaki a szigorlatot sőt maga az egész bureaucicus nagy gyakorlat ezen a téren nem elég az üdvösségre, mert erre a szakmára különösen egész ember kell. Maradjon a szaktudomány és hozzá való tehetség számára az a mi annak körébe való; vasuti hidat bizony nem fogunk építtetni valakivel azért mert alispánnak vagy miniszternek való ember, de ebből nem következik hogy a közigazgatás is csak olyan mesterség mint a hidépítés és még kevésbé következik, hogy

ennél a mesterségnél első sorban a jó szigorlatokban kell keresni a képesítést.

Nagyon távol állok attól hogy tudatlan s tanulatlan emberekre akarjam bízni a közigazgatást. Kivántassék meg a kellő qualificatió a választott tiszviselőktől sőt magasabb mint a melyet most kívánnak, hiszen most kevesebb kíváztatik a közigazgatási hivatalnokoktól mint a bírótól s ettől ismét kevesebb mint az ügyvédtől. Ez valóságos lealacsonyítása a közigazgatási szakmának s azzal a felfogással mely tudománynak akarja tekintetni a közigazgatást, kiáltó ellentétben áll; ha tudomány, hát kezeljék valóban tudományosan kiképzett s nem egyoldaluan dressirozott emberek. A régi táblabíró világban nem volt rá törvény de szó sem lehetett valakinek tiszviselővé választásáról ha nem volt «censuratus prókátor». A választó közönségnek van annyi belátása hogy tanulatlan emberekre nem bizza saját érdekeinek gondozását, de van ahoz is hogy nem éri be a szigorlati bizonyítványokkal. Még cselédet se fogadunk szívesen pusztá bizonyítványok alapján, de kérdezősködünk miként forgatta magát korábbi szolgálatában; a választásnak az a nagy előnye is megvan a kinevezés fölött hogy nem vesz zsákban macskát hanem a gyakorlati élet és közvetlen tapasztalás után indul.

Nagyon czélszerű volna azt a gyakorlatot meghonosítani, hogy a hivatalos pályán működő egyének felváltva állami és törvényhatósági hivatalokat viseljenek. A ministeri segédfogalmazókat és fogalmazókat le kellene küldeni a megyékbe szolgabíráknak és viszont. Ki lehetne ezt vinni a megyei tiszviselők választása mellett is. Az a

dualismus mely ma a központi és törvényhatósági szolgálatban megvan, nem lehet hasznára a közszolgálatnak, egyoldaluan fejleszti a szolgálatnak mind a két nemét, idegenséget sőt antagonizmust támaszt azok közt kiknek összhangzatosan s karöltve kellene megoldani közös feladatukat, az államnak minél jobban szolgálását.

De az elsoroltakon kívül van egy nagy és általános tekintet melyről soha sem szabad megfeledkezni, midőn előnkbe áll ez a kérdés: választás e vagy kinevezés. Ez a tekintet így szól: több szabadság! A magyar ember keblében volt mindeddig fogékonyság a szabadság iránt, megérezte, megszívatolta ha valamely oldalról veszély fenyegette. A magyar ember úgy volt vele, mint Herbert Spencer mondja: «a szabadságszerető ember úgy szereti a szabadságot mint a zsugori az aranyat, szereti önmagáért.» Majd beválik most, szereli-e még, meglesz-e ugyanazon érzék iránta a feliülkerekedett magyar democratiában, mely megvolt a régi nemességben.

Az állam vezetőinek és tisztviselőinek választása a népszabadság legtypicusabb intézménye; ebben nyilatkozott a legrikítóbb ellentét az ókor szabad nemzeteinek s az ázsiai despotismus alatt élő népeknek politikai állapotában. Görögország és Róma választott államfők, bírák és tisztviselők alatt lettek a magasabb emberi művelődés alapvetői s a politikai szabadság örök időken át fénylendő példányképei. Parancsolóiknak választását magasabbra tartották mint magát a törvényhozást; Athen teljhatalmat adott Solonnak hogy szabjon neki törvényeket, de a kormány rúdját állandóan elhelyezni egy ember kezébe,

Archonjainak megválasztását kezéből kiadni nem jutott eszébe; Róma megbizta a decemvireket hogy számára törvényt készítsenek, de Consulainak megválasztását átvitte még az imperatorok korszakába is; az államfő s az állami tisztviselők választása a köztársasági alkotmány igazi formulája, tehát formaöltése magának a szabad alkotmány gondolatának. Mert ezek a respublicák nem szorítkoztak az államfők választására, hanem a választás elvét következetesen keresztülvitték a tisztviselők egész hierarchiáján; ott nem merült föl az a sophisma hogy az állam vezetői nem lehetnek felelősek ha nem rendelkeznek szabadon az alájuk rendelt tisztviselőkkel. S így van ma is ott hol igazi köztársaság uralkodik, így van az Északamerikai egyesült államokban. Nem így van abban a talányszerű köztársaságban melyet már ismételve láttunk életbelépni és megbukni Franciaországban, melynek léte most is oly gyanús, oly problematicus s mely teljességgel nem hasonlít sem a régi classicus sem az új amerikai köztársasághoz; mert hát ez a respublica megtartotta az absolutismusnak alapvető szerkezetét, a legridegebb módon keresztülvitt kinevezési rendszert. Nem így van azon államrendszerben, mely magát a köztársasághoz legközelebb állónak szereti tartani, a modern alkotmányos monarchiában, mely nem egyéb mint egy compromissum az absolutismus és a népszabadság közt, az absolutismus megtartván teljesen a végrehajtó hatalmat a kinevezési rendszerrel, a nép a törvényhozást a választással.

Szemünk előtt áll s nem akarjuk látni hogy az újabb időkben az európai államokban létrejött alkotmányos rendszer, mely municipalis intézmé-

nyek nélkül vagy azoknak igen szűk térre, a községi önkormányzatra, szorításával jött létre, épen nem mutat a népszabadság szempontjából kielégítő eredményeket s mindinkább az álcázott absolutismus képét ölti föl. A fejedelmi korlátlan hatalom többnyire tényleg teljes virágzásban van, vagy pedig uralmát a korlátlan párturalom helyettesíti; ez nem oly nyers mint a fejedelmi, mondhatjuk talán «felvilágosodott absolutismusnak», de még sem szabadság; kielégítést ad az uralkodó többségnek, de a kisebbségek részére még annyira sincs előle menekülés mint a teljes fejedelmi absolutismus elől; a kisebbség nem tehet egyebet mint tünni igáját, várván sorára midőn ő kerekedik felül s akkor ő igázza be vetélytársát. Ez nem szabadság ez csak az uralom és szolgaság váltakozása. Németország alkotmányos állam volna, sőt az még Ausztria is, Franciaország épen köztársaság. Amazokban az absolutismus feladta némely előítéleteit s úgy találja hogy igen jól meglehet élni ezzel a korábban annyira perhorrescált alkotmánynyal, hiszen kellő ügyességgel annak saját biztosítékait is például a sajtót ellene is fordíthatja. Nemrég mondták a német parlamentben hogy a sajtónak háromnegyedrésze a reactio szolgálatában áll. Ott még külsőségekben is alig van különbség s például az a búbják mely a trónt környezi, az a byzantinismus mely az udvari nyelvezetet és szokásokat jellemzi, az isteni jog aranykorára emlékeztet. A francia nemzet nagy zömének úgy látszik nincs nagy öröme abban hogy elérte a kormányformát mely a liberalismus vágyainak netovábbját képezi, nem volt neki elég Sedan hogy a monarchismus-

ból alaposan kigyógyítsa, sőt annyira nem veszi már komolyan sem a politikát hogy nem restelli magát a boulangismussal pelengérre állítani. A republicanusok, hogy megmentsek Franciaországot a monarchiába való visszaeséstől vagy épen attól hogy a kalandorságnak essék prédául, oly eszközökhöz folyamodnak melyek a monarchis-musnak is legrutabb eszközéhez tartoznak; a ki figyelemmel kísérte a boulangismus ellen alkalmazott rendszabályok egész sorozatát, olvasta nem rég azokat a rendeleteket melyeket a választások ötletéből a belügyminister a prefetekhez intézett, megdöbbenve látja a burocratia legutulzóbb hatalmaskodását, lát püspököket kik alapos leczkétet adnak az egyéni és polgári szabadság tiszteletéből a democrata respublica vezérférfiainak.

Szabadság élvezetének dolgából nem elég az hogy a nép minden öt vagy hány évben egyszer az országgyűlési választásokban részt vehessen. Ezzel még nem nevelünk szabadon gondolkodó polgárokat, ezzel nem keltjük föl a közügyek iránti érdekeltséget, nem kedveltetjük meg a politikát; s akkor nem akadályozzuk meg azt hogy a közérdek uralkodó cliqueknek s Projecten-machereknek essék áldozatul, kik ezen cliquekben túlsúlyra jutva nem találhatnak egy élénk és erős közvéleményben akadályt szerencsétlen «reformok» keresztülvitelénél. Ha szabad polgárokat akarunk nevelni, gyakrabban kell őket polgári jogok gyakorlatában részeltetni; hadd érezze a polgár minél többször hogy ő is valaki, ő is felelős a közdolgok jól folyásaért. Az országgyűlési választásoknál ő csak azon öntudattal bír hogy egy milliomod-része annak a nemzetnek mely hivatva van saját

sorsára befolyást gyakorolni. Élénk színekkel festjük a polgár szeme elébe mily dicső dolog a nemzeti souverainitásnak részese lenni, de a polgár vállat vonít s azt gondolja: az az egy szavazat ideoda! A kisebb körben gyakorolt választói jog jobban felkölti a felelősség érzetét, mert ott az egyes szavazat nagyobb súlylyal s közvetlen hatással bír, ez szoktatja arra a polgárt hogy komolyan vegye a közügyet.

Szükebb körben kell tanulni a polgári erényeket, magát a hazafiságot. A közügyeknek azt a nagy complexumát, az állami az országos ügyeket, nem bírja áttekinteni s azért nem bírja lelkében felkarolni a szűkebb látkörű s a mindennapi élet gondjai által elfoglalt állampolgár; de a hazának azt a darabját, melyben született és él, melynek dolgaira könnyen gyakorolhat befolyást, igenis befoglalhatja gondolataiba, melegen érdeklődhetik érte s azon folytonos érintkezés mellett melyben a törvényhatóság az állammal van, saját fészkehez való ragaszkodását önként átviszi az államra, a hazára is. Gyakorlat iskolája kell a hazafiságnak is ha azt akarjuk hogy gyümölcsöző legyen, e nélkül a hazafiság érzelme holt töke marad vagy legalább olyan mint a nagy bankó, melyen a szegény ember nem tud venni semmit míg apró pénzre föl nem váltja.

Választói jogok gyakorlatára kell lehetőleg gyakran adni alkalmat, mert semmi más politikai jog gyakorlata nem képes annyira ébren tartani a polgári öntudatot és szellemet. Ezen öntudatnak ébrentartására igen nagy szükség van, mert oly időket élünk melyekben az ember nagyon könnyen elfelejtheti hogy polgár is volna,

egy alkotmányos országnak szabad polgára, az alkotmánynak részese és nemcsak aléle misera plebs contribuens. Soha sem érezte inkább a honpolgár hogy a hatalomnak vasmarkában van. Nyakunkon az óriási hadsereg, ellátva olyan puszkákkal, hogy a mely csapatra kilövik, abból hirmondó sem marad; ez a hadsereg nemcsak mindnyájunknak teszi meg azt a szolgálatot hogy a muszkát — talán — megveri, annúgy mellékesen a hatalomnak is megteheti azt a szolgálatot, hogy, ha mukkani merünk, igen rövid uton elbánik velünk. Ugy bánik velünk az állam különben is tökéletesen mint az abszolút rendszer alatt; tantaluszi kínokat szenvedünk, termett még eddig mindenféle de azért a kocsmában méreg drágán lehet jutni egy korty italhoz s ha meglátogatunk egy dohánytermelőt, gyalázatos trafikával kínál; annyi a mindenféle húzás-vonás, annyi a minis-teri és egyéb szabályrendelet hogy az ember észre sem veszi mikor valamelyikbe ütközik. Szomoru országot csináltak ebből a téjjel-mézzel folyó Kánaánból. Az egyediüli vigasztalás az hogy magunk csináltuk ilyenné, de ezt csak az «upper ten thousand», csak az intelligentia erőködik magával elhíttetni s vigasztalásul elfogadni. a nagy tömeg előtt ez az egész helyzet nem más mint egyszerűen tényleges állapot, melyet elszenvedni kénytelen, csakúgy mint a többi letűnt «rendszereket»; engedjük meg neki hogy gyakoroljon minél sűrűbben ő is polgári jogokat nevezetesen választói jogot, hadd próbálja ő is elhíttetni magával hogy mi csakugyan szabad és alkotmányos nemzet vagyunk.

Ezer meg ezer a kifogás a választások s

maga a rendszer ellen s a korteskedés jelenetei moralistáknak kifogyhatlan themát szolgáltatnak. Szó a mi szó! mindig megmérhetlen jelentőségű momentum marad az mind a mellett is, midőn azon uracs ki ötven ezer forintot költött a korteskedésre, kénytelen megszorítani kortesének kerges tenyerét, föl kell neki lépnie az asztalra vagy hordóra s így kezdeni beszédét: tisztelt polgártársak! A szabadság, egyenlőség, testvériség nemtője terjeszti ki ilyenkor mindig szárnyait a gyülekezeti fölött; a democratia diadala, a democratia actusa ez mindannyiszor, a népszabadság és jog-egyenlőség emlékezetére van ez mindig cselekedve csak úgy mint az Üdvöztető emlékezetére cselekedszük, midőn az ur vacsorájával élünk. Miért akarják oly ritkán végeztetni a democratia ezen actusát épen a democraták, kik most el akarják törölni a tisztviselők választását? Nem mernének hozzányulni nemde a képviselők választásához, a legnagyobb sértésnek vennék az ily föltevést; de hát miféle logika az, fenntartani egyrésztől sértetlenül azt az intézményt mely a népakaratot van hivatva érvényesíteni, más résztől elszoktatni a népet annak tudatától hogy neki akarata és pedig döntő súlyú akarata lehet; homoeopathicus adagokban mérni ki neki azt a jogot s az annak gyakorlára való alkalmat, úgy hogy egyik határ-időtől a másikig annak jelentőségét is elfelejtse. Ez a ritkán előforduló választói joggyakorlat nem a választáson alapuló népképviseleti rendszer hanem csak aféle francia plebiscite, melyet a III. Napoleonok és Boulangerek az isteni jog hiányában a bitorlás köpenyéül akarnak felhasználni. A választások alkalmával a nép, mint a mór, megtette

kötelességét, azután mehet, rá se gondolunk többé évek során át.

Ha akarattal bíró szabad szellemű polgárokat akarunk nevelni, kik valósággá tegyék a képviselői rendszert, akkor adjunk nekik minél több alkalmat szabad polgári funtiók gyakorlására, ne rémitsük folytonosan az államnak mindenható és ellenállhatlan hatalmával, mely a maga «magyar királyi» címével ott pompázik már most is mindenütt, úgy hogy nem léphet a honpolgár se jobbra se balra a nélkül hogy szemtől szemben álljon vele minduntalan. Az állam, a végrehajtó hatalom mindenütt, a polgár sehol — ez a centralisált bureaucraticus szervezetű országok ábrázata; az állam a maga czégét az uralkodótól kölcsönzi, az állameszme, midőn az elmélet ködéből a gyakorlati cselekvés terére lép, császári vagy királyi mezt ölt, a mindenható állameszme a mindenható fejedelmi hatalomban testesül meg. A hol ennek nevében lép föl az utolsó apró hivatalnok, a hol ez a közhatalomnak egyedüli kútforrása, a hol nincs más parancsoló mint olyan ki czime elébe a császári királyi vagy magyar királyi jelzöt odaillesztheti, ott ellenállhatlan nyomást gyakorol a fejedelmi hatalom s a szabadság előbb-utóbb nem lesz más mint irott malaszt.

Ha Magyarországbán az önkormányzat a választott tisztviselők rendszere mellett fejlődött ki, ez csakis azt mutatja, hogy a forrás melyből származott nem egyéb volt mint a szabadság szeretete; az ő és új világbeli legszabadabb nemzetek alkotmányának ez a typicus alapvető intézménye, csak becsületünkre válhatik ha kicsiny létünkre a nemzeti genius nyilvánulása tekinteté-

ben ama híres és nagy nemzetekhez sorakozhatunk. A választási rendszer nálunk annyira összeforrott az alkotmányos szabadság és nevezetesen az önkormányzat fogalmával, hogy ettől elválaszthatlan, választás nélkül önkormányzatot mi magunknak képzelni sem tudunk. Minden önkormányzati alkotás ugyanazon formák közt jött létre hazánkban, ott van például a protestans autonómia, melyben a legnagyobb következetességgel van a választás elve kifejlődve. Hosszu századok képződménye ez a felfogás, melyből a nemzetet nem fogja kiforgatni semmiféle hatalom. Eltüntethetik az önkormányzatot, de nem ezt a felfogást s valami istentudja miféle új nemű önkormányzatba a mi népünket beoktatni nem fogják soha. A nemzet most oly állapotban és hangulatban van hogy talán végrehajthatják rajta a tervezett műtétet is, talán rávehetik arra hogy magát eddigi egész belső szervezetéből kiforgattatni engedje: de azt, hogy kinevezett tisztviselőkkel lehessen csinálni megyei autonómiát, magyar emberrel nem fogják elhitelni. Legfeljebb talán majd elmegy megnézni kíváncsiságból az állami megyét hogy «ugyan mi lesz ebből a dologból».

X.

Fenn kellene tartani az ősi megyerendszert, ha más okunk nem volna, már azért is hogy a közállapotok Lajtán innen és Lajtán túl egyenlőkké ne váljanak.

Az 1791. 10. t. cikk azt mondja: Hungaria est regnum liberum — — — propriis legibus et Consuetudinibus, non vero ad normam aliarum Provinciarum — — — regendum et gubernandum.

Regendum et gubernandum. Nagyon helyesen áll a nagy fontosságu törvény szövegében e szó: gubernandum; nem elég nekünk a regendum, nem elég az hogy Ausztriától közjogilag el legyünk választva, ha függetlenek akarunk lenni szükséges az is hogy másképen kormányoztassunk.

Annak, hogy más legyen nálunk az uralkodás formája mint az örökös tartományokban, úgy is vége van; azzal, hogy mi felettünk alkotmányosan uralkodnak míg ők odaát az absolutismus alatt görnyedeznek, többé nem dicsekedhetünk; magunk segítettük őket az alkotmányosságra s most már alkotmányosak volnánk mind a ketten egyaránt. Egy nagy különbség tehát megszűnt de jött tömegesen sok és nagy dolog a mi egyenlő lábra állította itt és ott a közügyeket. Közös fejedelem, közös kormány, közös hadsereg, közös

vámterület és a sok «közös elvekből kiinduló» törvény és intézkedés; és a szórul-szóra egyformán működő, egyformán fogadott, megvendégelt, megnyitott és elbucúztatott delegációk. Ha a ministeriumban enquêtet tartanak, ha a bankárok és kereskedők tanácskoznak, ha a codificaló bizottságok tanakodnak, minden harmadik szónál azt kérdik: miként van ez Ausztriában. Elsőrendű érv valamely dolog behozatalára: így van Ausztriában, Bécsben is. Kereskedőink, budapestiek és vidékiek Bécsbe járnak portékáért, osztrák gyártmányok ölik az ország leglávulabb fekvő zugában kisiparunkat. Országunk nyugati részeiben, le Komáromig például, ha betér az ember egy kávéházba, ott találja a Presse, N. F. Presse, Fremdenblatt stb. bécsi hírlapokat; ugyanazon a vidéken beszélgetés közben gyakran hall az ember efféléket: Bécsbe kell mennem, bakancsot, kabátot kell csináltatnom; Bécsbe kell küldenem, eltört vetőgépemnek egy kereke. Bécs az ország egy nagy részének emporialis helye csak úgy mint Budapest a másiknak, mert ott ül határunk közelében mint egy nagy keresztes pók mely felénk is kiterjeszti hálóját. De Bécs társadalmi tekintetben is nagy szerepet játszik nálunk; a ki nem akar parlagi embernek tartatni, ambitionálja hogy Bécsét tővéről-hegyére ismerje s a magasabb körök tagjainak teljes qualificatiójához tartozik hogy a bécsi «társaságban» is otthonosak legyenek.

Hát nem mind meg annyi tényezője-e ez a birodalmi egységnek? Annak az egységnek, melyre változatlan szívóssággal törekszik odaát minden nagy és kis tényező, melylyel soha sem hagytak fel s nem is fognak soha felhagyni egy pillanatra

sem. Ha létezik ez a kitarló és tagadhatlanul erős ösztönökből eredő hatás, csak azon esetben maradhat eredménytelen ha hasonló állandósággal dolgozik ellene kellő ellenhatás; különben lassú vizpartot mos, észrevétlenül halad és terjed s csak akkor vesszük észre magunkat ha időről-időre összehasonlítjuk az állapotok összességét a korábbival. A terjedő culturának nivellirozó hatása e tekintetben egyenesen kezökre játszik. Ez a hatás nem fenyegeti veszélylyel határos független országok egyéniségét, de a hol politikai tekintetben is annyi a közösség mint köztünk és Ausztria közt, ennek súlyát okvetlenül növeli mind az mi a gyakorlati élet viszonyainak egyenlökké tételét előmozdítja. Ha nem akarjuk erősíteni ezeket a kapcsolatok, tartsuk fel és pedig féltékeny gondattal sajátságainkat, különben nem fogjuk megakadályozni a Lajta áthidalását és pedig nemcsak a fő útvonalakon de minden ösvényen.

Nem lehetünk eléggé féltékenyek arra hogy köztünk a közállapotok különbözőzése a miben csak lehet fentartassék. A különállás az önállásnak legtermészetesebb alapja. Ha nagyok a különbségek, az egy kalap alá szoríttatás egyenesen természetellenesnek tűnik föl; viszont, ha szomszéd népeknél mindenben egyenlők a viszonyok, alig van értelme annak hogy két külön állami szervezetbe legyenek foglalva. A hol a közélet viszonyaiban nem éreznek az emberek s nem tapasztalnak semmi különbséget a politikai egyesülés, az egy közös államszervezetbe való összeolvadás csak idő kérdése lehet.

Khinai fallal nem vehetjük körül magunkat, de a legműveltebb népeknek is vannak eltérő

jellemvonásaik, melyek kifejezést találnak a különböző országok általános ábrázolatában. Bár ne volna oly nagy a különbség hazánk és az osztrák tartományok kinézésében, midőn az utas rajtuk végig fut, ne volna hazánk földje még mindig egy parlag, melyhez képest a szomszéd Ausztria egy virágos kert; de institutióinkban és társadalmi viszonyainkban fent kell tartanunk sajátosságainkat sőt különlegességeinket, meg kell akadályoztatnunk hogy az osztrák magát nálunk itthon érezze s köztünk is fenn kell tartani azt az érzést hogy »a nagy világon e kívül nincsen számodra hely»; nem szabad megengednünk hogy például Stíria és Vas megye közt ép oly kevéssé legyen különbség mint nincs két szomszéd alsó-ausztriai és morvaországi Kreis között.

Hazánknak területi felosztása és a megyerendszer, a Comitatswirtschaft az a tényező mely élesen megkülönbözteti az itteni állapotokat a Lajtántúliaktól; ha ezt megsemmisítik s behozzák az osztrákhoz hasonló közigazgatást, legalább is oly hathatósan fogják előmozdítani a birodalmi egység alakulását mint tették a közösügyi rendszer behozatalával. Hozsannát fognak énekelni odaát s meg lesznek győződve hogy ez nem más okból történt mint abból hogy a birodalmi egység eszméje ellenállhatlan nyomást gyakorol ránk, bármennyire berzenkedjünk ellene; hogy mi magunk is belátjuk, mindenesetre érezzük hogy egy és ugyanazon monarchiában különböző alapintézmények nem állhatnak fenn. Sőt azt fogják hinni hogy a magyar Kreishauptmanok és mindenféle Bezirkerek beállításával egyenesen nekik akartunk kedveskedni s az ők kényelmökről gondoskodni

oly esetekre midőn bennünket a hozzánk való benézéssel szerencsétletnek. Mert hiszen odaát különösen Bécsben ahoz vannak szokva az emberek hogy itt ebben a monarchiában az övék az ország, a hatalom és a dicsőség, a közigazgatásról pedig s általában a hatóságokról az a fogalom uralkodik ott hogy azok nem egyebek mint a katonaság, az üzletemberek és utazók számára rendelt kényelmi czikk; arról hogy a közigazgatás terén a népszabadságnak is vannak megóvandó érdekei, nekik képzeletök sincs.

Nincs is abban kétség hogy az állami közigazgatás most tervezett behozatalánál nagyon jelentékeny szerepet játszik a Bécsnek való kedveskedés, a bécsi kegyekre való árverelés. Felülről régóta követelik ezt, a magas körök ugyanazon fogalmakkal bírnak a közigazgatás rendeltetéséről mint akármelyik bécsi sörfogyasztó vagy Bezirker; de különösen azért, mert régóta tudják milyen biztosítékkal birt nálunk a szabadság és állami önállóság az ősi önkormányzat rendszerében. Ezért volt ott oly gyűlöletes, ezért volt örökös üldözés és gúny tárgya a Comitatswirthschaft. A mi embereinkkel mindig azt akarták elhűtleni hogy azért nem jönnek hozzánk gyárat alapítani, mert az itteni igazságszolgáltatási s különösen közigazgatási viszonyok közt életök és vagyonuk nincs biztosságban. Mesebeszéd; jó pénzért jó nyereségért elmegy a német Congóba is; arra a követelődzésre az volna az egyedüli helyes felelet hogy a kinek nem tetszik jönni, maradjon magának, mi ezt az országot mindenestre magunknak tartjuk és nem nekik. Nem először történik az most hogy magyar emberek kedveskedésből

odarakják a hatalom lábaihoz saját vagyonukat s az ország jogait és érdekeit. Loyaltás kérdése volt az régebben nem egyszer hogy magyar nábobok azzal akarták emelni a trónnak fényét, hogy pompában, fényüzésben a külföldieket túlszárnyalják s ez mindig kedvesen fogadtatott; hányszor történt hogy népszerűsége jutott férfiak, vezeklésül azon tetteikért melyekkel e népszerűséget szerezték, saját műveiket diriból-darabra törve rakták oda a hatalom zsámolyához. Hasonló valami készül most ismét, nagyon kedvelt emberek lesznek azok Bécsben kiknek sikerülni fog az országot ősi szerkezetéből kiforgatni s egy kiváló magyar sajátság eltüntetésével a birodalmi egység consolidációját egy hathatós lépéssel előmozdítani.

Fenn kell tartani a régi megyerendszert azért is mert ha megsemmisítik a megyét mint életerős szervezetet, akkor az ország mostani szerencsés tagozásának jelentősége elenyészik s akkor egy másnemű területi particularismus lép előtérbe, mely ez ország consistentiájának tekintetéből nagyon káros hatású lehet.

Nem tudjuk e pillanatban mi szándékban vannak reformereink az ország területi felosztására nézve, tabula rasának akarják-e az országot tekinteni, czirkalmat venni kezökbe melyet csak a mathematica vezet; vannak-e itt is magasabb szempontok, melyeket a modern állam, az államszeme szolgáltat. Mióta nálunk a központosító áramlat felülkerekedett, már érvényesült a tabula rasa politikája, már van kikerekítési törvényünk is. Helyes volt a mi Erdély phantasticus területi viszonyainak megváltoztatására nézve történt, helyes elvben legalább, de némely magyarországi

alkotás nem volt szerencsés és mindenesetre túllépték azt a határt melyet a történelem iránti köteles tisztelet s az egyéni érdekek kimélete előbök szabott. Mi szükség volt arra például hogy a Jászkunság eltöröltessék vagy mi szükség volt Torna vármegye megsemmisítésére, melyről el volt ismerve hogy mintaszerűleg volt benne vezetve a közigazgatás? Anglia fenn tudja tartani a kis Rutland grófságot, melynek területe épen olyan mint Tornáé volt, az ép' oly nagy York grófság mellett, milyen nálunk Biharmegye. Azóta is kísért a kikerekítés; a híres rakpartos alföldi város üres palotáinak megnépesítése végett összevissza akarnak metélni három vármegyét; a Pázmándyak és Ghiczek kis hazáját fel akarják szabadalni holni pénzügyigazgatósági tekinteteből, Hunt vezér fészke a híres Hontvármegye és Szatmár ingadozik, az utóbbi azért hogy a már eltemetett Kővár vidéke Bányamegye alakjában exhumáltassék. Ki tudja mit nem terveznek mindent a türelmes papíron?

Egy országnak területi tagozása nem csak közigazgatási szükséglet s azért annak berendezésében nem csak a közigazgatás kényelmének szempontját kell venni tekintetbe, akár azt vesszük hogy mi kényelmesebb maguknak a hatóságoknak, akár azt, mi kényelmesebb a közönségnek. Ezek a kényelmi szempontok változhatnak; egyet gondol valamely reformer — s efélekben nagyon sokszor gondol egyet a burocracia — eltörli a pénzügyigazgatóságokat, creál adófelügyelőket és illetékszábsási hivatalokat, azután ismét őseikhez a bachhuszárokhoz küldi ezeket s feltámasztja ismét a pénzügyigazgatóságokat; ki tudja mi minden fog még történni az igazságügy kere-

tében, mindig új meg új kényelmi szempontok támadhatnak, mindig utánuk menjünk új meg új kikerekítésekkel? Nem kell feledni azt sem hogy a kikerekítés hurczolkodással jár, ez pedig nagy és teljesen inproductiv munka, mely még sok költséget is okoz; nem kell feledni hogy a honpolgároknak igen sok magánügyi kellemetlenséget lehet ez uton okozni; de hát ezzel nem sokat gondol a bureaucratia, sőt mióta annyira szájába vette a hazafiságot, hazafias áldozatkészségül követeli hogy a szegény polgár birkatürelemmel vegye az ilyen Zuvielregicrereit. Igaz hogy az eféle ide oda dobálás akkor jár több és nagyobb sérelemmel ha van megyei önkormányzat; ha ezt megszüntetik, akkor a megyétől való elszakasztásnak a kedély körébe eső sérelme elmarad; de az előadott okoknál fogva még akkor sem kellene oly könnyedén bánni a területi változtatásokkal, ez mindig kapkodásnak s annak bizonyysága hogy csak úgy könnyedén bánnak a közügyekkel mint a Csáky szalmájával; annak a stabilitásnak mely okvetlen szükséges hogy meglegyen egy tisztességes állami háztartásban, egyik főtényezője az hogy az ország területi felosztása állandó legyen.

Particularismus megteremtésével és fentartásával is vádolták, és pedig nagyon gyakran, a megyét; a dolog pedig úgy áll hogy épen a megye óvta meg a particularismus és nevezetesen a provincialismus veszélyeitől ezt az országot s ezzel megbecsülhetlen szolgálatot tett s volna hivatva jövőre is tenni a hazának. Nincs ország a világon melyben annyi tápanyaga volna a particularismusnak mint nálunk. Ez a sok nyelv és nemzetiség, ez a sok vallásfelekezet — Európában

ehez hasonló állapot nincs. Az utóbbit illetőleg nevezetesen, arra van példa hogy catholicus és protestans vagy catholikus és görög keleti együtt találhatók, de arra nincs hogy e három felekezet oly nevezetes tömegekben léteznék egy kalap alatt s még hozzá az egyesült görögök és unitáriusok válfajaival megtarkázva. De ez nem elég; hazánk földjének égalji és mezőgazdasági viszonyai tudvalevőleg a legnagyobb különbségeket tüntetik föl, épúgy az életmód, például a felföldi kúcesos városok és apró községek az alföld roppant ház- és ember-conglomeratumaival szemben. Hogy mindezen elemekből nem támadt egy az ország főmőrségét és consistentiáját megsemmisítő particularismus és provincialismus, egyedül annak lehet köszönni hogy a megyerendszer a maga erős szervezetével megszabályozta ezt a sok nyüzsgő elemelmás kereteket szabott a helyi érdekeknek s az, élénk önkormányzati tevékenység által oly vonzó erőt tudott teremteni ezeknek a kereteknek — mint Carey mondja, a helyi központoknak — hogy a provincialismus magát soha érvényesíteni nem tudta s mindennemű particularismus erős ellensúlyra talált. A mi egyöntetűséget ebben az országban a közélet terén látunk, azt a megyerendszernek köszönhetjük, mert a megye szervezete tökéletesen egyforma volt mindenütt s ez által egyöntetűvé tette az egész ország kormányzati és társadalmi szervezetét.

A megyei kezelés és megyei közélet országos egyformasága közállapotaink fejlődésének legérdekesebb jelenségei közé tartozik. Törvényeink keveset rendelkeztek az ügykezelési gyakorlatra nézve, ez magától és magukban a megyékben

fejlődött ki s a régibb törvényhozás a készel vette tudomásul midőn egyetmást szabályozott. A megyéknek módjukban lett volna egymástól nagyon eltérő módon rendezni be dolgaikat és mégis majdnem szórul-szóra azonos gyakorlat fejlődött ki mindenütt. Az egyenlő fejlődés folytán sajátos benső testvéri viszony is fejlődött ki a megyék közt; nem volt üres hang midőn így szólították egymást: «kedves barátaink és atyáinkfiái». Szívesen ragadták meg az alkalmat hogy egymással levelezzenek, ünnepélyekre, főispáni beigtatások sőt tisztujítások alkalmával fényes küldöttségekkel tisztelték meg a szomszédok egymást. Félreismerhetlenül mutatja ez hogy a megyei intézmény egyenesen abból forrott ki mit a nemzeti geniusnak nevezünk, hogy ennek spontan nyilvánulása és saját alkotása. Meg kellene becsülni az ily mélyen gyökerező intézményt, az ilyennel bizonyosan többre mehetünk az állam consolidatiojában mint aféle receptiókkal melyek népiünknek vérébe menni nem fognak soha.

Miután egyik megye olyan volt mint a másik, egyforma volt az ügyvitel, egyformák voltak a közelet minden külsőségei, egyformák voltak benne érzésben gondolatban világnézetben az emberek: az állami egységnek legkevésbé sem ártott az a ragaszkodás melylyel megyéje iránt mindenki viseltetett; szeretetének tárgya ugyanaz volt mindenütt, minden megye a hazának egyforma darabja volt. Lett légyen szabolcsi vagy lipiói, beregi vagy soproni ember, midőn megyéjét szerette, hazáját szerette. Ez a ragaszkodás kielégítette az emberi kebelnek azt a szükségletét hogy szűkebb körben találhassa föl bensőbb és melegebb rokonszenvé-

nek tárgyait és nem akadályozta abban hogy a hazáért is tudjon lelkesedni; a megyén tanult hazát szeretni, jobban mint azon hazafisági tanfolyamokban, melyeket most az Emlék akarnak nyitni. Egész történelmünk, de kivált az 1848-at megelőző korszak s mindenek fölött maga 1848 fényes bizonyítványt állithat ki hogy az a megyei intézmény melynek körében folyt a magyar embernek majdnem egész közléte, a hazaszeretnek nem rossz iskolája volt.

Töröljük el a megyét, azonnal előtérbe fog lépni a provincialismus, melynek nagyon is meg vannak nálunk az elemei és azonnal erősebben fog kidomborodni a nemzetiségi, felekezeti és a történelmi particularismus; felszabadítva az alól a paralyzáló hatás alól melyet rá a megyéhez való ragaszkodás gyakorolt, a sok szertehúzó ösztön ismét természetes irányába tereltetik. Mert mint már megjegyzém, hiába fogunk beszélni, unalomig és hivatalosan mint most divatban van, a hazafiságról, ez, ha szabad a hasonlattal élni, csak ünnepi köntös, rendes viseletül az emberi kedély valami otthoniasabbat postulál; tartomány, vidék, lakóhely oly cathegoriák melyeknek különböző érzelmek vagy legalább ugyanazon érzelmeknek különböző fokozatai felelnek meg; ezek az érzelmek okvetlen kikerekilik maguknak a maguk körét s különösen a lömörülés mely a tartományi szellemben nyilatkozik, igen könnyen a hazához való ragaszkodásnak rovására mehet. Túltengésbe ment ez a hajlam a középkorban s darabokra szaggatott nagy országokat; Franciaországban arra készítette a forradalmat hogy teljesen nivellirozza a nagy országot, de hiába osz-

tották fel egyenlő departementekre, ez a lélek nélküli administratív keretezés nem semmisítette meg a provincialismust; Normandie, Bretagne, Champagne stb. most is él a nép nyelvében és kedélyében s a nagy munkával létrejött német egység épen nem törülte el a szűkebb hazához, ezen kiválóan német fogalomhoz, ragaszkodást.

Majd kidomborodnak nálunk is a már is létező hasonló hajlamok s támadhatnak ujak is, melyeknek alakulását eddig a megyerendszer megakadályozta és ez valóban nagyon fölösleges dolog lesz. Nem is szólok itt a nemzetiségi helyzetről, ezen kívül is van elég eleme kedvezőtlen viszonyok létrejövetelének. Erdély még távol áll attól hogy Magyarországgal összeolvadjon, az unió még nem ment vérébe. Az Erdély és Magyarország fogalmak sőt elnevezések még mindig megvannak, hiába mondjuk Erdély helyett hogy «erdélyrészi». Elismerjük az ebben nyilvánuló jóakaratot, de fictio biz' az csak olyan mint mikor gondosan kerüljük a «birodalom» szót de széltében használjuk a «monarchia» kifejezést. A mi erdélyi atyánkliai mint ha nem bírnák elfelejteni hogy az *ők fejedelmeik* egykor a «*partium regni Hungariae dominus*» czímet viselték, nem tudnak lemondani bizonyos fensőbbbségi követelésekről s ha Magyarországon nem látják be az emberek, miért kellene ezeknek feltétlenül hódolni, ez nekik nem jól esik; ők sehogy sem akarnak lemondani a maguk spécziálitásaikról s bizonyos dédelgetést várnak. Hiszen meg vagyunk azért szépen egymással, de az a Codex palinphestus, melyet az erdélyi állapotok képeznek, még sajátságosabb lesz ha a megyerendszer elenyészttével elenyészik az

erdélyi új megyei felosztás jelentősége is, mely pedig okvetlen hasznos tényezővé válhatott volna a bérczes kis hazának a nagy magyar hazával való amalgamisációjára.

De van egyéb is. Minduntalan halljuk például ezt a szót: a Banátus. Midőn a királyi tábla decentralisatiója szóba jött, nem késtek az egyes városok jelentkezni s Temesvár emlékiratában hathatósan ki volt emelve a Banátusnak mint országrésznek földrajzi és történelmi consistentiája s az a szerep mely benne Temesvárt mint központot megilleti. Még történelmi is. Ez pedig tudvalevőleg abból áll hogy a Maros és Tisza mögötti része az országnak tovább volt török uralom alatt a többinél s az osztrák kormány szerette volna úgy gerálni magát a visszafoglalás után mintha joga volna a Bánságból magának csinálni egy osztrák tartományt. Nem vehetjük egyébiránt rossz néven Temesvárnak ha ilyen hajsza alkalmával mindent felhoz a mi érvül szolgálhat, ép' úgy mint nem vettük rossz néven a törvényszékek osztogatása alkalmával hogy egy székely képviselő azért kért városának törvényszéket mert ott egyéb jeles dolgok közt kétszázötven csizmadia is van, mire Deák Ferencz megjegyezte hogy hiszen akkor Miskolcznak curiát kell adni. Annyi bizonyos hogy a Banátus valóságos provincia lesz ha nem lesz többé Temes, Torontál és Krassó-Szörénymegye. — De gondoljunk csak arra az antogonismusra, mely a Felföld és Alföld közt létezik. Nyilatkozik ez elég gyakran most is és nem lehet tagadni hogy a mindenféle viszonyoknak roppant különfélesége mellett realis alappal bír. Emlékezzünk az országgyűlési felszólalásokra melyekben felhány-

lák hogy a vasutépítésnél és folyamszabályozásnál mily kedvezményekben részesíti az állam az Alföldet a Felföld rovására. A megyék eddigi területi alakja nagyon kedvező volt arra nézve hogy Alföld és Felföld élesen elválasztva ne legyen; Arad, Bihar, Szatmár, Máramaros, Bereg, Ung, Zemplén, Borsod, Heves, Pest, Nógrád, Hont, Bars, Nyitra, Pozsony vármegyék, egy nagy félkörben félig a Felföldön félig az Alföldön feküdven hatalmas kapcsokat képeztek a szertehúzó ellentétes érdekek megbénítására; a megyei élet terén való találkozás elfelejtetett az emberekkel geografiát és ethnografiát. Ezen összekapcsoló, ezen az ellentéteket kiegyenlítő hatás miatt mondtam én rendkívül szerencsésnek az ország területi felosztását; történt már vétség ez ellen is a megyék kikerekítésének alkalmával, kiszámíthatlan kárt fognak okozni a közigazgatás reformerei ha ezt a status-quot felforgatják. — Provincialismus fog kifejlődhetni az ország dunántúli részében is. Tagadhatlan hogy a tiszai és dunántúli magyar közt van különbség; a tiszai nyalkább s ha úgy tetszik betyárosabb, a dunántúli kedélyesebb és patriarchalisabb. Forgalmi érdekeik pedig annyira önállóak hogy e tekintetben egyáltalában nincs meg náluk az a solidaritás mely az ország többi összes részét egymással egybekapcsolja. S van a dunai részeknek egy zuga, az éjszaknyugoti, hol nagyon érezhető a szomszéd Ausztria és Bécs kezenyoma. Törüljék el a megyét és Sopron vagy Mosony meg a szomszéd Ausztria közt nem lesz észrevehető nagyobb különbség mint a cseh Budweis és a felsőausztriai Wels kerületek közt.

Az elsorolt tekintetek különösen nemzetiségi szempontból birnak nagy fontossággal.

A nemzetiségi ügyből meritik a legfőbb érvet a megyei önkormányzat megsemmisítésére; a nemzetiségek féken tartása, a magyarosítás hathatós eszközlése a főczél — így van értésére adva a közönségnek, így van elértve a közönség által, sok ember előtt a többi mind csak szóheszéd. És pedig éppen a megyei önkormányzatban van kezünkben a legjobb eszköz arra hogy a nemzetiségi törekvéseket éppen azon a téren ellensúlyozzuk hol legaggályosabbak, valamint arra is hogy a nemzetiségek igényeit nem kis mértékben kielégíthessük, a nélkül hogy ez által hazánk állami consistentiájában kárt tegyünk. Éppen a nemzetiségi bajok elhárítására képes a megyerendszer tenni megbecsülhetlen szolgálatot, ezért magáért kellene fentartani ha nem volna rá egyéb ok elég.

Kisdedovodákkal, népiskolákkal s majd az új állami közigazgatás hivatalnokaival akarnak a nemzetiségek legsűrűbb tömegei közé behatolni. És mennyi nemcsak tiszteletre méltó de valóban szent és gyöngédl érzés van a magyarosítási műveleteknél elpazarolva! Van üres hűhó is elég, de van becsületes munka is, mely jobb sorsra volna méltó minthogy gyümölcstelen maradjon; van mellverés és szájaskodás, az a harsogó hivatalos hazafiaskodás nem csak unalmassá de visszatetszővé is válik már, de van igaz hazafias érzés és buzgó-törekvés is, tévutakra kerülve, utopicus célokra irányulva. És e mellett eldobjuk könnyelműen azt mit a sors mint a helyzet nehézségeinek correctivumát kezünkbe adott.

Azt mondják hogy a nemzetiségek kifelé gravitálnak, no hát ragadjunk meg minden esz-közt mely őket a befelé gravitálásra készteti s

erre egy életerős megyei önkormányzatnál s az ahoz fűződő társadalmi viszonyoknál semmi sem lehet alkalmasabb. Az a nemzetiségi ember, a ki megkedvelte a megyei életet, a ki benne tevékenységének tért talál s benne kézzelfogható realis érdekekkel foglalkozik, bizonyosan kevésbé lesz hajlandó egy bizonytalan és alaktalan jövőnek ábrándjaival foglalkozni, mint az olyan ki erőt és tehetséget érez magában de a köztevékenység útját elzárva találja maga előtt mindenfelé.

Nem arról van szó egyedül hogy a nemzetiségi embernek is jusson hivatal; ez is kell, az osztó igazságnak eleget kell tenni e tekintetben is, de nem úgy hogy hozzá a lemondás, az önmegtagadás legyen kötve föltételül és nem úgy hogy a nemzetiségbeli embert majd elviszik a magyar területek kellő közepébe, a hol azután csinálhat ha kedve tartja szerb vagy román propagandát. Nem erről van szó, mondom, hanem arról hogy a nemzetiségi ember bírasson azon tudattal hogy ő is valaki ebben a hazában, ő is oly honpolgár a kinek vállain nyugszik a haza sorsa, a kinek itt activ és nem csak passiv szerepe van; ne készttetésék azt érezni hogy itt az activ szerep kizárólag másoké, kiknek feladata őt a nemzetiségi embert éber figyelemmel kísérni minden mozgulatában, s mint megbizhatlan elemet lehetőleg távol tartani a közügyekre való minden befolyástól.

Az a szerencsétlen politika mely a nemzetiségeket kizárja a hazafiság közösségéből, érvényesült teljesen az utolsó országgyűlési választások alkalmával. Az erdélyi választási törvény fenn lett tartva konokul mind e mai napig. Az ország elfogadta az erdélyi particularismus azon álláspont-

ját mely visszaborzadt azon gondolattól hogy a románok Erdélyben esetleg többségre juthassanak, mint ha erdélyi országgyűlésről volna szó. Maradt tehát a census és a kerületek képtelen megállapítása; feleletül ott van az erdélyi románok által kimondott passivitás. A mi Erdélyben de lege állott fenn, behozták Magyarországon de facto; a választók összeírása aként ment végbe hogy a nemzetiségbeliek tömegesen kimaradjanak és hazafias actusnak tekintetett, és pedig pártkülönbség nélkül, mindent elkövetni hogy nemzetiségi program alapján álló képviselő meg ne válasszassék. Az eredmény teljes lett, a képviselőházban a nemzetiségi kérdésben csendélet uralkodik. De telik-e benne nagy öröme a magyarságnak? Ugy van vele mint Faust, kinek Mephistopheles ezt mondja:

Trau nur dem alten Spruch und meiner Mühme der Schlange.
Dir wird gewiss einmal bei deiner Gottähnlichkeit bange.

Ez a csend, bármilyen kényelmes is, kezd aggályossá válni, mert ösztönszerűleg érzi mindenki hogy az oly népképviselő, melyben az ország lakosságának fele úgyszólván képviseletlenül maradt, nem igazi népképviselő s ha az 1848-iki honatyák feszélyezve érezték magukat azon öntudat által hogy a népnek csak egy osztályát, a nemesiséget, képviselik, méltán nehezedhetik a mostani képviselőházra is azon tudat hogy benne a honpolgároknak milliói nincsenek jelen.

A magas politikából tehát sikerült kirekeszteni a nemzetiségeket. Nem arról volt szó hogy döntő befolyástól fosztassanak meg, mert hiszen ilyenről szó se lehetett. Ha ily nagy kérdés forgott volna koczán, inkább érthető volna a ráfordított erőködés; de hiszen csak arról volt szó hogy mint törpe ki-

sebség adhassanak hangot kívánságaiknak, hogy ott ülhessenek ők is az egyenjogúság, az alkotmányos joggyakorlat kerek asztalánál. Valóban tökéletlen valami volt abban a törekvésben mely őket ettől is megfoszlotta s ezt mint a magyar hazafiság érdemszerző cselekményét ügyekezett oda állítani. Nisi utile sit quod feceris, stulta est gloria; haszon ugyan a hazafiság ezen tényéből nem volt egy szemnyi sem.

Es most ugyanannak a politikának folytatása következik. Nem elég hogy ki lettek zárva a nemzetiségek az országgyűlésből, ki kell őket zárni a megyéből is. Inkább ne legyen megye mint hogy abban a nemzetiségek szerepelhessenek. Ime a magyarság mint Dugovics Titus a ki magával együtt rántotta le a bástya fokáról a zászlót tűző ellenséget. A nemzetiségeket ki kell rekeszteni minden activ, polgári szerepből, országgyűlésből és önkormányzatból, de azért nekik hinniök kell hogy ők az országban teljes élvezetében vannak a jogegyenlőségnek s hogy semmiféle panaszra nincs okuk.

Kétségtelen hogy itt mindazokhoz a mik által az 1868-iki nemzetiségi törvény írott malasztta lett, egy új és nagy horderejű sérelem sorakozik. E sérelemnek nem lehet mentsége az hogy a nemzetiségek csak oly valamitől esnek el, minek élvezetéről lemond maga részéről a magyarság is. Nem közös jogtalanságot de közösen élvezendő minél több polgári jogot kívánnak a nemzetiségek s az, hogy ezeknek csorbítását a magyarság is sinli, nekik nem vigasztalás. Annál kevésbé mert nekik még becsesebbek a municipalis jogok mint magának a magyarságnak. A magyarság teljes

birtokában van az ország általános ügyeire való döntő befolyásnak, a nemzetiségeknek nem marad egyéb mint a megye, annak egy-egy járása vagy községe melyben esetleg saját akaratukat érvényesíthetik, a polgári jogok sikeres gyakorlásában nekik ez úgyszólván mindenök.

Sokszor hallunk szép phrasisokat melyekben kifejezést nyer a nemzetiségekkel való jó viszony óhajta. Idéztem már e sorok folyamában is egy nyilatkozatot, az új pozsonyi főispánét, ki oly szép meleg szavakban tette meg a nemzetiségeknek azt a concessiót hogy teljes szabadsággal intézhessék saját nyelvükön — házi ügyeiket. Mások hasonló meleg hangu kifejezésekkel elmennek egész odáig hogy mindenki dicsérje istenét azon nyelven a melyen tetszik. S az illetők csakugyan meg vannak győződve hogy nagy concessiókat tettek, megvannak arról győződve hogy a magyar nemzet példátlan igazságszeretettel s nagylelkűséggel bánik más nemzetiségekkel. És kétségtelen is az hogy a magyart sem német szűkkeblűség sem orosz erőszakosság nem ösztönözi s ha eltér a helyes útról az nem másnak mint egy szerencsétlen utopicus politikának következménye. De hát a nemzetiségek nem érik be azokkal a nagylelkű engedményekkel s ezen az áron a jó egyetértés és békeesség nem fog létrejönni. Ők azt kívánják hogy az ők nyelvök hivatalos ügyek kezelésének és közügyek fölött folyó tanácskozásoknak nyelve is legyen és kívánják azt kettős indokból. Először is a személyes szabadság és polgári jogegyenlőség szempontjából, a melynél fogva minden honpolgár követelheti, hogy az őt személye s vagyonában érdeklő ügyiratokat meg-

érthesse, megérthesse az is kinek sem alkalma sem ideje nincs arra hogy anyanyelvén kívül egy más nyelvet is megtanuljon, sem pénze arra hogy magának minden lépten-nyomon ügyvédet, tolmácsot fogadjon; másodszor azért, mert a nyelvnek kellő kiművelésére és fejlesztésére szükséges az hogy a közügyek körül is használatban legyen; e nélkül a nyelv okvetlen lemarad a fejlődésnek azon fokáról melyre egy parlamenti nyelv emelkedhetik. És kétségtelen, nincs ok tagadni, hogy kanapépör és rangkérdés is forog szóban; a nemzetiségek lealázónak tartják azt magukra nézve, hogy az ők nyelvök ki legyen zárva a közügyek teréről és nem lehet tagadni hogy a suprematiának semmiben sem lehet adni pregnansabb kifejezést mint a hivatalos nyelv megállapításában s ezért kellene változatlanul és következetesen fentartani az 1868-iki nemzetiségi törvénynek azon egyik alapelvét, mely szerint a magyar nyelvnek kizárólagos alkalmazásánál az irányadó szempontnak csakis annak kell lennie, hogy a közügyek kezelése zavar és akadály nélkül legyen folytatható. E szempont ha nem is elvben de tényleg nagymérvű korlátozását foglalja magában a jogegyenlőségnek, igen nagy suprematiát biztosít a magyarságnak, de éppen azért keresve kellene keresni az alkalmat, ha szerencsénkre nem volna meg törvényhatósági önkormányzatunk rendszerében, hogy a nemzetiségeknek fentjelzett kívánságaik kielégítésére minden lehető alkalmat megadhassunk.

Nem érik be czzel sem, nem érték be 1868-ban, élénk ellenzéket formáltak a törvénynyé vált javaslat ellen, a nemzetiségi agitatio azóta is más

téren mozog, nevezetesen területi kikerekítés az a min alúl nem alkusznak. Ismerem jól azon stereotyp ellenvetést minden kiegyenlítési eszmével szemben hogy haszontalan minden mert a nemzetiségeket kielégíteni nem lehet; ismeretesek a területi aspirációk is, melyeknek nyílt programokban adtak kifejezést. De erős meggyőződésem változatlanul, hogy ha meg lett volna tartva azon irány mely az 1868-iki nemzetiségi törvényt létre hozta s ha nem lett volna következetesen mellőzve s kijátszva ama törvény: a nemzetiségek vezetőinek túlnyomó többségénél régóta meggyökerezett volna már annak belátása hogy lehet megélni ebben az országban s akkor egészen másként állanánk mint állunk fájdalom e pillanatban.

Az is kellett volna hozzá természetesen, hogy a megyei önkormányzat ne hajlassék keresztül azon centralisáló retortán melyben két évtized alatt természetéből kiforgatták, meghamisították. Teljes erőben levő önkormányzat gyakorolhatta volna igazán azt a vonzó hatást, hogy a nemzetiségek teljesen érezhessék ezen institutiónak rájuk nézve kétszeresen nagy becsét s meggyőződhessenek a felől hogy a magyarság kész nekik megadni mindent a mi tehetségében áll s a mit meg lehet adni a nélkül hogy a nélkülözhetlen állami egység megbontattassék. Akkor fejlődhetett volna ki teljesen a nemzetiségi ember keblében azon érzés hogy ő nem csak szerb vagy román hanem bácskai vagy torontáli, aradi, bihari, szatmári ember, akkor lett volna gyakoribb a magyarokkal való érintkezés és bensőbb a köztük való viszony, és ez hathatós diversiót készített volna úgy a kifelé való gravitációnak mint a külön területi aspi-

ralióknak; az otthoniasság érzelmét költötte volna föl és azt a gondolatot hogy mégis kár volna megbontani azt az országot, melyben az ember ily becses jogoknak s ily kellemes társadalmi viszonyoknak lehet élvezetében. De még így is, a hogy voltunk, tagadhatlanul gyakorolt a megyei élet jótékony hatást arra hogy a nemzetiségek egymástól még inkább el ne idegenedjenek; nagy becsesel bír az a más ajkuakra nézve hogy a választás útján számos tisztség az ők fiaikkal van betöltve, kikhez bizalommal fordulhat a nép, mert meg tudja vele értetni panaszát és megérti intézkedéseit s tanácsait; nagy becsesel bír az hogy gyűléseken, bizottságokban saját nyelvén felszólalni van alkalma, érvényesítheti tehetségét s tapasztalatait s ilyenkor magát e haza valósággal egyenjogú polgárának érezheti. Ha ettől is elesnek — mert hiszen a m. k. állami megyében a kinevezett hivatalnokok társaságában nem lesz kedve dikciózni se magyarnak se szerbnek vagy románnak — akkor annál inkább össze lesznek terelve saját nemzetiségek tüzhelyeinek körébe, nemzetiségi s felekezeti ügyeik körül fejtven ki oly fokozott tevékenységet, mely teljesen jogosult és dicséretes minden körülmények közt, de a mely egyoldalúságot és káros particularismust fejleszt, ha túltengésbe megy.

Azért úgy kellene intézkedni jövőre is, hogy az a jótékony hatás melyet a megyerendszer a nemzetiségi viszonyokra gyakorolni hivatva van, minél nagyobb mértékben legyen érezhető; vissza kell állítani a törvényhatóságok nagyobb hatáskörét, valósággá kell tenni az önkormányzatot. Mit árt az ország állami egységének ha valamelyik vagy akár számos megyének termében ugyancsak

hangzanak a román vagy akár tót dikeziók? Ép oly keveset mint az ha a szolgabírák mindenféle nyelveken írnak a községeknek, vagy a szolgabíró tótul vagy románul beszél a hozzá jövő panaszossal.

Mesterségesen készül a sok apró nemzetiségi casus belli minden igaz ok nélkül. Azt tapasztaljuk hogy künn a vidéken, ha magukra hagyjuk az embereket, nem hiányzik sem a lapintat sem a kölcsönös méltányosság a nemzetiségi surlódások elintézése körül, idegen befolyás szítja inkább a visszavonás büztét, hírlapi tudósítások, melyek elefánttá fújják fel az egeret, egyesek feltűnési vágya nemzetiségi veszedelem szimatolásával, hogy magukat akár a közönség akár a magas kormány kegyeibe behizeleghessék. Az a veszakedő természet mely a csehországi nyelvi hercezhurczában oly feltűnően nyilvánkozik, nálunk alig észlelhető. De ha kell lenni nyelvkérdésekből eredő surlódásoknak, nem czélszerű-e ezt apró pénzre felváltani, a megyékben localizálni, apró esetepatékhban lejártni a helyett hogy országosan folytattassék nagy ütközetekben?

Botrányt kiáltanak a lapok ha valamely evangelicus egyházi gyűlésen tótul szólal fel valaki. Miért ne szólalna fel ha ezen a nyelven képes jobban elmondani a maga mondani valóját? Ő lássa, megérti-e a gyülekezet; ha tapasztalja hogy nem értik meg, majd megúnja a tót szónoklást; ha valósággal az a célja a botrányt kiáltónak hogy ne tartassanak tót beszédek és nem az hogy magát mint tízenhárompróbás magyart producálja, sokkal czélszerűbben tesz ha hallgat mintha «csak azért is» felszólalásokat provocál. Az evangelicusok

felekezetének nagy része tótokból áll, örvendjünk hogy az önkormányzat köteléke őket magyarokkal foglalja egybe s van valami a miért tótok és magyarok együtt és pedig melegen éreznek. Sokkal mélyebb ennek hatása, sokkal több hasznát veszi a nemzet mint ha ki lehetne vinni az önkormányzat megsemmisítésével — a mire nagyon nyílt célzások történnek már bizonyos részről — hogy úgynevezett panszlávok papokká és tanítókká ne választassanak. Mi által akarnák ezt eszközölni? Vajjon az által hogy egy a primásnak hódoló cultusminister nevezzen ki evangelicus lelkészeket és tanítókat és pedig mindenütt, a dunántúli magyar egyházakban is de sőt az összes reformatus egyházakban is, mert hiszen protestáns és protestáns közt különbséget tenni nem lehet. És mily egyéneket fogna kinevezni? Olyanokat kik legjobban tudnak a magyar hazafiságra esküdözni de különben lehetnek haszontalan emberek; ilyenekre biznák a nép vallásosságát és jó erkölcsét, a nélkül hogy azok a kirekesztett panszlávok meg lennének akadályozva abban hogy más minőségben gyakorolják «államellenes üzelmeiket».

Vigyázzunk általában azzal a hajszával az úgynevezett államellenes üzelmek ellen. Bárgyuság volna megengedni hogy ellenségeink szemünk láttára s fülünk hallatára műveljenek oly dolgokat melyek a közcsend és rendre nézve veszélyesek, de más részről fanatikusoknak és még inkább charlatanoknak — mert fanatikus nálunk nem sok találkozik — ne szolgáltatassuk ki az oly embereket, kik valószínűleg távol állanak valódi államellenes üzelmeiktől, kiknek nincs más bűnük mint az hogy nem titkolják a saját nemzetiségükhöz

való erős ragaszkodást. Tiszlességes, tehetséges embereket, kik megállják különben helyöket s az országnak hasznos tevékenységük által jó szolgálatot tesznek, ne legyen szabad befekeltetni oly egyéniségeknek, kik azzal fedezik saját ürességöket hogy örökösen szájukon hordozzák a haza nevét. Vigyázzunk hogy ily emberek által elkoptatva és meghurczoltatva a hazafiság a bachkorszakbeli gutgesinntséggel ne kerüljön egy cathegoriába.

Készek volnának némely bölcsh politikusok megszüntetni a protestáns autonómiát, felforgatni azt a miért századokon át a legnemesebb vér folyt e hazában, a mi a culturának és a szabadságnak erős bástyája ma is, csak azért hogy néhány panszláv papot és tanítót megfoghassanak; úgy tesznek mint a vad ember, a ki kész kivágni a gyümölcsfát hogy könnyebben megkaphassa a gyümölcsöt mely annak tetejében van. Szóval szóra ugyanazon bölcsh politika az mely meg akarja akadályozni hogy a választás útján nemzetiiségi izgatók hivatalokhoz juthassanak. Nem bárgyúság-e egyenesen az állam részéről — mondják — ha ilyet megengedve maga alatt vágja a fát. De hát bontsuk ki ezt a kérdést a képzelgés ködéből s a phrasisok burokjából s kellő értékére lesz leszálítva az a nagy érv s egész fonákságában fog előttünk állani azon eljárás, mely meg akarja fosztani az önkormányzattól az országnak azon részeit is melyekben nemzetiiségi veszedelem nem létezik, meg akarja fosztani az egész országot az önkormányzat összes előnyeitől, csak azért hogy néhány nemzetiiségi veszedelmes embernek hivatalba jutását megakadályozza.

Miben áll voltaképen maga az a veszedelem

mely a nemzetiségi izgatóknak hivatalba jutásában állítólag létezik? Megengedem hogy ilyeneknek megválasztása előfordulhat egyszer-máskor, mert én azt, hogy a főispán kénye-kedve szerint kirekeszthesse azokat kik iránt határozottan nyilatkozik a közbizalom, bár a candidatiot magát eltöröltetni nem akarom, megengedhetőnek nem tartom. De azt kérdem: azon egyén, a ki esetleg káros befolyást képes gyakorolni a tömegekre, veszedelmesebb lesz-e az által hogy hivatalos állásba jut; nem történhetik-e meg éppen ellenkezőleg hogy paralyzáva lesz veszélyes hatásában, mert működése a nyilvánosság és a felügyelet különböző nemeinek ellenőrzése alatt áll. Az a kérdés, lehetséges-e aként kezelni az ország területének felét mintha valami, mint Németországban nevezik, «kis ostromállapotot» akarnánk permanentiában fenntartani, lehetséges-e úgy bánni az ország lakosságának felével, mint ha az abban élő honpolgárok állandóan rendőri felügyelet alatt állanának? Én azt hiszem hogy ez egy «impossibilis» állapot; az állam nem vonhatja meg a honpolgárok egyik részétől sem a bizalomnak azon fokát, melyre mindenki igényt tarthat a ki bűnös cselekményekben elmarasztalva nem volt. És az a kérdés, valószínű-e az aféle rendőri felügyelet a kinevezett hivatalnokok által; keresztülvihető-e az hogy a főispántól le a kisbíróig importált magyar emberekkel töltsön be a kormány minden közigazgatási állást? Azt mondják talán hogy erre nincs szükség; vannak a nemzetiségbeliek közt is olyanok a kikben megbizni lehet. Mi jogosítja fel a kormányt azon hitre hogy egyik jobb a másiknál; hiszen az álláspont melyből az egész intézkedés kiindul,

az, hogy nem lehet bizni egyikben sem, mert nemzetiségi emberekben bizni egyáltalában nem lehet.

Ha izgatni akarnak, ha conspirálni akarnak a nemzetiségek körében, hát ebben ugyan a kinevezett hivatalnokok nem fogják őket megakadályozni; arról hogy majd ők fogják maguknak megszerezni a nép bizodalját s ezen bizodalom alapján fog nekik sikerülni az izgatók működését ellensúlyozni, szó sem lehet; az ők éber kénkedésükre nincs is szükség akkor midőn különben is a tulságig hajlandó maga a közönség a kém-szolgálatra, de a burocratia a maga egy helyben ülő élnetlenségével nem is bír ehhez a kellő ügyességgel. Ha kém-szolgálatra akarják használni a közigazgatás gépezetét, akkor le kell mondani arról hogy jó közigazgatást adjunk az ország nemzetiségi részeinek, mert akkor amazt tekintik főfeladatuknak, ezt pedig elhanyagolják. Így volt a bachrendszer alatt is; a zsandároknak és Bezirkereknek az volt főfeladatuk hogy a schlecht-gesinnt magyarokra ügyeljenek s az alföldön aranykorát élte a rablóvilág, a megyei utakon járni nem lehetett s nem egy ember tette föl magában hogy ha ezer forintot alól károsítják meg, nem szól semmit, mert nem akarja alávetni magát a végtelen hivatalos Plackereinek. Ha ismét arra kerülne a sor hogy aféle nemzetiségi zavarok törjenek ki, azt egészen más tényezők fogják eszközölni s nem olyanok hogy a kinevezett hivatalnokok hozzájuk férjenek. Az ily catastrophák megelőzésére csak képzeletben sikeresnek látszó de a valóságban végtelenül gyöngé és felületes óvszer az, mi a kinevezési rendszerben contemplálva van. Sokkal

biztosabb az mit mint az emberi cselekedetek általános szabályát Luther Márton eként fejezett ki: Fürchte Gott, thue recht, scheue niemand! Ügyekezünk minél kevesebb igaz okot adni az elégedetlenségre, semmivel se ránthatjuk ki jobban a pokróczot az izgatók alól; de ha ennek daczára a cselekvés kényszerüése áll elő, az ultima ratio egyenlőn függ az államkormány ügyessége és erélyétől, akármilyen rendszer szerint van szervezve a közigazgatás.

Kétségtelen hogy az állami közigazgatás fölvetett kérdésének fontos nemzetiségi vonatkozása van. Lehetetlen hogy a nemzetiségek ne tekintsék úgy az állami közigazgatás behozását mint egy kiválóan ellenök intézett rendszabályt. Köztudomásu hogy a nemzetiségi szempont az, melyből az önkormányzat eltörlésére a legfőbb érv merítettik; lehet-e azt csak képzelni is hogy a magyar közönségnek akár a régi megye emlőin felnőtt akár újabb democrata elemei eltűrnék annyi szabadság confiscálását, az absolut rendszer összes intézményeinek visszahozatalát, ha a kérdés nem aként volna felállítva hogy mindezen áldozatot a magyarságnak nemzetiségi szent ügye követeli. Ki van emelve a kettős cél, t. i. sikeresebb megakadályozása az államellenes üzemeknek és a magyarosítás erélyesebb foganatba vétele. A nemzetiségek ezt tehát nem vehetik egyébnek mint egy ellenök intézett actionak. A magyarosítástól ők ugyan nem sokat tartanak, de lealázó rájuk nézve hogy az activ polgári jogok élvezetéből s a hazafiúság közösségéből ismét kiközösíttetnek és positiv kézzelfogható veszteség az hogy a megyékben való részvétltől, megyei hivatalok viselésétől,

illetőleg maguk által választott tisztviselők szolgálattól, megfosztatnak.

S milyen idő az melyben a mi sorsunknak intézői jónak tartották ezt az actiót megindítani? Olyan, melyben épen különösen nagy szükség volna arra hogy a nemzetiségekkel jó egyetértésben éljünk. Van-e valaki a ki kételkednék abban hogy egy nagy háboru előtt állunk, melynél nálunk élethalálról van szó; biztatják magukat a döntő körök hogy a béke fenn fog tartatni, de nem ép oly lehetséges-e sőt nem valóbbszínű-e az ellenkező? Ilyenkor általában nem volna szabad megbolygatni az országnak egész belső szerkezetét; lehet behozni igen fontos reformokat s a folytonos javításban a háboru félelme miatt megállani egyáltalában nem szükséges, de az oly organicus változtatásokra, melyek összezavarják a közügyek vezetésének megszokott módját és formáit, okvetlenül szükséges hogy biztosítva legyen a kellő idő, mert ha munkaközben lepne meg a háboru, kiszámíthatlanok volnának az előálló zavar következményei. Megkockáztassuk ezt, a nélkül hogy a halaszthatlanság indokolva volna legkevésbé is, csak azért mert történetesen kaptunk egy pár vagyis voltaképen egy új ministert kinek dicsvágyát nem elégti ki az hogy jó és hasznos dolgokat műveljen, mert ő egy sok port fölverő kérdésben akar szerepelni. De különösen szabad-e ily helyzetben szaporítani a belviszály okait, nem az volna-e a mindenek fölött álló feladat, hogy a szertehuzó elemeket egymáshoz közelebb hozni s lehetőleg kibékíteni törekedjünk?

Nagyon rossz készüllet ez arra a harcra mely élet és halál közt fog határozni.

A hazánkban élő egyik nemzetiséghez való

viszonyunkra különben is igen rossz hatással van azon fordulat mely déli határunkon a legujabb időben történt. Szerbiát elvesztettük; ama befolyás, melylyel magunknak hizeleltünk, homokra volt építve s a leköszönt uralkodó hatalmával együtt romba dőlt. A volt királyi párnak épen nem királyi magaviselete, az ottani pártok viszálya sőt eselleges catastrophák peripetiái mellett egy dolog van állandó Szerbiában, az hogy gyűlölnek bennünket, gyűlölnek együtt Ausztriával, Ausztria miatt. Kezdődik Kossuth jövődölésének beteljesedése, hogy t. i. Magyarország lesz azon oltár, melyen a történelem logikája az osztrák sást megégeti. S ki tagadhatja hogy ez a gyűlölség jól ki van érdemelve; Magyarország büntárs a bosnyák foglalásban. Büntárs lett akarata ellenére, gyengeségből, de azzá lett. Szerbiának orra elől engedjük elvétetni azt mit természetes örökének tekintett; barátunk lett volna, természetes szövetségesünk, most ellenségünk, nagy ellenségünk szövetségese. S a mi szerb honfitársaink a legélénkebb érzéssel érdeklődnek fajrokonaink sorsa iránt, lehet-e képzelni szerencsétlenebb kinosabb helyzetet mint a melyet itt a boldogtalan bosnyák politika előidézett?

Nem vagyunk jó viszonyban Romániával sem s ez külügyi politikánknak megbocsáthatlan büne. A román nemzetet ép úgy fenyegeti a panszláv áradat mint a magyart, ezzel a nagy ellenséggel szemben oly közösek érdekeink, oly természetesen vagyunk utalva nemcsak a barátságos viszonyra de a legszorosabb szövetségre, hogy valóban álmélkodni lehet, miképen képesek egy fonák és élhetetlen politika mulasztásai elválasztani azt a mit isten összeadott. És pedig nem is történt semmi

olyan a mi oly mértékben elronthatta volna Romániához való viszonyunkat mint elrontotta a Szerbiához valókat a bosnyák foglalás. Ha Szerbiát meg akarjuk nyerni, előbb az önmehtagadásnak egy nagy tényén kell az osztrák-magyar monarchiának átesnie, ki kell adni Boszniát; Romániával való szövetezésünket ily nehéz kérdés elintézése nem nehezíti meg. A dacoromán ábrándok komoly akadályt nem képezhetnek; valamint Szerbia szívesen eltekintene Bácskától, Bánáttól vagy nem tudom miféle más szerb «tartományoktól» ha a mi segedelmünkkel juthatna Boszniához, ép úgy kész volna Románia is hagyni az ábrándok számára a mi az ábrándok országába való, komoly politikusok actualis kérdésben ily tényezőkkel nem számitanak. De annyi bizonyos hogy az elégedetlenség mely a mi román honfitársaink körében létezik, a két állam közti jó viszony alakulására befolyással van; Románia alkotmányos állam, az ottani közhangulat határozó befolyással van az állam fontos ügyeinek vezetésére, ott nem lehet művelni oly dolgokat mint nálunk a bosnyák foglalás alkalmával, melyet elítélt az összes közvélemény s mégis megtörtént. A passivitas melynek kimondására a románok előbb Erdélyben azután az egész országban magukat készletve érezték, oly állapotnak hirdetője kétségtelenül, mely lehetetlen hogy rossz hangulatot ne keltsen odaát irányunkban s ez okvetlenül akadályokat gördít a barátságos viszony létrejöttének elibe, bármennyire ajánlja is ezt a higgadt megfontolás és józan politika. Szenvedélyek, rokon- és ellenszenvek elemi erővel szoktak a népek sorsára befolyást gyakorolni épen a legválságosabb pillanatokban, midőn legnagyobb szükség volna a

hideg meglontoló ész döntő befolyására. A józan politika érvei a jó barátság és szövetség mellett szólnak, de ellene szól vagy legalább akadályozhatja sok mindenféle, mi a kedély, a népszenvedélyek regiojába tartozik, az óhitű felekezetiesség, a magyarországi testvérek iránti rokonszenv, a dacorománizmus délibábja. Mire való épen most megnehezíteni a józan politika felülkerekedését az által hogy tápot adjunk a nép szenvedélyeire hivatkozó izgatásnak, mely azt fogja mondani a kárpátontúli románoknak: nézzetek oda mit csinálnak ismét testvéreitekkel odaát Magyarországon.

Midőn nemrég a szatmári törvényszék a híres «izgató» Lukács Lászlót a vád alól fölmentette. Lukács, mint írják, azzal végezte köszönő szavait: éljen a király, éljen a haza, éljen a magyar-román testvériség! S a mindenféle nemzetiségű közönség lelkes éljenzései közt távozott. Volt még egy más barátkozási jelenet is, gondolom Fogarason a román közművelődési egylet gyűlése alkalmával. A közönség, a nép mintha ösztönszerűleg érezné hogy nem élünk oly időket melyekben a nemzetiségi hercehurczát büntetlenül lehet folytatni. Én mindig úgy észleltem hogy a hazánkbeli különböző népfajok közt aféle ösztönszerű gyűlölködési hajlam s csak olyfoku ellenszenv is mint például németek és francziák közt van, nem létezik. Mintegy szükségét érzik olykor a barátkozásnak. A mi népünk jobb politikát csinál a maga jó hajlamaival mint csinálnak eszközkel azok kik vezetésére vannak hivatva; a nemzetiségi viszály felülről szítatik nálunk minduntalan, onnan jó most is oly intézkedés mely okvetlenül olajat fog a tüzre önteni. Dum delirant reges, plectuntur Achivi.

XI.

Az előadottak nyomán elmondom most már konkrét alakban, mi az mitől nézetem szerint tartózkodni s mi az a mit tenni kellene. Nagyan és egészben kívánom csak előadni nézeteimet; alkalmazkodom azon módhoz mely szerint az állami közigazgatás kérdése szőnyegre hozott, a kezdeményezőknek valódi intentióit t. i. tökéletesen még most sem ismerjük, formulázott javaslatok előttünk nem fekszenek.

Nézetem az előadottak nyomán oda megy ki, *hogy tartózkodni kell minden további rombolástól, idegenszerű akár közigazgatási akár ügyvezetett önkormányzati formáknak saját eredeti rendszerünkbe való beötásától; fenn kell tartani mind azt mi az ősi önkormányzati rendszerből még fennáll, el kell távolítani akár egyszerre akár fokozatosan mind azt mi által az utolsó két évtized alatt a maga valóságából kiforgatott. Vissza kell állítani a törvényhatósági szerkezetet nagyan és egészben abba a helyzetbe melyben állott az 1870-ikét megelőző utolsó években.*

Emlékezhetnek ezen időszakra jobbra mindazok kik most a kérdéshez szólani hivatva vannak s egy dolgot nem fognak tagadhatni, azt t. i. hogy akkor az ősi önkormányzati rendszer minden életére élénken lüktetett s a nagy tevékenységet ki-

fejtő államérettel teljes összhangzásban működött, sem a közigazgatás sem az igazságszolgáltatás ellen pedig nem volt alapos a gyakorlati életből merített panasz. Rövid ideig tartott ez az időszak, a provisorium megszűnése és 1870 közt, mely évtől kezdve egyik törvényhozási intézkedés érte a másikat, mely a megyerendszert a mostani desolált állapothoz vezette; de legyenek szivesek az illetők visszaidézni emlékezetükbe az akkori állapotokat: nincs tökély e világon, de annyit azt hiszem kénytelenek lesznek bevallani hogy az akkori megye úgy mutatta magát mint a mely tökéletesen beválk a modern állam intézményei közé, kénytelenek lesznek elismerni hogy az országban a vidéki közelet hasonlíthatlanul vonzóbb és kellemesebb volt mint e pillanatban, midőn az elsilányított municipalis élet a kielégítetlenség sőt az állapotok tarthatatlanságának érzetét terjesztette el.

Hova vezettek azok az önkormányzatot romboló intézkedések, kézzelfoghatólag láthatjuk a közigazgatás mostani siralmas állapotában. Ezzel el vannak ítélve.

Midőn a fentebbiekben álláspontomat jeleztem, azt hiszem félreérthetetlenül kimutattam azt hogy én nem a régi nemesi megyéért rajongok, a mely ellen való kigyót-békkát dobálásból áll mai napság az állami közigazgatás mellett való érvelésnek legnagyobb része. Előttem az 1848-ban átalakított, széles democraticus alapra fektetett tehát teljesen modernisált, sőt politikai szerepében és jelentőségében a kellő mértékre leszállított vármegye áll. Bámulatos ignorantiában szenvednek azok kik nem tudják, milyen változáson ment át

a megyerendszer 1848-ban, kik konokul ignorálják azt hogy a megye nem a nemesi privilegiumok fészke többé. Fészke volt igenis a nemesi előjogoknak de most már épen úgy fészke az összes nép jogainak, mert azoknak, a szabadságnak, az alkotmányosságnak erős támasza lehet.

Azon megyének áll képe előtttem — mondom — melynek politikai szerepe is szűkebb korlátok közé szorult. A megye kénytelenségből játszotta 1848 előtt azt a nagy szerepet; három évi időközökben nem volt országgyűlés s a felpezsdült politikai élet a megyéken keresett és talált tért magának. Ezen abnormis állapot teljesen szabályozva lett az évenkénti országgyűlés által, az országgyűlésen csügg az egész ország figyelme és reménye (annyi csalódás daczára is) s a megyei élet tultengéséről szó sem lehet. Ezt a tényt is ignorálják az állami közigazgatás szóvivői s még mindig hallatszik az a lomtárba való érvelés hogy az állami élet kellő koncentrációjával s a parlamenti kormányrendszerrel a megyei önkormányzat össze nem fér.

Az eként átalakított és reducált megye is tökéletesen alkalmas arra hogy az önkormányzat nagy feladatait teljesítse; képes ébren tartani a közügyek iránti azon érdeklődést mely nélkül önkormányzat nem létezik. Képes erre azért mert realitás, mert hatásköre nagy, mert azokra kik benne működni hivatvák, nagy és fontos munka vár. Az újabb korban megsokasodott közügyek, a fokozódott társadalmi és köztevékenység folytán megszorodtak azon tárgyak melyeket a megyén kell elvégezni, több érdek fűződik a szorosabb értelemben vett közigazgatási ügyek-

hez, ez kipótolja azt mit a megye, nevezetesen a követi utasítások készítésének elmaradása folytán, politikai sulyban és concret politikai tárgyak körül való munkásságban elvesztett.

De azokat a «jogosítványokat» melyekkel a megye az említett időszakban birt, vissza kell neki adni ha azt akarjuk hogy legyen önkormányzat. Vagy kell vagy nem kell önkormányzat; ha kell, akkor meg is kell neki adni életföltételeit. S akkor nem szabad visszariadni attól hogy csak nem rég tett intézkedéseket visszacsináljunk. Álszégyenből ne szenvedjen a közérdek; legyen egy újabb restitutio in integrum.

Vissza kell adni a megyének az elsőfoku bíróságot.

A bírói hatalom gyakorlatáról szóló 1869. IV. törvényczikk vetette meg mostani igazságszolgáltatási állapotainknak alapját, ugyanaz mérte megyei önkormányzatunkra az első nagy csapást. A megye és város ezen törvény következtében megszűnt lenni törvényhatóság, jurisdictio, hatásköre s ezzel együtt tekintélye félrátára szorított. Azóta lett a megye a törvényhozás szemében is egy materia vitis, melyen mindenféle experimentumok tétettek, a népnek a közigazgatásnál fenforgó érdekei mostoha gondozás alá kerültek, a közigazgatás berendezésénél csak két szempont lett döntő, egyik az hogy miképen szolgálhat ki legjobban más ressortokat, nevezetesen a katonaságot és a pénzügyi közegeket, a másik az hogy miként teheti meg a tényleges hatalomnak, a kormánynak és pártjának a legjobb kortesszolgálatokat.

Azon korban jött különösen forgalomba s hangzik azóta e jelszó: «jogállam». Der Recht-

staat. E szó, voltaképen, magyarul ezt jelenti: jogászok állama. Magyarországon mint minden szabad államban nagy szerepet játszottak régebben is a jogászok, prókátor-nemzet vagyunk barátain! — híres mondása volt Kölcseynek. De az újabb korban az volt a baj, hogy a mi jogászaink cserbenhagyták a magyar jogfejlődést és jogfogalmakat, a centralisatio táborához szegődtek, centralisált bureaucraticus államok jogi intézményeinek receptiojával vélték megteremthetőnek nálunk a modern államot. De ezeken a jogi intézményeken ott van a bureaucratia bélyege, mert azokban a példányképül vett országokban a jogi intézmények összhangzatosan fejlődtek ki azzal az egész rendszerrel, melyen az államnak többi intézményei is nyugodtak; az onnan behozott jogi intézmények és az itteni önkormányzati közigazgatási formák közt összeférhetlenség támadt s egy oly benső dualismus keletkezett a különböző államintézmények közt, mely mellett lehetlen volt elkerülni a folytonos surlódást s az oly catastrophaszerű összeütközéseket mint a milyen előtt állunk e pillanatban is.

Egyre folyik 1869 óta a jogállam kiépítése. Hitágazatként szerepel az 1869-ki törvénynek azon rendelkezése mely szerint az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik. Ezen dogma tévelygésnek bizonyult be csakhamar, az illetőségi kérdések özönével árasztotta el a közéletet s a kisebb peres és főleg a hagyatéki ügyek elintézésénél a népre nagy calamitást hozott.

A különválasztás óta a bíró, vagyis a bureaucratikus rendszerben élő egy helyhez kötött igazságszolgáltatási hivatalnok, nem ismeri a közsé-

gekben élő népet, melylyel nem érintkeznek s azért nem is ismeri föl a jogszolgáltatás terén előforduló hiányokat. A különválasztás időszakától kezdve halomra nőtt a nem leltározott hagyatékok száma s midőn, egyedül a kincstár érdekében, mert megcsappant a százaléki jövedelem, a hagyatéki fölvételek iránt szigorubb intézkedések történtek, nem bírták azok letárgyalását a kinevezett bírákkal foganatosíttatni; a közjegyzőkhöz utalták tehát e feladatot s most a helyett hogy mindig kéznél levő közigazgatási tisztviselő tárgyalná be a hagyatékokat, egy nyomorult zsellér viskóért, gyakran sok mértföldre eső községek-ből a közjegyzői székhelyre kell fáradnia szegény család öt-hat tagjának; nagy munka vagy télvíz idején s még külön tárgyalási díjat is fizetni.

Tételet is kísérelt az okozott bajok orvoslására az 1877. XXII. törvénycikk által, mely az ugynevezett békebirói intézményt behozta, de ezen orvosi szer kelletlenül s oly magas homoeopathiai dilutióban lett szolgáltatva, hogy alig volt valami hatása s a jogászvilágnak azóta is állandó törekvése a térfoglalás. Valahányszor arról van szó, vajjon az igazságszolgáltatás vagy a közigazgatás körébe kell-e utasítani valamely ügyet, a mi jogászaink mindig hatalmas érvekkel tudnak saját szakmájuk mellett sikra szállani, a liberalismus postulátumának állítják a közigazgatás hatáskörének újabb és újabb kifosztását és ezt kimutatni nekik többnyire sikerül is. Ellenkező volna az eset ha teljes érvényben volna nálunk az önkormányzat; bureaucraticus szervezete mellett az igazságszolgáltatás nem állaná ki szabadelvűség tekintetében a versenyt egy önkormányzatilag

szervezett közigazgatással, ha nem állana fenn nálunk az a nagy hazugság mely az önkormányzati keretbe becsempészett és ott most már teljesen szétterpeszkedett bureaucratia által létrejött.

Azonban előttünk áll a jogállami építkezésnek eredménye: a hetven tagból álló curia, kétszáznegyven tagból álló királyi tábla, negyvenezer darab restancziával, ámbár megtörténik hogy két óra lefolyása alatt ötven ügyben hoznak egy tanácsban ítéletet. Ezek a számok ékesen szólnak, ezekhez nem kell commentár. A hol ily eredmények tűnnek elő, ott okvetlen tévesnek kellett lenni a számításnak, ott okvetlen «hibának kell lenni a kréta körül».

Ez a helyzet egy valóságos, mint mondani szokás, Krachot jelent, képtelenség már ma is, de a baj folytonos növekedésben van. Itt segíteni kell okvetlen és mielőbb, gyökeres változtatásokat tenni az anyagi törvényeken és az eljáráson egyaránt; jogállam, jogeszme, jogelvek, jogegyenlőség, szabadelvűség — mindezeknek háttérbe kell szorulniok a lehetségesség tekintete előtt. Kénytelenek voltak ezen tekintettel pactálni már eddig is; a jogegyenlőség s a mindenkit egyenlően megillető jogvédelem ürügye alatt adatott meg a végnélküli felebbezés lehetősége, de készletve érezték magukat már eddig is tenni kísérleteket a felebbezések korlátozására, ép oly kelletlenül s ép oly eredménytelenül mint a hogy beleegyeztek a kisebb polgári peres ügyeknek közigazgatási tisztviselők által való elintézésébe. Pressiót vélnek gyakorolhatni, tehát indirecte akadályokat teremteni, a felebbezések elfajulása ellen a szóbeliség és közvetlenség behozatalával, de lehet-e ettől várni biztos

és kielégítő eredményt? Ennek a nagy czélnek elérésére foganathba kell venni minden eszközt mely eredményt helyez kilátásba, egyes rendszabályok elégségesek nem lehetnek.

Meg kell szabadítani a népet attól a sok fonákságtól, attól a sok szenvedéstől, kártól, alkalmatlanságtól melyet az igazságszolgáltatás terén elviselnie kell. Csak egy pár rövid példát kívánok felhozni az anyagi jogi intézkedések köréből. Ha egy paraszt suhancz, legénységből, átlép egy rozszant palánkot s leszakaszt egy pár piros almát vagy egy-két virágszálat, hogy vele szeretőjének kedveskedjék, ez már kriminálitás sőt a törvényszékek hatásköréhez tartozó üldözendő cselekmény, mert a törvény szerint «kerített helyről bemászás által történt tolvajlás», azért ép oly minősítés alá esik mint ha egy zsványbanda a mezőről hat ökröt elhajt. Megtörtént hogy Borsodmegye egyik községében nyáron libát őrző 13—15 éves gyermekek a pázsiton feléjük közeledő gyűrűs zsidógyermeket megfogták s hat krajczárját elvették; a törvényszék a törvény alapján rablás miatt helyezte vád alá a sirórivó rabló gyerkőczöket s 8—30 napig tartó szabadságvesztéssel büntette; míg, ha ezekig csal valaki s megbüntetését a magánpanaszos nem kívánja, a közérzület megbotránkozása mellett a bírónak nincs joga a társadalmi rend ily csattanós megsértését megtorolni. Ilyen a szavakon és phrasisokon nyargaló tudománynak a jogállamot megteremtő bölcsesége. Ki győzné az eljárás terén divó fonákságokat felsorolni! Nyiltan hangosan mondják már hogy ez a mostani, oly nagy követelődéssel föllépő, igazságszolgáltatás azzal az oly végtelen kicsinyléssel tekintett 1848 előtti megyei-

vel se gyorsaság se olcsóság se megbízhatóság tekintetében nem mérkőzhetik; de hangosan halljuk dicsérni vele szemben még a bachrendszer alattit is.

Hogy annyi elméleti tehetséggel és tudománnyal végzett annyi munka mellett sem volt mindeddig siker a viszonyok megjavításában, ennek egyik okát én abban vélem rejleni, hogy ezen munkánál magánál is szorosan megtartatott az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól való elkülönítése. Kizárólag igazságügyi intézkedésekkel akarták orvosolni az igazságügyi bajokat, pedig ez csak úgy sikerülhet ha combinative járunk el, ha összhangzásba hozzuk az igazságszolgáltatás és közigazgatás követelményeit s megadjuk mindenkinek a mi megilleti. Ne szakmákat akarjunk dotálni minél bővebben, hatáskörrel, fontossággal és tisztességgel, hanem gondoskodjunk a honpolgárok érdekeinek minél jobb kielégítéséről egyik és másik téren egyaránt.

A honpolgárok érdekeinek gondozása egyáltalában nem követeli meg azt hogy a közügyek ama két nagy cathegóriájának elkülönítése szorosan keresztülvitessék, ellenkezőleg sok és nagy érdek fekszik abban hogy az bizonyos esetekben egyesíttessék. És az önkormányzat ép úgy megkívánja a maga részét a biráskodásból mint a közigazgatásból, s ha meg lehet engedni azt hogy a nép maga válassza közigazgatási tisztviselőit, nincs rá semmi ok, miért ne választhatná bírát is. Ha fölteszük a népről hogy maga tudja legjobban megítélni kire bízhatja a közigazgatásnál fenforgó érdekeit, ép úgy föltehetjük róla azt is hogy megtudja választani azokat is kikre másnemű magánügyeit és a büntető igazságszolgáltatást

bizni lehet, meg tudja ítélni nevezetesen melyik az eszes és becsületes ember; hogy tudomány dolgában ne csalatkozzék, ott van a szigorú minősítés, melynek alkalmazása egyáltalában nem szükséges, hogy kizárva legyen az önkormányzat keretéből, valamint nem is volt kizárva a régi megyei gyakorlatból sem.

Mindezeknél fogva határozottan az volna nézetem szerint a teendő hogy a megyének az első fokú bíráskodás visszaadassék. Adassék át a szolgabíráknak mind az mit most a járásbírák végeznek. A szolgabírák számát meg kellene szaporítani s a járást kerületekre osztani. A szolgabíráktól teljes jogi qualificatiót kellene követelni. A főszolgabíró szakmájába tartoznék a telekkönyv, közigazgatási tekintetben azoknak az ügynevezett «halaszthatlan állami érdekeknek» ellátása. Az alszolgabírák rövid időközökben bejárnák a maguk községeit, gyakorolnák ott a felügyeletet és bíráskodnának ott a hely színén az összes hatáskörökbe utasított ügyekben. Nem akarok e vázlatnál tovább menni, nem is szükséges, mert ez nem más mint a régi gyakorlat, mely a már többször említett korszakból eléggé ismeretes.

De hallom az ellenvetést: ez semmi más mint a nemesség által a parasztság fölött hajdan gyakorolt gyámkodás vagyis zsarnokoskodás, ezt megújítani nem lehet, ez homlokegyenest ellenkezik a községi önkormányzat követelményeivel. Minduntalan halljuk emlegetni a község szót, a község divatcikké, kedvenczé vált; a község az önkormányzatnak igazi tere — mondják — nem a vármegye, földolog hogy az új rendezésben a községekről kellőleg legyen gondoskodva. Ezek a szólamok a centra-

listák, az állami közigazgatás pártolóinak táborából jönnek legsűrűbben. Honnan van ez a nagy előszeretet a községek iránt? Nem épen oly nagy és mély ugyan ez a szeretet mint első pillanatra látszik; hát hiszen halljuk már hogy a rendőrséget egészen elakarják venni a városoktól, a polgármestereket is maguk akarják kinevezni, a kis községek fontosabb teendőit pedig egy egészen új creatiónak számára akarják lefoglalni, valamely jókedvű burocrata geniális ötletének, melynek neve: m. k. csoportbiztos, vagyis mint majd a nép hívni fogja: csuporbiztos. De annyi tény hogy aránylag nagy kedvezményekben contemplálják részesítendőkné a községeket a megye fölött. Honnan származik ez? Nem egyébből mint abból hogy a burocratia nem fél a községektől, mert tudja hogy a községi önkormányzatban a fák az égig nőni nem szoktak; nálunk nevezetesen nagyobb városainkban is oly halvány volt régebben is a municipalis szellemnek mozgalma hogy annak mely a megyében élt, nyomába se léphetett. Helytartótanács és kamara úgy le tudta nyügözni a városokat s egyszersmind oly jól tudta átruházni rájuk saját burocraticus szellemét hogy egész állapotuk csak árnyék-municipalismus volt. Most is azt reméli a burocratia hogy a nagy városokkal el fog bánni dunai vagy tiszai hiddal, kidőlt-bedőlt rakparttal, egyetemmel, királyi táblával, állami gymnasiummal, vasuti igazgatósággal és isten tudja mi mindennel; polgármester, rendőri személyzet az ő embere lesz, miért ne lehetne hát a városok önkormányzatáról — beszélni. A kis községeknek pedig azért kell adni valami nagyobb önkormányzat-félét, azért kell nevezetesen

valami községi köröket vagy csoportokat is alakítani, mert ez jó szolgálatot fog tenni a megyék széttagolására, úgy hogy régi földrajzi fogalmaknál egyéb ne maradjanak.

A közös ok pedig a melynél fogva nagyobb és kisebb községeknek és a megyéknek is akarnak adni valamit, mire azután a kedvencz bureaucratá kifejezés szerint át lehet vinni vagy «ráruházni» az autonomia nevét, abból áll, hogy velők mindenféle adókat szavaztassanak meg, olyanokat melyeket az állami költségvetésbe foglalni nem lehet. Hogy ilyen pótdókat maguk a kinevezett megyei hivatalnokok vessenek ki vagy ezek javaslatára a kormány, ez ellenkezik az alkotmányosságnak alapelveivel, kénytelenek e miatt annak a bizonyos «igazi» önkormányzatnak megadásával hozni némi áldozatot; majd a népen áll, akar-e élni eféle danausi ajándékkal. *Timeo Danaos et dona ferentes.*

De hát a mi községeink nagyon távol állanak attól hogy a közügyeket valami nagyobb terjedelemben kezelni képesek legyenek. Érttem nevezetesen az apró községek nagy tömegét, melyekben népünknek túlnyomó nagy része él. Ezeket kell venni tekintetbe mindenek előtt, ezeknek állapotát kell venni kiindulási pontúl közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezetünk megállapításánál; a nagyobb községeket fokozatosan lehet nagyobb hatáskörrel ellátni a szerint a mint bennök értelmiség és vagyonosság található. De azoknak az apró községeknek népe, mint már fentebb bővebben kifejtettem, nem az amerikai township vagy az angol parish előrehaladott népe, mely utóbbit mind a mellett sem ad ki kezéből a békebirákat

szolgáltató gentry, hanem most is földhez ragadt misera plebs contribuens s félő hogy ilyen fog maradni még egy fél századon át. Oly körülmény fenyeget épen most mely ezt a szegény nyomorult és elmaradott népet még inkább hátraveti s ez nem más mint a phylloxera-vész, melylyel sehogy sem akar kellőleg számolni közönségünk, mely pedig olyan valami hogy hazánk területének egész ábrázatát meg fogja változtatni. Mi kilátásunk van arra hogy az ipar nálunk nagyobb lendületet kapjon, micsoda kilátásunk lehet tehát arra hogy itt a vagyonosodás és műveltség egyhamar általánossá lesz? Vagyonosabb és értelmesebb lesz-e ez a nép az által ha ráaggatunk olyan községi szerkezeti chablonokat melyeket másutt a kifejlődött vagyonosság és műveltség postulál; műveltebb lett-e a nép az által hogy a magas műveltségű országokban divó formák utánzása által oda lett készítelve hogy minden tyúkperért bemenjen a járás székhelyére s ott egyik hivatal ajtójától a másikéhoz, Pontiusztól Pilátushoz utasíttatik, ügyvédet keres s magát végnélküli felebbezésekkel tönkre teszi? Alig lett valamivel műveltebb még azon közvetlen befolyás által is melyet rá a népnevelés nagymérvű felkarolása gyakorolt; a vagyonosodás emelkedése nélkül nincs kulturai haladás, annak nyomán magától jó.

No hát ezzel a néppel nem lehetne semmivel nagyobb jót tenni mint az *ambulans szolgabírók* visszaállításával. De ez volna a leghathatósabb eszköz arra is hogy úgy közigazgatási mint igazságszolgáltatási miseriáink jelentékeny mérvben orvosoltassanak.

Á kellő hatáskörrel felruházott szolgabíró előtt

a nép, de a vagyonosabb és értelmesebb osztály is, otthon saját községében, fáradtság, idő- és költségvesztés nélkül elintézését nyerne mindazon ügyeiben, melyek végett most szolgabíró, járásbíró, békebíró, közigazgatót kell felkeresnie. De ez csak egy része a nyerendő előnyöknek, másik jelentékeny része abban rejlenék, hogy fele azon ügyeknek melyek most pör vagy hosszas eljárás tárgyává lesznek, a helyben eljáró tisztviselő felvilágosítása és tanácsa folytán békés uton lenne elintézve.

Ugyanazon körülmény igen nagy mértékben járulna ahoz hogy azon abnormis és képtelen állapot, mely a pörös ügyeknek és felebezéseknek végtelen felszaporodásában áll, orvosolva legyen. És azonkívül nagy mértékben mozdítaná elő ugyanazon czélt azáltal is hogy egy személyben levén összefoglalva a különböző ügynemekben való intézkedés joga, a tömérdek illetékességi kérdés megszűnne.

Orvosolva lenne az a mi mostani közigazgatásunknak leggyarlóbb oldalát képezi, hogy t. i. a községek felügyelet nélkül állanak s a községi és közigazgatóknak vannak kiszolgáltatva. Milyen ez az állapot, arról fogalmuk sincs a mi nagytudományú és nagyszónok reformereinknek. Nem akarok mondani semmi rosszat, mint osztályra mint emberekre, a községi jegyzőkre; nem az ők hanem a fenálló abnormis intézmények hibája, ha az ők vezetésök mellett jobb állapotok nem létezhetnek. Most a jegyző az egyedüli «intelligens» vagy legalább «kabátos» ember, kivel a nép ügyes-bajos dolgaiban érintkezik; ő a népnek tanácsadója, vezetője. A jegyző többnyire félműveltséggel bíró ember, a közügyekben jártasságát kizárólag gyakorlat útján

szerzi, a nép tudatlanságának kihasználására pedig annyi alkalma van és lényileg annyira felügyelet és ellenőrzés nélkül áll, hogy a népnek folyamodványok és levelek írása s különféle prókátoroskodás útján tetszés szerinti taksálása a jegyzői hivatalnak bevett és rendes jogosítványaként tekintetik. Ennek a helyzetnek csak az által lehet véget vetni, ha a községek népének más lesz a gazdája, a ki az eféle üzelmeknek véget vet. De nagyon fontos az is hogy a népre egy magasabb értelmiség, egy mindenestre nagyobb műveltségi qualificációval és szélesebb látkörrel bíró ember gyakoroljon befolyást; az pedig a ki parancsolójául van rendeltetve, ismerje meg a népet általában, ismerje föl különösen a népnek gondjaira bízott részét, mint a jó pásztor mely a maga nyáját ismeri: ne csak a jegyzők referádáiból, ne csak hallomásból de saját szemeivel látott és tapasztalt dolgokat tudjon az illető helyen előadni, a melyeket azután helyesen lehet venni intézkedések alapjául.

Ez volna az első a legszükségesebb teendő, ez volna a legsürgősebb reform, nem is reform csak visszaállítása oly valaminek mit soha sem kellett volna megbolygatni. A mit javaslok, az az ősi önkormányzati rendszer quintessentiájához tartozik igenis; az a rendszer gondoskodott kellőleg az itt érintett viszonyokról, melyekre nézve a régi keretbe betolakodott centralisatio és bureaucraticus szellem nem tett semmi provisiót; ez creált húsz négyszög mértföldre egy szolgabírói hivatalt, mely katonát s financzot kiszolgáljon, azontúl egyszerűen elcsapta a községek népét, segítsen magán a mint tud. Lett belőle az a közigazgatás melynek desolált képe unalommal és türelmetlenséggel tölti el annak

Ielkét a ki vele foglalkozik. Némi homályos sejtelve mutatkozik annak hogy e téren egy betöltetlen ür tátong, hogy kell még valami a főszoigabirói hivatal és a falusi biró közé; az a szerencsétlen csoportbiztosi eszme is e téren tapogatódzik; halottam valamit aféle collectiv nagyközségekről is, milyeneket Horvátországban szerveztek. Horvátország közelebb van ugyan hozzánk mint akár Porosz- akár Franciaország, de azért az sem volna a sorsnak legkisebb ironiája ha mi Horvátországba mennénk tanulni önkormányzatot. Ki tudja mi mindenféle extravagantiáknak leszünk még tanúi, ha nem lesz elég hogy az ősi magyar önkormányzatot összezsugorították, leszerelték, kezére lábára nehéz koloncokat akasztottak, úgy hogy alig mozoghat, de majd végleg kizökkentik abból a körből melyben forgott ezer éven át. Itt van készen kezünk ügyében azon institutio melylyel a magyar nép nemzetté növekedett. Ne kalandozzunk idegen országokba majmolandó gyarló mintákért. «Ne legyenek tenéked én előttem idegen isteneid» — mondja a tiz parancsolat legelseje.

XII.

Minden intézménynek megvan a maga logikája; ha a nemzet fenn akarja tartani a régi önkormányzati rendszert, akkor meg kell adni a módját hogy mint életerős szerv élhessen s valódi jellege kidomborodhassék. Mindazok az intézkedések melyek a megyékre vonatkozólag 1869 óta tétettek, egy más logicának voltak folyományai, a centralisáló észjárásnak szüleményei. Talán lelkiismeret, bizonyosan a közérzülettől való félelem tartóztatta vissza a törvényhozás többségét hogy nyíltan rátegye az ősi intézményre kezét, de nem tudott ellentállani annak hogy meg ne hamisítsa: így jött létre a mai megye, melynek csak régi keretei vannak meg, de ennek tartalma nem egyéb mint egy nagy hamisítvány.

Ha akarunk valódi önkormányzatot, meg kell szabadítani mindattól az idegenszerű ragasztéktól melylyel megbénított. Ha a bekövetkező nagy viták és elhatározások alkalmával az ország kimondaná hogy igenis fenn akarja tartani az ősi rendszert, önmagától lehámlanék róla mindaz a mi nem hozzá való. Ha netalán keletkeztek volna 1869 óta oly viszonyok, melyek akkor még nem léteztek, vagy az akkoriak lényeges változásokon mentek volna át, ezekre lehetne és kellene is

tekintettel lenni; a megyei institutióban mindig meg volt az a ruganyosság hogy lényegének épen-tartása mellett tudott alkalmazkodni a kor és a viszonyok követelményeihez. Én részemről teljes nyugalommal várnám be a kétségtelen eredményt, ha a törvényhozás nem volna is hajlandó az egész visszacodificatiót egyszerre végbeinni; de ha véget akarunk vetni a mostani mindenki által elítélt helyzetnek, ha komolyan hozzá akarunk látni úgy a közigazgatás mint az igazságszolgáltatás javításához, annak mielőbb megtételét mit a megelőző fejezetben előadtam, mulhatlanul szükségesnek tartom.

Meg kellene azután rendre változtatni az elősorolandó intézkedéseket; nem bocsátkozom itt sem részletekbe, az elvi szempontokra szorítkozom, nem is szándékom a kevésbé fontos tárgyakra kiterjeszkedni s csakis olyanokra, melyekre nézve ujabbán keletkezett tények nem szolgáltatnak semmi okot arra hogy a restitutio in integrum foganatba ne vétessék.

A megyei bizottmányt szélesebb alapra kellene fektetni. A 120—600 tagból álló törvényhatósági egyetemet jól alkotott akár választó akár tanácskozó testületnek nem tarthatom. Nem elégséges a maximális 600 szám sem, mert némely nagy megyében ez által sokan vannak kizárva az önkormányzati jogok közvetlen gyakorlatából, de a 120 szám már épen oly csekély hogy ezzel oly tanácskozó testületet, melyben érdekes és hatásos viták tartassanak s ez által az egész törvényhatósági életnek sava-borsa megadva legyen, alkotni nem lehet. Ehez nem elég a 3—400 szám sem mely átlagosan előfordul, ebből is nehezen tud össze-

kerülni olyan számú gyűlés, melyben a parlamentarizmus vitatkozás kellékei föltalálhatók legyenek. Hogy miért zsugorittassanak össze a kisebb megyék gyűlései, arra épen semmi ok sem forog fenn; a lakossághoz való arány megtartása döntő épen nem lehet, nem mathematicai feladványokat csinálunk itt hanem a mértéket megütő megyegyűlést. Az 1848-ban democraticus alapra fektetett modernisált megyében minél többeket kell részesíteni az önkormányzati jogok gyakorlásában, azon határon belül melyet egy jól egybealkotott, választói, és tanácskozási functiókat végező testület jellege megszab; kortesgyűléseket nem rendezhetünk de olyanokat sem melyeknek összeállítása sok jog sérelmet okoz. Annál szükségesebb minél többekkel osztani meg a közvetlenül gyakorlandó jogot, mert a területi, a megyei és nem a községi önkormányzatra kell fektetni a súlyt, a mint hogy csak is ez felelhet meg nálunk az önkormányzat politikai nagy feladatának.

A *virilis intézményt* nem vélem fentartandónak. Megengedem hogy czélszerűségi szempontból lehet mellette felhozni érveket, de ezek nem bírnak kellő súlylyal a jogegyenlőségen elkövetett nagy sérelem ellenében. Ha nálunk a vén Európában találhatók még itt-ott a feudalizmus némi maradványai, melyeket a kor a megszokott társadalmi viszonyok lomjában felejtett, ez még inkább tűrhető, de hogy most teremtsünk új kiváltságokat, új kasztokat, az már teljességgel nem járja. És valóságos gúnyja a nem tiszta munkát levő, nem elvi hanem érdekpolitikát űző democratiának az oklevelesek adójának kétszeresen számítása. Ily dolgokat művelni annál kevésbé érdemes, mert

azok az állítólagos czélszerűségi és gyakorlati szempontok jórészt csak képzeletiek. Akár van virilis tagság akár nincs, bizonyos emberek így is amúgy is minden esetre ott lesznek a megyei bizottmányban, nagyon ritkán fordulhat elő eset hogy oly egyén ki a közügyekben tevékeny részt venni akar és képes is, választás útján be ne jusson. Az önkormányzati életben meg van azon tisztességtudás, szokás ereje, közérkölcsiség tiszteletben tartása, hogy illetlen és sérelmes dolgokat egymás ellen nem igen követnek el az emberek. Egy és ugyanazon megye lakói barátságban és atyafiságban szeretnek élni egymással; hogy valami nagy agitatio történjék oly czélből hogy egyik párt a másik párt embereit tömegesen kiszorítsa a megyei bizottmányból, alig képzelhető.

A régi megyében korlátozatlan számmal nevezettek ki táblabírák, kineveztetett mindaz a ki a bevett szokás által elfogadott mértéket megütötte, ép úgy mint Angolországban a békebírák; nevezettek ki idegenek is, polgári megtiszteltetés gyanánt ép úgy mint mai nap is divatban van a városi diszpolgárság; Deák Ferencz az ország valamennyi megyéjének táblabírája volt. Miért ne lehetne most is gyakorolni ezt az ép oly hasznos mint szép szokást? Tiszteletbeli bizottmányi tagok lehetnének a megye területén működő nagyobb kormányhivatalnokok, kik a gyűléseken becses felvilágosításokat adhatnának s a megyebeli értelmiség szaporításához jelentékeny adalékkal járulhatnának; hasonlóképen be lehetne venni a megye területén huzamosabban állomásozó katonai egyéneket is. Nagy mértékben előmozdítaná ez az összhangot és jó viszonyt azok közt kik külön-

bőző téren de mindig ugyanazt az államot szolgálni vannak hivatva. A burocrata szempont zárja ki egyedül az ily bőkezűséget a bizottmányi tagság osztogatásában, mely előtt az általa üzött egész önkormányzati humbugnak nincs más célja mint pótdók megszavaztatása; e szerint természetesen képtelenség oly emberekre bízni adók megszavazását, kik azokat nem fizetik. Az önkormányzati észjárás nem ily szörszálhasogató, és felteszi az idegenekről hogy vagyoni kérdésekben nem fognak nagyon erősködni tagsági joguknak érvényesítésében.

Nem forog fenn semmi ok arra sem, miért lehessen egy ember csak egy törvényhatósági bizottmánynak tagja. A ki több megyében bir sőt tartózkodik is, mindenütt érdekelve van hogy annak a megyének ügyei jól kezeltessenek és módjában is van e célra befolyást gyakorolni; miért legyen az ilyen ember egyik vagy másik megyéből kiközsítve, miért ne lehessen nevezetesen tevékeny polgára annak a városnak is mely székhelye a megyének melyben rendszerint részt vesz a közügyekben. Üres formalismus sugalmazza az aféle intézkedéseket mint ez a csak egy helyt való tagsági joggyakorlás.

Vissza kell állítani a megyei közgyűlés teljes hatáskörét, el kell törölni a közigazgatási bizottságot. A megyei közigazgatás vezetésének meg voltak a maga megállapodott formái egészen 1870-ig; ezek a formák egyszerűek voltak, természetesek, kisujjában volt az egész — mint mondani szokás — a lisztikárnak és a közönségnek. Az alapvető gondolat, az alapelv az volt hogy a közigazgatás a Nos Universitas, a megye közönsége által intézte-

tik, ez volt «a vármegye». A vármegye a közgyűléseken intézkedett minden tárgyban, a közgyűlés volt mindenben minden. De a megyerendszer intézmény volt és nem rideg chablon s azért a gyakorlat aként alakult, hogy a megyegyűlés megtartván azon természetét és hatáskörét melynél fogva kivétel nélkül minden tárgyban maga intézkedjék, és mindig fentartatván az utólagos jóváhagyás vagy a nem közvetlen általa tett intézkedések megváltoztatása, a közigazgatási ügyek bizonyos részét és nemeit az első alispán vagy az általa összehívott kisgyűlés végezte el. Jött kormányrendelet vagy jelentés a megyei tisztviselőktől, az első alispán saját belátása szerint és felelősségére azt mondta: ez közgyűlési tárgy, emezt elvégzem magam; esetleg, ha sürgős volt az ügy s nem akart saját szakállára cselekedni, elhatározta a tárgy fontosságához képest rendkívüli közgyűlés vagy a megye tanácsos férfainak kisgyűlésre egybehívását. Ez volt a lehető legcélszerűbb módja a különféle ügyek jó és gyors elintézésének, minden tárgy megfelelő forum elébe került. A választások és fontos tárgyak, melyek az egész megyei közönséget nagyobb mérvben érdekelték, a népes közgyűlésen nagyobb szabásu megvitatás mellett nyertek elintézését, a kevésbé fontosak, a szorosabban vett közigazgatási tárgyak a gyűlés második vagy következő napjain végeztettek el, midőn a nagyobb gyűlési közönség már nem volt jelen. Sokat okoskodtak ezen körülményből, gúnyolódtak is, és pedig épen itt mutatja ki magát legszebben, mi jól tudja önmagát szabályozni egy intézmény s mily nagy előnyben van ez által a chablon és paragraphus előtt. Mi haszna van

a közgyűlés feljogosítva administratív ügyek intézésére — mondják — mikor ilyenek kerülnek szőnyegre, üres a terem. De ép úgy mondják azt is hogy kortesgyűlésekkel adminisztrálni képtelenség. No hát a megye nem is adminisztrált kortesgyűlésekkel, mert az administratív ügyek akkor vétettek föl mikor csak a tisztikar és az értelmiségnek azon része volt jelen mely értett is a dologhoz, kedvtelését is találta a közügyekkel való foglalkozásban. Az ügyrendnek ezen természetes szabályozódása mellett nem fordult elő azon visszasság hogy nagy dolgok és kis dolgok a formalizmusnak és pedanteriának mindig egyenlően alkalmazott apparatusával intéztessenek el. A tisztán administratív tárgyak is verhetnek föl néha nagy port; ha fordult elő ilyes valami, azt akkor terjesztették elő mikor együtt volt a nagy közönség, de a pusztán chablonszerű elintézészt igénylő ügyekkel nem töltötte idejét se nagy se kicsiny gyűlési közönség, mert azt elvégezte az alispán maga. Ilyen volt például a katonakötelezettek nőülése, ebben most csak havonként egyszer hozza meg a határozatokat a közigazgatási bizottság, addig igen sok esetben már a gyermek is megszületik, holott oly egyszerű az eljárás hogy el lehet intézni a legrövidebb úton.

Az ügykezelésnek ezen módja oly routinet képezett melyet teljesen elsajátított a megyei közönség apraja-nagyja; midőn 1860-ban az októberi diploma által a megyék visszaállítottak, majd ismét mikor a provisorium megszűnt, egy mozdulattal visszazökkent minden a régi kerékvágásba s ment minden mintha nem is történt volna időközben semmi nevezetes dolog. Hanem a «jogállam» és

a centralisatio táborának szemeiben tűrhetetlen volt azon ázsiai állapot, hogy folytatni lehessen a megyei illetőleg az országos közigazgatást a nélkül hogy az egy tuczat törvényben és ezer paragraphusban codificálva legyen. Ez az állapot kiáltó ellentétet képezett azzal, mely fenállott nálunk az államilag kezelt ressortokban s mit az igazságszolgáltatás terén 1869-ben behoztak, kiáltó ellentétben állott mindazzal mit bizonyos urak olvastak és tanulmányoztak, természetesen csupa bureaucratikus szervezeti országok intézményeit, de nem azért tanulták ezeket — gondolák — hogy hasznát ne vegyék. Elkezdettek tehát codificálni, rossz definíciókkal tették homályossá a mi mindenki előtt világos volt, elkülönítették a mi szervesen egybefüggött, előbb a közigazgatást és igazságszolgáltatást, majd az önkormányzatot és a csak közvetendő állami közigazgatást, taxative sorolták fel a törvényhatóság, a közgyűlés, az egyes hivatalok és választmányok teendőit — rendet csináltak, rendszert és világosságot hoztak a sötét ázsiai tömkelegbe, úgy hogy ember legyen a ki ismerje és átértse a paragraphusoknak egész szövevényét s felejtse el holnap mert ismét ujak következnek; megteremtették azt a rendet azt a jogállamszerű alkotást, mely a tényleg fennálló torzképben előtűnik áll. Gyümölcséről ismerjétek meg a fát.

A közigazgatási bizottság volt az különösen, miben ezen törvényalkotási politika remekelt. Ugy látszott mintha ennek szőnyegre kerülése egy új, az addigival ellentétes, irányt akarna inaugurálni, a megye folytonos fosztogatása helyett a megyének dotatióját oly tárgyakkal melyek eddig hatáskörébe nem tartoztak. A dotatióban azonban nem

volt köszönet, mert a megyét, hogy érdemes és alkalmas legyen az új funckiók teljesítésére, előbb kiforgatták szabad és népies jellegéből, lisztviselőinek állását a «fegyelem» fogalma, a fegyelmi eljárás által leszállították magas piedestáljáról, hogy ők se legyenek jobbak mint a bureaucrata hivatalnokok kikkel együtt működni lesznek hivatva abban az újalkotásu testületben. A dotatiónak az volt az ára hogy a megye közönsége nevezetesen a közgyűlés az administratio intézésétől majdnem egészen megfosztatott, kormányhivatalnokoknak adatott befolyás előttük ismeretlen és közönyös ügyeknek elintézésére, adatott hatalom a megye választottjai ellen való fegyelmi eljárásra. A közigazgatási bizottság lett a legfőbb tényező a megyei intézmény meghamisítására s ez által a mostani minden oldalról türhetlennel jelzett állapotok előidézésére.

De a közigazgatási bizottság föllállításánál tündek elő bizonyos érdekes momentumok melyeket jó volna épen most figyelembe venni. Ezzel az intézkedéssel a bureaucratiá fényesen igazolta a maga tehetetlenségét hatásos felügyelet és ellenőrzés gyakorlásában. Ezért folyamodtak segélyért a megyéhez, melyről még fenállott az a régi köztudat hogy az igazi és eredményes ellenörködés arcanumának birtokában van. Ezen arcanum pedig egy egyszerű háziszer, egyáltalában nem oly mesterséges mint a bureaucratiá kotyvalékai, a fegyelem, áthelyezés, nyugdíjazás s más eféle. De ennek a hatásos szernek erejét meggyengítették azzal hogy az önkormányzatnak minden rétegeibe beótották a bureaucratiát s így legfelebb némi formai eredményt értek el, a mennyiben egy hiányzó közeget

a különböző állami nevezetesen pénzügyi közegek és a ministerium közé beillesztettek. Ez volt ama bizottság felállításánál a kiindulási pont, egyik további indok pedig az hogy így majd ingyen fognak ama szükségesnek tartott gépkerékek beillesztéséhez jutni. Ebben ismét egy önkénytelen beismerése rejlik az önkormányzat előnyeinek. Hát hiszen pótladók megszavazására és ingyen szolgáltatra jó volna szerintök is az önkormányzat, csakhogy kizárólag ily czélokra nem lesz kapható.

Azt gondolják tán némelyek hogy most már nem volna könnyű eltörülni a közigazgatási bizottságot, miután annyi mindenfélét bízott rá a törvényhozás, és hát némi haszna mégis van annak hogy megyei emberek bele néznek az állami hivatalok kezelésébe. Ez a haszon most vajmi kevés, mert hiszen az állami hivatalnokok megappellálnak minden végzést mely nekik nem tetszik s a kormány legtöbb esetben nekik ad igazat. Ha a kormány maga is érzi szükségét annak hogy a megyék az ő hivatalnokainak sáfárkodásába bele nézzenek, ne féljen a közgyűlésektől, nem állanak azok anarchistákból, sőt a többség nagyon is szeret a kormány előtt, részint mert hatalom részint mert pártkötelék fűzi hozzá, fejet hajtani. Mint már említettem, a főbb kormányhivatalnokok kineveztethetnek tiszteletbeli bizottmányi tagokká s így az őket illető ügyek tárgyalásában részt vehetnek. De lehetne is könnyen szervezni az állami ügyekre egy külön ugyanolyan forma bizottságot milyen most a közigazgatási bizottság, csakhogy ne biznának rá tisztán közigazgatási ügyeket is melyek csakis a megye közönsége által vagy annak nevében intézendők el, és ne biznák rá a

fegyelmi eljárást a megyei tisztviselők ellen; ezek fölött csak az gyakorolhatja helyesen a felügyeletet, csak az bánhatik el velők, a kinek kezéből vették megbízatásukat; hogy idegenek vonhassák őket kérdőre hivatalos tevékenységök körében elkövetett hibák vagy bűnökért, az egyenesen képtelenség.

El kellene törölni az egész új fegyelmi eljárást. Ezt a fogalmat, ezt a szót: fegyelem — ki kellene törölni municipális törvényeinkből úgy hogy nyoma se maradjon. Valóban nagy hanyatlás jele hogy a büszke magyar nemzet értelmisége ennyire eltűri ezt a csúnya szót. Az önérzet vele szemben egy sophismához folyamodik, azt mondja: én nem félek tőle. Akár fél, akár nem, ez az illető tisztviselő helyzetén nem változtat, mert a disciplina mint Damokles kardja feje fölött csügg, árnyékát ráveti. De hát ilyen a magyar ember; mindent eltűr — a hazáért. Neki megmagyarázták hogy ezt így kívánja a modern állam meg a democratia, hogy nem akarni magát a fegyelemnek alája vetni nem volna egyéb mint aristocrata érzelmek nyilvánítása — mit csináljon, kitegye magát ily hamis föltevésnek? Pedig bátran mondhatná: eltörültük a botozást és vesszőzést, mert abban a vad suhanczban és baromias gonosztevőben is tiszteletben akarjuk tartani az isten képére teremtetést és most a művelt osztályok, a nép vezetői és gondozói számára hozunk be vagyis fogadunk el oly valamit mi a fenyték még pedig a testi fenytékekkel tagadhatlan rokonsági viszonyban áll. Magát a disciplina szót csak egy hajszál választja el a scutikától, a vesszőtől. Nézzük csak miként értelmezik a francziák. Mozin franczia-német szótárában például a következő

tételek állanak a «Discipline» szó rovata alatt: Zucht, Züchtigung. Animaux capables de discipline, Thiere welche sich abrichten lassen. Geisselung, Kasteiung. Il a reçu la discipline, er ist mit der Geissel gezüchtigt worden. Cet enfant aura la discipline, dieses Kind wird die Ruthe bekommen. Compagnie de discipline, Straf-Compagnie. Ily gyönyörűséges dolgokat honosítottak meg a magyar önkormányzatban; idomításra alkalmas állatokkal, megkordázott barátokkal, megvesszőzött gyermekekkel, stráfcompániával hozzák egy kalap alá a «magistratus» férfait.

A kinevezési rendszer lehet abban a kénytelenségben hogy ezt a fegyelmi kezelést gyakorolja de az önkormányzatnak nincs rá semmi szüksége, és ez nagyon jellemző különbség. A kinevezési rendszer természetében van hogy az «alantas» hivatalnok a feljebbvalónak föltétlenül engedelmeskedő rabszolgája legyen; az önkormányzatban erről szó sincs, minden tisztviselőnek nagymérvű önállósága van; amott tehát szükség lehet oly puhító eszközre melytől megkapja az ember a kellő hajlékonyságot. Minél nagyobb a centralisatio, annál nagyobb is ez a szolgáltság, a jezsuiták épen arra esküsznek hogy minden akaratról lemondva engedelmeskednek, perinde ac cadaver. Ez az eszménye a hivatalnokra nézve a bureaucrátiának is, ezért anticipált a kinevezési rendszer számára a fegyelmi rendszer behozatalával. A főispáni korlátlan hatalom gyakorolhatása végett volt rá szükség, a nélkül ennek a hatalomnak nem volna fogamatja, de így mindenható. Az egész nagy és szövevényes apparatus mely a fegyelmi eljárásra nézve készítettett, csak a főispáni önkény némi beburkolására való,

A kinevezési rendszer mellett a hivatalnok nem erőteti meg magát kötelességének buzgó teljesítésében, tudván hogy amúgy rövid uton hivatalától nem fosztható meg, mert teher gyanánt az állam nyakán marad, soronkívüli előléptetés pedig csak különös nagy tehetség vagy pártfogolás után jár. Az ilyen egyéneket lehet szükséges a fegyelmi eljárással is ösztökélni. Szeretnék ha valami megyei bizottmány és gyűlés-féle is venné magának azt a fáradságot hogy figyelemmel kísértvén a Bezirker urak Gebahrungját nyilvános felszólalásokkal segítene buzgóságukat ébren tartani. Csakhogy ez mint hiszem nem lesz kapható. Az önkormányzatban többnyire elégséges volt a megyegyűlésben való megrovatástól való félelem arra hogy a tisztviselők hanyagokká ne váljanak, a kisebb fegyelmi esetekre való provisio szüksége tehát nem forgott fenn; a nagyobbakra nézve ott volt a leköszönés erkölcsi kötelezettsége és azután «kurta szám a három», a következő tisztlujítás végleg segített a dolgon; ha bünt követett el a tisztviselő, ott volt a tiszti kereset, büntetését nem kerülte el; senki-nek se jutott eszébe más eljárás szüksége s mennyi dolog van most ennek a fegyelmi kérdésnek codificatiójával! Megdorgált, megrótt, megbüntetett egyéneket nem tűrt volna meg maga körében a tisztikar. Állítsák vissza az igazi megyét, bátran tűzbe lehet dobni az összes paragraphusokat melyek a fegyelmi eljárásra vonatkoznak.

A mi a tisztikart illeti, szóljunk különösen a *főispánról*, a ki ugyan szorosan véve a tisztikar tagjának alig tekinthető. A főispánsággal mind e mai napig jóformán meg van akadva a kormány, a közönség, a hirlapok, szóval mindenki. Senki

sem tudja mit csináljon vele. Csak egy van a mire nézve tisztában van mindenki s ez az hogy főispánnak mindenesetre lenni kell. Csudálatos az a tagadhatlan népszerűség melynek a főispáni állás örvend. Vegyük csak például a főispáni beigtatást; a legkedveltebb parádézások közé tartozik; bandérium, diadalkapu, 300 terítékes banquet, lendületes üdvözlő szónoklatok — megkapja mindenik személyválogatás nélkül, pedig ugyancsak sokféle személyiségek fordulnak elő abban a diszes főispáni koszoruban. Addig, hogy legyen, tisztában volnánk a főispáni állással, de milyen legyen természet, milyen legyen hatásköre? Méltóság? Ez ellenkezik a democratia szellemével. Hivatal? Akkor nem kell alispán, ketten egymás hátán ugyanazon functiókat nem végezhetik. De nem akarózik senkinek eltörülni sem egyik állást sem a másikat, a mi nagyon érdekesen illusztrálja mi mély gyökereket vert népünk elméjében a régi önkormányzat rendszere. A legujabb tervezetések közt sem hallottunk eddig semmit arról hogy félredobva mind a két ősi alkotmányos stallumot, egységes megyefőnököt vagy préfetet akarnának helyébe állítani.

A modern főispán egy csudálatos amphibium. Valódi hivatalos functiói nincsenek, semmiféle hivatalos ügynek elintézése rá bízva nincs, a megyei közigazgatást az alispán vezeti. Elnökösködés a közgyűlésen és bizottságokban képezi egyedüli rendes foglalkozását, feladata azontúl csak felügyeletből állana; ezen felügyelet gyakorlása végett el kellene neki járni az alispán és más tisztviselők asztalfiókjában kotorászni, de ez oly gyűlöletes és oly kétes értékű valami hogy a legtöbbben mellőzik

s a vidéken a főispánjárás egyszerű üres hűhózássá válik, banderium, fényes fogatok hosszú sora, banquet stb. . . . Eddig a főispán oly lénynek mutatkozik mely a «szükség nélkül sokszorosított entia praeter necessitatem multiplicata» rovatába volna sorozható. Hanem a sok főispánparagaphusnak, mely hatáskörét körülírja, sorai közt kell olvasni s akkor a főispáni állásnak ez a definitiója kerül ki: főkortes és főkormánykém. Virágnyelven: a kormány bizalmi embere. És ezen természeténél fogva lett csakugyan a főispán egy lidércz, mely az önkormányzat mellére ült. Egy ilyen alkotás a maga mesterének nagy dicsőségére nem válik. A régi nimbus fedezi még a főispán állását, de ha tartana tovább a mostani állapot, tarthatlanná válnék okvetlenül. Zúgolódást keltene a jó fizetéssel s kiváltságos nyugdíjjal ellátott sinecura; rá kellene bizoni előbb-utóbb magát az administratio vezetését is, legyen dolga is ne csak hatalma; az állami megyében nem lesz szükség főkortesre, mert a kortesfunctiókat rendszeresen fogja teljesíteni a kinevezett hivatalnoksereg, egy külön felügyelőt tartani a többiekre fényűzés volna; a mennyiben felügyelésre szükség van, elvégezheti egy személyben ugyanaz a ki tényleg az administratio élén áll. Az állami közigazgatás behozatala után a megyefőnöké csak rövid idő kérdése lehet.

Ám legyen főispán; ha egyébert nem, a történet iránt való kegyeletből; a közönség nyilván kedveli, daczára annak a kétértelműségnek mely az újabb időben jelleméhez tapadt; nemcsak a régi megyének felt gyönyörűsége a főispán aranyos mentéjében és jó ebédjeiben. Meg kell tartani ha

egyébért nem, azért, hogy legyen mit adni oly érdemes hazafiaknak, kiknek ily szép historicus méltóság viselése jól esik; hát hiába, erre is tekintettel kell lenni, hadd legyen az államéletnek is egy kis költészete. De nem is árt az, ha van minden megyében a központi kormánynak egy képviselője, mert a vidéki ember könnyen hozzá szokik hogy csak a megyeház ablakából nézze a világot, a főispánnal való érintkezés emlékezteti őt arra hogy a megyének nem csak saját tengelye körül kell forognia hanem végeznie egy nagyobb körforgást is a nemzeti nagy czélok és feladatok napja körül. S ha nem jó, ha a megyei ember formába esett féreggé válik, nem jó az sem ha a kormány előtt idegen a megyei ember s az egyes megyék belélete előtt terra incognita; hadd legyen valaki a ki fenntartsa köztük az érintkezést. De hasznos lehet a közügyre nézve az is, ha azon rétegekben melyekből a főispánok vétetnek, fenntartatik a megyei dolgok ismerete s az azokért való érdeklődés. Nagy hiba volt a főispánoknak a felsőházból való kirekesztése. Ha már nem akartak választott senatust, benn kellett volna hagyni ezen törzstagokat, ez sokkal közelébb állott volna a népképviselőhöz mint a mindenféle rokkant kitünőségek szereplése, kik most kinevezés útján bejutnak; a főispánok mint megyei képviselők érvényesíthették volna azon gyakorlati ismereteiket melyeket az egész ország területén szerezni állásuknál fogva módjukban van.

De nem is szükséges hogy a főispáni állás üres sinecura legyen; önkormányzati rendszerünk egész multja bizonyítja hogy az erőteljes önkormányzati élet megbirja a központi hatalom-

nak olynemű befolyását melyet a főispánok által gyakorolt. A főispán ha nem szükségképen és rendszeresen de belátásához képest elnökölhet a közgyűléseken s ezek nem kétszer egy évben mint most de legalább évnegyedenként tartatván, adnak neki foglalatosságot is. A szintén gyakrabban előfordulandó tisztujításoknál pedig mint régebben is, fontos szerepet lehet hivatva betölteni, melyet helyesebben alig tehetne bármiféle új alkotásu szerv. Nagyon sok kifogást lehet hallani a *candidatio* ellen, pedig ha különben megadatnék a megyei önkormányzatnak minden lényeges kelteke, meglehetne hagyni a főispán kijelölési jogát a nélkül hogy az önkormányzatnak ártalmára lenne. Tökéletesen igaz hogy a mostani kijelölő bizottság egy méltatlan játék; a régi szokás szerint a főispán kijelölési joga formailag korlátlan volt de a szokás ereje által tényleg kellő korlátok közé szorítottatott, ezen szokás megtartása a tisztesség megtartásával volt egyértelmű. Ennélfogva ki kellett jelölni bizonyos állásokra bizonyos egyéneket kiknek mandatumuk lejárt, gondoskodni kellett az alispáni hivatal betöltésénél hogy a felekezeti igényeknek legalább a *candidatio*val elég tétessék; azontul pedig nem lehetett mellőzni a közvélemény által felkarolt egyéneket, kiket az e célra összehívott értekezlet ajánlott. Ezt az értekezletet tetszése szerint hívta össze a főispán de itt is megvolt a szokásnak és tisztességnek azon hatalma, melynél fogva botrány nélkül és rossz hangulat csinálása nélkül a megye «tanácsos férfiai» mellőzni nem lehetett. Tagadhatlan hogy történt néha vétség ezen szabályok ellen, volt összeütközés főispán és megye közt.

a miatt hogy a főispán valakit candidálni nem akart; de épen az hogy az ily kivételes esetek oly nagy zajt ütöttek, mutatja mily erős gyökeret vert azon gyakorlat hogy a főispán a megye kivánságához alkalmazkodni tartozik. A Tisza-Luka-Bene híres adminisztratori trias viselt dolgai s az Apponyi-féle adminisztratori rendszer államcsinyszerű fogásai előhirdető fecskéi voltak az állami közigazgatás most beköszöntő tavaszának. Fordulhatnának elő jövőre is főispáni visszaélések, de a turbulenta respublica ezen esélyeit elvállalhatóknak vélném annak fejében, hogy ne mondhasssa senki miszerint az önkormányzat a végletekig akar menni a központi kormány minden befolyásának kirekesztésében.

A főispáni állás actualitásának növelésére szolgálhatna különben az is ha a megye területén működő központi ressortbeli hivatalok fölött való felügyelet továbbra is rá bíztnék, mint ezt az 1886. XXI. t.-cz. 57. §. A.) rendeli.

Vissza kellene állítani a *tisztségelők három évre való választását*. A hat évre szóló választás is csak annak a jogász-bureaucrata politikának volt nyilvánulása, mely nem merte egyszerre elvágni a kutya farkát s a melynek sikerült a mostani siralmas állapot stádiumához vezetni a romlásnak indúlt hajdan erős magyar önkormányzatot. A hat évre szóló választás kapcsán jött előtérbe, mint az elvi hanyatlásnak egy további foka, az élethossziglan való választás, mintha csak az volna a feladat miként kell áthidalni a választás és kinevezés közti űrt. Hosszu időtartalom mellett a választás legnagyobb előnyei vesznek kárba. Az ilyen választásnak is megvan azon előnye a ki-

nevezés fölött hogy a választó közönség tudja legjobban megítélni ki lehet the right man in the right place, az alkalmas ember a neki való helyen; de biztos lehet-e benne a választó közönség hogy be is fog válni a kit alkalmasnak vélt, biztos lehet-e hogy állandóan fog alkalmas maradni; és ha az ellenkező eset állana be, miként fog az illetőtől menekülni? Ebben a könnyű és egyszerű módon való menekülésben van a választásnak egyik legfőbb tárgyilagossága, eltekintve kiszámíthatlan politikai előnyeitől. De a hosszú időre például hat évre történő választás hátrányos a tisztviselőkre nézve is, mert elzárja előlük az alkalmat a gyorsabb előmenetelre. Rövid idő alatt akként tüntetheti ki magát valaki hogy azonnal kinézheti a közönség egy magasabb állás betöltésére, miért várjon hosszú évekig, várjon a tisztviselő és a közönség egyaránt? A hosszú, habár csak hat évi szolgálat mellett is, sokkal lassabban megy annak a hivatalviselt szakértő táblabírói karnak képződése is, mely az önkormányzati testületek törzskarát képezi. A rövid idő mellett mellőzhető a bürocratiának egész czókmókja, nem kell fegyelmi rendszer s annak tekervényes és szörszálhasogató eljárása; a hosszú idő mellett már bizonyos plausibilitással bír annak czélszerűsége, a hosszú időre választott ember többet vél magának megengedhetni, mert a beszámolás ideje később fog bekövetkezni.

Az *életlhosszigan való választás* nem egyéb mint compromissum keresése a választás és kinevezés tehát oly két rendszer között melyet összekeverni nem lehet. Az életlhosszigan való választás ellentétben van a megyei önkormányzat egész rendszerével; helyes lehet más léren, némely esetek-

ben, de nem a megyei tisztikar alkotásánál. A megyei szolgálat nem életpálya, hanem polgári kötelesség melyet minden arra való ember leróni tartozik, a miből a dolog természete szerint rövid szolgálat és gyakori változás következik. Az élethosszig választott megyei tisztviselő helyzete olyan volna, mely úgy az ő személyi állására mint a közszolgálatra nézve sok hátránynak volna szülőoka. Az ő pályafutása nagyon szűk térre volna szorítva; a mely megyében megválasztatott, azon kívül e nagy világon nem volna számára hely, elszolgabíráskodhatnék ugyanazon megyének ugyanazon járásában húsz-harmincz évig; jobb szolgabírótság nincs mint van jobb eklézsia, melynek elnyerésében a szinte élethossziglan választott protestáns lelkész előmenetelt talál. Nagyon szomorú pálya volna különösen az alsóbb rendű megyei tisztviselőé, szomorú existenciától nem is lehetne egyebet várni mint szomorú ügyködést. Ilyen állásokra a kenyérkeresőknek csakis legszerényebb osztálya vállalkoznék, pedig az önkormányzathoz épen ellenkező fajta emberek kellenek. Közigazgatási functiókra általában, különösen megyei tisztviselőkére, élénk, mozgékony, tevékeny emberek kellenek, kiknek a községekben járni-kelni s ott szemfüles emberekként mindent látni és hallani, továbbá gyűlésekre járni, küldöttségekben eljárni, szóval sokat járni s mozogni terhőkre nem esik; ezt pedig évtizedeken át egy állásban megrökönyödött nyomott kedélyhangulatu emberektől várni nem lehet. A «fegyelem» tekintetében az élethossziglan választott ember a kinevezettel egészen egy categoriába esik; amazt sem lehetvén megfosztani hivatalától, kell valami eszköztől

gondoskodni, mely kötelességének kellő teljesítésére készítse; nemcsak a közgyűléseken meg rótt de hivatalosan megdorgált, megbírságolt emberek fognak ezután magukat a megye s a tisztviselői tekintély nagyobb dicsőségére mindenfelé mutogatni. A bureaubeli hivatalnok, kit megdorgáltak, megbüntettek, elrejtőzik aktái közt, róla igen kevesen tudják hogy a világon van, de a megyei élet és hivatalos működés nagy nyilvánossága mellett minden szem a tisztviselőre van irányozva; vajjon mily sikerrel fogna majd a közcsend és rend s a közmorál fentartására működni az oly ember, kinek, ha egyet fordul. háta mögött azt fognák mondogatni: hiszen kapott már büntetést ő kerne is.

Az élethosszig tartó megyei tisztség eszméje egyedül csak azon szempontból jött felszínre hogy a társadalom bizonyos rétegei számára kenyérkereset céljából ez a tér is elfoglaltassék. Távol legyen tőlem rosszat mondani arról hogy hivatali pályán akarja valaki kenyerét megkeresni, de még sem az az első kérdés, miként lehet a honpolgárok egy részének számára a közügyek kezelése körül jó és biztos állásokat készíteni, hanem az hogy miképen kell a közügyek ellátásáról legjobban gondoskodni. S ha elfogadjuk ennek legjobban eszközéül az önkormányzatot, akkor ennek logikája ellen véteni nem szabad. A megyei önkormányzatnak elvi kiindulási pontjával s egész természetével ellenkezik az hogy a megyei tisztség kenyérpályának tekintessék. A megyei önkormányzatnak egyik legfőbb előnye épen abban áll, hogy a közügy szolgálatába bevonatik s a közjó érdekében értékesítetik oly emberek tehetsége és tevékenysége is, a kik kenyérkereset szempontjából

a közszolgálatra utalva nincsenek. Megbecsülhetlen ezen különben parlagon heverő erőnek kihasználása; és ez adta mindig az önkormányzatban a közügyre fordított munkának legnagyobb contingensét.

Hiszen ez nem egyéb, mint a régi gentry-megye, a «sint nobiles bene possessionati» elve. Igenis, possessionati de nem nobiles; van már bőven a birtokos osztályhoz tartozó ember, a ki nem a régi nemesi családok ivadéka, de a földbirtokos osztály képezi változatlanul a megyei tisztségek nevezetesen azok egy részének betöltésére a legalkalmasabb elemet. A földbirtokos a nép közt él, ismeri a népet, vezetője a népnek, társadalmi állása és befolyásánál fogva félig-meddig tisztviselője akkor is, ha tisztséget nem visel; kell-e hozzá sok magyarázat mennyivel könnyebben teljesítheti a közcsend és rend fentartása s a nép érdekeinek ápolása körüli feladatát, mint azon idegen, kinek semmi tekintélye nincs, ki a helyi körülményeket nem ismeri, a nép jólétéért nem érdeklődik, a kinek szentirása a paragraphus, egyedüli gondja az, hogy miként lesz a vizsgáló feljebbvaló megalégedve rubricáival. Szolgabíráknak és esküdteknek (miért nevezzük irtoknak, segédnek, adjunctnak, gyakornoknak vagy isten tudja minek?) legalkalmasabbak oly fiatal emberek, kik letettek minden vizsgát s teljes qualificatio birtokában vannak, a kiknek atyjuk még elvégzi jól otthon a gazdaság körüli teendőket, a kiknek otthon semmi dolguk s a kik, mert a heverés az ördög párnája, léha mulatsággal, firtliskedéssel töltik idejüket s most, ha erősebben sarkalja őket a dicsvágy, arra vetemednek, hogy képviselőjelöltekül lépjenek föl. Hadd szolgáljanak

s legyenek a közügynek hasznos munkásai; mint mozgékony, tevékeny emberek a járási tisztviselőnek egyik főkellékét birják, nekik maguknak a szolgálat a legjobb alkalom, hogy sokoldalú és gyakorlati felfogásához és ismeretéhez jussanak a közügyeknek s akár a megyén, akár az állami ressortokban, akár az országgyűlésen akarjanak a közpályán tovább működni, a legszükségesebb alapvető kiképzetésnek jussanak birtokába. Hasonlíthatatlanul jobb nevelés ez a közpályára, mint a ministeri fogalmazóság; embereket képezni a közpálya számára nagyfontosságú állami érdek.

Ha komolyan fenn akarjuk tartani s teljes mérvben értékesíteni a választás elvét, akkor el kell fogadni azt, hogy a megyei tisztségek betöltéséhez a földbirtokos osztály — ismétlem nem a régi nemesség — járuljon egy jelentékeny contingenssel s tőle ezt elvonni, rá azért irigy szemmel tekinteni nem szabad, különben okvetlen az élethossziglan való választásnál, sőt ennél tovább, a kinevezésnél lyukadunk ki. Nem a végzett urakról, ezen sors és ember-üldözötte szerencsétlen fajról van szó, ezek sarjadékainak nem megyei tisztség, hanem kenyér-pálya kell; olyanokról van szó, legyenek régi vagy új urak — az tökéletesen mindegy, kik megélhetnek hivatal nélkül is. Miért vesztegesse az állam ilyenekre a kenyeret — kérde az a felfogás, mely szereti az államot kenyér-osztó intézetnek tekinteni. Hát azért, mert a közérdek kívánja így. De hiszen van annyi kenyér, hogy jut bőven másnak is, ha egy kis része olyanoknak jut is, kiknél másoknak nagyobb szüksége volna rá. Jut magánál a megyénél is. A központi hivataloknál különösen mindig az volt a

gyakorlat, hogy a helyöket jól betöltő emberek a tisztujítások egész során át állandóan megmaradtak hivatalukban. Most is vannak kitűnő férfiak, aranytollas főjegyzők, kik annyira biztosnak tekintik szerény, de köztisztélet által környezett állásukat, hogy nem is reflectálnak sokkal jövedelmesebb s nagyobb társadalmi rangot adó hivatalokra, melyeknek elérésére tehetségüknél fogva biztosan számithatnának. Különben, mint már említettem, vegye elő bárki az első naptárt mely kezébe akad, nézze végig a megyei liszti névtárt s látni fogja hogy az alispánoknak alig több felénél s a többi tisztségeknél annyi sem viseli oly családok neveit, a melyeknek ivadéakai pedig mégis csak megérdemelnék annyit, a mennyi megilleti éppen a jogegyenlőségnél fogva a haza minden fiát, hogy ők se legyenek kizárva a honpolgárság közösségéből s páriáknak ne tekintessenek.

Valamint az élethosszig tartó választásra, ugy egy más tárgyra nézve is keletkezett a legujabb időben téves felfogás a fenálló viszonyok nyomása alatt. Értem a *közigazgatási bíráskodást*. Minden, bizonyos ideig fenálló rendszer, bármi gyarló legyen is, nyomokat hagy az emberek gondolkodása módjában s megszokott eszmeköréből nem tud az emberi elme könnyen kivergődni. Még a bacherendszer is hagyott nyomokat, bármi gyűlöletes volt is, minden lépten-nyomon találkozunk azon korbeli hivatalbeli szokványokkal még a megyei ügykezelés terén is, különösen a hivatalos irányban. A mostani rendszer, melynek csak keretei önkormányzatiak még, nagy mértékben centralisálóvá alakította már át a közügyi dolgok contemplatióját s azon csudálatos jelenségnek vagyunk tanui,

hogy az emberekben megvan még a hajlam önkormányzati tevékenység gyakorlására de tisztavizü önkormányzati felfogással ritkán találkozunk, hogy még azok is megtévednek részletes kérdéseknél, kik különben igazán át vannak hatva az önkormányzatnak a szabadság és nemzeti szabadságunk fentartására való nagy hivatásától.

A külön szervezett justice administrative nem az önkormányzat eszmekörébe tartozik, hanem a centralisatio találmánya, mely az általa okozott bajok ellen maga is correctivumokat keres. Ne teremtsük meg a bajt, nem lesz szükség orvoslására. Hogy már szükségét érezzük, annak bizonyossága, hogy a bajt megteremtettük. Nagyon érthető, ha a mostani viszonyok közt mindenfelől kívánatik a közigazgatási biráskodás, mert a ministeri mindenhatóságnak az a codificatiója, melyet most megyei önkormányzatnak nevezünk, csakugyan képtelenség. A minister kénye-kedve szerint megsemmisítheti megyegyűlésnek és közigazgatási bizottságnak mindennemű határozatait; ha a főispánnak valami határozat nem tetszik, megfellebbezi s addig a végrehajtás függőben marad; a minister felkivánhat mindenféle intézkedést, megsemmisítheti s új tárgyalást rendelhet el; ha ehhez hozzá vesszük, hogy bizonyos és pedig egészen «önkormányzati hatáskörbe» tartozó dolgok nem hajthatók végre előleges engedelem nélkül, ellenben a minister ráparancsolhatja a megyére bizonyos kiadások tételét s a szükséges pénz megszavazását: el kell ismerni, hogy az autonóm megyének nincs annyi valódi hatalma és cselekvési szabadsága, mint a bevallott centralisatio rendszere mellett bármelyik Kreisamtnak vagy prefecturának.

Ezen ministeri mindenhatóság uralkodik a contentiosus ügyek elintézésénél is, melyeknél a minister saját ügyében biráskodik, saját rendeleteit az egyes esetekre maga alkalmazza; ezen ügyek elintézése ezenkívül végtelenül bonyolódott s a sok forum és paragraphus közt, mint sok bába közt a gyermek, elvesz az igazság. Nem csuda, ha szabadulni akar mindenki az ily állapotoktól s az ígért földjét véli elérhetni az annyira feldicsért s tisztavizü jogállami és modern intézményül odaállított közigazgatási igazságszolgáltatásban. Meg vagyunk vele biztatva azon reform programmtöredékek által is, melyeket a kormány ekkoráig közrebocsátott, sőt nemcsak ezzel, de még kapcsolatosan egy illetékességi bírósággal is. Egy ropant nagy apparatust fognak tehát ismét felállítani alsó és felső bíróságokból, melyekben épen oly hógörgeteg módjára szaporodnak az ügyek, mint a néhány év óta fenálló s születése perczétől fogva hátralékokban fuldokló pénzügyi közigazgatási bíróságban. És lesz az egész ismét nem egyéb mint folt hátán folt. Állítsuk vissza az igazi megyét s nem lesz szükség külön ilynemű bíróságra; kevés lesz az ügy, mely természeténél fogva bírói ellátást igényel s ezt bátran rábizhatjuk a rendes és nem aféle amphibialis bíróságokra; szüntessük meg az illetékességi összeütközések lehetőségét, ne kergessük az ügyes-bajos embert egyik hivatalnak ajtajától a másikéhoz, hadd végezze el az ambulans szolgabíró a szolgabíró, járásbíró és közjegyző dolgát s nem fog kelleni illetékességi bíróság, mely majd még maga is teremthet új illetékességi összeütközéseket.

XIII.

Nem folytatom tovább a részletek fejtegetését. Ha fenn akarja a nemzet tartani az önkormányzatot, ennek logicája önként ki fogja jelölni mostani tényleges állapoton teendő részletes változtatásokat. Itt csak azon irányt kívántam ki mutatni a melybe fogná terelni nézetem szerint a törvényhozás eljárását a dolog természete, csak némely téves fogalmakkal kívántam szembe szállan melyekkel a két évtized óta követett iránynak corumpáló hatása a tiszta önkormányzati felfogás megvesztegette.

Az a mit e sorokban vázoltam nem más mint a régi megye, úgy a mint az újabb kor követelményeihez alkalmazkodott; nem más mint a mostani megye, fentartva kereteiben de megtisztítva mindazon idegenszerű járuléktól, melylye meghamisított, megrontatott.

Olyan formája ez a közigazgatásnak, tagadhatlanul, milyen sehol a világon nem létezik. De ez nem lehet indoka annak hogy eldobjuk. Nem olyan-e közjogi helyzetünk is, milyen sehol a világon nem létezik? Ha igen, akkor már nagybar és egészen indokolva van hogy közigazgatásunk formája is különleges legyen. Az állam belszervezetének összhangzásban kell lenni az állam nem-

zetközi, a mint mi használni szoktuk e szót, közjogi helyzetével. Ha tény az hogy állami függetlenségünk hiányos, hogy ezen függetlenségnek meglevő mérvében való megtartására sem birunk a közjogi helyzetben elegendő biztosítékot, akkor nemcsak indokolva van de egyenesen szükséges hogy ily biztosítékot belső szervezetünkben s nevezetesen a közigazgatás terén keressünk s ha megtaláljuk, hozzá alhatatosan ragaszkodjunk. Nem találunk hasonló formákat sehol, de azt a mi belső szervezetünknek lényegét képezi, igenis fölhaláljuk másutt és pedig a világ legszabadabb és leghatalmasabb nemzeteinél. Fölhaláljuk a választás rendszerét Északamerikában, Svájcban; fölhaláljuk Angliában azt hogy a központi hatalomnak nincsenek a végrehajtásra saját közegei s a közigazgatás rajta kívül álló tényezők kezében van; miként osztoznak meg ott ezen hatalom gyakorlata a nép különböző rétegei, az már azután csak másodrangú fontossággal bír.

Egy sajátságos helyzettel állunk szemben; a politikai tekintetek melyeknél fogva fenn kell tartanunk önkormányzati rendszerünket, oly fontosak hogy azoknak még azon esetben is előtérben kellene maradniok ha ez nem történhetnék másképen mint a közigazgatás culturalis feladatainak rovására. Ámde ily alternativa nem létezik. Az önkormányzat ellenségei azt állítják hogy ez csakugyan fenforog. De hiszen ugyanazok állították már azt is hogy a mi önkormányzati rendszerünk nem volt képes szolgálatokat tenni nemzeti szabadságunk megvédésére. Állítani lehet bármit, a papír türelmes és van türelmes sőt lelkesülő hallgató közönség is, csak szép legyen a

beszéd. Ha egy században egyszer mentette volna meg az önkormányzat az alkotmányt, akkor is betöltötte volna hivatását, de nem csak ezt tette meg de óvta védelmezte folytonosan, mert állandó korlátok közé szorította az ellene törő hatalmat. De ép oly alaptalan az mit az állam cultur-missiójára vonatkozólag mondanak. E sorok folyamán is ki volt mutatva hogy nem az önkormányzatnak még fenálló formáin s nem a választáson mulik ha a cultura előmozdításának terén nem mutat fel közigazgatásunk nagyobb eredményeket, sőt hogy a mennyiben rossz e tekintetben is ez a közigazgatás, annak oka egyenesen a bureaucrátiának eredendő bűneiben keresendő. És mit akarnának velünk az önkormányzat ellenfelei elhitetni? Azt hogy a népnek magának nincs érzéke az ország szellemi és anyagi érdekének előmozdítása iránt vagy azt hogy a megyék még most is hemzsegenek a világtól elmaradt tudatlan, tormába esett féregféle existenciáktól? Holott tudva van hogy a műveltség s képzettség sokkal előbbre haladt mint az anyagi gyarapodás, úgy hogy e miatt társadalmunkban már is egy végzetteljes meghasonlás keletkezett.

Adva lévén a helyzet, ahoz kell alkalmazkodni a kormányférfinak, az államtudósnak, a jogtudósnak egyaránt. A meglevő alapon kormányozván az erre rendelt államférfi, csak ember legyen a talpán, fog jól kormányozni s nem fog az önkormányzatban akadályokkal találkozni, mihelyt felhagy azon törekvéssel hogy magát az alapot felforgassa. A magyar államférfi ne a centralizált államok kormányférfiait vegye mintául magának, ne áhitozzék a ministeri omnipotenciának azon

boldogsága után melyet azok, és nevezetesen a vele közös ministeri értekezleteket tartó osztrák collegái élveznek; ha minta kell, vegye olyanul az angol államférfiakat, kiknek ép úgy kell vesződni az önkormányzattal, ép úgy kell tanulmányozni annak végtelen tekervényeit és tűrni korlátait. A magyar kormányférfinak az államférfiui általános képzettségén kívül birnia kell még igenis saját hazája különlegességeinek ismeretével, meg egy kis kegyelettel is annak múltja s nemzeti jelleme iránt.

A magyar állam- és jogtudós abban kereste dicsvágya kielégítését, hogy a magyar államjogot művelje ki; ennek ép úgy alkotó része a magyar önkormányzat mint az a mi a magyar államférfi és jogász specialis feladata és különleges tanulmányának tárgya, a közös ügyek, az Ausztriához és ezzel kapcsolatosan az uralkodó házhoz való viszony. Kimerithetlen ez utóbbi államjogi forrás, el kell menni a szörszálhasogatásig, midőn egy-egy felmerülő kérdés, mint például az «és» elmélete, tisztába hozandó, de elkerülhetlen mert oly ellenféllel van dolgunk, kinek ha kisujjunkt odaadjuk, megragadja az egész kezét. Ily különleges tárggyul kellene tekinteni a hazai önkormányzatot is; és általában nagyobb figyelemben részesíteni a magyar jogot, a magyar jogfejlődést és jogtörténetet. Nagyon méltó anyaga volna ez most is, mint azelőtt volt, a tudós buvárlatainak s ha ez a tér nem lett volna az újabb korban aránylag annyira elhanyagolva, talán menten maradtunk volna azoktól a tömeges receptióktól, melyek mellett most már igazságszolgáltatás dolgából a tönk szélén állunk, a közigazgatás terét pedig teljesen elárasztotta a burocratia szelleme.

Ezt a szellemet kellene kiküszöbölni; ha fennmarad és egyre mélyebben beeszi magát egész közéletünkbe, hasztalan mentenők meg a régi önkormányzat külső formáit, hasztalan magát a tisztválasztás elvét, ama mótely megront mindent s megbénítja hatását annak is a mi jó egy más rendszerből fennmaradt. A burocratiának ezen túlkapásaiban láthatjuk gyászos eredményét annak a nálunk meghonosodott gyakorlatnak, mely szerint az egész törvényhozói kezdeményezés a kormány kezébe van átjászva. Minden eszme, mely törvényhozásunk előtt szőnyegre jó, a burocratia fészkeéből kerül s magán hordja annak bélyegét. Minden hatalomnak természetében van a terjeszkedés, minden szentnek — mint mondják — maga felé hajlanak az ujjai; ha mindig a kormánytól várunk minden reformot s minden törvényhozási intézkedést, sohasem fogunk kapni nemcsak oly valamit mi az önkormányzati rendszernek megfelelne, de még oly decentralizáló intézkedést sem, mely a burocraticus rendszer keretébe is belefér; minden kormányhatalom telhetetlen és kivált az olyan melynek a miénkhez hasonló országgyűlési szavazógép áll rendelkezésére.

Mennyire át meg át van már hatva a mi kormányunk a burocratia szelleme által, szomorúan érdekes illustratiójául szolgálhat a belügy-ministernek a tisztújítások tárgyában 1889-iki octóberben kelt körrendelete. A minister elmondja e rendeletben, mit mindent vár meg a törvényhatóságoktól a tisztújítás alkalmával; elvárja nevezetesen hogy tekintettel lesznek a megválasztandó egyének «teljes hasznavehetőségére» és «fizikai

munkaképességére». A minister tehát nem tartja fölöslegesnek meginteni a törvényhatóságokat hogy hasznavehetlen vagyis haszontalan embereket ne válasszanak, valamint arra is hogy ép egészséges embereket válasszanak; mintha rabszolgavásárról vagy legalább is cselédek vagy munkások fogadásáról volna szó. De van a rendeletben egy passus mely sokkal inkább jellemzi a kormánykörökben uralkodó észjárást s a megyékhez hasonló constituált testületek irányában megtartandó illemről való fogalmakat, semhogy ideigtatását elmulasztathatnám. «Minthogy pedig — úgymond — a tisztii állások betöltésének nem az alkalmazást keresők *megélhetési érdekeinek* kielégítése, hanem egyedül és kizárólag csak az képezi a célját, hogy a közigazgatási teendők kielégítő ellátása, szakképzett és kifogástalan munkaerők megválasztása által biztosittassék, azon reményemnek adok kifejezést hogy a vármegye közönsége, a tisztujitó szék alkalmával *a személyi avagy családi érdekeken alapuló jogosulatlan igények mellőzésével, csakis oly egyéneket fog bizalmára érdemesíteni,* kik megnyugtató kezességet szolgáltatnak arra, hogy nagy felelősséggel járó megbízatásuknak a köz- és államérdeknek minden irányban kielégítő mértékben lesznek képesek megfelelni».

Legelőször is furcsa hogy a minister nem vett magának fáradságot tudomást venni a felől hogy a törvényhatóságnak mint hatóságnak nincs módjában a választóknak megparancsolni hogy ilyen vagy amolyan embereket válasszanak; e végett hiába fordult a megyékhez a minister úr. Kiáltvány formájában talán szívökre vették volna a választók a minister böles intéseit, de a törvény-

hatósághoz intézett rendeletben eféléknek nincs helye s nem is lehet fogamatja. Ez egy kis botlás, De legfontosabb az hogy a minister nem tanusítja rendeletében azt a tiszteletet, melyet, mint minden alkotmányos hatalom kútforrásának, a szavazati joggal bíró népnek megadni kell. A decorumot meg kell tartani különösen hivatalos nyilatkozatokban; a választói jogot, a választó polgárt megbecsülni az alkotmányos állam decorumához, a szabad institutiók etiquettejéhez tartozik, a polgárokat leczkéztetni ezzel a decorummal ellenkezik. De midőn a minister a személyi és családi érdekekről beszél, akkor egyenesen egy sorba áll azokkal a tollforgatókkal, kiknek fogalmuk sincs a megyei életről s ha e tárgyul van szó, egyebet a sógorság- és komaságnál felhozni nem tudnak; a minister egy sorba áll azokkal kik nem átalják a nemzet multját befeketíteni, ferdítésekkel állítani pellengérre azon institutiót, melynek megsemmisítésében keresnek herostratusi dicsőséget. Ám tegye a minister ha aként vélekedik, a kellő helyen és alkalommal, szabadságában áll mint mindenkinek, de hivatalos térre, rendeletek szövegébe vinni át ezt a polemiát ellenkezik azzal a komolysággal és illedelemmel melyet az ország kormányának minden cselekvésében megtartania kell. Ha majd előterjeszti az állami közigazgatásról szóló törvényjavaslatát, ám indokolja a mint tudja, de addig míg a törvényhatóságokkal mint constituált s nem is épen jelentéktelen testületekkel érintkezik, tartózkodjék attól hogy őket eféle iránygyakorlatokkal insultálja.

Az a «személyi avagy családi érdekeken alapuló jogosulatlan igények» uralkodó befolyása

többszörre nem egyéb mint mesebeszéd s a megyékben létező családi vagy barátsági összeköttetések távolról sem okoznak annyi bajt mint hirtelenséggel szeretik. Bárkit válasszának meg a megyében tisztviselőnek, annak okvetlen van a megyében sógora és komája is; a kit majd Csikból vagy Vasból helyeznek át jövőre Borsodmegyébe, nem igen lesz itt rokonsági összeköttetése, de abból nem következik hogy inkább fog szívén feküdni Borsodmegye fiainak jóléte.

A rokonsági igények érvényesülése azon másikkal együtt történhetnék meg csak, hogy voltak és vannak minden megyében uralkodó családok vagy cliquek, melyek a hivatalokat rendszeresen osztogatják. Ezeknek létezése is légből kapott állítás s oly ráfogás melyet csak az elvi és gyakorlati érvekben való szorultság mondhat el az önkormányzat ellenségeivel. Ha vannak kiterjedt családok valamely megyében, nagyon természetes hogy azok neveivel a tisztikarban is gyakrabban találkozunk. Még ha helyt adnánk is családok vagy cliquek helytelen befolyásának, akkor se lehet szó egy uralkodó családról vagy szövetségről, legfőlebb családokról és cliquekről melyek pártokat képeznek. De föltéve még azt is, hogy akár egyik akár másik ily párt kerekedik felül, és így mégis csak a magánérdek, a győztes pártnak magánérdekei lesznek mérvadók: hát vajjon biztosítva van-e a kinevezés mellett az hogy a közérdek érvényesül a magán és rokoni érdekek helyett? Hát annak a főispánnak vagy esetleg más bementőnek kinek ajánlása mérvadó lesz a megyei kinevezéseknél, nincs a megyében vagy akár azonkívül is rokona, barátja, mindenféle clientelája?

Nem jogosultabbak-e egy cliquenek érdekei is egyes ember magánérdekeinél? És annak a clique érdekének érvényesülése mindig ki van téve a választás lefolyása csélyeinek, míg az az egyes ember rendszeresen keresztül viheti a maga akaratát. Ha egy clique vagy család bevisz is valakit, a ki nem oda való, a tisztikarba, meg lehet tőle menekülni a következő választásnál, míg a kit az egyes ember befolyása visz be, a megyének s mindenesetre az államnak örökre nyakán marad. Hát hisz épen itt rejlik a kinevezési rendszernek leggyöngébb oldala.

Nagy sajnálattal látjuk, az önkormányzat hívei, hogy a bureaucraticus gondolkozásmód ennyire áthatotta már épen azt a ministeriumot, melynek feladata a törvényhatósági ügyeket vezetni, melynek az önkormányzat ministeriumának kellene lennie. Mit fognak majd tenni, ha az állami közigazgatás behozatala tényleg napirendre kerül, e perczen nem tudhatjuk, talán maguk sem tudják még. Egyelőre folytatják a csonkítás, fosztogatás azon műveletét, melylyel a közigazgatás egész apparatusát vérszegénységbe ejtették; a megyéket legujabban ismét megfosztották a közutak kezelése körül birt jogkörének egy részétől. Egy dolog van mindenesetre, a melynél a hazafiui lelkiismeretnek kellene oda kiáltani: hands off! Nem más ez mint az ország mostani területi felosztása, a megyék területi épsége.

Nem úgy értem, hogy hát isten neki, ha már odáig van a dolog, töröljék el a választást, csinálják meg azt az m. k. megyét, de legalább azt az egyet, az ország területi felosztását, hagyják meg. Majd még összemérjük a fegyvert s ki tudja

nem ébred-e a nemzet öntudatra midőn kenyértörésre kerül a dolog. Csak figyelmeztetni akarom azokat kik amaz ugynevezett reformba már belebeszéltek magukat, mily iszonyu felelősséget vesznek magukra ha tabula rasát akarnak csinálni az ország területéből. Ne forgassák fel azt a mi az ország egész társadalmi alakulásának alapját képezi, ne semmisítsék meg azon kötelékeket, melyek igen sok megyében az összetartozandóság érzelmeit tartják fenn a különböző nemzetiségek közt s ezen kötelékek szétszaggatásával ne keressék a szertehuzó elemeket azon valóban veszélyessé válható particularismusba, melyről e munka más helyén már megemlékeztem. De ne feledkezzenek meg arról sem hogy hiszen maguk beszélnek önkormányzat, mint Tibád államtitkár ur mondá, az igazi önkormányzat megvalósításáról, megakarják hagyni a gyűléseket, azoknak politikai és ellenőrzési hatáskörét. Én nem hiszem hogy a közönség eljárjon ezekbe az ők gyűléseikbe, de ha ők az ellenkezőt lehetségesnek tartják s ha komolyan ohajtják hogy az önkormányzati tényezők nekik ezt a szíveséget tegyék, akkor hagyják meg nekik azt az illusiot hogy ők Borsodmegye, Hevesmegye stb. gyűléseibe mennek; így mindenestre előbb kapnak közönséget mint ha majd a különböző megyék foszlányaiból összetákolt megyék gyűlésein csudálkozva néznek egymásra az emberek s azt kérdik egymástól: hát mit is csinálunk mi itt voltaképen. De ki tudja még azt is, nem fog-e itt egy óriási fiasco bekövetkezni. Nem tetszik már most sem a közigazgatás, pedig ez már olyan a maga egész működésében a milyet most formáiban is behozni

akarnak, azzal a különbséggel hogy most még a választott tisztviselők egyénisége s az önkormányzati tevékenységnek teljesen meg nem szűnt befolyása mérsékli némileg a burocratiát: de mit mond majd a közönség midőn a maga teljességében látja maga előtt a barchendszert, császári királyi helyett magyar királyi kiadásban? Ki tudja, nem jó-e idő midőn felhangzik a jelszó: vissza kell állítani a régi megyét! S akkor kárba megy azon egész nagy és meddő munka melyet okozni fog az új alakulással járó nagy hurczolkodás. Ne vágjunk a végzet elébe, ne gördítsünk nagy akadályokat egy esetleg czélszerűnek mutatkozandó reconstructionak útjába. Ha csakugyan oly jó lesz az az állami közigazgatás, a megyék feldarabolása nélkül is kifejtheti áldásos természetét; hagyják későbbre, maradhat a honboldogításból valami későbbre is.

A törvényhatóságok föl lettek hívva a tisztújítások megtartására. Természetesen. És magától értetődik az is hogy ha hat éven belül, a most választandó tisztviselők mandatumának lejártá előtt mutatkoznék szükségesnek a kinevezési rendszer behozatala, ebben az országot a tisztviselők magán érdeke meg nem akadályozhatná. Meghalt a gyermek, oda a komaság; ha lecsapolnak egy tavat, senki sem gondol a békákkal. De hát az egész ügynek ez a része nagy érdeklődéssel tárgyalatik, sógor koma lett az egész ország. Jellemzi ez a kort melyben élünk, jellemzi magát az ügyet mely ily kérdéseket kavart föl. Hallottunk már egy önérzetes nyilatkozatot; Földváry Mihály, Pestmegye érdemes alispánja kijelentette hogy ő nem tudna lenni kinevezett alispán. Miként gondolkodnak

mások, az ők dolguk; lesznek a kiket kineveznek s folytathatják, ha tetszik, hivatalukat, mások majd kapnak Abfertigungot; van pénz, helyre van állítva a költségvetés egyensúlya, kezdhettük újból a deficittel való szokott gazdálkodást.

Nagyon kis kérdés a dolognak ezen egész részlete. Magasabb nézpontra kellene e tárgynál emelkedni. Forradalom nélkül, nagy zaj nélkül történhetik meg az átmenet. Az önkormányzati életnek most alig pislogó mécsesét könnyű lehet elfújni, de roppant nagy lesz a különbség a bár gyöngén bevilágított tér s a teljes sötétség közt, az elottlott vestalángot pedig nem lesz könnyű újra meggyújtani. A nemzet ritkán állott még nagyobb megpróbáltatás előtt, ritkán ment át nagyobb átalakuláson mint a milyennek vezetik elébe ez alkalommal.

S országSZerte tagadhatlan lehangoltság uralkodik. Bevégzett ténynek tekintik sokhelyt az ősi önkormányzat megsemmisítését. A tisztújítási mozgalmak lanyhán indulnak; hallottunk már afélét is, és pedig egy nagy értelmiséggel rendelkező megye részéről hogy nem érdemes a tisztújítással a köznyugalmat felzavarni, jobb volna nem is tartani tisztújítást, csak egyszerűen meghosszabbítani a mostani tisztikar megbízatását. Ha ilyen maradna a hangulat, ez csak biztatásul szolgálna a kormánynak hogy a végzetszerű uton tovább haladjon. Pedig ez a lehangoltság nem azt jelenti hogy az emberek szívéből kihalt az ősi önkormányzathoz való ragaszkodás, hanem jelent igenis kétségbeesést annak tudata következtében, hogy nincs oly dolog, bármennyire ellenkezzék is jobb érzéseivel, melyet a most uralkodó többség meg ne

szavazna. De hát ha még is megemberelné egyszer magát! És hiszen még maga a kormány is ingadozik. Annyit már, úgy látszik, belátott hogy a kinevezési rendszer behozatala egymagára nem volna képes a fenforgó bajokon segíteni. De talán belátja azt is, mily végtelen fonákság épen akkor hozni be nálunk a teljesen kiépített bürocratiát mikor más országok minden módon szeretnének tőle menekülni; mily képtelenség eldobni a meglevőt, a készet, melyet mások megszerezni hiába erőlködnek. Még nincs minden veszve, de nagyon is itt van az ideje, hogy az önkormányzat, a szabadság, a nemzeti szabadság igaz hívei cselekvésre buzduljanak.*

* E munka megjelenésében a szerző akaratán kívül eső körülmények folytán, némi késedelem állott be; ezért maradt el belőle az 1890-iki belügyministeri költségvetés tárgyalásakor előfordult közigazgatási vitára valamint a megyei tisztújítások lefolyására való vonatkozás. Ez utóbbiakra nézve legyen szabad egy habár most már csak rövidre szabható megjegyzést tennem. A lefolyt megyei tisztújítások legfeltűnőbb jelensége a tisztikarokban történt kevés változás volt. Mit mutat ez? Mutatja először is azt hogy a lehanggolt, leszerelt megyei önkormányzat iránt nincs meg az egykori érdeklődés, ezért késett a kereslet a megyei tisztségek viselésében. De azért lett volna módjukban a megyéknek akár felét kiostátni az eddig működött tisztviselőknek, ha nem lett volna sáfárkodásukkal megelégedve. Nemcsak hogy ez nem történt, de a legtöbb helyen lelkesen, ovátiók mellett nyilatkozott a megelégedés. És ez történt akkor midőn országszerte hangzik a panasz a mostani megye nyomorúsága, a mostani közigazgatás gyarlósága miatt. Fényes bizonyítéka ez annak hogy nem az emberekben hanem az intézmény megrontásában van a hiba s hogy választás útján igenis lehet állítani a tisztségek viselésére jó egyéneket. Kiket hat évvel ezelőtt a megye szolgálatával megbíztak, arra termelt voltukat még a létező nyomorúságos állapotok közt is képesek voltak kitüntetni. Vessük jól emlékezetünkbe ezt a fontos jelenséget.